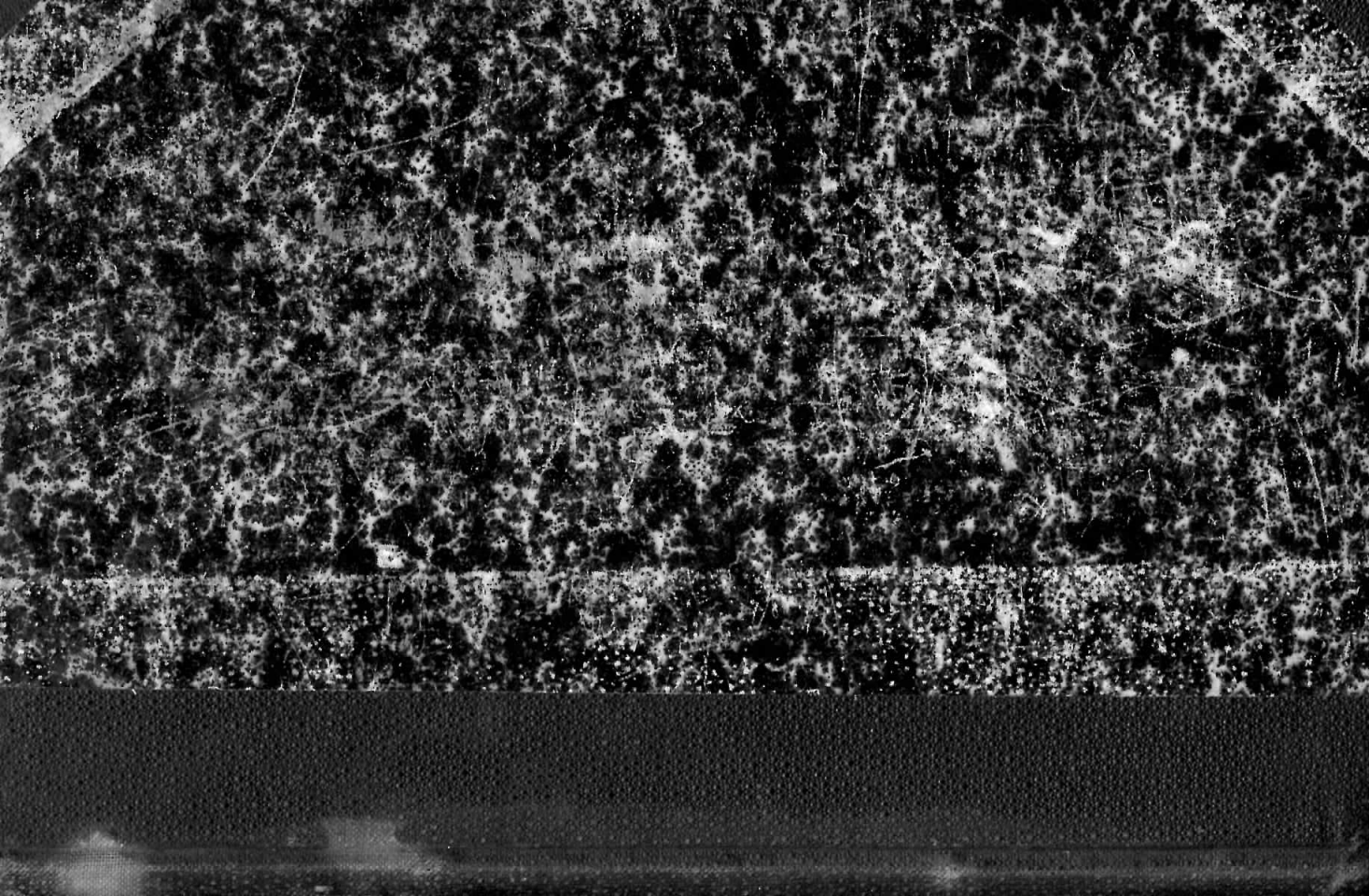

21613

Pod Tranačkim jarmom

Milutin Mayer

Rudolf Bukšek

operni pjevač

Rudolf Bukšek

operni pjevač

PRVI DIO.

I.

Prekrasna svibanjska noć godišta Gospodnjega 817. polegla nad širokom zemljom. Milijuni sitnih blistavih zviezdica osuli neizmjerne i vedre svemirske prostore. Mlada priroda posvuda širila svoj svježi, opojni miris, a zlatogrli slavulji bigljisali čas milo-tužno, čas jako i uznosito, i svojim divnim zvonkim pjevom veličali velikoga Stvoritelja, koji je čovjeku na korist stvorio sav taj ukras i svu tu uzvišenu i dražestnu ljepotu velebne i velike prirode.

Starom, znamenitom rimskom cestom što je nekoć vodila iz Sirminija u Sisciju, jašilo je nekih dvadeset konjanika. Po odielu i po opremi, koja je bila na njihovim vatrenim i vilovitim bielcima i šarcima, poznao si odmah da su bogati i ugledni. Bili su to hrvatski župani: ozbiljni Vlatovit, debeli i gromotni Želidrag, suhi i sitni Strahomir, zatim mladi Ratomir, sin župana Gostirada a sinovac Želidragov, te još nekolicina uglednijih plemića, koji su putovali već nekoliko dana iz iztočnih i sjevernih krajeva Posavske Hrvatske, i koji su se svi susreli putem, te su dalje zajednički putovali, da im bude ljepše i put ugodniji. Išli su u Sisak, glavno mjesto

banovine Posavske Hrvatske, da s ostalim hrvatskim županima i boljarima biraju novoga bana, koji će zasjesti staru bansku stolicu Posavske Hrvatske.

Za njima kotrljala se i dvoja ogromna teretna kola natkrivena velikim hasurama spletenim iz slame i suhoga rogoza, a vukli su ih dosta mučno po tri jaka konja. Na kolima bilo je svakojake prtljage, kao primjerice: drvenih sanduka, u kojima je bilo skupocienih krznenih i suknenih velikaških odiela i kalpaka iz kunovine, te žutih cipela i čizama okićenih zlatom; zatim sulica, mačeva i nekoliko bakrenih i željeznih štitova. Osim toga bilo je još na kolima skupociene kunovine, kojima će boljari nadariti novoga bana. Na drugim kolima bilo je nekoliko manjih mješina punih žarke božje kapljice, kojom su si putnici gasili žeđju. Bilo je i dubokih bisaga natrpanih suhom svinjetinom, zečevinom i srnetinom te ogromnim raženim hljebovima.

Na obim kolima sjedio je po jedan sluga, koji je upravljao kolima. Osobito onaj na prvima morao je neprestano vikati:

Ajd zelenko, ajd! — i pri tom udarao dugim kožnatim bićem po desnom konju, koji je već nekako težko vukao za sobom zadnje noge, očito umoran od dugoga i napornog putovanja. Slugino podvikivanje i pucketanje dugoga biča odjekivalo je kroz tihu svibanjsku noć i gubilo se po malo negdje u nutarnjosti guste i duboke šume, kojom su upravo prolazili . . .

Okolo kola jašilo je takodjer nekoliko sluga i vojnika, koji su čuvali hranu i prljagu od možebitnih razbojničkih napadaja, jer je u ono vrieme bio put vrlo nesiguran i skopčan sa životnim pogibeljima; a to tim

više, što je stara cesta vodila kroz tamne i velike stoljetne šume, koje su bile sigurno utočište raznim lupežima i sličnim razbojničkim družinama. Osim toga zadavali su putnicima strah i mnogobrojni grabežljivi vuci, jaki medvjedi i krvoždni risovi, kojima su obilovale prostrane posavske šume.

Župan Vlatovit koji je bio vodja te malene čete, zaustavi na izlazu šume svoga šarca i reče prema mladomu Radomiru, koji mu je jašio ob lievu:

— Što misliš Radomire, bili za danas dovršili naše putovanje? Po zviezdama sudeći već su prošla jamačno dva sata iza sunčanoga zapada, — i pri tom pogleda prema zviezdanomu nebu da se uvjeri o svojoj tvrdnji . . .

Radomir, stasit, krepak mladić od kojih dvadeset i pet godina, visoka uzrasta, tamne kose, koja mu je padala niz ledja, malenih pahuljavih brčića i crnomanjaste puti, pogleda takodjer prema nebu i odvrati vodji:

— I ja sam toga mnienja da odpočinemo, jer smo već od tri sata poslie podneva neprestano na konjima a da nismo nigdje stajali i počivali. Tako mi duše, noge su mi već skoro odrvenile od dugoga jahanja.

Sada se okrene župan Vlatovit k ostalima, koji su bili za njim nešto zaostali razpravljajući važno o izboru novoga bana, i dovikne im:

— Braćo!

— Oj! — ozove se nekoliko glasova u noćnoj tišini.

— Zaustavimo konje! Za danas je dosta putovanja. Ovdje imademo koliko mogu u tmini razabrati liepi

pašnjak za konje, a zgodno je ovdje i za naše počivalište, jer nije tlo močvarno.

— Dosta je, dosta putovanja! — oglasiše se ponovno svi konjanici i zakrenuše s glavne ceste prema liepoj, zelenoj ledini, gdje ustaviše konje i počnu silaziti s njih . . .

I težka teretna kola takodjer skrenuše na prostranu meku ledinu, a jaki kotači koji su dosele nemilo cvilili i škripali pod teretom i tvrdoj zidanoj cesti, prestadoše odmah štropotati i škriputati čim su došli na mekano tlo. Umorni konji kada su osjetili, da su njihovi gospodari sjašili s njih, počnu zadovoljno hrzati i kopati kopitama po tratini, nestrpljivo izčekujući da skinu s njih ormu i sedla, koja su im već dobrano nažuljala hrbat, i da ih puste na pašu, jer su već bili jako izgladnili.

Vodja Vlatovit izabrao je za svoje prijatelje vrlo zgodno počivalište na jednoj prostranoj ledini, na kojoj je mjestimice porasla prilično sočna travica. S triju strana okružavala ih gusta šuma, puna stoljetnih hrastova i debelih bukava, izmedju kojih se gdjegdje kočile visoke vitke jele i po koji mrki bor i ariš, dočim se sa četvrte strane — upravo pred njima — pružala duga rimska cesta, koja je prosiecala velike šume i gubila se negdje tamo daleko, daleko u prostranoj savskoj nizini . . .

A kada su sluge izpregle i one konje iz teretnih kola i sputali im prednje noge gužvama kao i onim drugim jahaćim konjima, koje su pustili po ledini da pasu, oglasi se mladi Radomir:

— Noć je vedra kao ribje oko i vrlo je hladno. Naložit ćemo vatru, da se prigotovi večera? . . .

— Dakako, dakako, — rekoše i ostali, a vojnici i sluge pohrliše odmah prama blizoj šumi i guštari, da naberu i sakupe suvaraka i šiblja, s kojim će naložiti oganj. Sluga Desirad uzeo je pako oštru sjekiru i usjekao tri hrastova kolca, zašiljio ih s jednoga kraja, zabio u zemlju i pri gornjemu kraju sastavio ih u šilj i svezao ih jakim željeznim lancem, na koji je objesio veliki bakreni kotao, u kom će kuhati večeru za družinu i vojnike, dočim je za gospodu pripravljao večeru u manjem kotliću na drugomu ognjištu.

Iza četvrt sata već je veselo gorio oganj i svojim žarkim plamenim jezikom dizao se prema nebu, a svietle varnice dizale se visoko, dok se napokon nisu izgubile i ugasile u vedromu uzduhu proljetne noći, koja je sva mirisala od svježe mlade trave i šarenoga poljskoga i šumskog cvieća, koje je na daleko razprostiralo svoj ugodni opojni miris.

Župani i plemići posjedaše na debele medvjedje kože, koje su bili sluge prostrli po ledini, i grijahu se oko vatre.

Vlatovit prekine opet prvi nastalu šutnju i vikne sluzi, koji je pregledavao gorućim ogarkom točkove od kola:

— Hej, Kupivoje! ded skini s kola one omanje bisage, u kojima je suhe butine, da malo založimo, dok bude večera gotova.

— E, Vlatovite, ta ti baš valja! — povladjivali gladni suputnici.

A debeli župan Želigrag nadoveže:

— Ma ja sam izgladnio kao kurjak! — i počne se gojnim rukama zabrinuto gladiti pa svomu širokomu

i tustom trbuhu, pred kojim nije vidio svojih nogu, koje su bile više slične okruglim stupovima, nego li čovječnim nogama.

— Jao po nas! — zakriešti piskutljivi glasom nizki, sitni župan Strahomir i zaškilji pri tom ugurzuski na debeloga Želidraga. — Taj će nam izjesti tri četvrtine naše današnje večere. O, zašto smo ga primili u naše družtvo! . . .

Svi se nasmijaše na tu Strahomirovu primjedbu, dočim gromotni Želigrag iznenada pruži svoju jaku desnicu i pograbi sitnoga zanovjetalca tako čvrsto za duga suha ledja, da se stisnuo kao gljiva i zagrmi mu:

— Ne brbljaj! . . .

Maleni župan koprcao se kao jegulja i uzalud se mučio, da se oslobodi omašne desnice svoga prijatelja Želidraga, koji mu je neprestano govorio:

— Ded mališu, govori sada!

Medjutim je sluga Kupivoj izvadio iz kola bisage u kojima je bilo suhe svinjetine i raženoga kruha, te ju postavi pred gospodu, koja su onako izgladnjela žurno prihvatila za meso i stala tečno zalagati, da umire nestrpljivi i gladni želudac. I gojni Želidrag čim je ugledao suhe butine pusti prijatelja Strahomira iz šaka i maši se za najvećim komadom svinjetine. Bio je tako zaduben u jelo, da nije niti opazio kako veseli, sitni Strahomir neprestano namiguje ostalima, da si pogledaju Želidraga, kako opleće omašne komade. I da mu se donekle osveti za onaj njegov nemili zagrljaj, počne ga ponovno bockati.

— E, Želidraže, misli i na nas! Nemoj sve sam spremiti u tu svoju bačvu! . . .

— Tiho mišiću! . . . Ne zanovjetaj! — mumljao debeljković ni ne obazirući se na svoga prijatelja, te je i dalje lakomo i tečno gutao omašne komade mesa.

— Novi će ban morati za tebe utući posebnoga vola, da te nahrani prigodom svoga ustoličenja, — govorio neprestano Strahomir, jer je sada bio siguran, da ga njegov debeli prijatelj neće opet onako nemilo iznenaditi svojim zagrljajem, kao čas prije, jer je bio odviše zaokupljen jelom.

— Striče! — reče mladi Radomir prema županu Želidragu. — Zar ne čuješ što veli naš poštovani župan Strahomir . . .

— Mani se! Neka ugursuz govori što ga volja, jer mene neće sada razjediti. Uzalud mu svaki trud. Sreća njegova da se odmaknuo od mene, jer bi i opet malo osjetio moju desnicu. Koprcao bi se kao mišić u mačjim pandžama . . .

— Zlo bi bilo, kad bi mogli svi župani i plemići toliko pojesti kao ti, izjeli bi samo kod te jedne gozbe cielu Posavsku Hrvatsku! . . .

— A š njom i takovo zanovietalo! — odkreše Želidrag i pogleda zadovoljno prisutne prijatelje, očito ponosan sa svoje primjedbe, koju je dobacio bockavomu Strahomiru.

— I već su se ostali bili davno najeli, ali trbušasti si je Želidrag dao još donieti komad srnećih rebara, te je i njih sasvim mirno i lako spravio u svoj prostrani želudac. Pa kada je bio posvema sit, stane se zadovoljno gladiti obim šakama po punoj trbušini i mumljaše prezadovoljno:

— Baš je bilo izvrsno!

— Išlo ti je u slast? Zar ne? — opet se oglasi ujedljivim tonom Strahomir.

— A još bi mi bilo tečnije, da sam pojeo i tvoj brbljavi jezik! — odvrati mirno Želidrag, okrene se k sluzi Kupivoju i pruži mu zemljani krčag, da ga napuni starom kapljicom iz one jedne mješine.

Na zgodnu Želidragovu primjedbu prasnu svi u veseli smieh, i govorahu Strahomiru:

— Sad si dobio, što si tražio! . . .

A kada je Kupivoj napunio vrč, prinese ga Želidrag k ustima i s najvećom nasladom stane iz njega piti i cvrkati, sve na žalost malenoga Strahomira, koji se sam na sebe ljutio, što nije mogao razjediti svoga debelog prijatelja, koji je zadovoljno i bezbrižno promatrao prisutne, što su sjedili u okrug oko ognja, koji je širio od sebe ugodnu toplinu, koja im je prijala u hladnoj proljetnoj noći.

Medjutim svede ozbiljni župan Vlatovit razgovor na skroz drugu stvar. On reče ostalima:

— Dakle. što mislite braćo moja, koga ćemo izabrati za bana Posavske Hrvatske? Već smo na domaku naše priestoljnice, a još se nismo pravo dogovorili koga ćemo.

— Sutra valja pamet u glavu, — javi se stari boljar Sebislav, dostojanstvena osoba, duge biele brade i srebrne kose, koja mu je sezala sve do jakih ramena.

— Tako je starče! — potvrdiše nekoji.

Na to se opet oglasi debeli Želidrag:

— Treba, da izaberemo čovjeka, koji si neće dati zapoviedati od onih franačkih pasa, kao što si je dao

pokojni ban Vojomir, već koji će biti odrješit i neustrašiv.

— Da! Da! — vikali svi jednoglasno. — Novi ban ne smije biti franačka ulizica i njihov rob! . . .

— Ja sam za župana Zdeslava, neka bude on naš ban, — klikne prvi boljar Vratoje i zareda pitajućim pogledima po prisutnima.

— Župan je Zdeslav odviše blag i popustljiv. On nije sposoban za tu čast, — tvrdio Želidrag.

— Onda ćemo izabrati župana Godeslava, — predloži mladi Radomir. — On je bogat i ugledan medju našim boljarima.

— On previše pije! — dobaci ljutitito stari Sebislav i strese svojim srebrnim vlasima. — Toga nam još treba, da u ovim težkim časovima bude sjedila vinopija na banskoj stolici! . . . Ovako smo već pali na nizke grane uslied svoje nemarnosti i medjusobne kavge a ako izaberemo Godeslava onda možemo mirne duše reći: »Gotovi smo!« . . .

— Onda koga ćemo?! — prodere se zlovoljno župan Želidrag.

— Svakoga drugoga samo ne Godeslava, — opet će Sebislav i uzvrpolji se na svom sjedalu . . .

— Ja predlažem našega dragog Želidraga! — ujedljivo će i porugljivo Strahomir. — On bi najdostojnije obnašao čast posavskoga bana, jer je velik i omašan.

— Usahnuo ti tvoj igličavi jezik! Što si se opet u mene zadjeo? . . . — plane napokon Želidrag i lupi ljutit šakom tolikom žestinom po zemljanom krčagu, da se odmah razmrskao.

— Braćo, ne pravimo lakrdije i šale u ovako ozbiljnim časovima! — priekornim će glasom Vlatovit. — Skrajnje je već vrieme da se ozbiljno posavjetujemo... Do izbora novoga bana dieli nas još samo nekoliko sati. Ne budimo opet nesložni kao obično! . . .

— Prokleta nesloga! — upadne mu u rieč Vratoje.

— Da, — nastavi Vlatovit — to je ona strašna rak-rana, koja će još najposlije izkopati nama i našoj djeci duboki grob . . . Zato se prenimo ne zbijajmo šale, već odlučimo sada koga ćemo za bana.

— Predložio sam župana Zdeslava — poče opet Vratoje — ali odbiste moj priedlog, jer vam je odviše blag . . . Zatim je prijatelj Radomir predložio župana Godeslava, ali ni on vam nije po ćudi, jer da je vinopija . . . No, pa recite mi sada koga ćemo? Ovoga ne, onoga ne, i najposlie će uslied naše nesloge izbor pasti na takovoga, koji će se još složiti s našim dušmanima Francima proti svojoj rodjenoj krvi . . .

— Prokleti Boljedrag već odavno rukama i nogama radi, kako bi se dočepao banske stolice — javi se sasvim ozbiljno Strahomir. — Prošle godine bio je samo zato u Reimsu na krunitbi cara Ljudevita, da steče milost i naklonost našik krvnika.

— Čuo sam, da je već i podmitio neke naše boljare bogatim darovima, samo da ih predobije za sebe — tvrdio Radomir.

— Koje? — upitaše nekoji.

— Za župana Vladiboja znadem stalno, da nagovara ljude za njega.

— Vladiboj je isto takav lupež i ništarija kao i Boljedrag!

— Ne, ne. Boljedrag ne će nikada sjediti na banskoj stolici! — poviče strašnim prietećim glasom Želidrag.

— Nikada! — potvrdiše i ostali.

— I ja bi rado vidio onoga, koji bi mu dao svoj glas. Tako mi Gospodina Isusa, ja ću takvoga ovim mojim mačem povrh lopovske lubanje! — grozio se opet Želidrag.

— Bolje, da ga nije hrvatska majka rodila, nego da glasuje za tu franačku ulizicu! — reče Vratoje.

— Na to će mirno župan Vlatovit:

— Ne žestite se braćo!... Vidim da se niste sjetili muža, koji je veliki junak, ne samo na maču već i na umu, ali je skroman i rado se ne iztiče . . .

— Koji bi to bio? — upita Želidrag.

— Da nije župan Ljudevit iz Siska? — klikne prvi Radomir.

— Pogodio si! — potvrdi zadovoljno Vlatovit. — Htio sam da vam o njemu ništa ne govorim još večeras, već tek sutra u jutro, dok se ne posavjetujem s ostalom braćom. Gostirad mi je doduše prije nekoliko dana pripoviedao, da su svi boljari iz gornjih krajeva za Ljudevita . . .

— Za Ljudevita! — klikoše nekoji u čudu.

— Vidiš, vidiš! — lupi se veselo i Želidrag po čelu. — Kako sam samo mogao na njega zaboraviti! Jest, braćo, Ljudevit bi bio najsposobniji za bana u ovim težkim vremenima! . . .

Stari Sebislav primjeti na to:

— Nemam ništa proti njemu, ali zar nije on premlad za tu uzvišenu čast? Jedva je navršio dvadeset i osam godina . . .

— Što zato! — opet će Vlatovit. — On je junak, da mu nema ravna u svoj Posavskoj Hrvatskoj!...

— I čovjek, koji ljubi slobodu i svoju otačbinu! — dometne opet i Strahomir.

— Jeste li za njega? — upita ponovno župan Vlatovit.

— Dakako da jesmo! — poviče prvi Želidrag svojim jakim glasom.

— Pa kada ne će naš veleljubljeni Želidrag da primi tu čast, — nasmije se opet ugurzuski Strahimir — to sam i ja za Ljudevita... Da živi ban Ljudevit!

— Živio!... Živio Ljudevit! — klicahu sada svi i podignu žemljene vrčeve u vis i nazdravljahu budućemu mladom banu Posavske Posavske Hrvatske.

Jedini Želidrag nije imao što da podigne, pa se počeše desnicom po širokoj šiji, što nije dakako izmaklo vragoljastomu Strahimiru, koji i opet upotriebi tu Želidragovu nepriliku i dobaci mu veselo:

— Zar ne ćeš pobratime i ti podignuti svoj krčag u slavu novomu banu?

Uh, ti vražji mališu, zašto me jediš! — puhne on ljutito i ponovno lupi šakom po medvjedjem krznu...

— Hihihi! — hihotao je zadovoljno Strahomir i hvatao se sve za trbuh od silnoga smieha, tako ga je razveselila Želidragova srdžba.

— Jao tebi, ako ja ustanem! — počne se groziti zaduhani debeljković.

— Hihihi!... Bilo bi to, da se nisi previše najeo, ali ovako ne možeš ti cieli uzdržati ravnotežja s tvojom poštovanom bačvom...

No debeloga Želidraga bila je već odviše spopala zlovolja i srdžba i on zagrmi sluzi, koji ih je dvorio:

— Kupivoje, donesi mi drugi krčag.

A onda će opet Strahomira:

— Ti ćeš me gljivo još sutra pamtiti! — i zaprieti mu se omašnom šakom.

Medjutim je već Kupivoj opet prinesao pred župana drugi krčag pun rujnog vinca, a Želidrag ga pobjedonosno podigne u vis i klikne:

— Braćo, i ja pijem u zdravlje bana Ljudevita Posavskoga!...

— Naše nade! — Vlatovit će.

— Koji nas mora izbaviti iz franačkoga jarma! — prihvatiše i ostali, te podignu takodjer vrčeve da ih izkape u banovo zdravlje.

Dok su oni izpijali rujnu kapljicu, poviče sluga koji je bio na straži pokraj kola:

— U šumi se nešto bieli, a čuti je i nekakav žamor.

— Tko je? — upita prvi Radomir.

— Ne mogu u tmini razabrati, jer su još podalje. — odvrati sluga.

— Jesu li pješaci ili konjanici?...

— Hej, čini mi se, da su konjanicl, — odvrati sluga.

— Budi na oprezu! — dovikne mu Vlatovit.

No već za nekoliko časova čuli su posve jasno halabuku, podcikivanje i pjevanje, koje je u velike odjekivalo šumom i noćnom tišinom. Po pjevanju i dozivanju razabirali su, da ih mora biti mnogo.

— To nisu lupeži, — prvi će stari Sebislav.

— Jamačno da nisu, jer nebi dolazili takovom hajkom i veseljem.

— E, tko zna! — govorio mali Strahomir.

— Nisu to niti lupeži niti vojnici, već vilenjaci i more, koje jaše tom šumom, — šaljivo će Želidrag i pogledavaše na svoga sitnog prijatelja, za koga je dobro znao da čvrsto i ozbiljno vjeruje u raznovrstne sablasti, i koji je sav strepio već pri samoj pomisli na nje.

Vratoje shvatio je odmah debeloga župana, pa će i on sporazumno s njime da natjeraju Strahomira u strah:

— Bez dvojbe da to nisu čisti poslovi... Ove su šume na glasu s ovakovih prikaza i vilenjaka. Već moj pokojni otac pripoviedao mi, da je prije mnogo godina putovao ovim šumama pa da je jedne noći pretrpio svakojakih napasti...

— A danas je još mladi petak, kada imadu ovakove napasti najveću moć... — opet će Želidrag koji je uživao u strahu svoga prijatelja.

— I k tomu je već blizu ponoć... Upravo njihova hora!... Strahomir bivao je uslied ovakovoga razgovora sve bliedji i uzrujaniji. Nije on bio kukavica. koja bi pred neprijateljem bježala i bojala se njihovih strielica i mačeva; dapače upravo protivno. Ali je imao tu pogrješku kao i mnogi ljudi u današnje vrieme, da je živo vjerovao u razne sablasti i tobožnje prikaze, o kojima je toliko toga strašna čuo još u svojim mladenačkim danima od sluga i starih praznovjernih služkinja, koje su živjele u domu njegovoga pokojnoga oca. I taj neosnovani strah i glupo praznovjerje ostalo je u njemu kroz cio život, uvriežilo se u njegovu dušu i on se zato uviek skrušeno molio Bogu, da ga poštedi od vilenjaka i sličnih utvara. Zato je i sada, kada je čuo od stražara, da se u šumi nešto bieli,

bio tvrdo uvjeren, da to nije nitko drugi već nečiste duše, koje slave u to ponoćno doba svoje divlje orgije po onim velikim šumama. A taj strah mu je još uvećavalo i ono potcikavanje i halabuka, što se orila kroz noć. I on se nehotice počeo križati i šaptati:

— U ime Oca i Sina i Duha svetoga. Amen!... Bože veliki, oslobodi me od utvara!...

— Zar samo tebe, a nas ne? — porugljivo će župan Želidrag i jedva se suzprezaše, da ne prasne u smieh.

No u taj čas javljao je već sluga:

— Dolazi čitava četa konjanika!... Malo ne svi su pod oklopima i svietlim šljemovima...

— Bit će jamačno plemići, koji idu takodjer na sutrašnji sabor, — reče jedan od boljara.

I sada su već svi jasno razabirali odmjereni topot konja i zveku mačeva, ostaloga oružja i oklopa.

Župan Vlatovit primjeti:

— Mnogo ih je!...

Topot i buka bivala je sve jača i bliža. Svi koji su sjedjeli oko ognja odkrenu glave od njega i upirahu očima u izlaz šume da vide tko dolazi...

— Tko ste?...

— A tko ste vi? — zagrmi dubokim glasom Želidrag i mučno se osovi na svoje stupaste noge...

Jedan konjanik dojaši odmah do njih i odvrati:

— Ja sam Ratimir, župan iz doljne Posavine... A vi?

— Zar nas ne poznaš? — oglasi se mladi Radomir.

Konjanik pridje još bliže s konjem, skoro tik do njih, sagne se prema ognju i veselo će:

— Tako mi poštenja, ti si Radomir! . . . O, što vidim još, i župan Vlatovit i Želidrag. Eto gle, i moj stari Sebislav, pa i znanac Vlatoje . . . Da ste mi zdravo draga braćo! . . . To mi je vrlo milo da se ovako sastasmo.

Sada opazi Ratimir i malenoga Strahomira, pa će i njemu:

— O, moj veseljače i ti si tu! Oprosti da te nisam prije pozdravio . . .

A Želidrag odmah nadoveže:

— Ej, Ratimire, jesi li gdje u šumi sastao vukodlake i vilenjake?

— Kakove vilenjake? Ja te ne razumijem . . .

— Ma naš hrabri Strahomir već ih vrlo nestrpljivo izčekuje! . . .

Sada se i Ratimir dosjeti o čemu se radi, jer je i njemu bila već od prije poznata Strahomirova slabost nasmije se i odvrati Želidragu:

— Pusti ga na miru! . . .

Sitni Strahomir, koji se sada već ponešto oporavio, od prijašnjega straha, osokoli se i zakriešti srdito na Želidraga, koji mu se rugao:

— Ti posavski medvjede! . . .

Četa koju je vodio Ratimir ukaza se takodjer na izlazu šume i on počme dovikivati:

— Ovamo braćo, ovamo! . . .

I na ledini nastade sada još veći žamor i halabuka. Konji hrzali i kopkali nogama, oružje zveketalo i čuli se glasni i živahni poklici. Jedan je drugoga pozdravljao i rukovao se, jer su većinom bili svi znanci.

— To je liepo, da smo se ovako našli na okupu — govorio ponovno Ratimir.

— Bit će nas više — Vlatovit će.

— I sjajniji bit će naš ulaz u Sisak . . .

— Tako i treba. Neka vidi franački poslanik mnogobrojnu hrvatsku gospodu . . .

— Koja na žalost nisu nikada složna! — upadne žestoko Vratoje.

— Nemoj već unapried krivo suditi — prekine ga Ratomir. — Možda ćeš se ovaj put prevariti.

— Dao Bog! — klicali nekoji.

— I treba nam sloge, je već svima dogorjelo do nokata. Već se ne da snašati franački jaram. Ti psi izpit će nam i istu dušu! — vikali gnievno boljari i dizali ogorčeno piesti u vis i mahali njima u uzduhu.

— Pa koga vi mislite za bana? — upita sada Vlatovit i uzrujano izčekivaše odgovor od Ratomirovih ljudi.

— Mi smo svi za Ljudevita! — vikali Ratimirovci

— O, hvala Ti veliki Bože, da smo ipak složni! — usklikne veselo i zanosno ozbiljni Vlatovit i pun najljepših nada gledaše u budućnost . . . U mislima gledao je već junačkoga i hrabrog župana Ljudevita na banskom priestolju, kako svojom hrabrošću i svietlim umom radi za dobro i slobodu svoje tužne i od Franaka potlačene otačbine . . .

Medjutim posjedaše i ostali odličniji ljudi iz Ratomirove čete pokraj Želidraga i Strahomira, dočim su si drugi naložili oganj podalje od njih i tamo se grijali i razgovarali. Nekoji opet, koji su bili umorni razprostrli si medjedje kože po ledini, legli na njih i sladko usnuli.

Ponoć je već bila prošla kada je predložio župan Želidrag da i oni podju na počinak, jer im se bilo u zoru ustati i krenuti dalje prema Sisku.

*

Proljetna rosa spuštala se sve jače nad zemlju, a uzduh je bivao vrlo hladan. Sluge, koje su bdile, kao i vojnici, koji su stražili, donašali bi drva i suvaraka iz šume i poticali oganj da se ne ugasi. Tišina je vladala u naokolo, koju bi samo kadkada prekinulo hrzanje konja koji su bili na paši, ili hukanje zlokobne sove, koja se javljala negdje u nutarnjosti tihe šume . . .

A kada su počele prve zviezde blieditи na iztočnomu obzorju, stadoše sluge buditi svoje gospodare, koji brzo podigoše glave i počnu se spremati na put.

Zora je bila još u svomu sjaju, kada su već svi sjedjeli opremljeni na svojim konjima i ostavili ujedno počivalište te krenuli prema Sisku . . .

Sjajno jutarnje sunce bilo je već svojim toplim tracima cjelunulo i gore i vode, i polja i šume, i posvuda razprostrlo svoju blagotvornu moć, kada su se Ratimir i Vlatovit sa svojim četama i prijateljima primakli Sisku, koji je toga jutra ugledao u svojim zidinama i oko njih toliko ljudstva, kao malo kada.

Pred gradom bilo je toliko teretnih kola i konja da bi čovjek u prvi mah mislio da je kakvi moćni neprijatelj obkolio stari i slavni Sisak. A medju tim kolima i konjima tiskala se silesija ljudstva, te je bilo sve živo i bučno, ali je svima na licu bila neka uzrujanost i zabrinunost. Na sve strane gorile vatre a oko njih se vrzle sluge i vojnici koji su pripravljali zajutrak. Ugodni miris jestvina i pečenoga mesa širio se jutarnjim uzduhom i nestrpljivošću napunjao gladne želudce onih, koji su se vrzli u blizini ognjišta. A s ljudskim glasovima i dozivanjima miešalo se i hrzanje konja i zvuk vojničkih trubalja i rogova. Svakim korakom susretao prijatelj prijatelja, rodjak rodjaka, i veselo se i srdačno s njime

grlio i pozdravljao. Hrvat iz Posavlja susretao Hrvata iz Zagorja, iz gornje Podravine, nedaleke Moslavine, ubavoga Pokuplja i kićenoga Sriema. Razgovor se njihov kretao samo oko izbora novoga bana. Čula se razna mnienja i bistrili se pojmovi. I većina je bila u tom sporazumna, da treba na bansku stolicu podignuti muža, koji će biti hrabar i koji će težiti za tim, da oslobodi potlačenu rodjenu grudu od franačkoga tiranstva.

Oko uglednijih boljara i župana kupili se ostali manji plemići i slušali njihova razlaganja, prepirke i priedloge.

Zagorci, Podravci, i većina Posavaca bili su jednodušno za Ljudevita iz Siska, dočim Hrvati iz doljnjih krajeva već su manje pristajali uz Ljudevita. Bili su pocjepkani u više skupina, od kojih je svaka imala svoga odabranika.

I ta pocjepkanost bila je donekle zabrinula župane i boljare iz gornjih krajeva, koji su ulagali sve svoje sile, da sklone svoju nesložnu braću da se okane strančarstva i da zajedno s njima biraju Ljudevita. Nekoja plemena dala su se još u zadnji čas uputiti, ali ih je još sveudilj bilo, koji nisu sami znali uz koga će pristati. A bila je i treća stranka doduše malobrojna, ali koja je ipak pravila dosta smutnje i nereda. Ta je stranka pristajala uz moslavačkoga župana Boljedraga, koji je slovio sa svoga velikog bogatstva, ali koji nije bio upravo najbolje gledan medju većinom hrvatskih boljara, jer je odviše šurovao s Francima, tima dušmanima hrvatskoga naroda. Zaradi te upravo robske privrženosti bio je preziran od svih onih, koji su težili za slobodom domovine. A uz to je bio i veliki beznačajnik i pohlepan za bogatstvom, te je neprestano težio

za takovim častima, koje bi bile još unosnije. Svojim licemjerstvom, a još više mitom bio je za sebe predobio nekoliko boljara, koji su bili što strašivice, što opet pohlepni za zlatom kao i on. I ti kukavci pravili su već nekoliko dana smutnju medju onima, koji su pristajali uz župana Ljudevita iz Siska. Pronosili su glasove, da se je Ljudevit odrekao svake nade da bi prošao; a uspjelo im je donekle i nesložne Hrvate iz dolnje Hrvatske podržavati u njihovoj neslozi i neodlučnosti.

Siedi župan Svetolik iz gornje Podravine zabrinuto je obilazio svoje drugove i neprestano govorio:

— Bojim se, da ćemo još propasti s našim Ljudevitom. Ove Boljedragove ništarije prave velike smutnje u narodu, po gotovo medju nesložnom braćom iz dolnjih krajeva.

— Morao bi ipak netko još jednom pokušati da im stavi na srce da budu složni, — oglasi se boljak Mutimir iz Pokuplja.

— Zar nisam već dosta govorio? — opet će Svetolik, — ali nisam do sada postigao još uspjeha.

— Niti ga ne ćeš, tako mi muke gospodina Isusa! — tvrdio neki Dušan koji je stojao iza Svetolika.

— Nama je upravo sudjeno da nismo nikada složni, kada se radi o dobru otačbine! — nekoji će iz skupa.

Sada se umieša medju njih visoki i snažni, crnomanjasti župan Peroslav iz dolnjega Zagorja i reče:

— Ja držim da ne ćemo propasti! Ipak nas je velika većina uz Ljudevita.

— Ali ne bi bilo s gorega da još jednom skupimo sve nesložne i neodlučne Hrvate i da ih nagovorimo za Ljudevita.

— Izaberimo jednoga izmedju sebe, koji je oduševljen i rječit.

U to se začuše veseli poklici i zvukovi trublje...

Nastade opet jače komešanje i mnogi su podizali glave i izpružali vratove da vide, tko to dolazi.

A onda se začu klicanje i pozdravljanje...

— Župani Vlatovit i Ratimir dolaze sa svojima, — govorili nekoji, koji su ih odmah prepoznali.

— U zgodan čas! Sam Bog nam ga šalje upravo sada! — klicao stari Svetolik. — Njemu ćemo to povjeriti. I ako ih on ne predobije, ne će ih nitko više.

— Njega svi štuju, jer je triezan i odrješit čovjek — tvrdio Peroslav.

— I Boljedrag se njega boji!

— Kamo sreće, da je Boljedrag takov rodoljub i junak kao župan Vlatovit.

I kada je Vlatovit dojašio sa svojima do Svetolika i onih koji su ga okružavali, stadoše ga ovi ljubezno i iskreno pozdravljati. A starac Svetolik mu odmah reče:

— Došao si nam brate u zgodan čas. Upravo smo se dogovorali, koga ćemo izmedju sebe izabrati da predobije za Ljudevita i one, koji su mu još protivni.

— Da li ih je mnogo? — upita odmah Vlatovit, a zabrinutost pojavi se na njegovim licima.

— Naša braća iz doljnih krajeva su neodlučna, dočim Boljedragovci siju mržnju i smutnju medju narod.

— Grom ih ubio! — rukne strašno debeli Želidrag. — Gdje je taj lupež, da ga umlatim? — žestio se on neprestano i sav pomodrio i pozelenio od jada.

— Nemoj se nagliti! — mirio ga starac Svetolik.

— Odmah ću sasjeći tu izdajicu, koja hoće silom zasjesti bansku stolicu!...

— Drugo i ne zaslužuje! — tvrdili nekoji i povladjivali Želidragovoj prietnji.

— Polako, polako, braćo! — javi se opet svojim ozbiljnim mirom Vlatovit. — Najprije moramo znati kako stojimo?

— Već ti rekoh, da su oni iz doljnje Hrvatske neodlučni, a Boljedragovci su doduše u manjini — ali neprestano ruju proti našemu Ljudevitu. — Svetolik će:

— A koji su uz Boljedraga?

— Njegovi su župani: Vladiboj, Čedomir, Tolislav, i Bodni iz Zagorja, te Dabro iz Pokuplja sa još nekoliko boljara, koji su se dali premamiti liepim riečima i zlatom.

— Dobro je, — opet će Vlatovit, — ja ću najprije medju ove iz doljnjih krajeva, — i pokaza rukom na onu stranu, gdje su bili boljari: Daslav, Dragovit i Mladen sa svojim ljudima.

I što reče, učini. Ne premišljajući dugo upravi odmah k njima svoje korake.

— Da ste mi zdravo, junačka braćo! — pozdravi ih veselo, kada je stupio medju njih.

Živ i zdrav bio Vlatovite! — prvi će Daslav i zagrli ga.

— Kako tvoji? — odmah će župan.

— Brate, još uz nikoga...

— To je dobro, — pomisli Vlatovit, a onda opet upita:

— Dakle uz nikoga još?...

— Ne, — potvrdi i Dragovit i Mladen.

— A uz koga ćeš ti? — javi se Daslav.

— Uz Ljudevita, jer on je jedini dostojan te časti, — odgovori Vlatovit.

— Misliš? — upita Mladen.

— Ne, da mislim samo, već to stoji, da je on jedini vriedan da ga danas izaberemo. I svaki onaj, koji se usudi proti njemu raditi, jest nevriednik, koji radi na zator otačbine!...

— A u čemu se sastoje te njegove vrline? — opet će Dragovit.

— Da, to bi rado znali, jer kako je on skroman malo nam je što znano o njemu. A tebi vjerujemo, jer znademo da ćeš nam reći čistu istinu, — govorio i Mladen.

— Dakako da hoću i ne dao Bog da vas zavadjam neistinom! Jer gdje se radi o otačbini tu nam imade biti istina nada sve sveta... Znajte, da sam u dušu proniknuo Ljudevita. To vam je hrid od značaja. Osim toga je hrabar i ljubi nada sve otačbinu. Još dok mu je živio ujak ban Vojomir neprestano ga je nagovarao i hrustio na Franke, neka pokuša stresti njihov jaram. No svi znate kakav je bio Vojomir...

— Plašivica i kukavica! — primjeti jedan.

— Tako je! — brzo će Vlatovit. — Zato je sada upravo nuždno, da si izaberemo takovoga bana, koji ne bude sliedio Vojomirore stope, već koji će raditi na tom da se dobavimo slobode. Novi naš ban imade slušati glas i vapaj svoga naroda, a ne smije se obazirati na franačke zapoviedi, niti strepiti pred njihovom silom.. A takvoga bana naći ćemo u hrabrom i neustrašivom Ljudevitu... U njega možemo mirne duše staviti sve naše nade. On će biti osvetnik našega naroda proti franačkoj sili i zulumu!...

Ove su posljednje rieči osobito djelovale na sve prisutne i Daslav će prvi:

— Vlatovite, dobro si rekao!

— Uvjerio si me! — javi se brže Mladen i uhvati Vlatovita za desnicu . . .

A on će im na to:

— Dakle i vi ćete za Ljudevita?

— Hoćemo! Gospodin Bog nam je svjedokom da se ne ćemo iznevjeriti svojoj rieči! . . .

— Tako i treba! Hrvati smo i valja da držimo do svoje rieči. U tom neka nam uviek lebdi pred očima primjer naših djedova i otaca . . . . — zanosno će poštenjak župan i uze se od njih opraštati.

— Kuda ćeš već? — pitali ga oni.

— Moram braćo i medju Boljedragovce dok je oš hora.

— Dvojim da li ćeš tamo uspjeti — reče Daslav — Te prodane mješine slabo će te poslušati.

— Možda ću ipak kod gdjekojega uspjeti.

— E, pa pokušaj! . . .

A Vlatovit zadovoljan svojim uspjehom, turaše se medju množtvom dalje, da pokuša svoju sreću i kod Boljedragovih pristaša. Za dobro otadžbine nije mu bilo ništa težko. I dok je tako prolazio medju ostalim svojim znancima i prijateljima, ugleda odličnoga župana Čedomira i Bodina, kako nešto razgovaraju s nekim svojim znancima iz Pokuplja i Zagorja.

— Nikada bolje — pomisli on, — barma ih ne trebam okolo tražiti u ovoj mješavini.

Čedomir i Bodin nisu ga odmah uočili u onoj stisci i vrevi, pa ih je zato iznenadilo, kada ih je Vlatovit potreptao po ramenu i dao im mig, da ga sliede rekav:

— Želim s vama nešto govoriti . . .

Oba boljara ostave odmah svoje znance i podju za Vlatovitom. A kada su bili na samu, reče Vlatovit:

— Čedomire i Bodine! Čuo sam malo prije, da ste se zavjerili Boljedragu, da će te glasovati za njega, da bude ban Posavske Hrvatske?

— Dobro si čuo . . .

— Vi ste time učinili zlo! . . .

— Kakovo zlo? — upita Bodin.

— Čudim se, da ste se dali zavesti od Boljedraga. Vi, koji ste uviek uživali štovanje i ljubav medju nama, sada ste na jednoć pristali uz čovjeka, u kom je samo taština i pohlepa. Zar je Boljedrag u vašim očima dostojan banske časti? . . .

— Zašto ne? — oštrije će Čedomir.

— Velim vam, da nije vriedan te časti! — nešto će uzrujano Vlatovit. — Taj čovjek ako se dočepa banske časti upropastit će našu otačbinu . . . To će biti krvnik svoga roda, i to daleko veći, nego li i sam Kodolah! . . .

Čedomir čuvši rieči strašno se smrkne i počne ljutito puhati, dočim je Bodin stojao kao ukopan i stao promišljavati o riečima, što ih je čuo od Vlatovita.

Napokon će Čedomir grubim glasom.

— Zar Boljedrag da bi radio na propast otačbine gdje je tako bogat i moćan? . . . Nije li pametnije da bude on naš ban nego li tko drugi? On imade odličnih prijatelja na carskom dvoru. Njegova jedna rieč više vriedi kod cara Ludvika nego li sve naše prošnje, svi naši zakoni i sva naša prošlost . . . I ja ne mogu vjerovati a to da bi on, ovako bogat gramzio za banskim dohodcima. Bi li mu to bilo nuždno? Nasuprot, on upravo i ide za tim, da udobrovolji Franke, da bude

obzirniji spram nas... A da bi radio proti svomu narodu, ne bi li time radio i proti sebi? Ne bi li i sebe uz to turao u robstvo i zlo?... Krivo mu činiš!...

— Stani! — klikne Vlatovit dosta žestoko. — Nabrojio si sve i sva samo da ga opravdaš, ali uzalud ti sve to!... Zar nije Boljedrag imao dosele dosta zgode, da od svoga naroda odvrne franački bič i zulum?... Zar nije on mogao caru s kojim je takav prijatelj, kako ti to tvrdiš, razložiti stanje u našoj zemlji? Zar on nije mogao franački dvor već prije upozoriti na Kodolahova nasilja?... Zar on nije mogao podignuti svoj uplivni glas na obranu narodnih svetinja i one kukavne dječice, što su ju franački zvierski vojnici bacali pred Kodolahove pse?... Gdje je bio prije?... Zar on nije to sve vidio i čuo?... Kako to, da se sada najednoć svega toga sjetio? I upravo baš sada, kada treba birati novoga bana!... Reci ti kome hoćeš al ne meni ne da bi on kao ban posavskih Hrvata radio za sreću ove zemlje. Nasuprot, on bi utamanio i ugušio još i ono slobodne sviesti, što živi u našem narodu...

Čedomir stojao je kao gromom ošinut i strašno se smrknuo. Morao je samom sebi priznati da Vlatovitove rieči imadu mjesta i da mu ne može ništa prigovoriti.

A Vlatovit je govorio dalje:

— I ti bi Čedomire bio za oto da ban posavskih Hrvata jov dulje pada u prah pred krvnicima našega naroda, da ljubi pokorno onu ruku, koja hoće staviti nož na vrat našega narodnog života?... Veliki Bože, kako možeš takova što slušati iz ustiju jednoga hrvatskog sina!... Čedomire, Bodine, tako vam majčinjeg mlieka i očinskog groba, ne činite te sramote svomu do sada

svietlomu obrazu! Ne pristajte uz Boljedraga, već mu okrenite ledja i pokažite mu svoj priezir. Još nije kasno!...

— Ne ću! — ljutito će Čedomir i zagleda se u Bodina, da čuje što će on na to reći...

— Nemojte, još vas jednom molim i zaklinjem! — govorio neprestano Vlatovit a glas mu je bolno podrhtavao, dočim mu se u očima ukaza suza, koja zablista na jutarnjem svibanjskom suncu...

Kada župan Bodin ugleda tu suzu u Vlatovitivim očima gane se i sam tronut klikne:

— Ti si pravi rodoljub! Čast tebi!...

Ta Bodinova iznenadna izjava začudi silno Čedomira i on nije u prvi mah vjerovao svojim ušima dali je dobro čuo, pa upita Bodina:

— Što si to rekao?...

A ovaj mu odvrati:

— Rekoh da je Vlatovit pravi rodoljub. Od njega treba da se i mi učimo rodoljublju.

I okrenuv se k Vlatovitu reče:

— Tvoje rieči usjekle mi se u srce!... Vidim da sam zalutao, uvidjam da sam se dao zamamiti laskavim i medenim riečima, ali hvala tebi čestiti Vlatovite, koji si mi za dobe otvorio oči... Sve mi jasnije biva, da bi u istinu moglo tako biti, kako si ti to čas prije razložio... Gdje je bio Boljedrag prije? Zašto nije prije uložio svoj upliv na dvoru, već to obećaje sada u čas izbora!... Ja povlačim natrag Boljedragu zadanu rieč i dati ću svoj glas županu Ljudevitu...

— Bog te blagoslovio za te rieči! — veselo će Vlatovit i pruži mu desnicu u znak odobravanja.

A to je tako razjarilo župana Čedomira da je strašno gnjevan predbacio svomu drugu:

— Stid te bilo!... Zar toliko držiš do svoje rieči?!...

— Moja zavjera nema vriednosti jer bi njome radio na štetu otačbine. A da tomu izbjegnem, povlačim ju natrag!.., A ti sudi o meni što te volja! — odvrati Bodimir i odvrati se od Čedomira...

— Pravo si rekao! — potvrdi Vlatovit.

— Ljudevit moći će samo tebi zahvaliti svoj izbor! — dobaci biesno Čedomir i ostavi ih.

— Ne meni, već svim onima, kojima leži na srcu dobro i sloboda otačbine!

— A zar meni nije mila moja rodjena gruda? — oštro će Čedomir.

— Nije, jer pristaješ uz onoga, kojemu je samo do časti i osobne koristi!...

— Ne vriedjaj me, jer ne želim da dodje do sukoba!...

— Ne dao Bog! — mirno će Vlatovit. — Čemu da se uzalud prepiremo? Vidim da si sliepo uz Boljedraga i da žalibože ne uvidjaš kamo vas on vodi...

— K dobru! — prekine ga Čedomir.

— Ne k dobru, već posvemašnjem robstvu i zatoru!...

Čedomir se na te rieči srdito odkrene od obojice i reče:

— Boljedrag će dokazati svoje poštene namjere...

— Nikada! završi Vlatovit i udalji se s Bodinom...

A dok se je to sve zbivalo vani pred gradom, šetali su župani Boljedrag i Vladiboj snuždeno i zamišljeno

u južnoj kuli banskoga dvora. Obojica bijahu vrlo mrki i pokunjena. Vladiboj je upravo govorio:

— Mi stojimo zlo!...

— Ne govori!

— Poštenja mi! — kleo se Vladiboj. — Od sinoć se stvari posvema okrenule. Većina je uz Ljudevita... Uzalud sve naše naprezanje i svi naši koraci.

— Oh, kako ga mrzim! — govorio je strastveno Boljedrag i grčio piesti.

— Daleko smo došli! — opet će Vladiboj ogorčeno — Ljudevita će danas birati za bana, toga mladića, koji nije vriedan tvojega traga! A tebe, koji si moćan i ugledan na carskom dvoru, tebe zapostavljaju i predbacuju ti, da si izdajica!...

— To vele samo oni koji i sami teže za banskom čašću! — odvrati Boljedrag.

— Pa što ćemo sada početi? — zaustavi se Vladiboj i gledaše pitajućim pogledom u svoga prijatelja.

— Ja mislim ovo — Boljedrag će i povuče Vladiboja prema prozoru kule. — Govoriti ću još prije izbora s Kodolahom, da me predloži, jer da je to tobože nalog i želja cara Ludovika.

— Dvojim, hoće li htjeti on pristati na to. Kodolah je više puta veliki svojeglavac.

— Mora! Predočit ću mu, kako sam zaslužan za Franke...

— To bi on i sam morao znati!...

— ... I kako me mnogi upravo zaradi te moje franačke privrženosti mrze...

— Valja ti! Ta bi mogla sklonuti Kodolaha... Ali ako te upita, kako stojiš u narodu, što ćeš na to reći?...

— Uvjerit ću ga, da je narod za mene, ali da su neki boljari počeli u zadnji čas praviti smutnje, proglasujuć: da sam se odrekao banske časti . . . To, da smo malobrojni, ne ću mu niti spomenuti. Dapače reći ću mu, da su mnogi izjavili: da će biti za mene, ako me on kao carski poslanik predloži i ako je to careva želja.

— Dobro si smislio — pohvali ga Vladiboj.

— Osim toga ću taštoga Franka lahko predobiti i svojim ljubeznim riečima. Uvjerio sam se, da mu godi laskanje, pa ću mu malo pokaditi . . . .

— A u to se ti dobro razumiješ! . . .

— E, što ćeš, ne ide drugačije! Hoćeš li da pobjediš svoje protivnike moraš upotriebiti sva moguća sredstva.

— Ti bi morao čim prije do vojvode Kodolaha, jer će za sat, dva, već početi izbor, — upozori ga Vladiboj.

— I odmah idem do njega — reče Boljedrag i natakne na glavu šljem, te se uputi na vrata . . .

— A ja ću dotle dolje medju naše da razvidim.

— Dobro pazi i prisluškuj svaku rieč, da se znademo ravnati.

— Nemaj brige! — odgovori Vladiboj i spusti se niz uske stepenice iz kule, dočim se Boljedrag uputio u Kodolahove odaje, koga je upravo zatekao kako si pripasuje težki mač.

— Dobro jutro vojvodo! — zaželi mu kad je stupio na vrata, a slatki, prevejan smiešak zatitra mu na licu . . . .

Obojica bijahu dobri znanci, jer se poznavahu već nekoliko godina. Ali pravo prijateljstvo sklopiše tek

prošle godine kada je Boljedrag prisustvovao krunisanju cara Ljudevita u gradu Reimsu.

Lukavi i prevrtljivi Boljedrag već je tom zgodom gledao, da za sebe predobije moćnoga Kodolaha, koji mu je vazda mogao izkazati velikih usluga, jer je bio vrlo vidjena i uvažena osoba na franačkomu dvoru, unatoč svim svojim brojnim neprijateljima, koji su mu bili zavidni zaradi visoke časti i povjerenja, koga je uživao u slaboga i popustljivoga cara Ljudevita.

I čim je Boljedrag prije desetak dana dočuo, da je ugledni i moćni Kodolah prispio u Sisak, odmah se i on onamo požurio, da ga predobije za svoju osnovu.

Zato mu je i sada, čim je stupio u njegovu sobu, odmah počeo smjerno i sladko govoriti:

— Ja te uvjeravam, dragi prijatelju Kodolaše, da tvoj svietli car i naš uzvišeni gospodar Ljudevit ne bi imao nikada vjernijega bana do mene.

— O tom sam duboko uvjeren — potvrdi vojvoda, a oko ustiju pojavi mu se laki priezirni smiešak, kada je čuo od Boljedraga, kako je za bansku čast pripravan izdati i svoju rodjenu grudu i svoj hrabri narod.

— I ako ja postanem po tvojoj milosti banom, znaj, da ću znati cieniti to tvoje veliko prijateljstvo.

Franak, komu su godile ove laskave rieči, poče zadovoljno trti ruke i pozorno slušaše Boljedraga, koji je i opet nastavio:

— A kada bi Boljedrag držao bansko žezlo u svojoj krepkoj desnici, znaj, da bi pred njim drhtali svi ovi buntovni boljari. Jamčim ti, da se ne bi više niti jedan dizao proti vama. U slučaju, ako bi se i našao koji nezadovoljnik, ja bi ga brzo ukrotio. U banskim dvorovima ima i tamnica i bodeža . . .

— Tako i treba! — žestoko će Kodolah, — jer samo takovim načinom naučio bi ova hrvatska pseta na pokornost! . . .

Boljedraga uza svu njegovu zloću ipak žacnuše donekle Kodolahove rieči »hrvatska pseta«. Ali kako je bio kukavac i ulizica, progutao je tu uvredu, koja nije bila nanešena samo njegovu narodu, već i njemu kao članu toga naroda.

— I za moga banovanja vladao bi u Posavskoj Hrvatskoj najveći mir i red. Narod bi upoznao blagodati, koje mu pruža stroga ali mirna vladavina . . .

— A imadeš li sigurnu većinu? — prekine ga Kodolah u njegovoj samohvali.

— Bit će, ako mi i ti pomogneš — motao Boljedrag.

— Kako to misliš? — upita vojvoda, komu nisu bile dosta jasne Boljedragove rječi.

— Čuj! . . . Neki boljari, koji su mi zavidni zaradi moga bogatstva i tvoje i careve sklonosti, počeše sinoć turati u narod glasove, da sam izdajica i da ne ću da budem ban. Time su mi dosta naškodili. Ali mnogi od onih, koji su se dali zavesti tim lažnim osvadama, izjaviše pred prijateljima Vladibojem i Tolislavom, da će biti odmah za mene, ako me ti predložiš, odnosno, ako je to želja uzvišenoga cara, čijoj se odredbi oni najdublje pokoravaju i klanjaju . . . Zato te zaklinjem, da mi izkažeš tu uslugu! . . . Prije samoga izbora reci im: da je uzvišeni car izrično naložio, da me izaberu za bana. Eto, to je skroz nedužna stvar! . . .

Kodolah nabere na ovaj priedlog svoje žuto i već donekle navorano čelo, smrkne se i zamisli . . .

A onda će Boljedragu:

— Car mi je rekao, dapače zapoviedio, da vam pustim slobodne ruke pri izboru, jer da je tako i blagopokojni car Karlo . . . I ja ne bih imao ovaj put pravit i nasilja . . .

— To ne bi bilo nasilje! . . .

— Budimo pravedni, pa priznajmo, da bi to bilo nasilje, jer . . .

— . . . Jer? — uleti mu opet Boljedrag u rieč.

— Jer bi se uslied takovoga postupka porodile razne nesuglasice i ogorčeni prigovori, koji bi mogli još završiti i obćenitim ustankom proti našoj vladavini . . . Znadeš, čovjek mora biti vrlo oprezan u takovim stvarima, a po gotovo, kada to zahtieva sam car . . .

— Ne bi! — uvjeravao ga Boljedrag.

— Eh, nemoj mi govoriti protivno! — oštro će Kodolah. — Znaj, da smo mi već siti tih vaših vječnih zadjevica i vaše nevjernosti. Dosta nam zadajete neprilika . . .

— Ja ne! — reče župan tobože uvriedjeno.

— Ti ne, ali svi ostali. E, kad bi svi hrvatski župani bili odani momu caru, kao što si ti i Vladiboj! Ali ovi drugi su pravo gniezdo stršenova.

— Zato upotriebi svoje sile i svoju moć, da budem ja izabran za posavskoga bana i veliko će i slavno franačko carstvo biti mirno od Hrvata! . . .

— Ali već ti rekoh, da mi je car izrično naložio, da se ne miešam mnogo u izbor vašega bana. Na moga dobroćudnoga vladara navaljuju sada ne samo Normani, već i divlji Saraceni i Vaskonci, a Bretanci pod vodstvom svoga vodje Morvana pale i pliene Neustriju, a vojvoda od Beneventa nedavno je uzkratio dužni danak

pa ne bi rado da imade u ovaj mah posla i s ovim tvojim divljacima . . .

— Tomu je svietli car sam kriv, jer kada bi postupao oštrije sa svojim podredjenim narodima, ne bi svega toga bilo. Zašto u dotičnim zemljama postavlja takove ljude, koji mu nisu odani? Zar misliš, da će i Posavski Hrvati mirovati? O, varaš se moj mili Kodolaše! Popustiš li kod današnjega izbora nekolicini buntovnih boljara, to će oni pustiti rogove, koje ne će moći ciela franačka vojska skrhati. Samo im popusti danas, pa ćeš vidjeti, kamo će vas dovesti ta vaša popustljivost! Zaradi toga ćete se vi još gorko kajati, ali će biti već prekasno! Zato bi bilo dobro, da poslušaš moj savjet i prihvatiš moj priedlog.

Te rieči kao da su donekle umekšale Kodolahovu postojanost, i on nakon dugoga razmišljanja reče:

— Ja bih ti još učinio po volji, jer te poznam kao našega vjernog prijatelja, ali što bi rekao moj svietli car, kada bi dočuo da sam radio proti njegovoj volji?...

Boljedrag komu su dobro došle ove rieči odmah prihvati:

— Što bi rekao? Ništa!... Zar je on ovdje, da bi vidio što ti radiš! Nisi li ti njegov zamjenik? A kao takovomu moraju se svi pokoriti. Protiviti se ne smije nitko tvojoj odredbi, jer u tebi imadu danas Hrvati gledati samoga Ljudevita!... U slučaju, da bi se tko i pritužio proti tvomu postupku, ne će imati uspjeha. Ti se možeš lako opravdati pred carem. Reći ćeš mu: da je narod bio za mene, samo da se našlo nekoliko nezadovoljnika boljara, koji su iz zlobe i zavisti prigodom izbora podigli smutnju i ljuto vriedjali carskoga poslanika i franački narod. I na obranu svoje i narodne časti

da si bio prisiljen strožije postupati, jer da bi bilo inače još većih smutnja.

Kodolah i opet nabere čelo, zagleda se u kameniti pod sobe i stane promišljati, što bi učinio? . . . Našao se medju dvie vatre. Car mu je bio preporučio slobodu izbora, samo da ne bude i na iztoku carstva smutnja i neprilika, koje bi mu došle u nezgodan čas, jer je i onako imao dosta okapanja sa Saracenima, Normanima, Vaskoncima i Bretancima; a s druge ga strane opet natezao Boljedrag, komu bi rado učinio po volji, jer je bio živo uvjeren da bi u njemu Franci imali čvrsti oslon i robskoga vazala, koji bi kao ban tiranskom rukom sam gazio i ništio narodna prava stotinu puta gore nego li ikoji Franak. Iz izkustva je znao, da je domaći izrod gori od tudjinca . . . .

I nakon duljega razmišljanja počeo je uvidjati, da bi ipak bilo najbolje i najpametnije, da uvaži Boljedragovu prošnju, smutnja će i tako biti medju nezadovoljnim Hrvatima, bilo da prodre ova ili ona stranka. On je uvidjao, da je Boljedrag dobro primietio, da će protivna stranka nakon svoga povoljnog uspjeha jamačno podignuti visoko glavu, i da ne će imati prijateljske namjere prema franačkomu carstvu. Pa zato će biti svakako spasonosnije i koristnije po ogromno carstvo, da bansku stolicu zasjedne odani vazal Boljedrag, koji je već više puta dokazao da je odan Francima, nego li onaj, koji bi odmah podignuo sveobći ustanak. A Boljedrag, kako je surov i bezobziran, brzo bi učinio kraj svim smutnjama i neredima u svojoj zemlji. Tako bi sam Hrvat Hrvata tlačio i ništio, a to bi bilo samo na korist i sreću Francima, kada bi se jednokrvna braća medju sobom klala i ražala.

— Da, tako bi bilo najbolje! — govorio sam sobom lukavi Franak i već unapried radovao se, kako će se Hrvati sami medjusobno izjesti i uništiti na sreću njegove domovine.

I smisliv sve u jedno podigne omašnu ćelavu glavu, zaustavi se pred Boljedragom, upre u njega svoje zelenkasto-žute oči, iz kojih je sievala samo lukavost i himba, pa reče:

— Neka bude! Kad si tako odan i privržen momu uzvišenomu gospodaru, uložit ću sve sile, da te proturam za bana . . . .

— Zlatni moj prijatelju, tako valja! — klikne uzhićeno Boljedrag na ove Kodolahove rieči i razdragan tom vojvodinom izjavom, ogrli ga snažnim rukama tako jako, da se dugi Franak počeo otimati tomu zagrljaju, veleć:

— Dobro, dobro, pusti me! . . .

A kada se riešio Boljedragova zagrljaja, opet će:

— Ali ja i od tebe tražim jednu neznatnu uslugu . . . .

— Koju?

— Ti poznaš Ljubislavu, liepu sestru mladoga župana Ljudevita? . . .

— Bog te vidio, kako ne!

Sada se Kodolah prikuči još bliže k Boljedragovu uhu i šaptaše:

— Ja bih rad imao Ljubislavu . . . . Razumiješ li?

— Aha! — potvrdi župan glavom i pri tom se značajno smijuckaše.

Kodolah se i sam zadovoljno nasmije na ovu primjedbu i upita:

— Ti valjda niti ne znaš, da ja već preko dvie godine čeznem za njom?

— Ne.

— Onda čuj. Pokojni ban Vojmir, koji je bio njezin ujak, pripoviedao mi je jednom zgodom, da imade nećakinju, liepu kao zoru, a mladu ko kaplju, i da bi je najradje udao za kojega franačkoga uglednika. I premda sam bio odlučio, da se ne ću po drugi put ženiti, ipak mi je srce zaigralo kad sam ju prije godinu i pol vidio onako liepu i mladu. Odmah sam izjavio Vojmiru svoju nakanu, a on je bio upravo u devetomu nebu s te moje izjave. I bilo bi došlo do vjeridbe, da nije smrt tako naglo učinila kraj Vojmirovu životu. Poslije sam govorio njezinomu bratu, ali me taj bezobrazni dječak odbio, rekav: »da je Franku ne bi dao za cio sviet i da sam prestar za nju!« . . . Možeš si misliti kako me je uzbjesnila ovakova prostota. Bio bi ga najradje na mjestu umlatio kao psa. Ja, da sam star! . . . Uh, prokleti deran! . . . Sve bi mu prije oprostio, ali što mi je rekao da sam prestar za nju, toga ne ću nikada zaboraviti! . . . I bilo kada tada, ja mu se moram osvetiti za tu prostotu! . . .

— I pravo je tako! — huckao ga Boljedrag. — Kako se samo usudio takovu laž reći tebi, koji imadeš daleko mladji izgled nego li on . . .

— Zar ne Boljedraže da je tako? — zadovoljno će Franak, koga su upravo uzhitile laskave županove rieči. — Za menom se otimaju prve ljepotice na carskom dvoru, i kada bi htio biti nevjera svomu svietlomu caru, predobio bi i samu caricu Irmengardu. Mojim čarima ne može niti jedna odoljeti! . . .

— No onda bi morala biti sliepa liepa Irmengarda kada bi si izabrala tebe ćelavu grdobu! — pomisli Boljedrag i porugljivo se nasmije.

Kodolah nije toga opazio, jer je još uviek stojao pod dojmom Boljedragovoga laskavog priznanja, te je nastavio dalje:

— I ti moraš biti posrednik u toj stvari.

— Župan Ljudevit me isto tako mrzi kao i tebe ako ne još i više! — primjeti Boljedrag.

— Ništa zato! Ti ne trebaš Ljudevita već Ljubislavu . . .

— Dakle moja je zadaća, da ju nagovorim za tebe?

— Da.

— Ali ako ne će htjeti? Znadeš da su mlade djevojke svoje glave!

— Mora biti moja! . . .

— Tko ju može prisiliti?

— Ti! Ako ne će milom, a ono će silom. Moćni i ugledni Kodolah mora imati što mu se prohtije. Razumiješ?

— Razumijem, — potvrdi župan s posmjehom, ponovno opetujući vojvodine rieči: Ako ne će milom, a ono će silom! . . . . To će reći isto toliko koliko: Ugrabi ju! . . . .

— Dobro si shvatio! — pohvali ga vojvoda. — I nadam se, da ćeš mi izkazati tu uslugu, jer ruka ruku mije . . . .

— . . . . A obraz obadvije! — prihvati Boljedrag i pruži desnicu Kodolahu u znak da pristaje na ono, za što ga je zamolio.

U taj čas zaoriše sisačkim ulicama mnogobrojne

trublje i živahni poklici, koji su bivali sve jači i razumljiviji, čim su se više približavali banskim dvorovima . . .

— Već se skupljaju! — primjeti Kodolah.

— Tko zna, što će nam donieti ovaj dan? — uzdahne župan.

— Vidjet ćeš, — reče Kodolah.

Povici, koji su dopirali sa gradskih ulica, bili su već tako bučni, da se Kodolah i Boljedrag nisu skoro niti razumjeli.

Vojvoda pridje k prozoru i baci pogled dolje, gdje se pred banskim dvorovima sakupljala silna svjetina i primjeti:

— Mnogo ih je! . . .

— Bit će ih danas toliko kao još nikada za izbora ikojega bana . . .

Jedva da je Boljedrag izrekao te rieči, zaori ozdola gromovito klicanje:

— Da živi ban Ljudevit Posavski! . . .

— Ha! jesi l' čuo? — upita Franak Boljedraga. — Oni hoće Ljudevita za bana! . . .

Boljedrag nije mogao od uzrujanosti i tjeskobe ništa odgovoriti, već je stajao blied poput smrti . . .

— Hahaha! — smijao se porugljivo Kodolah. — Dat ću vam ja već Ljudevita! Samo pravite račun bez krčmara! . . .

— Kodolaše, prijatelju! — govorio zbunjeno Boljedrag. — Što ćemo početi s ovim buntovnicima? . . .

— Ala si čudan! Što već zdvajaš? Ne budi kukavica! Zar ti tvoj prijatelj Kodolah ne jamči za uspjeh?

— Istina, ti si moja nada! . . .

— U kojoj se ne ćeš prevariti! — uvjeravao ga vojvoda.

No povici pred dvorom bivali su sve jači i jači i tutnjili su uzdahom poput biesnoga uzburkanoga mora:

— Živio Ljudevit!...

— Dolje sa izdajicama!...

Kad je Kodolah čuo te povike spopadne ga strašna srdžba i on stane užasno kleti i grčiti pesti...

— Psi hrvatski!... Skotovi! Roblje! Divljaci!... Gdje su moji vojnici da udare na te buntovnike?... Hej, Vajfare, gdje si?! — dozivao on zapovjednika svojih franačkih oklopnika.

— Umiri se, dični vojvodo! — stao govoriti Boljedrag. — Škodit će ti tolika srdžba!...

— Kako da se umirim na ove uvrede što mi dobacuju ovi tvoji prokleti divljaci?... Ti nisi takodjer ništa bolji od njih, jer ih zagovaraš! — strašno bjesnio Kodolah i kao razjareni lav u krletci šetao odajom...

Boljedrag koji se bojao, da ne bi u taj najkobniji čas izgubio vojvodinu naklonost, stane se krotko i robski izvinjavati:

— Ja ih ne zagovaram Kodolaše, ako tebe molim da se umiriš. Govorim to zato, jer sam zabrinut za tvoje dragocjeno zdravlje...

Ove ponizno izrečene rieči kao da su malo umirile biesnoga Franka, koji mu ipak još dobaci:

— Vi ste Hrvati podmukla pseta!...

Boljedrag je šutio na ovu novu uvredu i sa strahom izčekivao sat izbora. I kad je držao da je Kodolaha minula srdžba, predloži:

— Kodolaše, podjimo:

— Ne idem još! — odvrati on osorno. — Neka čekaju ti divljaci na svoga gospodara!... Ja imadem pravo zapovjedati a hrvatski robovi slušati!...

III.

Na iztočnoj strani iza banskih dvorova proteglo se ravno polje, na komu su Posavski Hrvati običavali birati sveje banove. Zato se i toga dana stala već u svu zoru sakupljati silesija oboružanoga naroda, koji je pohrlio sa svih strana prostrane banovine, da si po staromu običaju bira svoga vodju i poglavara, s kojim će dieliti svako dobro i zlo. Ugledni župani kao predstavnici svojih plemena poveli su sobom na sabor sve što je samo moglo nositi oružje. Bio je to ozbiljan čas gdje je valjalo na čelu zemlje postaviti muža, koji će po svojoj plemenštini, razboru, ugledu i hrabrosti biti dostojan da zasjedne bansku stolicu Posavske Hrvatske. Težki dani bili su polegli nad nesretnom zemljom. Tudjinac je Franak poganom nogom gazio starodavna narodna prava i vriedjao hrvatske svetinje. Svojim okrutnim postupkom zatjerao je nevoljnomu narodu upravo u kosti takav strah, da se nije više osudio niti pisnuti. Neki malodušni župani i ostali boljari iz kukavluka, što iz pohlepe za zlatom i iz medjusobne mržnje, skučili su dragovoljno doslije oholu glavu pod tudjinski robski jaram i mukom odobravali sva bezakonja i nasilja. Ali kad su krvoločni Franci u svom biesu i objesti stali već nejaku i nedužnu dječicu trgati od grudih materinjih, pak ju bacati psima za hranu, zakuha već i u Hrvatima. Našlo se napokon i medju njima rodoljubnih boljara, kojima je bilo više stalo do sreće i slobode domovine i naroda, nego li do vlastite koristi, pa su stali u ugnjetenomu narodu buditi novi duh. Podsjećali su ga na one slavne i nezaboravne dane, kada je kao velik i slobodan narod pod vodstvom petero braće: Hrvata, Kluka, Lovela, Kosenca i Muhla, te

dviju sestara Tuge i Buge došao s daleka sjevera, izpod hladnih Karpata u ove današnje njegove divne zemlje, koje je Bog uresio svakim blagom i miljem. Bio je tada slobodan i velik. Svladao je divlje Avare i na njihovim ostancima i ruševinama podigao svoju državu, primio sveti krst i stupio u snošaj s ostalim susjednim narodima.

Ali kada je kleta nesloga zavladala medju jednokrvnom hrvatskom braćom, kada je crv nesretnoga razdora stao točiti narodno stablo, došao je tudjinac, došao je silni franački car Karlo Veliki, posegnuo željeznom rukom za liepom hrvatskom zemjom i spravio ju pod svoju vlast. Od toga vremena podigla je zloba, zavist i nepravda visoko svoju glavu i izjedala hrvatski ponos... Tudje ledno srce nije poznavalo hrvatskih jada, već mu ih je danomice još i više zadavalo. I upravo u tim najtežim i najnesnosnijim danima kušnje i progona nije Bog zaboravio patnički narod, već mu je opet dao sinova, da ga probude i zagriju za staru slavu i hrabrost. A taj narodni Uzkrs imao je biti izbor novoga bana Posavske Hrvatske, koji će kao slobodan i nezavisan gospodar zagrmiti krvnicima:

— Dosta je nasilja!...

I zato su već nekoliko dana prije samoga saborisanja stizala u Sisak mnogobrojna plemena iz raznih krajeva zemlje. No najveći dio stigao je tek u predvečerje i u zoru istoga dana kada se imao birati ban.

I dok je oholi Kodolah sa izdajničkim Boljedragom kovao osnovu, kako će nasiljem provesti izbor, dotle je na stotine i stotine naroda u kićenomu ruhu, pod svietlim oklopima, mjedenim šljemovima, težkim štitovima i ubojitim oružjem počelo prekrivati prostrano

polje. Sjevernu stranu polja zauzeli su župani: Vlatovit, Želidrag, Strahomir, Dragovit i Mladen sa svojim plemenima iz dolnje Posavine, dočim južni i zapadni dio zaposjeli su opet župani: Svetolik i Dušan iz gornje Podravine, te Bodin i Peroslav iz Zagorja i boljar Mutimir iz Pokuplja. Župani Čedomir i Tolislav iz Zagorja te Dabro iz Pokuplja, koji su pristajali uz Boljedraga skroz su se odielili od pristaša Ljudevitovih i zauzeli mjesto izmedju plemena iz gornje Podravine i dolnje Posavine.

I oko desetoga sata bilo je prostrano polje tako nakrcano množinom naroda, da ne bi bila jabuka mogla pasti na zemlju. Sve je neustrpljivo izčekivalo čas, da se pristupi k izboru. Odlični župani svaki bi čas projahali na svojim vilovitim konjima, zaustavljali se pred svojim četama i davali im razne upute. Od sjajnih odora i pozlaćenoga oružja sve se blistalo na njima. Što je koji sjajna baštinio od djedova, osobito u oružju, s time se toga dana uresio i opravio. Htjeli su, da poslaniku franačkoga cara dokažu, da i Hrvati znadu za sjaj i ljepotu.

No izmedju svih župana ponajviše se izticao ozbiljni Vlatovit, koji je neprestano nešto vrlo važno razpravljao sa Želidragom i Ratimirom, te Mutimirom iz Pokuplja, Svetolikom iz Podravine i Peroslavom iz Zagorja. Živahnim kretnjama ruke nešto im dokazivao i tvrdio, a oni su u znak odobravanja kimali glavama.

A dok su oni tako stajali na okupu, pojavi se na putu, što je vodio prema iztočnim gradskim vratima, mladi župan Ljudevit s nekolicinom svojih prijatelja.

Bio je on visok muž od kojih dvadeset i sedam godina, junačkoga izgleda i vatrenih očiju. Na strogim licima počivala mu velika ozbiljnost i odvažnost. Liepa

bujna brada padala mu na prsa i činila ga još dostojanstvenijim. Glavu mu pokrivao svietli šljem, a na vrhu mu iz pozlaćene mjedi razkriljeni orao. Na sebi nije imao oklopa poput mnogih ostalih boljara, već se zaodjenuo u sjajno odielo, obtočeno zlatom i kunovinom. O bedru mu visio mač, urešen zlatom i srebrom. Vatreni bielac, na komu je ponosno jahao, neprestano je pod njim poigravao, gizdavo hrzao i propinjao se, kao da bi znao, da mu je gospodar junak i miljenik naroda.

Kada su ga ugledali nastade još glasniji žamor, koji se napokon pretvori u urnebesno klicanje:

— Živio Ljudevit Posavski!...

— Živio naš junački ban!...

Vlatovit ugledav Ljudevita ostavi odmah ostale župane, potjera svoga vranca i pohiti mu u susret, te se pred cielim narodom s njime izgrli i izljubi...

Taj neobični prizor popratilo je urnebesno odobravanje i klicanje svih prisutnih, koje se orilo uzduhom poput grmljavine:

— Živio Ljudevit!...

— Živio dični Vlatovit!...

Debeloga Želidraga obliju suze i on će sav tronut Ratimiru:

— Brate, još nikada nisam doživio ovako uzvišenoga prizora!...

— Dao Bog, da ovako složna budu danas sva hrvatska srca! — primjeti stari Svetolik iz Podravine.

Uzdam se u jednoga Boga da hoće — tvrdio Ratimir. — Narod se probudio iz svoga dugog driemeža i straha. Zora bolje budućnosti sviće mu današnjim danom. I vrieme je već jednom!...

— Tako je! — potvrdi Mutimir iz Pokuplja. Neka traži svoja potlačena prava i otetu slobodu!...

— Koju će naći samo u složnomu radu svih hrvatskih sinova! — oglasi se i Peroslav iz Zagorja.

Boljedragovi pristaše koji su negodovanjem motrili taj prizor počeli su stavljati razne primjedbe. A Čedomir iz Zagorja okrene se prema Tolislavu i Dabri i zlobno reče:

Grle se kao zaljubljeni!...

— Licumjerci! — razžesti se Dabro iz Pokuplja. — Hoće da time tobože oduševe narod...

— Koji je tako glup, da ne vidi, kamo ga vode ti pasji sinovi! — govorio ogorčeno i Tolislav.

Sada dojašiše Ljudevit i Vlatovit k onomu skupu gdje je bio Želidrag i Ratimir. Svi se stanu s Ljudevitom bratski rukovati i pozdravljati, a župan Ratimir mu odmah reče:

— Ljudevite, ti si čuo i vidio ovaj oduševljeni doček i burno povladjivanje?...

— Jesam.

— U tomu narodnom oduševljenju mogao si odmah uvidjeti, da te narod hoće za bana.

— Nemoj tako govoriti Želidraže, — branio se Ljudevit odlučno. — Zar da ja budem vaš poglavar ban, gdje imademo toliko siedih i poštenih glava, koje su jamačno bolje zavriedile, da sjede na banskom priestolju...

— Istina da ih imade i čast im svima! — progovori Ratimir — ali mi trebamo već jednom mladoga, odvažnoga i neustrašivoga bana, koji ne bude popuštao i robovao našim neprijateljima, već koji će svoj narod izvesti iz franačkoga robstva...

— Kao što je i Mojsija Židove oslobodio od Farauna! — uzvišenim će glasom dvorski svećenik Lovro, koji je bio takodjer u onoj pratnji, koja je bila došla s Ljudevitom.

— Ali nemojte braćo toga zahtievati od mene! Velim vam, da banske časti ne mogu primiti jer je nisam vriedan. Birajte druge, koji su zaslužniji od mene. Ja sam premlad.

— Ti moraš biti! — zagrmi odlučno Želidrag. — Mi te hoćemo, narod te hoće! . . .

— Zašto se ti Želidraže ne bi latio te časti? — ozbiljno će Ljudevit. — I ti si se već više puta iztaknuo svojim rodoljubljem i junačtvom.

— Uh, ne govori toga! Taj bi nam sve izjeo, — oglasi se šaljivim tonom mali Strahomir, koji je čas prije takodjer dojezdio u taj skup. Na svomu velikom doratu izgledao je onako malen i sitan dosta smiešno pokraj ogromnoga Želidraga, tako, da se žučljivi župan Čedomir, pristaša Boljedragov nije mogao svladati, kad je gledao taj kontrast, a da ne bi zlobno primjetio:

— Ljudevit ima baš junake od oka! . . .

Tolislav i Dabro srdačnim smiehom popratiše ovu zlobno primjedbu . . . .

Strahomir ne bi bio jamačno ostao dužan na ovu doskočicu, da ju je čuo, ali on je pozorno slušao Vlatovita koji je opet govorio Ljudevitu:

— Ti se ne smiješ oglušiti želji naroda, jer bi na te spalo strašno prokletstvo, da si uništio narodnu slogu upravo u onomu času, kada je stojala na vrhuncu! . . .

No Ljudevit se neprestano branio:

— Braćo moja, previše tražite od mene! Uvjeravam vas, da nisam dorasao toj velikoj zadaći. Ako je ikako moguće odklonite od mene tu čast! . . . .

— Ne možemo! — opet će Vlatovit — jer upravo tebe hoćemo za svoga poglavara. U tebe stavljamo svu našu nadu. Mlad si, junačan si, mudar si i pravedan. Imadeš sve sposobnosti za tu visoku čast, pa je ne odbijaj od sebe. A za tobom stojimo mi svi drugi i cio naš narod.

Ljudevit spusti sada glavu i zamisli se . . .

— Ne promišljaj ništa! — reče mu Želidrag — već reci: Hoću!

Pri ovim riečima zaoriše trublje . . . .

Svi podignu glave i gledahu prema onoj strani, kuda je čas prije došao župan Ljudevit sa svojom pratnjom.

— Kodolah dolazi! — govorili svi.

— A s njime gle i Boljedrag i Vladiboj! — primjeti prvi maleni Strahomir.

— O, zašto ne će striela božja da udari u te izdajice! — govorio ogorčeno Želidrag.

— Umiri se prijatelju! — reče Vlatovit. — Bog ne plaća svake subote, ali kada plaća onda plaća obilno. I njima će već doći crni petak za njihovu podlost i izdajstvo.

Franački oklopnici, koji su jašili pred Kodolahom, bijahu već dojašili na polje, gdje su čekali boljari i narod.

Oholi Franak ponosno dizao ćelavu glavu i zelenkasto-žutim očima prijezirno i porugljivo pogledavao po sakupljenima, izčekujući da ga robski pozdrave. No on

se prevario u svomu izčekivanju. Narod se tako držao prema njemu, kao da ga se on ništa ne tiče.

— Što je to? — začudi se župan Vladiboj. — Zar ne će pozdraviti carskoga poslanika?

— Ti ne razabiraš, da su ih dobro uvježbali. Vidiš, da je narod podučen, neka ne izkaže štovanje uglednomu Kodolahu — govorio Boljedrag.

Kodolah bio je pozelenio kao gušter. Tomu se nije niti u snu nadao, da će ga hrvatski boljari tako poniziti pred licem naroda. On je izčekivao, da će narod oduševljenjem i strahopočitanjem pozdraviti poslanika franačkoga cara, te time izkazati svoju robsku podanost, a on se evo drži, kao da ga i ne poznaje. Bies ga počeo spopadati s tolikog poniženja a žučljivost razlievala mu se cielim tielom. Ali je počeo uvidjati, da bi bilo glupo od njega, da pokaže svoj gnjev zaradi toga, jer bi se učinio samo smiešnim u očima Hrvata. I premda je u njemu sve vrelo još od prije kad su ono vikali pred dvorom: »Prokleti bili Franci!« ipak se u toliko susprezao, da je pokazivao pred Hrvatima barem prividni mir.

Boljedrag je odmah opazio na licu vojvodinu, da je uzrujan i ogorčen s takovoga omalovaženja, pa zato čim su dojašili blizu sakupljenih župana koji su mirno čekali usred polja, poče vikati što ga grlo nosilo:

— Da Bog živi našega milostivog gospodara cara Ljudevita!... Da Bog uzdrži uglednog njegovog poslanika vojvodu Kodolaha!...

Prevejani Boljedrag htio je da time donekle ispravi onu nesmotrenost, što su ju po njegovom mnijenju Hrvati tobože nanijeli Kodolahu, a da mu se time još i bolje ulaska. Ali i taj njegov povik ostao je kao glas

vapijućega u pustinji, jer osim župana Čedomira, Tolislava i Dabre nije se nitko odazvao tomu pokliku, već je sve mramorkom šutjelo...

I sada je Kodolah jasno vidio, da je njegov ugled medju Hrvatima ponižen i izigran. Oni su mu očito pokazali koliko mrze Franke i da u njihovim srcima bukti samo strahovita osveta, koja će se doskora pretvoriti u dan odmazde. Zazeblo ga nešto u srcu, kada je pomislio, da će Franci izgubiti vlast nad tim narodom, koj im je kroz tolike godine bio čvrsto zaledje i štit od napadaja ratobornih Bugara i lukavih Grka, te da će u njima imati opet jednoga snažnoga i opasnog susjeda više. A toga se tim više plašio, što je morao danomice gledati kako se pod vladom njegovoga cara pomalo ruši i raspada ona gorostasna i veličanstvena zgrada — franačka država — što ju je samo slavni car Karlo Veliki umio kroz četrdeset i sedam godina svoje vlade podići i uzdržati na dostojnoj visini....

I kad su bili usred polja, Kodolah ustavi konja, pogleda još jednom oko sebe i počne prilično uzrujanim glasom govoriti:

— Hrvati!... Nosim vam pozdrav od svoga slavnog cara i vašega uzvišenog gospodara!...

— Živjeo car Ljudevit!... — klicahu opet Boljedragovci, dočim su svi ostali šutjeli kao i čas prije.

A Kodolah nastavi:

Po svojoj osobitoj milosti obnašao je mene imenovati svojim poslanikom, davši mi kao takovomu vlast, da mogu u njegovo ime potvrditi vašega novog bana. I u svojoj prevelikoj ljubavi prema vama, u svojoj očinskoj brizi za dobro vaše i vaše zemlje odlučio je,

da na bansku stolicu postavi uglednoga i carstvu prijateljskoga župana Boljedraga! . . .

Boljedragu zaiskriše oči od radosti, a rumenilo zalije mu lične kosti . . .

Jedva je Kodolah izustio to omraženo ime, nastade sa svih strana prigovaranje :

— Što? . . . Što? . . . Boljedraga? ! . . .

— Mi ne ćemo izdajice! — vikali ogorčeno boljari.

— On je franački rob i sluga! . . .

— Dolje s izdajicom! . . . — grmio narod.

Boljedrag i Kodolah čuvši ove odlučne prosvjede bijahu u najvećoj neprilici, kako će se izvući. Ovako odlučnim prigovorima nisu se nadali. Kodolah je držao, da će Hrvatima sveta biti tobožnja careva zapovied. Sve do zadnjega trenutka mislio je, da imade s robskim narodom posla, koji da na poznaje ništa drugo do li volje vrhovnih gospodara. Doduše, on je računao na to, da će se namjeriti na nekoliko odpornjaka, jer ga je bio na to upozorio i Boljedrag, ali ipak se nije nadao takovu jednodušnom prosvjedu cieloga naroda.

Medjutim usred ovih zaglušnih povika i prietnja stupi ozbiljni Vlatovit pred Kodolaha, davši narodu rukama znak, da se umiri . . .

— Čujmo! Čujmo župana Vlatovita! — vikali boljari i mirili uzrujani narod.

I kada se sve stišalo, poče Vlatovit kriepkim glasom :

— Poslaniče franačkoga cara! Čuj na moja usta naše želje i pravedne zahtjeve! . . . Hrvatski narod birao si je od pamtivjeka sve do danas svoje starješine i poglavare, a to mu pravo nije nitko krnjio, dapače

niti pokojni veliki car Karlo! I on je poštivao ta naša stara narodna prava. Zato mislim da i sadašnji tvoj car i gospodar Ljudevit ne može krnjiti taj stari običaj! . .

— Niti ne smije! — vikao narod.

— Znaj, Kodolaše, da bi takav nasilni postupak mogao uroditi zlim posljedicama . . . Jer ako i mi stojimo pod vrhovnim gospodstvom tvoga cara, zato nismo roblje, već smo narod velik i slavan, koji ne će dozvoliti, da mu se još krnji i to najsvetije pravo!

— Mi ćemo braniti i silom naše pravo! — zagrmi debeli Želidrag.

— Tako je! — vikao i sav narod.

— I zato tvoj car nema nikakvoga prava, da nam bilo koga predlaže i nameće za bana! Mi si znademo i sami izabrati svoga vodju i poglavara. Zato se ne mješaj u naša prava i ne vriedjaj ih, jer bi time protiv sebe izazvao sav narod, koji u svomu biesu ne bi štedio nikoga! Dosta si već počinio nasilja i zla u našoj otačbini! . . .

Oholost Kodolahova bila je ovim odvažnim riečima dirnuta upravo u živac, i on surovo dobaci sakupljenim boljarima :

— Vi mi se grozite! . . .

— Mi ti se ne grozimo, Kodolaše, već te upozorujemo, da ne diraš u naše pravo, i da ne praviš nasilja, jer mi hoćemo pri izboru svoga bana podpunu slobodu. Jer, ako tebi nisu sveti stari običaji, znaj, da nama jesu! . . .

— Samo divljaci ne znadu poštivati carskih poslanika! — dobaci oštro Vajfar, vodja franačkih oklopnika.

— Kunem vam se, da ćete pamtiti te uvrede, što ste ih nanieli meni kao poslaniku velikoga i slavnoga franačkog naroda! — grozio se Kodolah.

— Mi najodlučnije odbijamo ove uvrede i grožnje! — odvrati žestoko Peroslav iz Zagorja.

— Mi nismo divljaci! — vikali ogorčeno i župani Ratimir i Svetolik.

A gromotnomu Želidragu udari od srčbe sva krv u glavu, pristupi do Kodolaha, pogleda mu u lice i strašnim glasom poviče:

— Tako mi moje majke, ti bi za nanesene grožnje momu narodu osjetio moju desnicu, samo da nisi poslanik! . . . Ali ovako ne ću ti ništa, jer znadem da su osobe poslanika svete . . .

— Jao! Jao njemu, samo da nije poslanik! — govorili i ostali, grčili pesti i uzrujano hvatali za svoje mačeve . . .

Boljedrag, koji je sve dosele šutio i stojao za Kodolahom, pristupi napried i počne tobože miriti razpaljene boljare:

— Braćo Hrvati! Nemojte se pred licem carskoga poslanika služiti pogrdama na franački narod! Nemojte grožnjama vriedjati uglednoga vojvodu, jer bi te uvrede mogli još težko okajati!

— Poslanika valja u velje poštivati. On je uzvišena osoba! — pridometne i župan Vladiboj.

— Ali poslanik mora i nas poštivati! — reče Vlatovit.

— Ne trebamo vaših uputa! — zagrmi Želidrag — Ne nazivajte nas braćom, jer vi niste naša braća!...

— Dobro si im rekao! — povladiše ostali. Ljudi, koji rade na zator svoje domovine nisu vriedni, da ih nosi rodjena zemlja!

— Krivo nam činiš, — poče se tobože izvinjavati Boljedrag, koji se nije usudio da oštrije odgovori Želidragu, jer je strepio pred njegovom strašnom srdžbom.

Napokon Vlatovit uvidi da bi iz toga predbacivanja moglo lako doći i do vrlo neugodnih prizora, pa da tomu predusretne, počne ih miriti:

— Pustimo te sve primjedbe sada na stran! Nismo došli ovamo da se grozimo, već da biramo novoga bana. Pristupimo k izboru! . . .

— Pristupimo! . . . Pristupimo! — počeše svi zahtjevati.

I kada se buka stišala, nastavi Vlatovit:

— Već sam spomenuo, da po našim starim običajima i pravima, koja smo primili u baštinu od naših otaca i djedova, treba da novi ban bude biran slobodnom voljom naroda!

— Drugojačije niti ne može biti! — vikao sav narod.

— I mi ne možemo i ne ćemo pristati na to da nam se nameće ban proti volji! . . .

— Ne ćemo! . . .

— I braneći ta naša stara prava i svete pradjedovske običaje, pitam sada ovdje sakupljeni narod: koga hoće za bana?

Na ovaj upit stanu svi gromko klicati i vikati:

— Župana Ljudevita iz Posavlja! . . .

— Da živi ban Ljudevit Posavski! . . .

A kada su opet utišali poklici nastavi Vlatovit:

— On je pravedan sudac!

— On jest i ostat će, — odgovoriše svi.

— Njemu je na srcu dobro zemlje! . . .

— Tako je!

— On je plemenita roda!

— On jest i ostat će! — narod će.

— On je zaštitnik prave vjere!

— On jest i ostat će! — odgovarao oduševljeno i glasno narod.

— Zato neka poživi još mnogaja ljeta na dobro otadžbine i slavu svoga naroda! . . .

— Neka živi Ljudevit Posavski! — zagrmi opet sav narod, i dizaše od radosti i oduševljenja u vis ruke, mačeve, sulice i štitove, dočim su trublje orile, da se sav uzduh potresao . . .

Ljudevit napokon uvidi, da bi mu bio uzaludan sav napor, da odkloni od sebe bansku čast, pa ju je zato prihvatio rado, jer je vidio, da je to želja svega naroda. A glas naroda, glas je Božji!

I on stupi usred polja, skine s glave sjajni šljem, podigne tri prsta desne ruke u vis i gromko i jasno izgovaraše:

— Mili moj narode! . . . Pred licem tvojim kunem ti se svemogućim Bogom, da ću biti vjeran našim zakonima i običajima, i da ću neustrašivo braniti sva tvoja prava! Bit ću pravedan sudac svakomu i štitit ću uboge i nedužne od svakoga progona. Neprijatelje ću tjerati krjepkom rukom od naših granica i neću dozvoliti, da nam krnji naših pravica. Bog neka me slobodno kazni, ako prekršim svoju zakletvu! . . .

Tada izvadi svoj sjajni mač i oštro zamahne njime na iztok, jug, zapad i sjever u znak, da će svoju zemlju braniti od neprijatelja sa svih strana.

Taj najuzvišeniji čas pozdravi sav narod ponovno, urnebesnim klicanjem, koje je daleko nadilazilo ono prijašnje:

— Zivio ban Ljudevit! . . .

I nije bilo srca hrvatskoga, koje nije u taj čas jače zakucalo, nije bilo grudi, koje se ne bi nadimale od ponosa, nije bilo oka, koje ne bi suzom zablistalo, kad je ugledalo gdje je volja složnoga naroda jača od svih nasilja i nepravda. Narod je s ponosom gledao u mladoga junačkog bana, jer je bio uvjeren, da su i opet osvanuli prvi traci ružične zore, koja im naviešta nedaleko sunce posvemašnje slobode . . .

Napokon stupi pred narod siedi svećenik Bogoslav, koji je unatoč svojih devedeset godina takodjer došao da prisustvuje narodnom saboru, i suzama u staračkim očima, duboko ganut, podigne drhtave, suhe, košćate ruke prama nebesima i još uviek krepkim glasom uze pobožno moliti:

— Veliki Bože! koji si prije dva duga vieka doveo pradjedove naše sa daleka hladna sjevera ovamo na topli jug, koji si gledao naše djedova i oceve u slobodi i slavi, o daj, da traci te stare slave zasinu i nad nama i da moj hrvatski narod opet bude slobodan i velik! . . . O, Bože naših otaca, primi milostivo prošnju svoga vjernog sluge, ne ogluši se vapajima svoga odanog naroda! . . . A čuvaj u zdravlju na mnoga ljeta, na slavu i sreću naroda i našega hrabrog bana! . . . Gospode, ushši molitvu puka! . . .

Za vrieme molitve vladao je veliki i sveti mir. Sav narod je upravo s nekim posebnim strahopočitanjem slušao siedoga Bogoslava, koji mu se u taj trenutak činio tako uzvišenim i velikim, kao od samoga Boga poslani prorok, koji je došao medju njih, da ih molitvom obodri na uztrajni rad za spas i slavu domovine.

A čim je Bogoslav dovršio svoju molitvu, odgovori mu jednodušno sav narod :

— Usliši Gospode ! . . . Usliši Gospode ! . . .

I na samoga Kodolaha učinio je stari svećenik ugodni dojam. Kad ga je gledao onako uzdignutih ruku i puna iskrene pobožnosti, mislio je da gleda pred sobom časnu pojavu kakovoga višeg bića. . .

Ali takove misli nisu se radjale u glavi izdajničkoga Boljedraga, koji je kipio neizrecivom mržnjom ne samo na narod i na boljare, već i na starca Bogoslava koj ih je još i više svojom molitvom poticao na ustrajni i spasonosni rad. A morao je evo slušati, kako on moli i za slavu i sreću njegova protivnika, na kojega je sazivao blagoslov nebesa. Crv velike zavisti je u njegovom pokvarenom srcu. Žuč ga davila u grlu i prsima, i on se nije mogao suspregnuti, a da ne primjeti :

— Kodolaše, i ti to sve možeš gledati i slušati ? Pošto si došao ovamo ? Zar zato da gledaš kako ov buntovnici pred tvojim licem vriedjaju čast i dostojanstvo poslanika franačkoga naroda ? . . . To je najveća kukavština od tebe ! . . .

Kodolaha zalije jako rumenilo na te rieči i on plane :

— Pamti, što si mi sada rekao ! . . .

Ali Boljedrag mu još žučljivije odvrati :

— I ponovno ti velim, da si kukavica ! . . . — i promjeriv ga prezirno od glave do pete, potjera konja i odjaši medju svoje pristaše . . .

Taj sukob nije izmaknuo oku vragoljastoga Strahomira, pa kada su se boljari vraćali sa poljane gdje se obavljao narodni sabor, primakne se maleni Strahomir banu koji je jahao s Vlatovitom i Ratimirom i reče :

— Braćo, opazio sam, da je izmedju Kodolaha i Boljedraga došlo do sukoba. Bit će jamačno radi izbora.

— Neka se izgrizu medjusobno kao biesni psi ! — zaželi Ratimir.

IV.

Sliedeći je dan ban Ljudevit priredio obilnu gostbu i dostojno počastio sve svoje župane i boljare. Prostrani banski dvorovi bili su upravo pretiesni za toliku množinu boljara, koji su se sastali oko njegovoga stola, da po staromu običaju i veselicom završe ovaj znameniti čin.

Za dugim hrastovim stolovima, po svim prostranim dvoranama i sobama sjedjela je glava do glave. U najvećoj pako bilo je pripravljeno mjesto tek za najuglednije župane i boljare. Uz novoizabranoga bana Ljudevita koji je sjedio na uzvišenomu i počastnom mjestu, redali su se desno u njegovoj blizini župani : Vlatovit Ratimir, te Dragovit iz doljne Posavine, siedi svećenik Bogoslav, zatim Dušan iz gornje Podravine i Bodin i Perosław iz Zagorja ; dočim na lievoj strani zauzeo je mjesto siedi Svetolik, dvorski svećenik Lovro, debeli Želidrag, veseli Strahomir i boljar Mutimir iz Pokuplja. I tako redom na obje strane još drugi najugledniji predstavnici raznih plemena.

U ostalim sobama bili su zauzeli mjesta niži boljari i starešine, dočim je za mnogobrojni priprosti narod bilo pripravljeno vani pred gradom na prostranoj poljani. Ali svuda, i u glavnoj dvorani i u pokrajnim kao i vani pod vedrim nebom bilo je sve zadovoljno, živahno i veselo. I o ničemu se nije razgovaralo, već o izboru novoga bana, o nasilju Franaka i kako valja tomu tudjem gospodstvu učiniti već jednom kraj.

No jamačno je najveselije bilo kod glavnoga stola, gdje je bio i ban, a to zato, jer je umio veseli Strahomir svojim šalama zabaviti i cielo odlično družtvo. Slučaj htjede, da je debeli i gromotni Želidrag dobio mjesto upravo uz njega, koji je bio toga dana neobično razpoložen za šale. Njegova vesela ćud i dosjetljivost bila je obćenito poznata po cieloj zemlji, i svako družtvo, gdje nije bi Strahomir, iskreno je žalio za njim.

Iza ugodna razgovora ustane prvi župan Vlatovit, podigne visoko zlatni vrč i snažnim glasom prozbori:

Braćo! . . . Naša otačbina može da se raduje, jer smo jučerašnjim danom i opet dokazali, što može Hrvat, kada se složi. Hrvatska, ta zajednička majka sviju nas i opet gleda s većim i ljepšim nadama u budućnost svoju, jer joj sviće ljepša i ružičastija zora ona zora koja joj navješta porodjaj svjetlog sunca slobode. A k toj slobodi vodit će nas onaj, koga postavismo na dičnu bansku stolicu, naš hrabri Ljudevit! . . Dižem ovaj vrč i pijem u zdravlje našega novoga bana!

— Pijmo! Pijmo! — odvratiše svi, a župan će Ratimir veselo:

— Neka živi naš junački ban! . . .

— Živio! Živio! Živio! — orilo se poput groma prostranom dvoranom, da su zadrhtali i isti svodovi i jake zidine. . .

Taj zanosni poklik prihvatiše i oni boljari u pokrajnoj sobi, te i oni podignu visoko pune vrčeve kličući:

— Živio ban Ljudevit!

I tako je grmilo iz prve, druge, treće i svih daljnih dvorana i soba, a boljari se od razdraganosti medju sobom kucali, cjelivali i grlili.

A kad su ti prvi zanosni poklici kod stolova utišali, ustane debeli Želidrag:

— Gospodo boljari! Dao Bog da ovako brzo kako mi praznimo ove zlatne i srebrene vrčeve, da bi ovako brzo nestalo franačkoga gospodstva iz zemlje!

Vesela ćud Strahomirova nije mogla nikako da miruje i on je jedva uhvatio zgodu, da može i opet kojom primjetbom razveseliti razdragano družtvo, pa zato odmah nadoveže:

— Brate reci ovako: kako god sam ja u svoj prostrani želudac spremio četvrtinu današnje gozbe, tako dao Bog izjeo i sve Franke u domovini! . . .

— Zgodno je primjetio! Vrlo zgodno! — klicali svi i pozdravljali bučno veseloga Strahomira.

I samoga Želidraga razveselila je ova Strahomirova primjedba i on mu odvrati:

— Pa neka bude i tako! Samo mi moraš i ti pomoći, jer Franci su vrlo netečni i težko probavljivi zalogaj. Čovjek mora imati čvrste zube, da ih izgrize...

— Hvala gospodinu Isusu, moji su još čvrsti! — pohvali se maleni župan i zaškrguće s njima tako jako, da je sve one, koji su bili u njegovoj blizini, upravo nešto zazeblo.

— Dobri su! E onda ćemo skupa po Francima. Tako valja, junački brate! — ponovno će Želidrag, okrene se k Strahomiru i u svom oduševljenju razširi debele ruke, zagrli malenoga prijatelja i podigne ga svom snagom u vis, da je lebdio izmedju stropa i poda dvorane, kličući neprestano:

— Strahomire, ta ti je baš valjala! . . .

A maleni župan nije se otimao niti najmanje tomu

oduševljenom zagrljaju svoga prijatelja, već mu je samo rekao:

— Pazi da me ne ugušiš, jer tko bi onda s tobom izjedao Franke . . .

Medjutim je bivalo kod stola sve živahnije i veselije. Sluge su ponovno donašali tečne jestvine i punili prazne vrčeve, koje su ugledna gospoda izkapljivala u čast i slavu novomu banu, koji je i sam u krugu uglednih boljara bio veseo i sretan. Svoju običajnu strogost i ozbiljnost stresao je toga dana sa sebe. Uživao je u iskrenom veselju svojih prijatelja i radovao se tomu, što je i opet kucnuo taj uzvišeni čas, gdje se oko svoga bana sakupljaju boljari njegove zemlje. Nije ga niti najmanje smetalo, što nema u tomu kolu Boljedraga, Vladiboja, Čedomira, Tolislava i Dabre. Doduše bilo bi mu milije, da su se i te izgubljene ovce opet povratile u pravi tor oko svoga pastira, ali kada nisu sami htjeli da vide pogibeljnu stazu, kojom stupaju, nije ih on mogao na to siliti. To ga je u velike tješilo, što je oko sebe gledao upravo dičnu i bezbrojnu kitu vjerne gospode, dočim su u protivnom taboru bila tek trojica ili četvorica. Ali unatoč tomu, što su mu bili protivnici, on ih nije mrzio, već ih je iskreno sažaljevao i bio odlučio, da će govoriti svomu dvorskomu svećeniku Lovri neka se svaki dan kod svete mise i njih posebice sjeti molitvom, da im Bog prosvietli razum, da i oni spoznaju svoju stazu zloće, te da se kao pokajnici vrate svomu narodu.

A dok su se gospoda gore u dvorovima častila i veselila, nije niti narod zaostao za njima. Ban je i narodu priredio čast i veselje. Odmah poslije rane službe Božje izveli su na prostrano polje iz grada bielog vola koji je sav bio okićen zelenilom, cviećem i vrpcama. Dva jaka mesarska momka vodila su vola kroz gusti dvored znatiželjnoga ljudstva. Kad su ga doveli na polje, svezali ga i zatukli sjekirama, oderali mu kožu, izvadili utrobu i onako cieloga natakli na ražanj i pristavili ga k velikom ognju, da se izpeče.

I dok su ogromnoga vola okretali na ražnju, dotle su vojnici i banovi sluge dielili narodu kruha, vina i bacali medju njega sitni srebreni i bakreni novac. Vesela i nestašna dječurlija gnjela se i tukla za bačeni novac, da je sve vrištalo i pištalo. Bilo je dosta i krvavih glava, zgnječenih prstiju i razderanih odjela, ali u tomu narodnomu veselju sve se zaboravljalo i sve pregaralo.

Sve je bilo uzhićeno i razdragano. Žene marljivo ćeretale medjusobno, mužkarci nazdravljali novomu banu i veličali u zviezde njegovu dobrotu i hrabrost, dočim vatreni momci i mlade djevojke uhvatili se u veliko narodno kolo i stali pjevati:

Bog poživi našeg hrabrog bana
Barma jošte sto godina dana! . . .

Izražaji narodnoga veselja dopirali su i do banovih odaja, a nekoji boljari na čelu im Ratimir i Vlatovit s banom Ljudevitom pohrle medju narod, da ga još više oduševe i da zajedno diele narodno veselje.

Veliko veselje i urnebesna krika nastala je u onaj čas, kada je on došao medju svoj narod. Pogureni starci slomljeni teretom životnih briga i dugim nizom godina, lagacko su stupali do Ljudevita i njegovu junačku desnicu prinašali na svoja drhtava usta. Veseli muževi bacali u vis svoje kape i šubare, dočim su sretne majke

visoko podizale svoju milu dječicu i neprestano im govorile :

— Zlato, rano, gledaj našega bana !

— Gledaj diete našu diku i najvećega hrvatskoga sina . . .

A presretna dječica čuvši vesele poklike svojih otaca i matera, stala su takodjer svojim sitnim ali zvonkim glasićima klicati :

— Živio ban ! . . . Živio ban ! . . .

I junački Ljudevit bio je očaran i razdragan nad tolikim iskrenim izražajima svoga naroda. I nehotice mu udarile suze na oči i on je jedva mogao reći :

— Hvala vam braćo ! . . . Hvala vam ! — i srdačno se rukovao sa svakim, tko se je samo mogao doturati do njega.

A medju tolikim narodom nisu manjkali niti narodni pjevači i guslači sa svojim starim javor-guslama, da i oni uz glas njihove blage strune, pjesmom miljenicom proslave novoga bana, narodnoga miljenika. Osobito se jedan izmedju njih izticao. Moglo mu je biti već preko osamdeset godina. Duge siede vlasi padale mu na staračka pogrbljena ledja i kupale se upravo u zadnjim tracima zapadajućega sunca. Ciela pojava staroga guslača bila je dostojanstvena. I mnogi su stali govoriti: da su tako morali nekoć izgledati stari žreci, koji su još u ono pogansko doba, kada su Hrvati došli sa sjevera, prinosili žrtve bogu Perunu. . . .

I kada je ban došao u njegovu blizinu, starac potegnu snažno gudalom preko struna i kriepkim glasom zapjeva :

Mili Bože na svemu ti hvala !
Što dočekah opet ovog dana
Da Hrvatska ima svoga bana,
I na sablji velikog junaka,
Koj će svoju zemlju prodičiti
I hrabri svoj narod sloboditi
Od franačkog dušmanina kleta ! . . .

Starac je pjevao oduševljeno, upravo mladenačkim žarom, a župan Vlatovit pristupi k Ljudevitu i reče mu :

— Bane, čuješ li ovoga starca ?

— Čujem, — odvrati on.

— Gledaj da se obistine rieči narodnoga pjevača, jer je na njegova usta govorio tvoj narod !

— Dao Bog ! To je i moja davna želja da bi bila otačbina sretnija ! . . .

A kada su zadnji zvuci uminuli na javor-guslama, pristupi ban k starcu, pruži mu zlatni bizantinski novac i potrepta ga po ramenu :

— Liepo si pjevao moj čestiti starče ; i ban ti obećaje da će nastojati, da se izpune tvoje želje . . .

Kad je narod čuo te rieči iz usta samoga bana, zaori zaglušno i gromovito :

— Živio ban Ljudevit !

— Živio junak nad junacima !

— Bog ga štitio ! . . .

Kada su se vraćali natrag u dvor primjeti župan Ratimir :

— Ljudevite, sada si čuo i vidio oduševljenje naroda. Gledaj da to oduševljenje ostane uviek u narodu i ja sam uvjeren, da će našoj siromašnoj otačbini doskora svanuti bolji i ljepši dani ! . . .

Narodno slavlje potrajalo je do u kasnu noć. Kad su zablistale prve zviezde u svemirskim prostorima, planuše na sve strane po sisačkoj okolici veliki kriesovi, koji su kroz tamnu noć navieštali tija u velike daljine da je narod sebi opet izabrao bana, koji mu je srcu mio, i za koga je spreman svaki čas srnuti i u najljuću vatru.

V.

Spletka, koju je bio Kodolah u jutro prije izbora zasnovao sa Boljedragom, ostala je bezuspješna. Hrvati unatoč njegovoj volji izabraše sebi za bana župana Ljudevita. Njegovo nastojanje, da podigne na bansku stolicu podloga Boljedraga, izjalovilo se. I njega je poslije izbora spopao užasan bies, takov bies, da bi bio najradje jednim jeditim udarcem svoga mača odrubio glave svim Hrvatima, samo da im se osveti za sve ono poniženje i omalovaženje, što ga je od njih pretrpio. Toliko poniženja nije još nikada i nigdje doživio, dok nije evo došao na hrvatsko tlo. I u svom velikom jadu počeo je već i samoga sebe proklinjati i psovati, što je bio tako lakovjeran i lud, da se je dao zavesti od Boljedraga.

— Jedino njemu mogu da zahvalim svu tu sramotu! — govorio on razjareno. I kad je stao na to više misliti spopadao ga još veći jad i bies.

— O, da mi je sada ovdje taj nitkov, on bi me pamtio!... Zašto sam išao toj ništariji na liepak?... Tomu lupežu htio sam pomoći do banske stolice, a sebe sam ponizio i posvema izigrao u očima ovih hrvatskih divljaka... O, o, luda moja glavo!... I još mi je taj pas dobacio u lice da sam kukavica!

Zatim je sjeo na stolicu, podupro glavu o obje ruke i gutao svoj gnjev. A onda i opet skoči kao mahnit te uze šetati sobama...

— Što će na to sve reći car Ludvik, što moji zemljaci, kad dočuju za to poniženje? Moji mnogobrojni zavidnici i neprijatelji, veselo će klicati: »Kodolah je nesposoban za friulskoga markgrofa!« i nastojati će, da me ponize i ocrne pred carem... Nitko veseliji od majordoma Bernarda, koji me upravo smrtno mrzi, i koji će sada uložiti sve svoje sile, da me proglasi nesposobnim za carskoga namjestnika. I što mu nije dosele uspjelo, moglo bi odsele... Do stotinu vragova i ti Hrvati, i taj njihov ban i njihove pravice, prokleti Boljedrag, od koga sam se dao obmanuti s nekoliko laskavih i neiskrenih rieči!... Najposlie i pravo mi budi! Car mi je liepo savjetovao, neka se mnogo ne miešam u hrvatske poslove, jer da je car Karlo slabo uplivao na izbor banova. Da sam ga poslušao, ne bi bilo došlo niti do odpora niti do poniženja... A što sam time postigao? Upravo ništa!... Proigrao sam pred ovim divljacima samo svoj ugled... Jasno su mi pokazali, koliko nas mrze. A svojim današnjim postupkom samo sam uvećao tu mržnju u njihovim srdcima. Zlo sam uradio!...

I Kodolahu bivalo je sve tjeskobnije oko srca; kad je i opet stao pomišljati na to: kako će se veseliti njegov neprijatelj majordom Bernard njegovom neuspjehu i poniženju.

— Ne! — opet će on sam sebi. — Ja mu ne smijem priuštiti te radosti! Bernard ne smije slaviti triumf nad mojom nespretnošću, pa makar potrošio polovicu svoga imetka. Ne, on ne smije za sve to saznati!

*

Pogrešku valja ispraviti, ali samo nastaje pitanje: kako? . . .

I on se opet na dugo zamisli. . . .

Napokon uzklikne veselo:

— Znadem već kako! . . . Najbolje će biti, da ja mudro prodjem preko svih njihovih uvrjeda, pa da potvrdim Ljudevita za bana. Tim ću udobrovoljiti Hrvate, koji nemaju inače zlo srce. Oni će usljed toga biti posvema razoružani i brzo će zaboraviti na sve ono, što se zbilo ovih dana na saboru. Takovim ću mudrim postupkom prekriti svoju sramotu i oni ne će imati povoda, da se potuže na mene . . . Da, da, ovo je vrlo zgodna i spasonosna misao! — uvjeravao on samoga sebe i tro ruku o ruku od zadovoljstva, što je došao na takovu misao. . .

Ali usred ovih misli dodje mu opet na um župan Boljedrag.

— Što ću opet s njime? Nisam ga mogao nametnuti Hrvatima za bana, pa će sada za cielo biti on moj najljući protivnik. Ništarija! Htio je, da ga nasiljem proturam, kada je znao, da nema ugleda niti pristaša medju svojim Hrvatima. Prevario me, rekav: da su župani i starješine izjavili, da će biti za njega, ako je to careva želja i ako ga ja predložim. S ovim rječima predobio me i nadmudrio. I to mene je nadmudrio, koji sam uviek svojim dosjetljivim bistroumljem slavio pobjedu i nad Bernardom i nad svim dvorskim spletkama! . . . A sada me evo ovakav poganski pas, ovakova podla lija, prevela žednoga preko vode! . . . . O, zašto nisam bolje pazio kuda on smjera sa svojom prepredenošću. . . . Ali sav svoj neuspjeh pripisuje jamačno sada samo meni, koji nisam tobože htio za njega

srnuti u vatru. . . Kako se samo držao poslje izbora! Bio je zelen kao gušter od prevelikoga jada, a mjerio me lopovskim očima, kao da će me na mjestu probosti. Kako je podal i podmukao, bit će prvi, koji će raztrubiti mojim dobrim prijateljima u Franačkoj, kako sam nasjeo medju Hrvatima. U svojoj osvjetljivoj zlobi ne će reći da sam se ja izložio upravo za njega, već će jamačno izvrnuti cieli dogadjaj i prikazati ga u najnepovoljnijem svjetlu po mene.

No Kodolaha stala je još više mučiti druga stvar. On je bio utanačio s Boljedragom, neka nagovara banovu sestru, da podje za njega; dapače mu je naložio neka i silu upotriebi, neka ju ugrabi, ako ne bi htjela dobre volje pristati. Ova je stvar još najviše uzrujala vojvodu i on se počeo pitati:

— Što će biti onda ako on u svojoj osvetoljubivosti odkrije cielu stvar mladomu banu? Od njega se mogu sada nadati svemu. Čovjek, koji je spreman za čast izdati vlastitu domovinu, bit će još spremniji da razkrinka i naš savez, jer bi se tim mogao opet približiti onima, koji ga sada mrze . . . Ne će biti dobro ako odade tu stvar. Razjareni će ban na obranu časti svoje sestre upotriebiti sve i sva, da mi pošteno odmazdi za moju namjeru . . .

I čim je više mislio o toj stvari, postajao je sve uzrujaniji i ogorčeniji. Svojom vlastitom krivnjom i nesmotrenošću zapao je u takav tiesnac iz koga nije znao naći pravoga izlaza.

— Poludit ću još od prevelike brige i muke! — opet će on — dok smislim kako da udovoljim toga lupeža . . . Nema druge, moram ga i opet predobiti za se. Obećat ću mu bilo što god, samo da ga dobijem u

svoje šake. Kako je častohlepan i lakom, on će mi i opet brzo povjerovati . . . Postignem li to, onda sam na konju! On je onda u mojoj vlasti. I kao što krotilac drži medvjeda na lancu i zapovieda mu, tako ću i ja toga hrvatskog medonju voditi po svojoj volji! . . .

Jedva je on dorekao te rieči, a u sobu stupi župan Boljedrag smrknut i oborene glave . . .

Franak reče sam sebi:

— On je sam prvi došao k meni, to je već dobar znak. Sada Kodolaše pamet u glavu! . . .

A onda će tobože laskavo i prijateljski:

— Boljedraže, što si neveseo? Koja li te tuga mori? ...

— Ti pitaš jošte — osorno će župan. Zar da budem veseo na sve ovo, što se nedavno dogodilo? Mogu li biti zadovoljan, gdje mi se stalno obećalo, da ću zasjesti bansku stolicu? . . .

— Koliko razabirem, ti mi predbacuješ? — reče Kodolah tobože strogo i uvriedjeno.

— Dakako, da si ti najviše kriv, što mi se izmakla banska čast! Ti si imao svu vlast u rukama, ali je nisi htio hotomice upotrebiti. Drugda znadeš praviti nasilja i lopovštine! . . .

Kodolah strašno plane na ove rieči i odvrati:

— Nisam li tebi za volju lagao, da je careva izrična želja, da ti postaneš banom Posavske Hrvatske? Pak na što sam nagazio? . . . Bio si prisutan kada su mi dobacili tvoji surovi zemljaci, da te ne će . . . A nisu li i tebi i Vladiboju rekli u lice: da niste vriedni, da vas nosi rodjena zemlja? . . .

Ove rieči osupnuše Boljedraga. Nije mislio, da će ih čuti i iz ustiju samoga Kodolaha. I da sakrije njihov neugodni dojam, reče:

— Ti bi bio morao najstrože postupati sa svim onima, koji su se protivili tvomu priedlogu. Nisi smio dopustiti, da te kao carskoga poslanika onako vriedjaju i omalovažuju . . .

— Reci mi po duši: a zaradi koga su me vriedjali? . . . Zar sam mogao s onom stotinom svojih franačkih oklopnika udariti na cio narod? Ne bi li to bilo i glupo i ludo? Zar bi mi ti bio sa Vladibojem pomogao? . . . Konačno kao poslanik ne smijem vriedjati nikoga, kao što ne smije nitko niti mene. A ja sam tebi za volju učinio i više, nego bi bio smio! . . .

Boljedrag nije znao u prvi mah, što da odgovori Kodolahu na te rieči. Sam je uvidjao da vojvoda ima pravo, i da se nije mogao s nekolicinom svojih vojnika oprieti mnogobrojnomu narodu.

Medjutim je Kodolah nastavio:

— I ti prijatelju nemaš pravo, da mi išto predbacuješ! Zar nisam upravo zaradi tebe doživio sav onaj odpor i poniženje? Bi li bilo došlo do toga, da sam radio zakonito? . . .

— I ja sam zaradi tebe ponižen! — odvrati srdito Boljedrag.

— U čemu? . . .

— Ti mi se rugaš! — plane još jače župan. — Pitaš me u čemu? Nisam li ja jedini sa Vladibojem klicao oduševljeno i tebi i tvomu caru, dočim su svi drugi šutjeli? Nisam li time navukao na se samo još veći prezir svojih zemljaka? . . .

— Ti nisi toga činio iz uvjerenja, već da mi se ulaskaš! — odvrati mu Franak.

— Lažeš! — plane župan.

— Ne vriedjaj carskoga poslanika! — oštro će Kodolah.

— Ovdje nisi poslanik, već samo Kodolah!..

— Kolike li drskosti! — Kodolah će gnjevno. — Jesam li ti ja rekao, da mi kličeš? Držim, da bi bilo bolje po tebe, da se nisi toliko izticao, jer si samo još više ogorčio boljare, koji te jamačno više mrze, nego li i samoga mene. . . .

— Ta mržnja je samo zaradi vas nezahvalnih Franaka! — prekine ga Boljedrag.

— Čekaj! — vikne vojvoda. — Ne prekidaj me u rieči! . . . Ne budi tako nagao. . . . Uvjeravam te, da bi bio vrlo rado, da sam te mogao postaviti za bana, ali nisam tomu niti najmanje kriv. . .

— Vidio sam prigodom izbora, koliko ti je stalo do mene! — porugljivo će župan i uzšeta se sobom.

— Liepo sam te pitao, imadeš li sigurnu većinu, a ti mi nisi htio reći istine. Mislio si, neka Kodolah vadi za tebe rukama žeravicu. . . Zar ne, pobratime, da je tako? Nisi mario tajiti svoj slabi oslon u narodu!

— To mi je plaća za moju vjernost, — ogorčeno će Boljedrag. — Tako u obće vi Franci naplaćujete svakomu vjernost!

— Boljedraže, ne izazivaj me više, jer bi još mogao zaboraviti, da smo pobratimi! A dodje li do toga, bit ćeš si ti sam kriv! . . .

— Oho! — začudi se župan.

— Upozorujem te, da bi bilo bolje i probitačnije po tebe, da se malo suspregneš. Možebit ćeš još kada trebati Kodolaha. Nitko ne zna što ga čeka u životu!..

Ove rieči kao da su djelovale na Boljedraga i on se nešto zamisli. . .

Napokon pristupi k Kodolahu i podigne smjelo glavu:

— Vojvodo, još ću ti nešto reći. I ako hoćeš da naše prijateljstvo ostane i nadalje trajno, poslušaj moj predlog.

— Dakle govori, — reče brzo Kodolah, kad je opazio, da se župan ipak malo umekšao.

— Ti ne smiješ potvrditi Ljudevita za bana!

Kodolah mu na to odvrati:

— Previše tražiš od mene. . . .

— Dakle opet previše! — plane ponovno župan. — E, dobro, a ti ga onda potvrdi. Sada vidim, da ću morati izvršiti ono, što sam si predzeo. . .

Kodolaha žacnuše te rieči i on će donekle uplašeno:

— A što ćeš izvršiti? . . .

Boljedrag mu se na to posve približi, naceri zlobno svoje lice i govoraše:

— Sladki prijatelju, zar si već zaboravio, što smo onomadne utanačili glede Ljubislave? . . . Hehe, moj dobri Kodolaše, ja ne bih rado, da ban Ljudevit sazna kakovu mrežu plete moćni franački vojvoda njegovoj sestri! . . . Hehe, prijatelju, što veliš na to? . . . Osim toga mogao bi doznati i tvoj osobiti prijatelj majordom kako si se pred jednim hrvatskim županom hvalisao, da bi mogao predobiti i svietlu caricu Irmengardu . . . . Držim, da ti to ne bi bilo baš najugodnije, po gotovo kad bi za to znao i car Ludvik . . . . Hehe, zar ne da to ne bi bilo ugodno? . . .

Kad je Kodolah čuo ove rieči i gledao onaj zlobni Boljedragov posmieh, probliedi . . . . Ono, čega se najviše bojao, morao je sada čuti na svoj užas iz ustiju

samoga župana. Strašna srčba svega ga osvojila i on se jedva suzdržao, da ne navali na Boljedraga, koji mu se počeo groziti time, da će ga odati. Da mu je takova što rekao u njegovoj kući u Franačkoj, on bi bio brzo s njime obračunao, ali ovako mu nije mogao ništa, jer je i sam bio kao poslanik tek gost u Posavskoj Hrvatskoj.

A osvjetljivi župan smijao se još sveudilj zlobno i pakosno i pitao ga ponovno:

— Što veliš Kodolaše? . . . . Ne promišljaj dugo, već brzo odluči, jer vrieme leti! . . .

I oholi Franak stao je ponovno proklinjati onaj čas, kada je sklopio prijateljstvo s takovim čovjekom, koji ga je svaki čas mogao odati i pribaviti mu najvećih neprilika. U svomu jadu htio mu je doviknuti, da je lupež i razbojnik; ali je brzo odustao od toga, jer se bojao, da ga time još i više ne razdraži. I on je morao prignuti oholu šiju pred Boljedragom, morao se činiti ljubeznim, premda mu nije išlo od srca:

— Grožnjom me ne ćeš ustrašiti! — hinio vojvoda svoj strah. — Budeš li miran i obziran, više ćeš postići.

— Zbilja? — upita župan već nešto mirnije.

— Tako je moj prijatelju . . .

— Dakle ti si voljan, da ne potvrdiš Ljudevita? — nategne opet Boljedrag istu žicu.

— Samo onda, ako budeš znao o svemu šutjeti!...

— Mogu li ti vjerovati?

— Svakako više nego li ja tebi! Nisam mislio, da tako malo držiš do svoje rieči! — ukori ga Kodolah. — Tvoji zemljaci uviek vele, da im je rieč sveta, al kod tebe nije tako! . . .

Ove rieči umiriše donekle strastvenoga Boljedraga i on pruži vojvodi desnicu:

— Dajem ti sada poštenu rieč, da ne će nitko ništa saznati, ali samo pod tim uvjetom: ako ne potvrdiš Ljudevitov izbor.

— Ti i poštenje ste jako razdaleko jedno od drugoga! — pomisli Kodolah, koji nije niti smio niti mogao odbiti stavljeni uvjet, jer bi time bio jamačno za uviek odbio od sebe Boljedraga, koga je jedva opet bio predobio za se. I videći, da mu nema drugoga izlaza, odgovori:

— Pristajem na tvoj uvjet, premda sam duboko uvjeren, da ovaj moj čin ne će razveseliti Hrvate.

— Ne staraj se za to! — dometne Boljedrag. — Ja imadem još toliko zlata, da ću moći njime kupiti nekoliko gladnih hrvatskih boljara, koji će pred licem franačkoga cara izjaviti, da župan Ljudevit nije biran s voljom naroda.

— To ja tebi prepuštam — Kodolah će odlučno.

— Ali dat ćeš mi rieč, da ćeš za me raditi na dvoru.

— Kako ne! — uzklikne Kodolah tobože uzhićeno i izrukuje se s Boljedragom u znak izmirenja. Ali da je župan bolje zavirio u vojvodino lice, bio bi na njemu opazio priezirni izražaj, koji bi mu bio mogao mnogo reći . . .

— Ja sam se zakleo i nebom i zemljom, da moram Ljudevita srušiti s banske stolice. A ti mi moraš biti saveznik.

— Samo uztraj u svojoj nakani! — govorio Kodolah i zlobno ga hustio.

— A Ljubislava bit će doskora tvoja. To ti jamčim svojim imenom i poštenjem . . .

— Kojega nisi nikada niti imao! — pomisli vojvoda, a onda mu glasno reče:

— O tom će ovisiti i moje držanje u tvojoj stvari! . . .

— I od sada smo vjerni saveznici — završi Boljedrag, natakne na glavu kalpak od kunovine i udalji se veseo iz vojvodine sobe.

Kad je bio već vani na hodniku, nasmija se Franak zlobno, podigne obje ruke u vis i zgrčiv pesti, reče prietećim glasom:

— Huljo! . . . Ako si ti zaboravio na uvrede, nisam ja! Pribavit ću ti već bansku stolicu! . . . Da mi se nisi grozio, moguće bi još poduzeo shodne korake kod cara, ali ovako nikada! Naučit ću te, izdajničko pseto, kako ćeš se groziti jednomu Kodolahu! . . . . Ovim je časom pala kocka izmedju nas! Ili ti, ili ja; ali svakako ti prije nego li ja! . . .

VI.

Nekoliko dana poslije izbora sjedio je ban Ljudevit Posavski u jednoj sobi svoga dvora. Bio je sam samcat. Svibanjsko sunce upadalo je kroz otvoreni prozor u njegovu sobu i razlijalo se po kamenitomu podu i hrastovomu stolu i stolcima koji su stojali usred sobe. Nekoliko sitnih mušica veselo je poigravalo kolo na toplomu suncu, dočim je negdje pod svodom zujala zalutala pčela, a ozdola izpod dvora cvrkutali češljugari i živukali objesni vrabci.

Ban se bio duboko zamislio. Glavom mu se križale razne i mnogobrojne misli. . . . Sve mu se nekako

nevjerojatnim pričinjalo da je on ban Posavske Hrvatske. Nije nikada pomišljao na tu, doduše uzvišenu, ali teretnu čast. Čudno mu se činilo što su izabrali upravo njega, koji je bio uviek skroman, i koji se nije nikada rado izticao. U prvi čas nije htio nipošto da primi tu čast i uvjeravao je župane, da je premlad za nju. Ali kada je vidio, da ga narod upravo silom hoće, morao je konačno popustiti jednodušnoj želji svoga naroda. Rekoše mu: ako odbije čast, da bi mogao lako razoriti narodnu slogu, koja je stojala upravo na vrhuncu. I on je primio na se taj teret, jer nije htio da nosi krivnju, što je razorio narodnu slogu i oduševljenje. Predvidjao je već unapried, da mu banska čast ne će donieti ugodnih časova, već nasuprot mnogo brige i tereta. Ali za volju naroda i za dobro otadžbine on je bio spreman sve podnieti, dapače žrtvovati i isti život. Narod je jedino njega držao sposobnim i jedino u njega stavljao svu svoju nadu. I tomu sveobćemu povjerenju valjalo se i dostojno odužiti. Primivši bansku čast, postao je otac tisućama svoga naroda, koji je u njega upirao oči kao u kakvoga proroka. I zato je stao odmah snovati, kako bi bilo pametno da si potraži saveznika i prijatelja i izvan medja svoje banovine, na koje bi se mogao osloniti u težkim časovima. Njegova je zemlja graničila na jugu sa susjednom Dalmatinskom Hrvatskom, u kojoj je vladao ban Borna, koga su tištili isto takovi jadi kao i njega. I njegova je zemlja stenjala pod pritiskom težkog franačkog jarma.

— Kako bi to bilo liepo — govorio on sam sobom — da se nas dva složimo. Jedne smo krvi, jedan nam je jezik, jedan narod i jednaki običaji, pa čemu da smo si tako tudji! Upravo ovo naše nepoznavanje

uzrokom je, da nam tudjinac gospodari u vlastitom domu. Doba je, da se već jednom prenemo i da si pružimo bratske ruke! Samo u slozi bit će naša moć i naš spas. I ja ću prvi pružiti ruku svomu bratu i susjedu Borni. Iz naše sloge mogla bi sva kasnija naša pokoljenja imati veliku korist. A Bog jedini znade ne bi li se kada na hrvatskoj glavi mogla zasjati i kraljevska kruna? . . . .

On upravo zaokupljen tim mislima, kada stupiše na vrata župani Vlatovit i Ratimir.

— Hvaljen Isus! — pozdrave ga obojica.

— Bio na vieke hvaljen! — odvrati ban pobožno i odmah upita:

— Što nova braćo?

— Svega po malo, — reče župan Vlatovit i pruži Ljudevitu ruku.

— Dočuli smo, da je Kodolah odlučio, da te neće potvrditi za bana . . .

— Zašto ne?

— Jer da ti nisi izabran voljom naroda. — Ratimir će, i pri tom se značajno nasmieši.

— A tko vam je to rekao?

— Boljedrag već posvuda o tomu trubi — odgovori Vlatovit.

— Što veliš na to? — opet će Ratimir. — Nije li to skrajna bezobraznost, koja je slična samo jednom oholom Kodolahu? . . .

— To znači izazivati cieli narod! — plane ban.

— Tako velimo i mi, — rekoše jednoglasno oba župana.

— To je već previše! — opet će ban.

— Ali tomu nije Kodolah sam krivac . . .

— Već tko?

— Ja bi rekao da je to sve Boljedragovo maslo, uztvrdi Vlatovit. — Taj nemirni duh husti ohologa Franka proti tebi. Prohtjelo se izrodu banske časti, pa nezna sada drugoga načina, već je uputio Kodolaha, neka ne da svoje potvrde.

— Valjda se još uviek nada, da će postati banom.

— Bože! Bože! kako je to žalostno, kada se nadju ovakovi podli stvorovi kao što su Boljedrag i Vladiboj — tužnim će glasom Ljudevit.

— Koji su za volju časti i novca spremni na izdajstvo svoje vlastite otačbine! . . .

— Najposlije mene to ništa ne smeta — javi se opet ban — ili dao Kodolah svoju potvrdu ili ne. Meni je jednodušno izabrao narod i ja sam po tomu zakonit poglavar ove zemlje. I kao takav radit ću za dobro naroda i otačbine . . .

— Tako valja! — potvrdi Vlatovit. — Ovakove sitnice neka te ni najmanje ne smetaju. Budu li nas Franci opet počeli izazivati, odgovorit ćemo im onako, kako se niti u snu ne nadaju. Oni valjda misle, da će i u buduće nekažnjeno vriedjati naša prava kao i dosele.. Prošla su ta vremena! Narod se osviestio; a da se je osviestio, dokazom je, što si je izabrao bana po svojoj volji . . .

— I taj narod — produlji Ratimir — bit će spreman u svako doba priteći svomu banu u pomoć!. . .

— Čudim se, — opet će Ljudevit — da je Kodolah tako kratke pameti da ne vidi, da ga Boljedrag zlo savjetuje.

— Jamačno ga je predobio laskanjima i medenim riečima, kako on to već umije.

— Samo ako mu ne bude jednoga dana prisjelo to prijateljstvo! U Kodolaha nema vjere, kao što niti u moru mjere.

— Ne samo u Kodolaha već niti u jednog Franka — potvrdi Vlatovit.

— Boljedrag ne bi drugo niti zaslužio. Za izdajničko djelo neka bude i izdajnička plaća! . . . .

Medjutim svede Ljudevit razgovor na drugu stvar. On reče:

— Braćo, ja sam odlučio da k našemu susjedu dalmatinskomu banu Borni odašaljem odaslanstvo, koje će mu dojaviti da sam jednodušnom voljom naroda zasio bansku stolicu Posavske Hrvatske. Ujedno ću mu ponuditi trajno prijateljstvo i bratsku ljubav . . .

— Divna zamisao! — klikne veselo župan Vlatovit.

— A osim u njega, tražiti ću savezničtvo i u braće Slovenaca.

— Slovenski knez Stojmar je hrabar muž i iza slavnoga Inga jamačno najobljubljeniji u svomu narodu — primjeti Ratimir.

— I uspije li mi s njima sklopiti prijateljstvo i savezničtvo, ufam se u Boga velikoga, da ću se onda moći lako odhrvati našim neprijateljima.

— Samo to učini čim prije — rekoše oba župana.

— Već za nekoliko tjedana krenuti će nekolicina mojih župana u Dalmaciju pred Bornu. Odaslanstvo mora biti sjajno i dostojno posavskoga bana, a predvodit ćeš ga i ti Vlatovite. Svojim govorničkim darom i pronicavim umom ti ćeš najbolje ovršiti ono, što ja želim.

— Hvalim ti na tolikomu priznanju i pažnji! No ipak bi te još na nešto upozorio.

— Reci samo!

— Ti bi morao slati svoje poslanike i caru Ludviku i to s ovih razloga: Car je poslao vojvodu Kodolaha u Hrvatsku, da te kao njegov zamjenik potvrdi u banskoj časti. Svi vidimo, da se Kodolah ustručava to učiniti. Što snuje Kodolah nije nam jasno, ali da ne snuje ništa dobra niti poštena, to opet stoji. Zato je naša dužnost da pošaljemo pred samoga cara poslanstvo, koje će u ime naroda zahtievati, da te potvrdi. Tom zgodom moći će se naši poslanici pritužiti caru i zbog Kodolahovoga nasilja prigodom izbora, i u obće zbog drugih franačkih nepravda. Jer ako je Kodolah s Boljedragom prevejan, moramo i mi biti oprezni i mudri. Zlobne vojvodine namjere moramo preteći i u pravomu svietlu prikazat cielu stvar. Poslanici neka takodjer predoče caru i to: kako bi uzkrata tvoje potvrde mogla imati zle posljedice, jer da narod ne da vriedjati svojih starih pravica. To je moje mnienje, i držim, da bi bilo pametno da to učinimo.

— I ja sam s time sporazuman — reče i Ratimir.

Na to će ban:

— Tvoj priedlog je u istinu zrio i pametan i ja ću ga usvojiti. Uvidjam i sam, da moramo Kodolaha preteći. Za sada neka to sve ostane tajnom. Isti dan kada ćeš ti Vlatovite krenuti u Dalmaciju, ti ćeš Ratimire s nekolicinom naših najuglednijih župana u Franačku. Zato treba da se već sada spremaš na daleki put. Ne valja otezati, dok je Kodolah još ovdje, jer bi nam inače mogao sve pomrsiti.

Još su sva trojica neko vrieme važno razgovarala o pripremama za taj daleki put, a onda ostaviše banovu

sobu, dadoše si osedlati čile konje i zaputiše se izvan grada na predvečernju šetnju.

Kad su prolazili sisačkim ulicama narod ih je oduševljeno pozdravljao i divio se stasitim junacima, koji su ljubezno zahvaljivali na srdačnim pozdravima.

VII.

Iza olujne noći osvanulo prekrasno jutro. Nebo bilo čisto kao riblje oko, ma upravo nigdje na njemu niti oblačića. Veliki vihor od prošle noći razčistio obzorje te je upravo bila slast i milina udisati svježi jutarnji uzdah. Na šarenom cvieću i mekom lišću počivale debele kapi kišnice i ljeskale se i prelievale na zlatnim sunčanim tracima u svim mogućim bojama: zelenima kao smaragd, žutima kao topas, crvenima kao rubin i modrima kao safir. Vesele ptičice skladno izvadjale svoje umilne pjesmice, te slavile u njima velikoga Stvoritelja i sve čare svježega proljetnoga jutra. Mjestimice je ležala pod kojim starim hrastom ili krhkom lipom slomljena grana, koja je najbolje kazivala, kakova je bila prošla noć.

U velikom vrtu iza banskih dvorova šetala je djevojka liepa poput mramornoga kipa a mlada kao kaplja. Zora života počivala je na njezinom licu. Bila je to Ljubislava, sestra bana Ljudevita. Duga crna kosa spuštala se niz ledja u dvie pletenice. Na glavi izticao se krasan skupocieni obručić od zlata, urešen bisernim zrncima, koji je sapinjao i podržavao kosu u redu. Duga biela haljina upravo je pristajala k milolikim rumenim obrazima mlade djevojke, koja je bila sva ushićena nad ljepotom proljetnoga jutra. Od radosti pljeskala je svaki čas bielim rukama, jogunasto poskakivala, pjevuckala

pjesmice i ubirala po koji cvietak, da si savije kiticu, koju će zadjeti za grudi.

— Ah, kako je divno ovo jutro! — govorila ona i sagibala se k cvieću, da ga ubere . . .

Napokon opazi u travi malu bielu tratinčicu, skokne k njoj poput hitre košutice, ubere ju i počne trgati s nje laticu po laticu, govoreći pri tomu dosta uzbudjeno:

— Ljubi me? . . .

— Ne ljubi? . . .

— Ljubi me? . . . — i tako sve redom, dok nije ostala još samo jedna latica . . . A kad je i nju odkinula, klikne sva razdragana:

— On me ljubi! . . . Dakle ipak je istina . . . , Nisam se prevarila u svojim slutnjama. Oh, hvala ti dobri Bože, da me Ratimir ljubi! . . .

I ona se sva razdragana spusti na obližnju kamenitu klupu i zanese se ponovno mislima u mile i drage sanje . . . . Slika ljubljenoga Ratimira došla joj pred oči . . . Ta mila slika javlja joj se i u snu i na javi. Već preko pol godine ona neprestano misli na njega. Kad tko samo spomene njegovo ljubko ime, ona pri tomu odmah zadrhće.

— On je tako liep i mlad! — počne on iznova sama sobom. — Već dulje vremena opažam kako traži nekako zgodu, da se samnom porazgovori. Opazila sam, da mu nešto leži na srcu i da bi mi rado povjerio, ali se uviek nekako zbunio. . . Ja slutim što bi to moglo biti! . . . On bi mi jamačno htio reći, da me ljubi, . . O, kada bi mi samo htio reći te mile rieči, ja bi bila najsretnija djevojka na svietu. . . Oh, ta ljubav! . . .

Ali jedva da je izustila te rieči, zarumeni se, ogleda se bojazljivo. da li ju nije tko čuo, i ukori sama sebe:

*

— Što si to rekla Ljubislavo! To nije liepo od tebe da tako misliš! . . . Čemu to? Ako te on ljubi, doći će već, da ti izjavi što mu leži na srcu. . . A što bi bilo onda ako se ti varaš u svemu tomu? Možda se tebi samo tako pričinja, da on čezne za tobom? Zašto ti nije već rekao da te ljubi? Bilo je i zato već dosta zgode. . . Tko zna ne čezne li njegovo srce za kojom drugom već prije odabranom dievom? . . .

I kada je počela na to misliti, postala je odmah nujnija, a neka tuga, neka tjeskoba, slegla joj se oko mladoga nepokvarenog srdašca. Ali tada se opet sjeti kako je čas prije pitala cviećе da li ju Ratimir ljubi, a ono joj je reklo: da ju ljubi. . . I to ju je donekle utješilo i razagnalo nemile i nevesele misli. . .

A dok je ona tako sama sobom razgovarala i umovala, pričini joj se kao da čuje nekakav šušanj i korake u pjesku. . . Ona se osvrne i spazi da puteljkom stupa mladi župan Ratimir, o komu je upravo razmišljala. . .

— Dobro jutro Ljubislavo! — nazove joj on, kada je došao do nje.

— I ja tebi želim, — odvrati ona, zarumeni se, i počne se igrati s ubranim cviećem, ne znajući što da dalje reče. . .

— Ti si uranila? — opet će župan da zapodjene daljni razgovor.

— Izašla sam u vrt, da se naužijem proljetnoga jutra i svibanjskoga čara. . .

— I cvijeća si ubrala. Valjda ćeš složiti kiticu iz njega?

— Da, — odvrati ona.

Sada opazi Ratimir na zemlji rastrganu tratinčicu i odmah se dosjeti što bi to imalo značiti. Bilo mu je poznato, da mlade djevojke najradje po cviećу gonetaju svoju ljubav, pa zato primjeti:

— O, što vidim to na zemlji! . . . Raztrgane latice od tratinčice. . .

Djevojka se vrlo zbuni na tu primjedbu i ne usudi se podignuti očiju do mladoga župana, bojeći se, dali nije već ušao u trag njezinoj tajni.

— Ti si nešto gonetala na tim laticama? — opet će on ljubopitljivo.

Ljubislava ne odgovori ništa na ovaj upit. . .

A Ratimir će ponovno.

— Držim, da se ne bi prevario, kad bi rekao, da si na njima tražila ljubavnu tajnu? . . .

Djevojka lako uzdrhta i još jače porumeni . . .

— Samo da mi je znati, tko je taj sretnik, za koga pitaš cviećе, da li te ljubi? . . .

Ovaj je upit posvema zbunio Ljubislavu i ona je od uzbudjenosti počela čupkati glavice od cviećа i gnječila ih medju prstima . . .

— Ljubislavo, zar mi ne ćeš reći, tko je taj sretnik, za kojim čezne tvoje srdašce? . . .

— Toga ti ne mogu reći — odgovori ona sva smetena i htjede poći.

— Nemoj odlaziti, — reče Ratimir i uhvati ju lako za desnicu. — Ja te molim, da ostaneš ovdje. Imao bi ti nešto reći. Hoćeš li me poslušati? . . .

— Hoću, kad to želiš . . .

— Ljubislavo, već odavna tražim zgodu da ti iskreno priobćim ono što mi već tako dugo leži na srcu. Čuj, moje srce traži tvoje. Ja te tako ljubim, a nisam

imao još zgode da ti to ovako na samu rečem . . . . Tvoja dobrota, krotkost i ljepota svega me osvojila i ja bi rado da budeš moja . . . . Ne znam hoćeš li mi dati povoljan odgovor. Moguće tvoje srdašce čezne za kojim drugim junakom? . . . Ali te uvjeravam, da ne bih nikada bio sretan, ako me odbiješ. Uz Boga i dragu otačbinu ti si mi srcu najmilija! . . . Zato te molim i zaklinjem, reci mi, možeš li mi ljubav vratiti ljubavlju? Pitaj svoje srce! . . .

Ratimir je govorio te rieči uzbudjeno i s nekim strahom izčekivao odgovor mlade djevojke, koja je još sveudilj šutjela i stidljivo gledala u zemlju . . .

— Ljubislavo, dušo, reci mi da znadem na čemu sam . . . — nukao je on neprestano.

Napokon mu ona još sveudilj oborenih očijuh odvrati:

— Vidiš ovu raztrganu tratinčicu na zemlji? . . . Nju sam čas prije pitala da li me ti ljubiš? I cvieće mi je reklo: »Ljubi te!«

— O, draga Ljubisavo! — klikne župan veselo i presretno. — Govori samo dalje! . . .

— I sada, kad sam iz tvojih ustiju čula te iste rieči, uvjerila sam se, da me tratinčica nije prevarila.

— Dakle si upravo za me pitala?

— Da za koga drugoga? . . . Koji je ljepši od tebe, koji je bolji od tebe, koji je veći junak od tebe?

— Što se tiče junačtva, tvomu bratu nisam ravan! . . .

— Ali ja velim da jesi . . .

— O, kako sam sada sretan i utješen! Čeznuo sam već davno za tobom i moja se želja sada izpunila. Hvalim gospodinu Bogu, da ćeš biti moja nerazdruživa drugarica . . . Ljubisavo, do groba ću te ljubiti i bit ću ti vjeran vojno. A Bog neka blagoslovi tu našu ljubav, neka nam udieli tu veliku milost, da se čim prije sjedinimo pred njegovim žrtvenikom . . .

— O, i ja bi to tako rado! — priznade iskreno i prostodušno djevojka. Rekavši to, podje u banove odaje.

A kada su obojica stupila u banovu sobu odmah će Ratimir:

— Brate i prijatelju! Došli smo pred tebe da nam udieliš privolu i svoj blagoslov . . .

— Dakle si joj ipak osvojio srce? . . . I to ste vas dvoje obavili sve bez mene! . . . Eto vidi, što se sve ne zbiva u mojoj banovini, a da ja ništa ne znam do zadnjega časa . . .

— To baš nisu tako znameniti državni poslovi, da bi naš gospodin ban morao na njih utjecati, — odvrati Ratimir šaljivo.

— Dakako, gdje se radi o srcu to ne spada na bana, ali u ovom slučaju upravo spada, jer ti hoćeš da mi preotmeš dobru sestricu . . .

O, ja rado polazim za Ratimira! — veselo će djevojka.

— Čuj, čuj ti male! — nasmieši se ban zadovoljno, stupi pred obojicu, svečano podigne ruke vrhu njihovih glava i izusti:

— Ja vas blagoslivljem, a neka vas blagoslovi i dobri Bog! . . . Budite sretni jedan uz drugoga i nastojte da u vašem budućem bračnom životu budu uviek vedri i veseli dani. Ovaj je zemaljski život i onako kratkotrajan, pa zato treba da tih nekoliko odmjerenih dana sprovedete u skladu i ljubavi. A uz ovo neka vam

uviek leži na srcu i ljubav za otačbinu. Budite dobri supruzi, ali i vjerna djeca svojoj rodjenoj grudi! . . .

— Hoćemo! — rekoše oboje.

A dvorski svećenik Lovro, koji je upravo stupio u sobu kada je ban izgovarao posliednje rieči, razabere odmah o čemu se radi, pa i on podigne pobožno oči prema nebu i uzvišenim glasom reče:

— Amen! . . .

A kad je ban izrekao svoj blagoslov ogrli oboje i žarko ih izljubi . . .

VIII.

Tjedan dana poslije onoga razgovora s Ratimirom i Vlatovitom pozvao je Ljudevit k sebi dvorskoga svećenika Lovru i rekao mu:

— Častni Lovro, ti ćeš još večeras napisati poslanice na župane Zdeslava, Dragovita i Gostirada, da se odmah povrate u Sisak. Upozori ih ujedno da sobom ponesu svoja sjajna odiela i da povedu nekoliko sluga, jer će krenuti na daleki put.

Kad je Lovro čuo banov nalog, pokloni mu se i odvrati:

— Razumijem bane, i bit će sve kako tvoja milost zapovieda! — ali se ipak ne udalji odmah iz sobe, već je ostao nepomičan i gledao u bana . . .

— Ti nešto želiš, častni moj prijatelju?

— Da, htio sam ti dojaviti ono što sam danas čuo od samoga Boljedraga.

— Od Boljedraga? — začudi se ban. — Pa ded kazuj! . . .

— Bane! On mi reče s osobitim veseljem da ti ne ćeš dugo sjediti na banskoj stolici, jer da vojvoda Kodolah neće da potvrdi tvoga izbora.

— To mi već prije nekoliko dana najaviše i župani Vlatovit i Ratimir.

— A bili to moglo biti? Zar to nebi bila i opet nova i velika povreda narodnoga prava? Dokle će nepravda dizati svoju glavu u ovoj tužnoj zemlji? Zar ne će i njoj već jednom svanuti sunce boljih dana? — govorio svećenik dosta uzbudjeno, a lako mu rumenilo zalilo inače blijeda košćata lica.

— Umiri se, časni slugo Božji! Sve imade svoj kraj, pa tako će i franačkoj nepravdi doći dani odmazde. . . .

A Lovro će opet na to:

— Gospodin nas Isus uči, da treba i neprijatelje ljubiti, ali premda sam svećenik i premda naučam Njegov sveti nauk, već je i u meni uzavrila krv! . . . . Što ću, i ja sam samo čovjek, pa se ne mogu više puta svladati a da ne bi planuo, i to strašno planuo, gledajući sve ovo, što rade Franki iz tvoga mukotrpnog naroda! . . . Pa da bi mjesto srca imao kamen u grudima, još bi se morao ganuti i razžestiti. . . Bane, ti znaš, da ja nisam rodjen u ovoj zemlji, ti znadeš da me je majka odnjihala na tlu drevnoga Rima i da mi je rodjena gruda u toploj Italiji. Ali gle, — i tu pokaza rukom na grudi — pod ovom jednostavnom crnom redovničkom haljinom krije se pošteno srce, koje osjeća isto tako za ovaj narod kao i ti, koji si nikao iz njega! Davno je već tomu, što sam ostavio svoju rodjenu zemlju i došao ovamo kao mladi svećenik da naviještam ovdje nauku mira i ljubavi. . . . Na stotine hrvatskih

sinova i kćerih priveo sam k poznavanju pravoga Boga, stotinama sam spasio duše. . . . I propovjedajući kršćanstvo upoznao sam, da je taj tvoj narod golubinje ćudi, i da imade pošteno srce kao malo koji drugi. I upravo radi tih krieposti ja ga štujem, zavolio sam ga kao da sam i sam potekao iz njega. Pa zato me neizmjerno boli, kada gledam, što rade iz njega oni, koji su isto tako kršćani kao i on. Pod plaštem Kristove nauke oni tako postupaju s njima kako nebi postupali niti isti divlji Avari. . .

— Istina! — prekine ga ban.

— Milostivi bane! Ti si mlad i hrabar, pa gledaj da svomu narodu ublažiš tu strašnu bol, gledaj da mu čim prije zacieliš tu veliku ranu, koja ga truje i izjeda... Gledaj, da se pod imenom Isusovim ne bude ovako tlačio i gulio narod, jer onda u zdvojenju mora zaboraviti i na vječnoga Boga! . . . . A to bi bilo nešto strašnoga! . . .

Ljudevita duboko ganuše ove rieči dvorskoga svećenika i on mu odvrati:

— Častni slugo Božji, liepo si govorio, zanosno si govorio, kao pravi sluga Onoga, koji je došao na sviet da svjedoči istinu i da širi ljubav i pravdu . . . . Poznavao sam te već od prije, da si poštena i plemenita duša, ali s ovim, što si čas prije rekao, upoznao sam te još bolje. Hvala ti za svu onu ljubav, što ju osjećaš za moj mukotrpni narod . . . I ja te kao poglavica toga naroda zaklinjem i molim, da se svakoga dana, kada stojiš pred žrtvenikom Gospodinovim, sjetiš vrućom molitvom moga naroda! Izruči ga u zaštitu gospodina Isusa, neka mu se smiluje i neka ga rieši težkoga jarma,

u komu sada stenje . . . Bude li nam On u pomoći, moramo pobiediti! . . .

— I hoćete, ako budete u Njemu tražili svoju okriepu! — zanosno će i pouzdano Lovro. — Gospodin je pravedan i svakomu će naplatiti prema njegovim djelima!

— Samo da bi Gospodin što prije kaznio oholi franački narod!

— O, jao si ga tada njima, jer svaki, koji se sam uznosi, bit će ponižen, a koji se sam ponizuje, podignut će se! . . .

— Tako će biti i s Francima — prihvati ban. — A sada podji častni moj prijatelju i napiši rečene poslanice, da ih mogu još sutra razaslati, jer se radi o važnoj stvari.

— To sam si i mislio, kad tako hitiš reče Lovro.

— Župane Zdeslava, Dragovita i Gostirada uričem zato ovamo, jer će pod vodstvom Ratimira jedno poslanstvo krenuti u Franačku k caru Ludoviku, a drugo će pod vodstvom župana Vlatovita krenutu u Bielu Hrvatsku.

— I prije ne idem na počinak, dok ne ovršim ono što si mi naložio — zaključi Lovro i udalji se iz banovih odaja.

A u zoru drugoga dana već su se tri glasnika na hitrim konjima razišli s poslanicima na razne strane da ovrše banova zapovied.

Četrnaest dana poslije toga prispjela su sva tri župana u Sisak, gdje su ih nestrpljivo već izčekivali osim bana još Vlatovit i Ratimir. Ljudevit im odmah razjasni o čemu se radi, i oni stanu viećati i savjetovati

se, kako će iznieti svoje tegobe pred cara, koji je tada boravio upravo u gradu Achenu. Na predlog Vlatovitov i banov bi zaključeno: da se imade caru do potankosti predočiti Kodolahov postupak, kao i druge njegove nepravednosti, bezakonja i nasilja, koja je dao počinjati u zemlji kao carski namjestnik.

— Ništa ne smijete prešutiti — reče ban Ratimiru. — Odčitajte im sve naše jade i boli. Recite franačkim velikašima, da smo dosta dugo snašali, ali više da ne možemo, jer mjera je već prevršena! . . .

Ban je izrekao te rieči važnim glasom, lica mu se užarila a iz očiju mu sievala vatra i strogost.

— I ogluše li se našim pravednim zahtjevima, tada nek znadu, da će ciela zemlja skočiti na oružje, i da će si narod znati sam pribaviti zadovoljštinu — govorio i Vlatovit.

— Navjestit ćemo im rat na život i smrt! — prekine ga Ratimir.

— Tako je! Radje častno izginuti nego li sramotno živjeti u robstvu! . . .

Tako je viećanje potrajalo cieli dan i završilo se negdje tek u predvečerje, kada su se počele na večernjem nebu javljati prve nebeske luči.

Oba poslanstva imala su krenuti već sliedeće jutro.

Kad je Ljubislava saznala za taj zaključak, postala je vrlo nujna i nevesela. Tek je prošlo nekoliko dana što ju je izprosio Ratimir, a već ju evo mora ostaviti i poći na tako daleki put. Bilo je dosta suza i jecanja, kada je čula još i to, da se ne će moći tako brzo povratiti, jer je Franačka vrlo daleko. Ban je imao dosta muke i brige, dok je utješio sestru i predočio joj, kako probitci domovine zahtievaju da upravo njezin Ratimir

podje onamo, gdje će zahtievati pravicu za svoj narod i poštivanje njegovih prava.

Napokon je vidjela da drugačije ne može biti, pa se sprijateljila s pomišlju, da će se morati na neko vrieme rastati sa svojim dragim Ratimirom.

I dok su ostali župani s banom nakon večere provadjali vrieme u prijateljskom razgovoru, ostavio ih je Ratimir i zaputio se k Ljubislavi, koja je u svojim odajama upravo razmišljala o njemu . . . .

— Ne žalosti se Ljubislavo, — reče joj kada je sjeo pokraj nje. — Dužnost me zove da i ja uradim nešto za dobro drage domovine, kojoj smo svi dužni život i zahvalnost.

— Bit će mi samotno i težko bez tebe . . . . . ona će kroz suze.

— Uvjeravam te, dobro moje, da ću na tebe mnogo i mnogo misliti . . . .

— A ja ću se za tebe opet neprestano moliti dobromu Bogu, da mi se sretno i čim prije povratiš.

— To je i moja želja. I nadam se, da će nas car jamačno odmah primiti preda se. A zbude li se to, n ćemo se trebati dugo zadržavati na franačkomu dvor

— Oh, da mogu i ja poći s tobom! . . . . Čula sam već toliko puta pripoviedati o razkoši i sjaju, koji vlada na carskomu dvoru. Rado bih to sve vidjela. A pripoviedaju da tamo imade tako krasnih djevojaka i odličnijih gospodja, koje mogu svakoga mužkarca začarati svojom ljepotom i otmenošću . . . .

— Tako sam i ja čuo, — potvrdi Ratimir.

— A ja bih voljela da te gospodje nisu tako liepe! . . .

— Zašto? — začudi se mladi župan.

— Jer su opasne — izusti Ljubislava i zagleda se nekim strahom i čežnjom u svoga vjerenika . . .

— Jamačno nisu opasnije od tebe, koja si mi pribavila toliko bezsnenih noći! . . .

Djevojka, kojoj su godile ove rieči nasmieši se presretno i primjeti:

— Čuvaj se, Ratimire, da radi koje franačke vile ne zaboraviš na mene . . . .

— Idi, kako možeš samo tako šta govoriti! Zar da mi tudjinka, neprijateljica moga naroda smuti glavu?

— Ljubav čestokrat ne pazi na narodnost.

— Kako bi ja mogao na tebe zaboraviti, kojoj sam zavjerio ljubav do groba? Zar sam ja takav čovjek, da bi prekršio svoju rieč i pogazio našu čistu ljubav? Nikada ne ćeš toga doživjeti od Ratimira . . . Kad bih ja ljubio onu, koja je neprijateljica moga naroda, nebi li time učinio isto takovo zlo kao kad bih izdao svoj narod? Prolaznoj ljubavi za volju da bi zaboravio na svoj narod? . . .

— Ne ljuti se, — umiljavaše se Ljubislava. — Ja sam se samo htjela pošaliti s tobom da te izkušam . . . Što ćeš, djevojačko je srce već takovo, da strepi za onoga koji ga je osvojio . . . Žensko čeljade uviek rado sumnja . . .

— Ali ti ćeš se uvjeriti, da je tvoja sumnja bila netemeljita. Te žene i djevojke nema u svoj franačkoj zemlji, zaradi koje bi ja pogazio vjeru, kojom sam se tebi, razumiješ, samo tebi zavjerio! . . .

— Oh, kako si ti dobar i plemenit . . .

— I ti srce moje možeš mirno spavati. Zaradi toga ne staraj glave, već samo moli Boga, da se čim

prije vratim iz Franačke, jer onda ćemo pred Božji žrtvenik . . .

— Da budemo za uviek svoji! . . .

— Tako je srce moje, — potvrdi Ratimir, zagrli svoju vjerenicu i zaputi se u svoje odaje na počinak, da uzmogne sjutradan u zoru čio i kriepak krenuti na daleki put.

Ljubislava nije otišla na počinak već je još dugo snatrila i razmišljavala o Ratimiru i o svojoj ljubavi.

Noć je bila vedra i tiha. Mjesec je svojim punim licem razsvietljivao cielu okolicu i bliedim čarobnim svietlom zalievao gradske kule i zidine, koje su bacale, duge orijaške sjene. . . Ona je otvorila prozor od svoje odaje i nasloniv se na nj zagledala se u mirnu noć. . . Oči su njezine bludile po gradskim kućama, po visokim jablanima i krošnjatim lipama, koje se dizale iza vrtnih zidina, i bludile napokon u one velike daljine, gdje se na ravnici dizale noćne maglice koje se izparivale iz tople zemlje. . . Do uha joj dopirao i šum Save i Kupe koje su mrmorile svojim srebropjenim valićima u blizini Siska. . .

Ta noćna tišina, taj veliki mir, ugodno se dojimao djevojke, kojoj se pred očima nizali oni časovi i one uspomene, kako je prije nekoliko dana razgovarala u vrtu s Ratimirom, kad joj je odkrio ljubav i molio ju da bude njegova . . . I osjećala se najsretnijom djevojkom na svietu. Do toga časa nije još poznavala nikakovih životnih briga i tereta. Živjela je uz brata kao ptica u uzduhu. Majke svoje nije nikada niti poznavala, jer je umrla još onda, dok je ona bila u pelenicama. Sve što je znala o svojoj majci, čula je samo iz ustiju svoga brata, pjestinje Zviezdane i oca, koji je umro

prije nekoliko godina od rane, koju je zadobio još godine 799. pod Trsatom, kada se zajedno sa dalmatinskim Hrvatima borio proti franačkomu markgrofu Erihu. Od te je rane neprestano poboljevao dok ga ipak nije nakon nekoliko godina svalila u grob jošte u najljepšoj muževnoj snazi. I od toga doba preuzeo je dobri brat Ljudevit svu skrb nad njom. On joj je bio i dobar otac i brižna majka. A ona ga ljubila i štovala u velike, ne samo kao svoga starijega brata već i kao svogo odhranitelja, koji je uz dobru pjestinju Zviezdanu uviek nad njom bdio poput angjela čuvara . . . Napokon je prije nekoliko dana došao Ratimir, izprosio ju i ona pripada sada njemu . . .

I upravo u tim najljepšim i najsretnijim časovima morao je njezin Ratimir poći u Franačku. Težko joj bilo pri srcu, kada je čula viest, ali kao dobra Hrvatica, koja je takodjer ljubila svoju rodjenu grudu brzo se utješila.

— Domovina je prva iza Boga — govorila ona sama sobom dok je gledala kroz prozor u toplu i tihu noć. — I u istinu bila bi sramota, da ja tugujem zaradi toga za svojim Ratimirom, što će on sutra u Franačku, da tamo brani prava našega naroda. Kamo sreće kada ne bi toga trebalo, jer bi tada bili slobodni i ne bismo morali priznavati tudje gospodstvo . . . O, da bi se samo moglo čim prije izpuniti ono što mi je neki dan rekao Ratimir, da će moj dobri brat poraditi oko toga da se Posavski Hrvati oslobode toga sramotnog jarma!...

Medjutim ju iz tih misli prene škripanje vratiju. Ona brzo podigne glavu, naglo se okrene a srce joj stane jače udarati . . .

— Tko je? — upita ona ustrašeno.

— Ne boj se, Ljubislavo! Ja sam to, — javi se slabi glas.

— A, ti si to, moja dobra Zvjezdano, — reče djevojka već nešto mirnije. — Da znadeš kako sam se uplašila . . .

Zvjezdana, čestita starica, bijaše već od prvih dana Ljubislavina pjestinja, koju je ljubila kao svoju rodjenu kćerku. Nije niti jedna večer prošla a da ne bi starica prije počinka prigledala u odaje svoje mlade gospodarice da li joj što treba. Pa tako je i sada došla da ju prigleda i opomene, da podje na počinak.

— Ti jošte ne spavaš? — ukori ju ona blagim glasom. — Zašto ne ideš na počinak? . . .

— Ne ljuti se majčice — odvrati djevojka. — San mi ne će nikako na oči . . .

— Dakako da ne će, kad toliko razmišljaš o svomu Ratimiru. Čemu tolike misli? Ne boj se, on će se već sretno povratiti k tebi.

— Što ćeš moja dobra Zvjezdano, kad ga toliko ljubim!

— A gle, ti imadeš još i prozor otvoren! — primjeti starica. — Zašto to? Hoćeš li da se nahladiš?.. Noćni je uzduh škodljiv...

— Kako si ti dobra i zabrinuta za mene — opet će Ljubislava, pristupi k starici, te joj počne obim rukama gladiti staro navorano lice, govoreći pri tomu:

— Dobra moja Zvjezdano, ja ću odmah zatvoriti prozor.

I ona ode do prozora i zatvori ga . . .

— A sada da mi ideš na počinak, jer je već dosta kasno, a noći su i onako kratke.

— Ići ću, ići ću, kad me toliko koriš

— Ne korim te, srce moje, već govorim samo za tvoje dobro. Što bi bilo da mi ti oboliš? Ja bi svisnula od muke i tuge za tobom — reče starica drščućim glasom, u kom se očitovala sva njezina ljubav za djevojku. . .

— Ti si odviše zabrinuta za mene! . . .

Na to pristupi starica k Ljubislavi te joj stane nježno svlačiti gornje haljine:

— Milo diete, ti moraš znati, da se ja već od prvoga dana tvoga života brinem za tebe i da sam te uzljubila kao rodjeno diete. . . Na samrtnoj uri molila me tvoja majka, da ti ja budem mjesto nje majkom. Ja sam joj to svečano obećala, pa da ti se što dogodi usljed moje krivnje, ja bih time pogazila ono sveto obećanje, što sam ga dala tvojoj dobroj majci. . .

— Ah, moja mila majčica! — uzdahne tužno Ljubislava. — Zašto ju nisam poznavala! . . .

— Bila je tako dobra kao dobar dan u godini! . . .

— A da li je bila liepa? . . .

— Kao proljetna zora! — odgovori starica i otare desnom rukom dvije krupne suze, što joj se bile ukazale u dobroćudnim staračkim očima . . .

A dok su one o tomu govorile, začuje se najednom na jednoj lipi u vrtu hukanje sove . . .

— Čuješ li majčice sovu? — upita Ljubislava prestrašena i blieda.

— Pusti ju, neka huče! — odvrati starica, premda se i sama prepala s toga mrzkog hukanja, jer je držala da je sova zlokobni viestnik smrti. Ali da ne ustraši još većma svoje miljenice, držala se tako, kao da joj nije stalo do toga hukanja.

— Ali ljudi vele: da je sova zlokobni viestnik!...

— Tako pripoviedaju, ali to nije istina. Što bi ptica bila zlokobni vjestnik! I nju je stvorio dragi Bog, pa mora i ona da se nekako javlja . . . Sada je njezina hora . . .

— Uh, ali je mene ipak nekako strah! . . . Samo da se ne bi dogodila kakova nesreća momu Ratimiru..

— Mani se takovih misli! U božjim rukama leži naša sudbina . . .

— Znadeš, majčice, meni je sova još od onda. mrska, odkako je umro dobri otac . . . I onda je dugo hukala pod našim prozorima i otac je doskora zatim umro. Sjećam se dobro, kako je sam rekao: »Sova me zove!« . . .

— Otac je morao umrieti, jer je patio od težke rane, koja mu je raztrovala tielo. Njegovoj bolesti nije bilo lieka, premda smo kroz nekoliko godina ranu mazali i dabrovom i medvjedjom mašću.

— I niste ga mogli ozdraviti?

— Ne, diete moje! . . .

Sova je pod gradom još sveudilj hukala . . .

— Majčice, — opet će Ljubislava — ostani ti kod mene, da mi bude ljepše . . . Ja bi još mogla i umrieti od straha! . . .

— Idi, idi, moje diete! Čemu taj ludi strah? . . .

— Ostani kod mene! — molila ponovno djevojka.

— Pa hoću, kad si tako strašljiva.

I stara je Zviezdana ostala još dugo uz krevet svoje mlade gospodarice, pripoviedajući joj priče o dobrim vilama i liepim pastirima. . .

*

A kada je vidjela, da je Ljubislava napokon sladko usnula, prekrstila ju pobožno, sazvala vrhu nje zaštitu božju i odšuljala se tihano na prstima iz sobe. . .

Na vratima je još jednom popostala, ustavila svoj slabi dah i pozorno prisluškivala jednoličnо disanje svoje ljubimice, a tada je prošaptala:

— Sretne li mladosti! . . . Gdje su oni dani, kada sam i ja bila tako mlada i bezbrižna? . . .

Mjesec je vani sjao svojim punim licem i dizao se sve više na obzorje . . . . Nekoliko njegovih trakova nagledalo se i u sobu mlade Ljubislave i padalo upravo po njezinoj bieloj noćnoj haljini i prekrasnim razpuštenim bujnim vlasima . . . . Čarobno zelenkasto mjesečevo svjetlo činilo ju tako krasnom kao da je izklesana iz najfinijega bielog mramora. I da ju je Ratimir sada takovu gledao, bio bi držao, da je njegova ljuba mrtva... Ali ono jedva čujno disanje i onaj laki smiešak što bi joj se od časa na čas pojavio oko malenih grimiznih ustanaca, kazivao bi mu: da živi i da jamačno sladko sniva o svojoj sreći i mladosti. — — —

* * *

Sliedećega dana jedva je sunce svojim zlatom zarubilo malene lagane oblačiće koji su plovili put Iztoka, a izpod glavnih gradskih vratiju projašiše Ratimir i Vlatovit s ostalim županima i nekolicinom vojnika i sluga. Udariše glavnom cestom. Jašili su lagano i nešto medjusobno razgovarali.

U taj čas pojavi se na jednom prozoru južne kule svoga dvorca (koji je bio odmah uz banski dvor) Boljedragova glava s razkuštranom kosom i još snenim očima, koje brzo protare, kada je čuo konjski topot.

— Što bi to moglo biti? Tko je to i kuda će? — pitao samoga sebe, tro pospane i krmežljive oči i izpružao dugi vrat kroz prozor . . . .

Tada opet reče:

— Prisegao bih, da je to bio Vlatovit a čini mi je i Ratimir. . . Hm! . . . Kuda će ti moji dobri prijatelji? . . . Pa još s tolikom pratnjom. Izgleda kao da su se odpremili na daleki put. . . Ja ipak moram da saznam kamo su otišli! . . .

A onda ga nestalo s prozora da se za nekoliko časova opet pojavi na izlazu iz dvorca, zaogrnut u dugu haljinu, kakovu je obično nosio kod kuće.

Ogleda se u naokolo i kad ne vidje nikoga, pohiti prema vratima banskoga dvora, kuda su čas prije izjašili poslanici. Tu nadje jednog vojnika, koji je upravo bio na straži. Njega odmah upita:

— Ej, momče, tko je to sada izjašjo? . . .

— Župani Vlatovit, Ratimir sa Dragovitom, Zdeslavom i Gostiradom.

— Dakle oko me nije prevarilo, kada sam prepoznao Vlatovita i Ratimira — pomisli on.

A tada opet primjeti:

— Ali njih je bilo i više, . .

— To su bili vojnici i sluge.

— A ne znaš kamo su?

— Na put. . .

— Hm! Na put! . . . — ponovi Boljedrag. — Zar daleko? . . .

— Da, daleko, — vojnik će.

— Ali kuda?

— Ne znam.

. . . — Kako nebi znao? — opet će župan lukavo.

— Ma opet ti velim, da ne znam.

No Boljedrag je bio tvrdog uvjerenja, da vojnik jamačno znade kamo su krenuli najodličniji posavski župani, pa postane još znatiželjniji i stane ponovno propitkivati vojnika. Ali nije mogao i opet ništa saznati, jer je ovaj jednostavno odgovarao:

— Ne znam! . . .

Lukavi župan odmah uvidi, da imade posla s pravim tvrdoglavcem pa pomisli:

— Čekaj tvrdoglavče, ti ćeš mi ipak reći, kamo su krenuli ti moji prijatelji! . . .

I ne premišljajući dugo izvadi iz džepa zlatni bizantinski novac i pokaže ga vojniku:

— Gle momče, dat ću ti ovaj bizantinac ako mi rečeš kamo su krenula ona gospoda? — i pri tomu se slatko smijuljio.

Vojniku, koji je riedko kada imao takova šta u rukama a kamo li u džepu, zaiskriše oči od požude i on lakomo pruži ruku za zlatnim novcem . . .

— Ne dam ti ga prije, dok mi ne odgovoriš na moj upit . . .

— A zašto se ti toliko zanimaš za to? — vojnik će i gledaše neprestano požudnim očima na novac.

Prevejanog župana razljuti to bezobrazno pitanje prostoga vojnika, ali ipak utaži srčbu i odvrati:

— Jer bi i ja rado pošao za njima . . . . Čudim se, da i mene nisu poveli sobom. Bit će, da su mislili da me nema već u Sisku.

Sada se vojnik stane ogledavati na sve strane, pa kada ne vidje nikoga u blizini prikuči se k Boljedragu i šapne mu:

— Župan Ratimir je otišao u pasju zemlju . . .

— Kakovu pasju zemlju? — srdito će Boljedrag, — Što praviš šale! . . .

— Ma u Franačku je otišao, — ispravi vojnik.

— To nije pasja zemlja. Kako možeš tako glupo govoriti! Premda se ne čudim, kad vidim tvoje lice, — mrmljao Boljedrag. — A župan Vlatovit? . . .

— Otišao je u Bielu Hrvatsku — odvrati vojnik potiho i s nekim strahom, a tada pruži ponovno ruku za zlatnikom . . .

— Tko ti je to rekao?

— Moj brat Djedoslav, koji je takodjer otišao s njima . . . Samo te zaklinjem svim svetima ne kazuj nikomu na dvoru, da sam ti ja to povjerio. Brat me Djedoslav izrično na to upozorio . . .

— Dobro je! Sada znadem sve! — klikne župan zadovoljno i pruži vojniku obećani zlatnik.

— Na glupane! — dobaci mu — i vrati se žurno natrag u svoj dvorac . . .

Kad se je uzpinjao uzkim stubama u gornji sprat kule, neprestano je govorio:

— Dakle u Dalmaciju i u Franačku! . . . Hahaha! . . .

IX.

Boljedrag je bio tvrdo uvjeren, da je ban Ljudevit samo zato poslao poslanstvo u Franačku, da se potuži caru Ludviku na Kodolahova nasilja i smutnje prigodom izbora, pa zato nije cielo dopodne izašao iz svoje sobe, već je neprestano razmišljao: što bi valjalo sada učiniti, da se zaprieči Ljudevitovim poslanicima pristup pred cara? Stotinu misli rojilo mu se glavom, ali niti jedna mu se nije činila zgodnom. I kad je vidio, da

sam ne može smisliti ništa zgodnoga, zaputio se poslije objeda k vojvodi Kodolahu, da mu dojavi cielu stvar i da se s njime zajedno posavjetuje. Već unapried bio je uvjeren, da ga ta novost ne će niti najmanje razveseliti. Osim toga bio je on odlučio, da će stvar prikazati vrlo opasnom, samo da ohologa i naprasitog Franka što bolje razjari, i da u njemu razpiri što veću mržnju proti banu Ljudevitu, koji se tobože usudio slati svoje poslanike pred cara, da ga obtuže.

I kad je stupio u sobu, ugojeni se Franak upravo udobno protegnuo u ogromnoj stolici, da se malo prodriema. Ovako bi običavao svakoga popodneva. I zato mu u prvi mah nije bilo milo, što ga je župan Boljedrag uznemirio u njegovomu odmoru. I kad je nahrupio u sobu zapita ga vrlo zlovoljno:

— No, što je opet? — i pri tomu ponovno zatvori oči.

— Prijatelju, velika novost! — odvrati Boljedrag, a na licu mu počivao pobjedonosni izražaj.

— Uviek te nesretne novosti! — mrmljao vojvoda i dizao debelu ćelavu glavu, te začudjeno promatrao župana pospanim svojim očima.

— Tebi nije pravo da sam došao? — zapita župan donekle uvriedjeno.

— Ma zbilja čovjek nema nikada mira pred tobom! Neprestano me napastuješ s tim tvojim vječnim novostima . . .

— Mislim, da ti ove novosti, što ih sada nosim, ne će biti najugodnije.

— Ti si već više puta tako rekao.

Ova primjedba uvriedi Boljedraga i on odbrusi:

— E, pa kada te ne zanima, ja ću otići . . . Čemu da ti dosadjujem! . . .

Kodolah, koji se dotle malo razbudio, opazi da je župan u istinu uvriedjen njegovom primjedbom, pa zato poče nešto ljubeznije s njime:

— Ajde, da čujemo što je takova! . . .

— Ti niti ne slutiš, što se zbiva u banskom dvoru.

— Nisam opazio baš ništa!

— Tako, baš ništa? — produlji Boljedrag i gledaše u Kodolaha. — A zar nisi jučer vidio ovdje župane: Dragovita, Zdeslava i Gostirada? . . .

— Čini mi se da jesam, — Kodolah će nehajno.

— Ha! Šta misliš zašto su se oni opet tako brzo vratili u Sisak? . . .

— Ne bih mogao reći — opet će Kodolah, na komu se opažalo, da ga je driem počeo ponovno hvatati.

— Vidiš, a ja sam ipak doznao.

— Što si doznao? . . .

— Da je ban Ljudevit poslao te svoje župane pod vodstvom Ratimirovim u Franačku pred cara. . .

— Što!? — poviče Kodolah i skoči sa stolice.

A Boljedrag nastavi:

— Da se prituže proti tebi i tvomu postupku prigodom izbora. . .

— Tko ti je to rekao?

— To je moja stvar! . . .

— Reci mi odmah, od koga si to saznao? — govorio Kodolah naglo i izprekidano i pri tomu se sav zaduhao.

— Neka bude, kad si tako znatiželjan. . . To mi je jutros rekao jedan od banovih vojnika, a njemu je

opet povjerio tu stvar neki drugi vojnik, njegov brat, koji je s njima takodjer otišao u Franačku. . .

— Ti si utekao samomu vragu iz torbe! — primieti Kodolah i počne uzrujano šetati sobom. . .

— Jutros pogledah kroz prozor i opazih kako je nekoliko konjanika projašilo izpod glavnih dvorskih vratiju. To me stalo tako zanimati, da sam brže sišao iz svog dvorca i namjerio se na jednog vojnika. Odmah sam ga stao izpitivati, tko je to izjašio? A on mi reče, da su to bili župani. U početku nije mi htio lupež reći, kuda su otišli, već je samo odgovarao: »Ne znam«. . . Htio sam da podivljam od jeda, kada sam vidio toliku tvrdoglavost. Čekaj, glupane, pomislim, ja ću ti već otvoriti pasju gubicu, i izvadim zlatnik te mu ga pokažem. . . To je pomoglo. Odmah je izlanuo da su jedni otišli u Franačku a drugi u Bijelu Hrvatsku. . .

— Hm! — opet će Kodolah — tome se ne čudim, da su otišli u Franačku, ali pošto su otišli u Bielu Hrvatsku? . . .

— Ja se ne bih prevario, kad bih uztvrdio, da su otišli moliti prijateljstvo Bornino . . . I gle, moj zlatni brate, već se počinju izpunjati moje rieči, što sam ti ih rekao prije izbora! . . .

Kodolah samo šetao uzrujano sobom i puhao kao mješina.

— Dobro je to, — nastavi zlorado Boljedrag. — Da sam ja postao banom, ne bi bilo svega toga. Ali da, moj prijatelj Kodolah nije htio, da mene zapadne banska čast! . . .

No Franak nije čuo te primjedbe, jer je bio odviše uzrujan uslied tih viesti, te nije mario, što župan zabada. Napokon se naglo ustavi pred njim i zapita:

— Čuješ Boljedraže, da li je to sve istina? Nije li tebe tko samo nasamario? . . .

— Hehe! — nasmije se župan. — Mene da je tko nasamario? A jok, moj brate! . . . Dobar je u mene nos! . . .

— Kao i u svakoga lupeža! — pomisli vojvoda.

— Samo jedan zlatnik i ja sam odmah ušao u trag tajni . . . Vidiš, bez novaca ne ide ništa! Tko maže, taj i vozi! . . . Tako ti je to, bracane! . . .

— I reče ti, da su otišli pred cara, da me obtuže? . . .

— Toga mi nije rekao onaj vojnik, jer je preglup za to, već sam ja sam došao na tu misao . . . Jamačno nisu otišli, da te pohvale! — smijuckao se zlobno Boljedrag.

— Ta vidiš, da s tobom nije nitko zadovoljan. Ne samo ja, već niti oni, kojima si pogodovao kod izbóra...,

Ove rieči razdražiše još i više naprasitoga Franka i on će grubo:

— Smiri se, bit ćete doskora svi sa mnom zadovoljni! — i stisne obje pjesti, te stane s njima udarati po stolu.

A onda opet poviče:

— Pisat ću caru, neka ih ne pusti podnipošto preda se, dok ja ne prispijem na dvor, da mu razjasnim cielu stvar. Spomenut ću, da su svi buntovnici, i da su u velike počeli proti nama raditi i šurovati. Još ove večeri, čim se smrkne, poslat ću posebnoga glasnika u Franačku . . .

— Koga si namislio slati?

— Vajfara, on je najpouzdaniji.

— A ti? — upita začudjeno Boljedrag. — Zar ćeš ovdje ostati?

— Čekaj . . . Još nisam svega dorekao — prekine ga vojvoda. — Reci mi, bi li bilo mudro, da ja tako iznenada ostavim Sisak? . . . Nebi li mogao ban Ljudevit posumnjati, da sam doznao, da je on slao svoje poslanike k caru? . . . Ovako ću ja ostati još jedno dva tri tjedna ovdje, pa ću tek onda krenuti. Nije li tako pametnije? . . .

— Mudra si ti glava! — pohvali ga župan.

— Svakako mudrija od tebe! — s ponosom će Kodolah. — Ti si htio, da ja odmah idem za njima. Čemu to? To bi izgledalo kao da se lovimo. Ovako će moj glasnik stići pred cara davno prije njih, jer se ne će toliko zadržavati putem kao banovi poslanici.

— Ali u pismu nemoj zaboraviti mene predložiti caru . . .

— To ću mu ja sam ustmeno reći, kada dodjem u domovinu. Sada je glavno, da ga upozorim da ne pušta preda se banove poslanike. Razumiješ li?

— Dakle ti ćeš sam caru govoriti za mene? — opet će Boljedrag.

— Kao što lovac samo o vuku, tako i ti neprestano o sebi! Nisam li ti već rekao i obećao, da ću raditi za tebe, čim se vratim kući? Ali treba da i ti ono činiš, što si mi obećao . . . .

— Hoću.

— I to čim prije, jer dok ne bude Ljubislava u mojim rukama, ja ne ću caru govoriti za tebe. Od toga ne odustajem niti za dlaku!

— Ona je sada zaručena s Ratimirom — primjeti župan.

— I opet ti velim, da ju ugrabi, bilo na koji god način. Ona mora biti moja!

— To će ići dosta težko . . . .

— I bansku je čast težko zadobiti! — odvrati značajno Kodolah — i odpusti župana.

Zatim je sjeo k stolu i stao caru pisati list . . . .

A kada je sunce sjelo na počinak, predao ga je Vajfaru, odanomu častniku iz svoje pratnje, naloživ mu: da se čim manje zadržaje na putu, i neka nastoji, da u horu prispije pred cara, koji je baš tada boravio u gradu Ahenu.

Tri tjedna poslije toga ostavio je i Kodolah sa svojom pratnjom Sisak i zaputio se put svoje domovine. Župan Boljedrag nije ga za čudo pratio, već se povratio u svoj tvrdi grad, koji se dizao u Moslavačkoj gori medju onim prekrasnim i velikim šumama.

X.

Već je tekao i drugi mjesec, odkako je Ratimir ostavio Sisak. Za sve to vrieme nije se od njega ništa čulo, i po računanju Ljudevitovu morao je on biti već prilično daleko u Franačkoj. Ban je znao, da se prije konca godine ne će jamačno vratiti u Hrvatsku. A bude li kakovih drugih nepredvidjenih zapreka, ne će se niti ove godine vratiti, već po svoj prilici tek budućega proljeća. Sve je ovisilo o tomu, hoće li ih car primiti odmah, ili pako tek onda, kada se franačka državna gospoda skupe na jesenski sabor.

No zato poslanstvo, koje je vodio Vlatovit, imalo se već za mjesec, dva povratiti, jer Dalmacija nije bila tako daleko kao Franačka. Njega je još skoro više mučila znatiželja, kakove će čuti glasove iz Bijele Hrvatske,

nego li iz Franačke. Nestrpljivo je iščekivao dan, kada će dočuti, hoće li ban Borna pristati na njegovu ponudu, i stupiti s njime u savez proti Francima. I on nije dvojio o tom, da ne bi Borna htio primiti te ponude, jer je i njega isto tako tištio tudjinski jaram kao i Posavske Hrvate. A to se tim više nadao, što je već otac Bornin prije osamnaest godina — to jest 799. — ustao proti Francima i potukao ih hametice pod gradom Trsatom, kojom je zgodom pao i sam franački vojvoda Erih, . . I uspije li mu taj savez, to onda nema više dvojbe u spas otadžbine.

Ali iščekujući svoje poslanike, ban nije ostao prekrštenih ruku za to vrieme, već je neumorno radio i dogovarao se sa svojim županima i ostalim boljarima po cieloj zemlji.

No zato je mlada Ljubislava teže izčekivala povratak svoga vjerenika. S dana u dan računala je, kad bi mogao doći i promišljavaia što on radi i kako mu je. Svakoga dneva polazila je u crkvu k svetoj misi i vruće se molila dobromu Bogu za njegovo zdravlje i sretan povratak. Od onoga dana kako je otišao, njoj je bilo tako pusto i turobno oko srca, te je ponajviše boravila uz svoju odanu staru Zviezdanu, koja joj je pričala svakojake priče iz davne dobe, koje je još ona čula od svoje babe, i uz to ju tješila, da će se Ratimir doskora sretno vratiti. I brat ju je znao svakoga dneva prigledati, ali to je bilo tek na kratak čas. Državni poslovi svega ga tako zaokupili, da je imao vrlo malo prostoga vremena. Ona mu nije toga zamjerila, jer je znala da on kao ban nije više samo njezin otac i skrbitelj, već i otac cieloga naroda, komu mora posvetiti sve svoje sile.

Za ugodnih popodneva zajašila bi svoga bielca i izašla na šetnju izvan grada. — Svakom takovom zgodom pratila bi ju po koja dvoranka i prijateljica. — Ali bilo je dana, da je znala i sama samcata izjašiti. Stanovnici su ju uviek najljubeznije pozdravljali i divili se njezinomu krasnom držanju i smjelomu jahanju. A ona bi opet za svakoga imala po koju ljubeznu rieč. Osobito je rado imala malu dječicu, koju bi uviek darivala bilo kakovim darom. I kad su ju te malene nevine dušice opazile, odmah bi stale pljeskati malim debelim ručicama i klicati:

— Ide naša dobrotvorka! . . .

A to bi njoj tako godilo, da je odmah sjašila s konja, uzela po koje u svoj naručaj i darivala ga medenim kolačima i sitnim srebrenim novcima. I kada se s njima do volje zabavila i poigrala uzjašila bi ponovno svoga bielca i krenula opet dalje da i druge nadieli i razveseli. Tako si je kratila vrieme i izčekivala povratak svoga Ratimira.

Jednog popodneva kada je bila kao obično u vrtu, došulja se k njoj neka stara, iznemogla žena i stane joj ljubiti ruke . . .

— Tko si ti? — upita ju Ljubislava.

— Stara sirota, koja obija tudje pragove . . .

— Kako ti je ime?

— Mirača.

— Ti bi jamačno rado dara? . . .

— O, ne liepa moja gospojice, — opet će prosjakinja.

— Ne? — začudi se Ljubislava. — Već što tražiš od mene? . . .

— Donosim ti radostne viesti od gospodina Ratimira . . .

— Od Ratimira! — klikne djevojka veselo. — Govori, dobra starice, gdje si bila s njime? . . . . Govori brzo! Ne znaš ni sama kako mi je milo, što si mi doniela glasove od njega! . . .

— Polako, samo polako, draga moja golubice! — govorila stara i počela težko kašljati. — Eto vidiš, vidiš, ne mogu . . . ni govoriti . . . kad me primi . . . taj . . . nesretni kašalj . . .

— Sirotice stara! — požali ju iskreno Ljubislava.

I kada se izkašljala počme dalje pripoviedati.

— Dušice, ja sama nisam bila s tvojim dragim Ratimirom, već moj dobri sinak sastao se s njime negdje, kad je baš prelazio granicu naše zemlje. U nekoj putnoj krčmi, tamo negdje na Dravi pitao ga otkale je? I kada mu je rekao, da je iz sisačke okolice, bio je sav veseo i sretan. Nadario ga s nekoliko zlatnih bizantinaca i naložio mu, da ti isporuči pozdrav čim dodje kući.

— Oh, moj dpbri Ratimir! — klicala blaženo djevojka, — kako on misli na mene . . . A kada je bio tvoj sin s njime?

— E, već je tomu prošlo mjesec dana . . .

— Pa kako mi tek sada donosiš taj pozdrav? — začudi se Ljubislava?

— Dobra dušice, — opet će stara — znaj, da je moj mili sinak prispio kući tek sinoć. Negdje na putu bili su ga napali nekakvi lupeži, oteli mu novac, što ga je dobio od gospodina Ratimira i izprebijali ga tako, da je siromak u tudjemu kraju morao odležati nekoliko tjedana, dok je samo toliko prizdravio, da se mogao povratiti kući . . . Možeš si misliti golubice moja kako

mi je bilo pri srcu, kad sam ga ugledala onako slaba i bolestna! . . .

— Žalim te dobra starice, — reče samilostno Ljubislava i počme tješiti ženu, koja je počela gorko plakati . . .

No napokon se utješila, te rukavom otrla suze i opet nastavila:

— A moj dobri sinak rekao mi je, da bi tako rado sam s tobom govorio, jer da ti imade još toga mnogo pripoviedati o gospodinu Ratimiru . . .

— Pa neka dodje još danas na dvor!

— O, dušice moja, on leži kod kuće . . .

— Poslati ću sluge po njega, da ga donesu u nosiljci!

— O, niti toga nemoj činiti jer on ti ne može sada nikuda iz kreveta. Kako se jučer dovukao do kolibice, pao je onesviešćen na kućni prag i morala sam ga ja sirota sama sve ovako slaba i stara namjestiti u krevet . . . Tko zna hoće li siromak poživjeti još koji dan! . . . Odviše je slab i satrven. Oni lupeži morali su mu prelomiti ili rebra ili ozlieditl bubrege, jer se neprestano tuži, da ga oko doljnih rebara strašno boli . . . A ovaj naporni put još ga je i više ubio . . . Rekao mi je, da se samo zato dovukao kući, da može tebi gospodjice javiti radostna viest . . . — dovrši stara Mirača i počne ponovno brisati suze oderanim rukavima.

Ljubislava se sada na čas zamisli, a onda upita Miraču:

— A bili ja mogla govoriti s tvojim sinom?

Čuvši stara prosjakinja ovo pitanje ukaza joj se na navoranim košćatim licima sievah radosti i ona odgovori:

— Bog te vidio moja golubice, kako ne! . . .

— A kada?

— Želiš li još danas?

— Svakako! Ja moram čim prije čuti o Ratimiru . . . Dat ću si odmah osedlati konja . . .

— Ja ću medjutim napried — stara će.

— Da, a gdje je tvoja kućica?

— Tri četvrta sata od grada . . . Upravo na početku one šumice, koja je nedaleko od Save.

— Čini mi, se da sam već vidjela tu kućicu.

— Jamačno da jesi, — potvrdi stara — jer si onuda nekoliko puta već projašila sa svojim dvorankama . . . Dakle ti ćeš doći? . . .

— Eto mene doskora tamo.

— Dobro je, dobro, golubice. Ja ću polagacko micati napried, dok se ti spremiš, jer ćeš me i onako brzo dostići na tvomu vatrenom konju . . . Da, a hoćeš i sama doći ili još tko s tobom? . . .

— Sama. Ne treba mi nikoga. Dapače, ne ću nikomu niti reći kuda idem.

— Da, da, to je i najbolje . . . Samo se požuri gospojice moja, dok je vrieme! Vidiš tamo dolje na jugu gomilaju se grdne oblačine, bit će jamačno još s večera huke i buke, jer je sparina velika i nesnosna. Mogla bi još i prokisnuti, da te zateče nevrieme, — dovrši starica zabrinuto i oprosti se s Ljubislavom.

Sunce je već padalo na zapad i svojim tracima krvavo obasjavalo grdne tamnosive oblačine, koje se gomilale na južnom obzorju. Već je počelo i sievati, a daleka mukla tutnjava razliegala se obzorjem . . .

Ljubislava si dade osedlati svoga konja.

Sluga Žarilo, kad joj je priveo bielca, upozori ju na prieteću oluju:

— Gospojice, ne idi nikuda, jer će za koji ča udariti strašno nevrieme . . .

Ali ona mu odvrati strogim glasom:

— Što to na tebe spada! Osedlaj mi konja i dalje ne pitaj.

A kad je sjela na konja, potjera ga, što je jače mogla . . .

Žarilo, koji nije bio vičan na takove stroge odgovore od strane Ljubislavine, gledao je za njom presenećeno i govorio:

— Hm! Hm! . . . Što je prispjelo gospojici? . .

Negdje izvan gradskih zidina sustigla je staru Miraču, koja je polagano micala svojim starim traljavim krakovima, i oslanjala se o žilavu drenovu batinu. Jaki vjetar, koji je navalio s juga, lepršao je njezinim dronjavim odielom, zanašao joj gustu prašinu u škiljave oči i upala usta tako, da je neprestano mrmljala:

— Nesretno vrieme. . . Već se bojim ove noći. .

Grmljavina je postajala sve jača i bliža. . . Grdni oblaci gonjeni jakim vjetrom jurili su poput razdrtih krpetina nebeskim obzorjem, a prve debele kapi kiše počele se spuštati na zemlju. . .

— Eto i kiše! — primjeti Mirača i savjetuje Ljubislavi, da se zaogrne svojim plaštem.

— Baš nismo sretne s vremenom — reče djevojka. — I da nisam već blizu tvoje kuće, odmah bi se vratila u Sisak. . .

— To ti se sada ne bi izplatilo, jer bi prokisla do kože . . . Ovako ćeš moći kod mene pričekati neko vrieme, dok se smiri oluja.

*

— To će brzo proći.

— Nema dvojbe, jer je naglo došlo, pa će i naglo proći.

Medjutim su tamni i gusti oblaci tako prekrilili obzorje, da je u jedan čas nastala noć . . . Kiša pljuštala kao da se nebo otvorilo, a munje i gromovi križali se tolikom silom, da se sve zemlja tresla od neprestane tutnjave . . .

U to su prispjeli do označene kolibice. Starica pojuri sva prokisla napried, dočim je Ljubislava brzo sjašila i privela svoga bielca pod strehu od kolibice, da ga barma donekle zakloni od pljuska i nevremena. A zatim podje za staricom . . .

Ali samo što je prekoračila preko praga kolibice, zatvore se naglo za njom vrata, i ona je bila u tmini... Nekoliko jakih ruku ščepaše ju nemilosrdno i stadoše joj vezati ruke i noge . . . Ona zdvojno zaviče:

— Jao! . . . Pomoć! . . .

Ali taj njezin zdvojni povik prekinu u isti čas strašni tutanj groma, koji je negdje u blizini udario . . .

I više se nije čulo ništa . . .

Čas, dva poslije toga otvore se opet vrata od kolibice, a na njima se pojave tri jaka mužkarca i stara Mirača . . . Jedan od njih je nosio nekakav teret umotan u veliku ponjavu. I unatoč užasnom nevremenu uputiše se prema savskoj obali, sjedoše u čamac i stanu prema lievoj obali snažno veslati i presiecati uzburkane valove Save . . .

Za dva debela sata nestalo oluje. Oblaci gonjeni vjetrom izlijali svoju obilnu kišu na suhu razpucalu zemlju i odplovili dalje prama sjevero-iztoku. Uzduh je bio dobrano zahladio. Po putovima ležale kaljuže vode,

koje nije bila zemlja upila, a u njima se ljeskali i ogledali mjesečevi traci. Još samo kadkada u velikoj daljini zamumljala bi grmljavina i zasievnula po koja munja, a onda bi i toga nestalo. Jedino rieka Sava šumila je velikom silom i valjala se u svom koritu.

Stara Zviezdana se već po četvrti put zabrinuto nagledala u odaje Ljubislavine, da vidi, nije li se već vratila njezina mlada gospodarica. Ali kada ju nije niti ovaj put našla, počne sva zabrinuta propitkivati dvorske služkinje i sluge za nju.

Sluga Žarilo, koji je imao pazku i skrb oko Ljubislavinoga konja, reče:

— Prije one oluje naložila mi je, da joj osedlam bielca. A kad sam gospojicu upozorio, da se sprema nevrieme, ona mi je dosta oštro odvratila: »Što to na tebe spada! Osedlaj mi konja i dalje ne pitaj . . .« Dakako, ja nisam rekao na to više niti rieči, već sam ovršio njezinu zapovied, a ona je brzo uzjašila na konja, udarila ga bičem i poput vjetra odjurila gradskim ulicama . . .

— A kojim pravcem?

— Prema Savi.

— Huj, prema Savi — ponovi Zviezdana. Istina, tamo je češće zalazila . . . Za Boga, samo da joj se nije što dogodilo! . . . Oslobodi Bože, da ju nije moguće gdje na putu ošinuo grom! . . .

— Ili joj se konj poplašio! . . .

— Oh! Oh! — govorila neprestano Zviezdana. — Zašto je krenula na šetnju, kad je vidjela kakovo se nevrieme sprema. Ala je više puta baš svojeglava ta moja gospojica! . . . Obično kada je kamo izjašila, uviek bi mi rekla, ali danas upravo niti rieči. Dapače

nisam niti znala, da je otišla, dok mi nije služkinja Radojka rekla, da ju je vidjela odjahati . . . Oh, oh, nestašna gospojica, kuda je dospjela? . . .

— Moguće je milostivomu banu što rekla, — opet će Žarilo.

— Idem sada ravno k njemu, da ga upitam — odvrati Zviezdana i sve onako stara brzo odgega u banove odaje.

— Milostivi gospodaru — reče, kad je stupila pred Ljudevita — da li vi znadete, kuda je naša gospojica?

Ban ju začudjeno pogleda i odvrati:

— Ne znam. Za što me to pitaš Zviezdano?

— Jer je u dvoru nigdje nema . . .

— Što govoriš! . . .

— Sluga Žarilo mi je čas prije rekao da mu je pred onom olujom naložila, neka joj osedla konja . . .

— I ona je odjašila? — ban će zabrinuto.

— Da, odjašila je prema Savi i još je do sada nema . . .

— O, Isuse, nije li kakova nesreća! . . . Neka brže idu vojnici i sluge u potragu!

I već za čas hrlili su vojnici i banove sluge na sve strane, da potraže Ljubislavu.

Ban Ljudevit bio je vrlo uzrujan s ove nenadane viesti . . . Nemir ga svega zaokupio i on je hodao iz sobe u sobu, ne mogav si nigdje naći pokoja. Čudne ga slutnje obilazile, i on bi svaki čas pogledavao kroz prozor i pozorno prisluškivao, ne bi li začuo u tmini glas svoje ljubljene sestre? . . . Ali uza svu napetost nije mogao ništa čuti. Onda bi opet dozvao preda se staru Zviezdanu i ponovno ju stao izpitivati o Ljubislavi, kada je otišla i kojim pravcem? . . .

No već za sat povratio se jedan odio sluga i vojnika, koji su vodili Ljubislavinoga konja svega prokisla i pokunjena.

— Što je, za ime božje! — upropašćeno će ban kada je ugledao samoga konja.

Jedan od dvorskih častnika, koji je bio pošao s tim odjelom u potragu, odgovori na taj upit:

— Milostivi bane, konja smo našli ali gospojici Ljubislavi niti traga! . . .

— A gdje ste našli konja?

— Pri onoj kolibici što stoji nedaleko Save.

— A jeste li bili unutra?

— Dakako! Kad smo došli do nje odmah smo opazili bielca svezanoga pod strehom, kako oborene glave i sav mokar drhturi i striže pljašljivo ušesima. Odmah smo pomislili, da se gospojica valjda morala sklonuti pred olujom. Mi odmah na poluotvorena vrata. Unutra je vladala tmina i gluha tišina . . . Zapalismo komad suhoga drveta da si posvietlimo . . . Uzalud, ne nadjosmo ništa . . .

— I koliba je bila prazna? — ban će ponovno.

— Prazna, — potvrdi častnik.

— Pa kamo je onda? . . .

— To znade samo Bog.

— A jeste li pretražili okolicu kolibice? . . .

— Ma sve milostivi bane, ali uzalud . . . Dapače je nekoliko sluga i vojnika još ostalo tamo . . .

— Jedino vojnik Momčilo naišao je u razkvašenoj zemlji na čovječje tragove, koji su iz kolibice vodili ravno do Save — reče jedan vojuik.

— Jesam milostivi gospodine — potvrdi Momčilo, visoki dugonja dobroćudnoga izgleda. — Čim smo došli

do kolibice odmah sam opazio svježe tragove čovječje noge, pa sam iduć po njima došao ravno do Save . . .

— Da se nije kojom nesrećom utopila? — zdvojno će ban i zalomi rukama.

— To nije moguće — opet će Momčilo — jer bi u onim stopama bio lako razpoznao otisak nježne ženske noge. Ali te stope nisu poticale od ženske već od mužke noge, a toliko ih je, da bih se zakleti mogao da su bila jamačno tri čovjeka.

— Onda je ugrabljena! — poviče uprepašćeno Ljudevit.

— To bi najprije moglo biti — reče i častnik.

— Jao! — zavapi jedna dvorska služkinja. Našu su dobru gospojicu ugrabili! . . .

— Samo tko je učinio to bezbožno djelo? — zatuži stara Zviezdana, uhvati se zdvojno obim rukama za siede vlasi i stane gorko naricati. — Oh, moju milu gospojicu ugrabili! Dobri Bože, zašto nisi smrtnom strielom uništio one lupeže, koji su to počinili! . . .

Ban je uvidio napokon, da ne koristi ništa samo naklapati i jadikovati, već da valja uprieti sve sile, da se udje otmici u trag. Zato je odmah razaslao glasnike do obližnjih župana i plemića u okolici, da im dojavi, što se dogodilo s njegovom sestrom, pa neka bi i oni nastojali, da pronadju otmičare i da mu povrate ljubljenu sestru. A bio je obećao i bogate darove onomu, koji mu prvi dojavi povoljnu viest.

I stanovnici sisački bili su vrlo uzrajani kada su dočuli za pravi uzrok toj noćnoj strci u banovim dvorovima. Zato se stanu sakupljati u velikim hrpama pred dvorom. Žene su naricale i plakale za banovom sestrom govoreći:

— Proklet bio onaj koji je to počinio! . . .

— Mora ga udavila još ove noći! . . .

A muževi se oružali štitovima, lukovima i mačevima, i zajedno s ostalima pošli u potragu.

Ciele noći izgledao je Ljudevitov dvor kao da je posjednut, toliko se bilo ljudstva zgrnulo oko njega. A nebrojenim pitanjima znatiželjnih žena nije bilo moguće dosta naodgovarati.

Ljudevit onako uzbudjen i zdvojan nije ciele noći stisnuo oka, već je grozničavom napetošću iščekivao hoće li mu dojaviti radosnu viest, da su našli Ljubislavu. Tek pred zoru shrvao ga ipak san i on je na neko vrieme usnuo.

A kada se u jutro probudio, dao je odmah osedlati svoga konja, zajašio ga i sam se s povećom pratnjom dao u potragu. No i njemu bi sav trud uzaludan. Pod večer kada se vratio u Sisak, znao je isto toliko koliko i u jutro. Ljubislava je izčezla netragom, upravo kao da je propala u zemlju. Seljaci iz sisačke okolice nisu opazili ništa sumnjiva, te je tako bio svaki trag zametnut.

I zdvojni ban uz brige za otadžbinu morao je takodjer misliti i na to: gdje će naći sestru i ako što i dočuje, hoće li ju moći osloboditi? . . .

XI.

Istoga popodneva kada se dogodila otmica banove sestre, jašilo je prostranim Solinskim poljem nekoliko konjanika. Debele kaplje znoja slegle im se po vlasima i po licima, a siva prašina pokrila je svjetle šlemove i oklope. Bili su to župani Vlatovit i Gostirad sa svojom

pratnjom, koji su kao poslanici posavskoga bana išli k Borni, banu Biele Hrvatske, da mu donesu bratski pozdrav od svoga gospodara.

Desno i lievo uz cestu kojom su jahali i koja je ravno vodila do Birninoga dvora, ležale gomile raznovrstnoga kamenja. Bilo je tu vidjeti oštećenih grobnih spomenika, ostanaka vodovoda, velikoga amfiteatra crkava i palača, koje su se nekoč još prije dolazka Hrvata ponosno dizale u sjajnomu i velikom gradu Saloni, koji je slovio za vladanja rimskih careva kao jedan od najvećih i najljepših dalmatinskih gradova. I ogromna veličajna palača cara Dioklecijana kočila se još u svojoj snazi i veličini. Poslije, kada se počelo razpadati rimsko carstvo i kada su se stali divlji narodi seliti i tiskati na zapad i jug, znatno su oštetili slavnu Salonu, a po gotovo biesni Avari, koji su ju skoro posve uništili. Napokon oko godine 640. zauzeli su Hrvati od Avara te zemlje, u kojima i danas obitavaju i tako su postali gospodari i Saloni. I Hrvati, dobivši vlast nad Dalmacijom, odmah uvidiše znamenitost mjesta, koje je ležalo na najglavnijoj i najkraćoj cesti medju Panonijom, Iztokom i Jadranskim morem, te i prvi hrvatski knezovi udariše ovdje svoje sielo.

Poslanici nisu dulje vremena progovorili niti rieči već su samo mukom jašili i gledali po oštećenim ostancima, koji su im kazivali svu negdašnju slavu i sjaj velikoga rimskog carstva. Tek kada su ugledali pred sobom Rižinički dvor, koji se dizao na medji medju Solinom i Klisom. — upravo ondje, gdje se iztočni obronak Kozjaka sasvim spustio, a Kliško polje oborilo u uvalu — prekine Vlatovit prvi dugu šutnju:

— Na domaku smo Borninomu dvoru! . . .

— Hvala Bogu! — odvrati župan Gostirad — jer mi je već dozlogrdila ova nesnosna vrućina, koja je još veća i nesnosljivija medju ovim tolikim kamenjem.

— E, nije ti to tako kao kod nas na prostranim posavskim ravnicama, gdje je sve pokriveno zelenom i sočnom travicom i zaraslo bujnim šumama. Tu prevladjuje krš.

— Samo da možemo čim prije do dvora. Onda ću tek odahnuti.

I oni potjeraju jače svoje umorne konje, koji se napokon približiše pred zidine banskih dvorova. Glavna vrata bila su otvorena, a pred njima stojala tri stražara, sva tri visoke, kršne ljudine, žarkih očiju i mrzkih pogleda. Dvojica od njih izpružiše duga koplja unakrst i pitahu:

— Tko ste? . . .

Župan Vlatovit mu odvrati:

— Poslanici smo iz Posavske Hrvatske i dolazimo u prijateljskomu poslu k tvomu svjetlomu gospodaru!

— Unidjite! — reče isti stražar i podigne koplje zajedno sa ostalom dvojicom na počast. . .

Dvorski župan Večerina koji se upravo desio dolje u dvorištu poteče odmah do Borninog sinovca Vladislava, da mu dojavi tko je prispio na dvor. Bana Borne nije bilo upravo taj čas kod kuće, jer je bio s nekim svojim prijateljima još za rana, po hladu, izjašio do svoga ujaka Ljudemišla koji je imao svoj dvorac negdje uz morsku obalu.

Mladi je Vladislav primio oba poslanika s najvećim počitanjem i odmah im dao sobe u kojima su se oprali od prašine i znoja i preodjenuli se u skupocjenu odjeću,

da takovi stupe pred bielo-hrvatskoga bana, koji se imao po sinovčevu kazivanju doskora vratiti kući.

Župan je Vlatovit Borninu sinovcu u kratko izpripoviedio po kakovu su poslu došli, a mladoga je Vladislava viest o slozi tako silno obradovala, da je neprestano povladjivao Vlatovitovim riečima i govorio:

— To je liepo! Vrlo liepo! . . . Nadam se, da će i moj stric rado pristati na to.

A da im brže prodje vrieme do Bornina povratka poveo ih je Vladislav po dvoru i pokazao im sve znamenitosti. U to kratko vrieme upoznali su oba poslanika mladoga Borninog sinovca kao plemenita čovjeka, koji je ozbiljno shvaćao svoje dužnosti kao budući bielo-hrvatski ban. A nije im zatajio takodjer niti svoje mržnje na Franke i ponovno izrazio svoje udivljenje nad veličajnom Ljudevitovom osnovom, po kojoj bi se i jedni i drugi Hrvati najprije i najlakše dokopali zlatne slobodice i samostalnosti.

A ta Vladislavova sklonost napunjala ih ugodnom nadom, da će uspjeti njihovo poslaničtvo i pri Borni.

I oni su upravo sve progledali kada im se približio župan Večerina rekav da se ban Borna vratio i da ih čeka.

U najvećoj dvorani banskih dvorova gdje je Borna primao sva poslanstva, primio je sada i župane Vlatovita i Gostirada. U dubini dvorane stojalo je pozlaćeno bansko priestolje uzvišeno za nekoliko stuba, koje su bile pokrivene skupocienim krznima i sagovima. Osim bana Borne bili su prisutni još samo dvorski župan Večerina i banov sinovac i budući nasljednik Vladislav.

Kada su poslanici stupili pred Bornu, pozdravi ga župan Vlatovit:

— Ban posavskih Hrvata i moj junački gospodar Ljudevit, šalje bratsko i iskreno pozdravlje tebi banu Biele Hrvatske! — i na to se pokloniše oba poslanika.

— Da ste mi zdravo! — odvrati Borna dubokim glasom, a njegove rieči odzvanjale su velikom dvoranom. — Milo mi je, što na svomu dvoru vidim bratske poslanike iz Posavske Hrvatske. Jamačno vas vode važni poslovi u moju zemlju? . . .

Na to će Vlatovit:

— Svietli bane Biele Hrvatske! . . . . Nije tomu davno, što smo si jednodušno i oduševljenjem izabrali župana Ljudevita za bana. Izbor njegov bio je sjajni izljev i dokaz jednodušne sloge svih Hrvata, koji obitavaju u Posavskoj Hrvatskoj. Zlo, koje nas tišti, nepravda, koja nam se svakim danom nanaša, sjedinila nas je sve u jedno kolo, i mi smo nakon toliko godina opet dokazali, što može naš narod, kada je složan . . . . Ali oduševljeni tom slogom, mi nismo samo time zadovoljni, da smo si izabrali bana po srcu i starim običajima, već težimo za većim i znamenitijim uspjesima. A ti su: da se oslobodimo sramotnoga tudjinačkog jarma, i da budemo slobodni, kao što smo bili i nekoč! . . . . I zato dodjosmo evo i pred tebe dični bane, da te u ime svoga gospodara pozdravimo, da te zamolimo, da nam pružiš bratsku ruku pomoćnicu u svetoj i pravednoj stvari za slobodu zlatnu! . . . . I tebi i tvomu narodu sjedi za vratom isti neprijatelj i nasilnik kao i nama. Tvoj narod trpi isti zulum kao i naš. A taj strašni franački zulum prevršuje već svaku mjeru i hvata nas poganom rukom za grkljan, hoće da nas posvema rastavi sa životom i da nas ukopa u zajednički grob! . . . Ali hvala vječnomu Bogu, narod se počeo buditi upravo u tim najpogibelj-

nijim časovima, i teži sada samo za tim, da se posvema oslobodi izpod franačkoga jarma. U banu Ljudevitu našli smo predstavnika te velike misli, u njemu smo našli onoga, koji će nas voditi u borbi za slobodu i pravdu!... Bane! Tvoj narod i naš narod jedan je narod, jedna smo krv! . . . Prije dva vieka, kada smo došli u današnju našu postojbinu, došli smo pod vodstvom petero braće; samo okolnosti nizom godina razdvojiše nas! A to je najveće zlo za nas sve. Kako bi krasno bilo, da smo i danas jedno, kao što smo bili i onda, kada smo došli ovamo! Krv nije voda, pa tako su i Bieli i Posavski Hrvati jedan narod, kako sam rekao čas prije... I kao takovi treba da se podupremo, da se uhvatimo u bratsko kolo i da zajedničkim silama udarimo na onoga, koji nas ugnjetava. Nadamo se, da ćeš primiti našu ponudu i da ćeš s nama u boj za staru slobodu!...

Dok je Vlatovit to govorio, Borna je sjedio kao okupan na banskomu priestolju i samo sve jače nabirao čelo i mrgodio se. A onda nakon duljega promišljanja reče:

— Žalim, da ste se uzalud tako daleko zaputili, jer ja ne mogu podnipošto pristati na priedlog bana Ljudevita. On je još mlad, te ne misli na to, da smo mi odviše slabi, a da se opremo pretežnijoj franačkoj sili . . . Vi se odviše pouzdajete u svoju snagu, ali pazite, da se ne razočarate! Gdje da se vi oprete silnomu franačkomu caru? Zar da će ono nekoliko tisuća Posavskih Hrvata uzdrmati temeljima franačkoga carstva? Opametite se, ne gubite uzalud glave i ne izazivajte na se još veće zlo! . . .

Ova Bornina izjava osupnula je oba poslanika i oni stojahu neko vrieme kao ukopani. Nisu se nadali,

da će čuti takav odgovor iz ustiju bana Biele Hrvatske. Ali župan Vlatovit ipak se brzo sabere i reče:

— Bane! Nemoj! . . . . Zaklinjem te nebom i zemljom, ne odbijaj od sebe rodjene braće, ne zapuštaj ih, već im priteci u pomoć. Ti misliš da smo mi slabi, Ne, to ne stoji! Nismo doduše toli brojni kao Franci, ali smo zato veći junaci, nego oni. Oduševljenje, koje živi u nama, vodit će nas u sveti boj za slobodu otadžbine. Čežnja za dragom sladkom slobodom dati će nam jakosti. I bio kako mu drago zdvojan taj boj, mi ne ćemo klonuti! Mi smo se odlučili boriti do zadnje kapi krvi. Radje svi častno izginuti nego u sramoti i robstvu živjeti! . . .

— Pravo govorite braćo! — klikne najednom mladi Vladislav, Bornin sinovac. — I ja se s vama slažem! . . .

Borna ga strašno pogleda i poviče:

— Sinovče, ne miešaj se u poslove, koji na te ne spadaju! Ovdje sam ja ban, a ne ti! . . .

A onda se opet okrene k poslanicima:

— Ne mogu pristati na vašu ponudu. Dok sam ja ban Biele Hrvatske, dotle ne će niti jedan od mojih podanika okrenuti oružje proti moćnim našim prijateljima! Ja želim s njima živjeti u miru! . . .

— I ti ćeš radje trpjeti nad sobom tudje gospodstvo, nego li da ustaneš na obranu narodnih prava i slobode? — uzrujano će Vlatovit.

— Meni ne čine Franci zla! . . .

— Ali tvoj narod trpi od njih! — javi se župan Gostirad. — On uzdiše za starom slobodom!

— Bieli Hrvati imadu dosta slobode, — pridometne dvorski župan Večerina, koji je sve sliepo odobravao što bi rekao njegov gospodar Borna.

— Brate, nemoj tako govoriti — reče Vlatovit. — Nemoj samoga sebe obsjenjivati! Zar možeš kao Hrvat reći da uživamo slobodu ako ju u istinu ne uživamo? Zar smo već tako duboko pali, da ćemo dragovoljno sami položiti naš vrat pod franački nož, da nas zakolju i da izbrišu svaki trag našoj narodnosti? . . .

— Pa kad vam je tako liepo pod franačkim skrbničtvom, zašto ste se onda digli na noge i zašto ste potukli Franke pod Trsatom?

— To je što drugo! — opet će Večerina.

— To je brate znak, da je vama bilo već onda dogorjelo do nokata, kako je nama sada.

— Mi ne ćemo da budemo buntovnici! — predbaci ljutito Večerina.

— Niti mi nismo buntovnici — odvrati Gostirad, — već težimo samo za slobodom. A tko nam to može zamjeriti? Zar nije ljepše i pravednije da Hrvat bude svoj u svomu, nego da mu tudjinac zapovieda? I ptica u uzduhu i zvier u gori i riba u vodi ljubi svoju slobodicu, a samo Hrvat da robuje drugomu! . . .

— I robovat će tako dugo, dok bude prokleto sjeme nesloge medju nama uspievalo! — Vlatovit će bolnim glasom. — Kao da leži neko staro prokletstvo nad nama, da se ne možemo nikada sjediniti, kada to traže probitci otačbine! Dodjosmo evo u Bielu Hrvatsku, dodjosmo k vama jednokrvnoj braći, da vam pružimo bratsku ruku, a vi nas odbijate, vi ne ćete niti da čujete što o spasu otačbine . . .

— Jer nemamo uzroka da se podignemo prot Francima! — Borna će.

— Ne?! — klikne opet Vlatovit. — Jao, kada to moram čuti iz ustiju jednoga Hrvata! . . . Sada tek vidim da smo duboko, preduboko pali! . . .

Borna, koji je i onako bio dosta nagao i surov čovjek, nije se mogao suzdržati a da ne plane na Vlatovitove rieči:

— Da nisi poslanik, znao bi komu si to rekao Ali ovako moram da u tebi štujem častnu osobu . . . .

— Ne uzrujavaj se bane! — stao ga miriti Vlatovit. — Vidim, da smo uzalud došli do tebe. Nade, koje smo nosili u svomu srcu, na žalost brzo utonuše!.. Ti nas odbijaš i radje pristaješ uz našega zajedničkog krvnika. Potomci naši neka nam sude, samo se bojim da će taj sud biti strašan! . . .

Mladoga Vladislava dojmiše se neobično ove rieči župana Vlatovita, i on klekne pred svoga surovog strica, sklopi ruke i zavapi:

— Striče! Striče! . . . Ne odbijaj od sebe naše jednokrvne braće! Pruži im ruku i praunuci naši blagosivljat će tvoje ime i tvoju uspomenu. Gledaj, upravo zapada sunce i zlati nas svojim zadnjim tracima, koji, kao da nam takodjer dovikuju: »Sjedinite se! . . .

— Sjedinimo se! — zavapili i poslanici Posavske Hrvatske.

— O, daj dobri striče, da ugledam taj uzvišeni čas kako se dvie sestre, Posavska i Biela Hrvatska grle i ljube! . . .

— Bane, učini to! — klikne zanosno Vlatovit. — Još samo nekoliko časova i sunce će klonuti za obzorje, ali prije nego sjedne na počinak, neka vidi, kako brat bratu,

Hrvat Hrvatu pruža ruku i prisiže ljubav do groba. Znaj, da će to sunce sjutra u jutro sjajnije svanuti, da će još jače ogrijati našu rodjenu grudu, našu milu otadžbinu! . . .

Borna je sjedio nepomično na svomu priestolju mrk i zbunjen . . . Dvorski župan Večerina nemirno se poigravao balčakom svoga mača; Vladislav je uzdignutim rukama klečao na podnožju banskoga priestolja, dočim su poslanici Posavske Hrvatske uzrujano i nestrpljivo izčekivali svaku Borninu rieč . . .

Taj čas vladala je u dvorani grobna tišina . . .

Napokon se podigne Borna sa priestolja, odkrene glavu od poslanika i dubokim glasom odvrati:

— Ne mogu! . . . Ne ću! . . .

— Striče! — vikne zdvojno Vladislav.

— Bane! bane! — uzkliknu bolno oba poslanika.

Sunce je upravo zapalo, a krvavi ruj pokrivao je daleki zapad, kao da se zgraža nad prizorom, gdje Hrvat odbija Hrvata zaradi tudjinca i vlastite koristi . . .

U očima župana Vlatovita zablista suza, uhvati se desnicom za glavu i poražen prošapta:

— Jadna otadžbino! . . . Prokletstvo leži na tvojoj djeci, da se ne mogu nikada sjediniti! . . .

XII.

Ona trojica, koja su ugrabila Ljubislavu, morala su se čvrsto boriti s uzburkanim valovima Save, koji su neprestano prietili, da će prevaliti laki čamac, koji se je po površini nemirne vode ljuljao poput orahove ljuske. Sva trojica uprla su sve sile i snažno veslala prema protivnoj obali, dočim je stara baka Mirača

budnim okom pazila na nesretnu ugrabljenu djevojku, koja je onako umotana u debeloj ponjavi, ležala na dnu čamca kao mrtva.

— Nesretno vrieme! — mrmljao i prigovarao jedan od veslača, koji se zvao Dabiživ.

— Ne prigovaraj ništa! — prodere se na njega jaki momak Medo. — Ovo nam je nevrieme upravo u prilog.

— I ja tako velim, — javi se i treći, koji je upravo kao mahnit veslom odbijao od krhkoga čamca uzburkane i zapjenjene valove.

— Hej, stara krezubo, — upita Medo Miraču — što radi ta gospojica, dali se miče?

— Ne, brate, — odvrati stara — leži kao zaklana . . .

— Što se brineš toliko, — opet će Dabiživ — ta doći će već k sviesti. Malo se prestrašila, strah ju svladao, pa pala u nesviest.

— Brate, ala je lagana kao ptičica! — primjeti Medo, koji ju je nosio od kolibice do čamca.

— A da nije mene i moje mudrosti, ne bi ipak danas imali te ptičice u svojim šakama, — pohvali se stara Mirača i prisloni uhe na djevojčina usta da prisluškuje da li diše . . .

— E, tko bi se s babom! — pridometne treći veslač, rutavi Saviša. — Pravo ljudi vele: da je baba tri dana starija od djavla!

— Usahnuo ti tvoj neoprani rutavi jezik! — mrmljaše stara. Što si se zadjeo u mene staru sirotu. Pa zašto je ti nisi domamio k mojoj kolibici? Čemu si se oko mene toliko vrzao, previjao i moljakao? . . .

*

— Muči babo, zar sam čekao što zla? Nisi li ti svojom današnjom mudrolijom dokazala, da si prevejanija i od samoga paklenoga gospodara? . . .

— Koj će doći po te da ti iztrgne tu poganu rutavu jezičinu! — odvrati zagrižljivo i ljutito Mirača.

— Jamačno ne prije nego li po tebe! — Saviša će.

— S menom nema nečastivi ništa posla! . . .

— Ta da, — umieša se Medo — što bi on s ovakovom sveticom kakova si ti, stara krezubo! . . .

— Veslajte radje! — opomene ih Dabiživ, i upozori ih da će za čas dva do obale.

— Gdje ćemo pristati? — upita Medo ostalu dvojicu.

— Izpod onih vrba — reče Dabiživ, i pokaza prstom na stare kvrgave vrbe, koja je bila u taj čas razsvietlila jaka munja.

Kiša je pljuštala sve jače kada su se primakli čamcem do označenoga mjesta. Jaki Medo prvi skoči iz čamca i uhvati ga svom snagom za kljun, dočim su Dabiživ i Saviša upirali veslima o pjeskovito dno . . .

Zatim podignu Ljubislavu iz čamca, razprostru po piesku kabanicu i polože ju pod prvu krošnjatu vrbu, koja se nemilo savijala pod biesnim udarcima jakoga vjetra. I stara Mirača na svojim gegavim nogama izpuza takodjer iz čamca, i stane se pomnije umatati u one svoje prokisle krpetine, koje su lepršale na njoj poput perja.

Momak Medo zapoviedi Dabiživu i Saviši:

— Dovedite brzo konje, da ih zajašimo! Ne valja oklievati. Mogli bi za nama u potjeru. A dok vi dovedete konje ja ću dotlije potisnuti čamac, neka ga nosi voda.

— Čemu da ga prepustiš uzburkanoj vodi? — upita Mirača i cvokotaše onako prokisla svojim krezubama . . .

— Da nam ne udju tako lako u trag — odvrati momak.

U to su već Dabiživ i Saviša doveli tri osedlana konja koje su bili sakrili u guštari pokraj Save, da ih čekaju dok se povrate.

Kad je stara Mirača ugledala samo tri konja upita odmah:

— A kamo ćete sa starom sirotom? . . .

— Tebe ćemo privezati za konjski rep, da ne budeš morala pješice za nama . . . — naruga se Saviša.

— Tebe, tebe, pasji sine, a ne mene siroticu! . . .

— Ne ljuti se babo — reče Medo, zlobno se nasmije i u tren oka spopadne staru svojim željeznim rukama, doviknuv ostaloj dvojici:

— Momci ovamo! . . .

— Ne dao vam Bog sreće, što hoćete od mene? — cvilila Mirača i stala se opirati . . .

— Gledaj ti babe, kako se počela hrustiti kao kakvi kokotan, — govorio Medo.

— Lupeži! . . . Razbojnici! . . . Pustite me u miru! . . . Što sam vam skrivila? . . .

Ali oni nisu marili za sve te Miračine prosvjede već su joj nemilo svezali ruke i noge.

— Puštajte me! — jadikovala ona.

— Muč, stara krezubo, moramo te nagraditi za tvoju uslugu, — odvraćao neprestano Medo na njezine jadikovke. A onda ju podigao na rame, pošao nekoliko koračaja dalje izpod vrba i bacio ju onako svezanu u Savu, doviknuv joj pri tom:

— Laku noć babo! . . .

A kada je Mirača pala u vodu, Dabiživ i Saviša popratiše taj čin zloradim smiehom.

Dabiživ dapače reče:

— Medo je uradio mudro. Nagradu, koja bi bila zapala tu vješticu, podielit ćemo mi medjusobno.

Kad se Medo k njima vratio, opet će:

— Tako, i te smo se napasti riešili! . . . A sada samo žurno na konje! Tu gospojicu uzeti ću ja k sebi, a ti Saviša napried! , . .

Sva trojica zajašiše brzo konje. Saviša je predvodio, dočim je Dabiživ jahao uporedo s Medom, koji je pred sobom na konju držao Ljubislavu.

— Drži se postrance od ceste! — opomene Medo Savišu.

— Nemaj brige, — odvrati ovaj i poziraše svojim mačjim očima u tminu, koju je kadkada razsvietljivala po koja munja. . .

Za cielo to vrieme ugrabljena je Ljubislava samo dva do tri puta duboko uzdahnula, kao da bi se probudila od težka i duboka sna, a tada je i opet natrag pala u neku omaglicu, svladana strahom i satrvena očajem. . . .

Dabiživ primjeti na to:

— Ta gospojica uzdiše.

— Jamačno joj se ne svidja ovo putovanje. Bit će već zadovoljnija kada ju položim na meki krevet — odvrati Medo i potjera konja.

— O ponoći smo kod kuće?

— I prije, — odvrati Dabiživ Saviši.

— Ala će se veseliti milostivi gospodar našemu uspjehu! . . .

I oni su tjerali sve jače i jače svoje prokisle konje, koji su se takodjer sami žurili kući, da se čim prije zaklone pod krov. Putem su sva trojica vrlo malo razgovarala, a ako je koji što i rekao, to bi obično proklinjao oluju i jaku plohu, koja im je bila već dozlogrdila.

Tek kada su došli već blizu do grada svoga gospodara župana Boljedraga u Moslavačkoj planini, prekine Saviša prvi dugu šutnju i reče prema ostaloj dvojici:

— Što će naš milostivi gospodar s tom gospojicom?

— E, tko bi to znao, — odgovori Medo.

— Valjda će ju za sebe zadržati?

— A jok! — opet će Medo. — Ne vjerujem! Naša bi mu gospodja izkopala oči, da učini takova što. On će ovu gospodjicu jamačno komu pokloniti.

U razgovoru bili su već došli do samoga grada. Straža ih odmah bez zapreke pusti u dvorište, jer je u njima upoznala domaće ljude.

Boljedrag dao ih je odmah dozvati pred sebe i u velike se razveselio kada je vidio da njegov odani Medo nosi žudjeni plien.

— Dakle ste ju ipak dobili! — govorio on veselo.

— Kako vidiš gospodine, ona je tu, — odvrati Medo i položi djevojku na mekani krevet. . .

Na to se opet Boljedrag okrene k svoj trojici, nabere strašno čelo i prijetećim će glasom:

— O svemu da ste mi šutjeli kao grob, jer ću vam inače dati izčupati poganu jezičinu! Razumijete li moju zapovjed? . . .

— I previše dobro! — potvrdi rutavi Saviša.

— A jer ste dobro svršili moju zapovjed, evo vam i nagrade — reče župan i dobaci im kesu u kojoj su zvonili zamamljivi žutaci.

Medo ju brže lakomo zgrabi i ispadne s ostalom dvojicom na polje. . .

U taj čas prene se ponovno ugrabljena djevojka iz svoje nesvjestice, glasno uzdahne i otvori liepe oči, te stane uplašeno oko sebe gledati. . .

— Ne boj se golubice! — tješio ju Boljedrag i pri tomu se zlobno smijuckao.

Ljubislava koja ga u onoj zabuni i polutami nije prepoznala upita ustrašeno:

— Gdje sam ja? . . .

— U dobrom si zakloništu, — opet će Boljedrag. — Ja ću te doskora odvesti k tvomu milomu Ratimiru...

— K Ratimiru? — pitala ona začudjeno i ponovno se ogledala po sobi.

— Da golubice, k Ratimiru! Bit će iznenadjen kada te vidi . . . Hahaha! . . .

To rekav izadje na vrata i dozove dvoranku Jelenicu, pokaže prstom na Ljubislavu, koja je ležala na krevetu i reče joj potiho:

— Da si mi na nju pazila kao na svoje oko!... Inače ću te dadi raztrgati na konjske repove! . . .

— Hoću gospodaru, — odvrati Jelinica pokorno i sa strahom, te promatraše znatiželjom mladu djevojku.

— I da joj za sad još ništa nisi izpripoviedala gdje je! Zaveži tvoj brbljavi jezik, jer jao tebi! — zagrozi se župan i ostavi obje djevojke same u sobi.

Negdje oko ponoći počela se Ljubislava pomalo oporavljati od prijašnjega straha i slabine i reče Jelenici:

— Žedna sam. Podaj mi vode!

A kada se napila povrati vrč s vodom i upita:

— Dobra djevojko, reci mi, gdje se ja sada nalazim? . . .

— Kod moga gospodara.

— Ali kod kojega? Kako mu je ime?

— Toga ti ne smijem reći . . .

— Zašto ne?

— Nemoj ono zahtievati od mene, što ne mogu i ne smijem reći . . .

— Oh, zašto si takova! — zaplače Ljubislava i položi glavu na uzglavlje.

Jelenici, koja je imala inače dobro i meko srce razžali se liepa djevojka, i ona ju stade tješiti:

— Nemoj plakati liepa gospojice! . . .

— Kako ne bi, kad sam došla medju takove hladne ljude . . . .

— Rekoh ti već da toga ne smijem reći pod živu glavu.

— Ti se bojiš, da bi te ja odala?

Jelenica ne odgovori na te rieči, već ju stane pitati:

— A tko si ti gospojice? . . .

— Ja sam Ljubislava, sestra posavskoga bana Ljudevita.

— O, sveti Bože! — klikne začudjeno prostodušna Jelenica. — A kako si došla ovamo? . . .

— Zar ti ne znaš? — začudi se Ljubislava još većma na ovaj upit.

— Odkale bi znala?

— Mene su ugrabili danas prije one strašne oluje . . .

— Bože! — opet će Jelenica i zalomi prestravljeno rukama, — tebe, banovu sestru su ugrabili! . . . A zašto? . . .

— Zašto? . . . Ti pitaj mene, a ja tebe . . .

— To nisu čisti poslovi! — Jelenica će za sebe.

— I ja tako mislim — potvrdi i Ljubislava, koja je posve dobro čula, što je bila rekla njezina čuvarica.

I nesretna djevojka stane opet misliti na svoga skrbnoga brata, dobru staru Zviezdanu i na Ratimira, koji tamo daleko u tudjini niti ne sluti, što se dogadja s njegovom zaručnicom. I suze joj ponovno navru na oči, te se stane od velikoga plača upravo dušiti, a od zdvojenja čupala si gustu kosu.

— Nemoj, nemoj, dobra gospojice, — stane ju opet Jelenica tješiti, a suze joj i samoj udare na oči.

— Kako ne bih jadikovala, gdje su me nemilosrdni ljudi oteli momu dobromu bratu i milomu Ratimiru! . . . Oh, dragi Bože, što sam komu skrivila, da su me tako nemilosrdno ugrabili? . . .

Jelenicu i samu shrva Ljubislavina bol i ona ju stane ponovno nježno gladiti po vranoj kosi i pri tom joj govorila:

— Liepa gospojice, radje lezi i okriepi se snom... Ja ću bditi nad tobom, da ti se ništa ne dogodi.

Liepi, nježni Jeleničin postupak i utješljive rieči umiriše donekle raztuženu Ljubislavu i ona negdje pred zoru počne sklapati umorne vedje, koje su bile crvene i nabrekle od plača . . .

XIII.

Boljedrag nije htio da dugo drži kod sebe Ljubislavu, jer se bojao da nebi ipak kojim slučajem doznao

ban Ljudevit što o njoj, pa je zato odmah u večer drugoga dana naložio, da budu spremna za put nadkrivena kola, konji, i neke njegove odane sluge. Razumije se, da Medo, Saviša i Dabiživ nisu smjeli manjkati u četi, koja je imala krenuti na daleki put. I nitko od Boljedragovih ljudi nije znao kuda će, dapače niti isti Medo, koji je bio inače najpouzdanija osoba. Jelenici bude takodjer naloženo da se spremi na put.

I čim je večer u svoj tamni plašt zavila prostrani kraj i cielu zemlju, već je krenula četa konjanika iz Boljedragovoga dvora. Sam župan jašio jo na čelu svoje čete, koja je bila obkolila kola, u kojima se vozila banova sestra s Jelenicom. I osim Mede, Saviše, Dabiživa i Jelenice nije nitko znao, čija je to djevojka u kolima. Boljedrag bio je strogo zabranio rečenoj četvorici, da išto spomenu o Ljubislavi.

Noć je bila prilično tamna, jer je mjesec izlazio tek negdje oko jedanaeste, a to je bilo u prilog Boljedragu, jer se nije trebao bojati, da će ga tko tako lako prepoznati. On je sa svojom četom mogao krenuti i glavnom zidanom cestom, ali je radje odabrao pokrajne staze i puteve, koji su bili znatno udaljeni od glavne ceste. Htio je da izbjegne svakomu susretu sa banovim ljudima, koji su neprestano tražili djevojku. Jer da je pošao odmah glavnom cestom bio bi jamačno zaustavljen od Ljudevitovih četa, koje bi bile pretražile kola i lako odkrili ugrabljenu djevojku. A da tomu izbjegne, lukavi je otmičar odabrao radje blatne i zapuštene šumske puteve, kojima je putovanje bilo doduše dosta tegotno ali zato sigurnije.

Od zasjeda grabežljive zvjeradi nije se trebao bojati, jer je uza se imao same jake i oružju vješte

momke, koji bi s jednim jedinim udarcem mača razstavili sa životom i najjačega medvjeda. Putem se vrlo malo govorilo, jer je bio Boljedrag naložio, da čim više šute. A ako je koji što i upitao, činio bi to vrlo potiho, tako, da je dotični, komu je govorio, morao nakrenuti uho, da čuje šapat svoga druga.

Tako su oni krišom putovali sve negdje do pônoći, ali tada su se ipak počeli približavati glavnoj cesti, koju su morali bezuvjetno proći, jer se je križala s onim šumskim putem, kojim su oni putovali. Mjesec je bio već izašao i svojim čarobnim svietlom zalievao prostrane ravnice, mrke šume i daleke planine.

I kad su došli na glavnu cestu, Boljedrag će svojima:

— Brže momci! Potjerajte konje! . . .

Dok je on to govorio, oglasi se jaki Medo:

— Gospodine, netko nam dolazi u susret! — i pokaza rukom u daljinu, gdje se u svietloj noći opažao nekakav crni skup.

— To su konjanici, — primjeti i Dabiživ. — Razpoznajem i njihove svietle šljemove i oklope.

Boljedrag se znatno uznemirio na te rieči. Nije mu bilo milo, što čuje, da im u susret idu nekakovi konjanici u oklopima. Zato reče u sebi:

— Samo da ne bi bili banovi ljudi, koji traže Ljubislavu! . . .

A onda se okrene k Dabiživu i upita:

— Bi li mogao prepoznati jesu li to banovi vojnici ili tko drugi? . . .

— Rekao bih da su banovi ljudi — odvrati momak i gledaše još pozornije niz cestu.

U to su se rečeni konjanici sve više približavali, te se mogao i Boljedrag uvjeriti, da je njegov sluga pravo rekao.

— Ubila ih striela božja! — proklinjao župan u sebi i vrpoljio se mučno na konju. — Baš smo sada morali nabasati na te pustahije! . . .

— Pravo sam rekao, to su banovci, — potvrdi ponovno Dabiživ.

— Budite na oprezu! — zapoviedi župan. — I ako budu što pitali, da mi nije nitko prozborio niti rieči!

— Ako navale na nas? — upita Medo.

— Onda samo po njima onako junački, kako vi to već umijete.

— Niti jedan nam neće umaknuti! — uvjeravao Medo i hvatao se već nestrpljivo i veselo za svoj mač.

Boljedrag je uvidio, da se već ne može nigdje zakloniti u šumi, jer su ga bili i dolazeći konjanici opazili i jer bi time bio na sebe navukao samo njihovu sumnju. Zato im podje u susret.

Kada su bili već blizu jedni drugima, zaori vodja banovih konjanika:

— Stojte! . . .

— Što hoćeš s nama? — upita župan.

— Kuda vodi vaš put?

— Onamo kud mora! . . .

— Ne zbijaj šale! . . .

— Nipošto.

— Kuda vodi vaš put? — zagrmi ponovno vodja banovaca i dade rukom znak svojima da pristupe bliže.

— To ne spada na tebe! — odbrusi osorno Bo-

ljedrag i htjede da nastavi put sa svojima, ali mu to zapriečiše banovci doviknuv:

— Nikuda! Ti si sumnjiv! . . .

Župan strašno pozeleni od srdžbe i vikaše:

— Napali ste poštene ljude kao kakovi razbojnici! Zar tako rade banovi ljudi? . . .

Ali vodja banovaca nije mario za Boljedragove primjedbu i ogorčenost, već reče svojima:

— Napried momci! Pretražite odmah kola, jer mi se sve to čini nekako sumnjivo!

Vojnici poslušaše s mjesta svoga zapovjednika i udariše prema kolima . . .

Boljedrag uvidi, da protivnici ne poznaju šale i da se tu radi o njegovoj koži, pa zato zapovjedi svojoj družini:

— Medo! Dabižive! Savišo! Udrite! . . . Obkolite kola! . . .

U tomu metežu začuje se najednom moleći ženski glas:

— Spasite me! . . . Ja sam ovdje, ja, Ljubislava banova sestra! . . . Tako vam imena božjega spasite me! . . .

— Hej momci, čuste li, gospojica je u ovim kolima! . . . Naprijed junački i složno! . . . Svijetli ban će vas nagraditi za vašu hrabrost i uslugu, — vikao veselo vodja i sam nasrnuo prvi na Boljedragove ljude.

Kad je župan čuo još i Ljubislavin poklik, uvidi da je izdan, ali ipak ne klone duhom, već se stane strašno derati:

— Udri! Udri! . . .

Jaki Medo, koji je jedva dočekao, da se zapodjene borba, navali svom žestinom ponajprije na zapovjednika banovih konjanika i zadav mu svojim mačem nekoliko jakih udaraca, svali ga s konja. Medju banovima nastane zaradi vodjine smrti metež i smutnja. To upotrebiše Boljedragovi ljudi i bace se svom žestinom na banovce i stanu ih mlatiti i kao snoplje rušiti s njihovih konja. . . U tomu su se osobito iztakli Dabiživ i Saviša, koji je svojim rutavim licem, razčupalom bradom i dugom kosom izgledao kao kakav vukodlak. Banovaca je bilo nešto manje nego Boljedragovih jer su se bili razdielili na omanje skupine nebi li lakše ušli u trag otmici, ali su se zato ipak uporno i žilavo borili, a neka dvojica su za najžešće borbe odmaglila prema Sisku da dovedu pojačanja, jer su odmah uvidjeli da će njihovi drugovi podleći pretežnijoj sili Boljedragovih ljudi.

Dok je trajala ta borba, Ljubislava je s najvećim strahom iščekivala konac iste. Od velike uzrujanosti i straha nije se usudila pomoliti glave izpod hasure, kojom su bila nadkrivena kola, bojeći se, da nebi i nju zapao koji udarac. A osim toga ju Jelenica svojim snažnim rukama obujmila poput željeznih okova tako da se nije mogla niti maknuti. Obje su drhtale od straha kao da bi ih tko polievao ledenom vodom, a Jelenica je neprestano šaputala:

— Bože, budi nam u pomoći! — i sve se više tiskala uz Ljubislavu, koja ju je u to kratko vrieme jamačno već po deseti put pitala:

— Što misliš Jelenice, hoće li moji ljudi nadvladati? . . . Oh, moli se gospodinu Isusu, da me oslobode iz ruku moga otmičara, jer onda će i tebi biti liepo. Ti ćeš poći samnom i bit ćeš mi dvoranka.

— Ja bih ti želila od svega srca, da se oslobodiš jer te uz moga gospodara ne čeka ništa dobra . . .

— Oh, molimo se gospodinu Isusu! — opet će Ljubislava i sklopi ruke na molitvu . . .

Ali usried molitve začuje najednom Boljedragov veseli poklik:

— Tako moji sokolovi, tako! Danas ste pokazali što je junačtvo! . . .

— Baš smo ih pošteno smlatili! — mrmljao ponosno Medo i zaokruživ okom po mrtvim i težko ranjenim banovcima, koji su bez sviesti ležali okolo kola a nekoji i izpod njih.

Dabiživ prvi reče:

— Mi imademo dva mrtva i nekoliko lako ranjenih, ali što je to prema ovima koji ovdje leže.

— A rane nisu ni najmanje opasne, — tvrdio Saviša.

— Da ih vidi ban Ljudevit jamačno bi ga spopala vrtoglavica, — govorio zadovoljno Boljedrag i veselio se svojoj pobjedi.

Kad je Ljubislava sve to čula, zazebe ju nešto oko srca, probliedi još jače i hukne:

— Propali smo! . . . Oni su pobiedili! . . .

Časovita sladka nada, što ju je bila svu osvojila, bude najednom tako brzo uništena. Nadala se sretnomu spasu a zapala je još dublje u robstvo. Strašna ju očajnost zaokupila i ona klone kao uvehli cviet na ležaj u kolima . . .

— Jao meni! . . . Što sada? — pitala je samu sebe i u očajanju hvatala se kao pomamna za glavu i razpuštenu kosu.

Jelenica nije joj rekla na sve to niti cigle rieči, već je i ona niemo i tup zurila kroz otvor kola ljetnu noć . . .

A dok je Ljubislava zdvajala, oglasi se opet Saviša:

— E, gospodine, ali dva su nam ipak umakla!

— Što? . . . Kada? . . . — zapita zabrinuto Boljedrag, koga su bile ove rieči vrlo iznenadile.

— Upravo onda, kada smo se najjače tukli, oni su odjurili tolikom brzinom kao da bi ih gonili sami djavoli.

— Glupane! — prodere se Boljedrag, — kad si vidio da izmiču, zašto nisi pojurio za njima? Zašto si ih pustio?

— Da sam ih ja vidio — primieti Medo — bio bi poletio za njima da i njih odpravim u pakao k gospodinu djavolu.

— E, bilo bi to, da mi nisu za vratom sjedjela ova dva — odvrati Saviša i pokaza rukom na mrtvu dvojicu, koji su s razkoljenom glavom izpruženi ležali na sred ceste.

— To je zlo da su umakli! — vikao ogorčeno Boljedrag. — Ti će dojaviti banu sve, što se ovdje zbilo i on će s velikom četom poći za nama u potjeru. A onda jao nama! . . . Ja nisam dosta pametan što da počnemo? Povratimo li se, past ćemo im odmah u šake . . .

— A mi krenimo samo napried — predloži Dabiživ.

— Da nabašemo na kakovu četu, koja bi opet nas mogla lako umlatiti, po gotovo sada gdje smo izmučeni, — žestio se Medo.

— Oh, glupani! — vikao biesno Boljedrag na svoje ljude. — Zar nije niti jedan od vas mogao za njima, da ih umlatite?! . . . Što ćemo sada početi?

Kuda ćemo krenuti, da umaknemo pogibelji koja nam prieti? . . .

U to se brzo do njega primaknuo sluga Goroslav i bojeći se da nebi koji od ranjenih banovaca možda što čuo, prišapne mu:

— Milostivi gospodine nešto ću ti predložlti.

— Brzo, ne oteži! — nestrpljivo će župan.

— Duboko tamo u onoj šumi — reče momak i pokaza rukom u daljinu, — znadem za ugljarsku kolibicu. Ondje bi za prvo vrieme mogli naći sjegurno zaklonište.

— Hoće li nas htjeti ugljar?

— Njega sada nema tamo. On će doći tek početkom jeseni pa će kroz zimu paliti ugljen.

— Dakle koliba je prazna?

— Jest.

— Onda nas brzo vodi, jer će nas inače još ovdje zateći! — reče Boljedrag.

— Za mnom! — poviče Goroslav i potjera prvi konja.

— Napried! — zapoviedi i župan, i ciela povorka krene za vodjom.

Iza njih su ostali na cesti mrtvi i težko ranjeni banovci, koji su se onako krvavi i osakaćeni čudno izticali u mjesečnoj noći, dok je Boljedrag svoja dva mrtvaca dao brzo privezati na jednog konja, jer nije htio da njegovi ljudi ostanu na cesti. Bio je odlučio da će ih ukopati u šumi kamo su se imali zakloniti pred banovim vojnicima.

A kad su malo poodmakli od krvavoga mjesta, dojaši Boljedrag do kola i nagleda se u njih . . .

— Jeste li žive? — upita obje djevojke.

Ali ne dobiv odmah odgovora upita ponovno osornijim glasom:

— Ej, vi guske, jeste li žive? . . .

— Jesmo, jesmo, milostivi gospodine — odvrati Jelenica drhtavim glasom. — Ali gospojica se trese kao šiba na vodi. Čini mi se, da je u groznici.

— Do biesa, još i to!

— Uplašila se, — Jelenica će.

— Da, sada groznica, a prije je mogla kriještati i zvati one lupeže u pomoć. Da mi nije za malo, znala bi komu je došla u šake. . . .

Onda će opet Jelenici:

— Pokrij tu krieštelicu medvjedjom kožom, dok oj prodje ta umišljena groznica!

I to zapovjediv potjera konja da sustigne Goroslava, komu opet reče:

— Bojim se, da će nas naći po tragu.

— Neće, jer mi ćemo krenuti jednim pokrajnim puteljkom na koji rijetko kada stupi čovječja noga.

— Hoće li moći kola njime?

— Morat će, druge nije.

I kako su cielo vrieme jako tjerali konje, brzo su se primakli k označenoj šumi. A kada su došli do nje primjeti Goroslav:

— Ovdje smo! — i prvi udje s konjem u šumsku guštaru, a ostali su ga sliedili.

A kada su bili već prilično duboko u šumi, Boljedrag počne odmah slobodnije disati a srce mu stalo veselije kucati. Cielo vrieme bio je uplašen i neprestano se osvrtao, neće li ugledati bana Ljudevita kako s ve-

*

likom pratnjom hrli za njima da osveti otmicu svoje sestre.

Vodja poznavao je tako dobro šumu, u koju su se bili zaklonili, da je već unapried označivao, kada će skrenuti na desno, kada na lievo. A to je sve ostale tako začudilo, da su ga stali propitkivati:

— Ej, Goroslave, kako to, da ti tako u noći poznaješ tu šumu?

On se samo zadovoljno nasmiješi na te mnogobrojne upite i odvrati:

— Kako ju nebi poznavao kada sam se rodio u njoj. . . .

— Ti si se rodio u njoj? — začudi se Boljedrag.

— Da, gospodine. Moj otac bio je nekoć ovdje ugljenar, a naša kolibica stojala je nedaleko od ove, u koju ćemo se mi doskora zakloniti. U ovoj šumi ugledao sam prvo svjetlo svieta. Kao maleni dječarac prošao sam skoro svaku stazicu, popeo se na svako drvo, zavirio u svaku guštaru. Od ptica naučio sam oponašati njihov piev, a od zvieradi njihove glasove. Koliko li sam samo sova svojim hukanjem namamio u blizinu naše kolibice. Kad sam ponarasao išao sam s ocem u drva, iz kojih smo palili ugljen. Bezbroj dugih noći probdio sam s njime pokraj vatre u razgovoru i šali. Često nas je iznenadio i rutavi medonja, a jedne kišljive noći upravo oko ponoći pojavio se i duh strašnoga Viševita, koji je prije mnogo godina lutao po ovoj šumi i podavio tolike ljude. Kad se on pojavlja, to je znak velike nesreće. I tako je bilo. Moja mala sestrica Bosiljka bila je nekoliko dana poslie toga zaklana od gladnoga vuka . . .

— A pojavlja li se češće Viševit? — upita s nekim strahom Dabiživ.

— Ja sam ga vidio samo jedanput i ne bih više želio. Očuvao me gospodin Bog od toga! . . .

— I sve nas! — govorio i Medo.

— A kada je opet snieg zavio putove i staze, urlali vuci i mumljali medvjedi po ciele noći oko naše puste kolibice.

— To baš nije bilo ugodno — primieti Saviša.

— Meni nije bilo neugodno — opet će Goroslav, — jer sam se bio od najranijega djetinjstva privikao tome . . . U dvanaestoj godini baratao sam tako vješto lukom i strjelicama, da sam mnogu zvierku sravnio sa zemljom. Moj otac je uživao u tomu i znao me zadovoljno pohvaliti: »Ti si valjano momče!« . . . Oh, da znadete kako mi je godila ta pohvala. Tada mi nije bio nitko ravan. Jedva sam stupio u petnajstu, ubio mi grom oca, kada se bio pred strašnim nevremenom zaklonio u jedan šuplji hrast. Poslie očeve smrti palio sam sâm ugljen i svakako se mučio za koricu gorkoga hljeba. A kad mi je i majka otišla na drugi sviet; dozlogrdila mi samoća, ja sam ostavio svoju šumu i dao se k tebi gospodine u službu . . .

U to su bili upravo došli do ugljevarove kolibice. Zora je već počela svitati na iztoku a zviezde su pomalo gubile svoj sjaj. Na drveću zacreptalo lišće uznemireno lakim zefirom. Ptičji sviet počeo se takodjer buditi od noćnoga sna i cvrkutom veselo pozdravljao porodjaj novoga dana. U šumi je bivalo sve svjetljije i ugodnije a ta svjetlost sviju se ugodno dojimala.

— Ovdje smo sigurni od naših progonitelja —

reče opet Goroslav, kada je sjašio s konja i privezao ga za obližnji mladi hrastić.

Medjutim su i ostali sjašili s konja i odveli ih podalje od kolibice, gdje je bilo bujne šumske paše.

Vrata od kolibice bila su zakračunana običnim drvenim zasunom. Goroslav ih brzo otvori i stupi prvi unutra. Vonj po dimu udari mu u nos i on odmah primjeti:

— Ugljar je bio nedavno ovdje! . . .

— Bit će da je pogledao svoju kolibicu — oglasi se Medo, koji je stajao na vratima.

— Valjda, — odgovori Goroslav.

Boljedrag takodjer stupi sada unutra i upita:

— Hoćemo li moći ovamo smjestiti onu iz kola?

— O, tu imade za nju dosta mjesta!

— Da, drugih i ne treba unutra. Glavno je da nju zaklonimo.

— A Jelenica će nam pripraviti zajutrak — oglasi se jedan iz skupa.

— Koji će nam jamačno ići u slast, jer smo svi pošteno izgladnjeli — pridometne rutavi Saviša.

Sada se okrene Boljedrag na vratima i zapovjedi:

— Ded, momci, unesite unutra onu gospojicu iz kola!

Dabiživ i Saviša odmah priskoče kolima, prihvate Ljubislavu i prenesu je u kolibicu, gdje je Medo s Jelenicom bio već razprostro debelo medvjedje krzno na koje su ju položili.

Ljubislava je drhturila po cielom tielu, jer groznica, koja ju je bila uhvatila oko ponoći, još se neprestano ponavljala na mahove. A osim toga bila je od velike

ugrujanosti i pretrpjeloga straha sva izvan sebe i trabunjala nerazumljive rieči.

— Ona je bolesna — primjeti Goroslav, kad joj je opipao bilo. — A kako je nježna i slabašna, mogla bi ju bolest posvema shrvati.

— Prije svega joj je nuždan mir i brižljiva paska. Osim toga morali bismo joj pružiti liek.

— A kakav? Gdje da ga ovdje smognemo? . . .

— Naći ćemo ga brzo — odvrati Goroslav. — Narezat ćemo nešto mladih brezovih šiba, pa ćemo iz njih iztiskati sok. On je sladko-gorak, ali će joj groznica još prije večera posvema proći od toga. S tim je moj pokojni otac mnoge izlječio od groznice.

— Pa hajde, potražite u šumi mlade breze i izciedite iz njih taj sok, da joj ga čim prije dademo. Ne bih rado, da mi još jače oboli — govorio Boljedrag.

I dok je Goroslav s Dabiživom otišao po šumi tražiti mlade breze, dotle je Jelenica naložila pred kolibicom oganj i pristavila lonac mesa za zajutrak, a ostali se opet nedaleko od kolibice ukopali onu dvojicu, koja su pala u prošloj noći od ruke banovih vojnika.

Boljedrag je pako sjeo na obližnji hrastov panj, podupro glavu o obje ruke i razmišljavao o dogadjajima prošle noći . . . Bio je sam na se nekako zlovoljan, što se dao nagovoriti od Kodolaha, da izvede otmicu hanove sestre. Koliko li je samo pretrpio straha i brige, a tko zna dali je i sada još siguran? Ne će li banovci nanjušiti njihov trag i zaći im za ledja? Podje li im to za rukom, onda je on propao, Ljudevit će ga dati derati na konjske repove, ubit će mu ženu, zapalit će

mu grad i prisvojit će si sav njegov veliki imetak! . . I groza ga stala hvatati, kada je počeo o tomu više razmišljati. . .

— Čemu si se išao u to upuštati? — korio samoga sebe. — Pa komu za volju toliki strah i neprilike? . . . Jednomu Kodolahu! . . . Ali sve te misli potisne najednom druga, daleko jača, — banska čast! . . I kad je on na to pomislio, stale mu se grudi burnije nadimati, nekakova milina strujila mu cielim tielom i on je odmah zaboravio na sve prošle potežkoće i neugodnosti . . . Čežnja za banskom stolicom svega ga zaokupila. Ta čežnja pretvorila se u pravu strast. I da se dokopa onoga za čim je toliko žudio, morao se latiti svakojakih sredstava, bez obzira na to, da li su ta poštena ili nepoštena. . . A glavno sredstvo, koje mu je moglo pomoći do banske časti, bila je Ljubislava, banova sestra. Njezinu nevinost, njezinu mladost i poštenje morao je žrtvovati nezasitnomu i razbludnom Franku, koji mu je obećao svoju pomoć samo pod tim uvjetom, ako mu dovede žudjenu djevojku. I on se upravo morao izvrgnuti svim opasnostima, on je morao udovoljiti želji i strasti svoga moćnog zagovornika, ako se nije htio za uviek odreći svojih sladkih osnova. . .

Od dana Kodolahovoga povratka u Franačku on nije niti jedne noći mogao mirno prospavati. Razne misli, kako da se najlaglje dočepa djevojke, neprestano ga mučile i zadavale mu jada . . . I tek nakon dugog razmišljanja pošlo mu je za rukom ugrabiti Ljubislavu. Ali sada, kada ju je već imao u rukama, nastale su tek prave muke za njega, jer je morao neprestano strepiti, da ga ne uhvati Ljudevit i da mu tako u zadnji čas ne pomrsi njegove osnove. A osim toga ga zabrinula i

Ljubislavina bolest, s koje bi mlada nježna djevojka mogla i lako stradati.

— Samo da joj prodje ta nesretna groznica, odmah bi bio mirniji. Toga bi mi još samo trebalo da sada na putu umre, kad se već približujem svomu cilju! . . . E, kakove sam ja već sreće moglo bi se sve lako dogoditi . . . Bogato ću nagraditi Goroslava ako joj pomogne njegov liek . . . Ali gdje je samo tako dugo? — reče on i počne se ogledavati spram one staze, kojom je prije pol sata otišao s Dabiživom.

Medjutim čuo se na protivnoj strani prasak suhoga šiblja i šuštanje lišća. To su se izvlačili iz guštare Goroslav i Dabiživ, svaki sa snopom brezovih šiba.

— Evo nas! — oglasi se prvi Dabiživ, kada su došli do panja, na komu je sjedio Boljedrag.

Obojica polože svoje snopove na travu i Goroslav stane drškom svoga kratkog noža tuckati po vitim šibama, iz kojih je počeo pomalo brizgati gorki sok, koga su oprezno sakupljali u nekakovu zemljanu posudicu.

Za dobra pol sata već su ga bili ipak toliko iztiskali da ga je moglo biti za neke dvie ili tri žličice. To je Jelenica odmah radosno odniela u kolibicu i ponudila Ljubislavi:

— Uzmi gospojice taj liek, jer će ti od njega popustiti groznica — reče joj umiljato kada se nagnula nad nju.

Ljubislava posluša odmah djevojku, podigne glavu i pohlepno izkapi ono nekoliko žličica gorka soka, a onda prostenje:

— Pokrij me dobra Jelenice, jer mi je još sveudilj hladno! . . . — i zatvori oči te stane onako satrvena ponovno driemati.

Jelenica ju prekrije medvjedjom kožom sve do vrata, a onda se odšulja iz kolibice, da je ne buni. Vrata je za sobom pritvorila da ne bi bolesnicu bunio razgovor sluga, koji su potrbuške ležali pred kolibicom i odmarali se u ugodnoj šumskoj hladovini, a neki si opet izpirali bistrom vodom rane, koje su zadobili prošle noći.

Negdje oko podneva upita Medo Boljedraga:

— Što misliš gospodine, kako ćemo dugo ostati ovdje?

— Toga ti ne mogu još reći — gospodar će. — Jamačno tako dugo dok mine opasnost, da bi nam mogli ući u trag.

— Ja držim, da ćemo moći još ove noći ili najkasnije sutra u večer krenuti odavle. — Goroslav će.

— Da, sve liepo, — javi se Medo — ali kako ćemo doznati gdje su naši neprijatelji? Valjda im ne ćemo sami u šake!...

— Jedan će od vas morati poslie podne oprezno razgledati okolicu da se znademo ravnati.

— Ako nas ulove, što onda? — opet će nekoliko glasova.

— Treba biti na oprezu, pa neće nitko dospjeti u njihove šake. Glavno je da razgledate i izpitate gdje se oni sada nalaze.

A dok su oni o tomu razpravljali ustane Goroslav s ledine i zaputi se u kolibicu, iz koje odmah izadje noseći pod desnim pazuhom nekakav smotak i zakloni se u obližnju guštaru...

— Kuda? — upita ga Medo.

— Evo me odmah, — ozove se on.

I za čas — dva stojao je već pred ostalima preobučen u trošno ugljenarsko odielo koga je bio našao u kolibici iza vratiju.

— Bog te ubio, kako to izgledaš? — klikne začudjeno prvi Dabiživ, kad ga je ugledao onako oderanog i u zagarenom odielu.

— Zašto si se preobukao? — pitali ga i ostali.

Boljedrag je odmah shvatio, da će momak valjda ići uhoditi banove ljude, pa ga zato već unapried polivali:

— Ti si vriedno momče i vrlo si pametno uradio što si se preobukao u ugljarsko odielo...

— Jer me ovako ne će prepoznati, ako i naidju na me, — smijao se on i mazao si pri tomu ruke, vrat i lica s komadima ugljena, koji je ležao oko kolibice.

— A tko će još s njime? — upita Medo i pogleda u gospodara.

— Ne trebam nikoga, — odvrati samosviesno Goroslav. — Vi svi ostanite tu gdje jeste, i ne idite odavle tako dugo, dok se ja ne povratim.

To rekav, izgubi se u guštari...

Sat je za satom prolazio a Boljedragu i njegovim ljudima bivalo je već užasno dosadno. Po šumi se nisu usudili razilaziti jer nisu poznavali šumskih staza, pa bi bili lako zalutali, a osim toga, da su se podalje odmakli od ugljareve kolibe, tko zna, ne bi li ih iza kakove guštare iznenadili banovi ljudi i tako odkrili njihovo boravište. Zato da si prikrate dosadu izpružili se poledjice po mekanoj šumskoj travi i driemali, dočim su drugi z ljeskovine izdjelavali sviralice i pripoviedali si razne svoje doživljaje.

Jelenica čim je skuhala objed odmah je otišla u kolibicu i sjela uz Ljubislavino uzglavlje. Bolestnici bilo je već mnogo bolje i ona je veći dio popodneva sprovela u razgovoru s Jelenicom, koja se od srca radovala, što je groznica popustila i blagoslivljala u sebi Goroslava, koji je svojim liekom pomogao Ljubislavi.

A i sam mrki Boljedrag nagledao se dva tri puta u kolibicu i zapitkivao Jelenicu :

— Kako joj je?

— Mnogo bolje, milostivi gospodaru . . .

— Dakle je groznica popustila?

— Znatno.

— No. pa dobro, — mrmljao on zadovoljno i izašao napolje.

Ljetno se sunce počelo već spuštati na zapad, a žarki mu traci koso udarali na zemlju. Dan se bližao kraju. Bezbrojne ptičice lepršale s grane na granu, od drveta do drveta i spremale se na počinak. Od njihovoga cvrkuta i pieva orila se šuma. Jata drozdova preljetala nad šumom i svojim zvučnim glasom dozivali ostale, koji su bili zaostali u ljetu. Visoko gore u modromu uzduhu krilio se jastreb-kokošar obasjan tracima zapadajućega sunca. Sinja kukavica tužno kukala za prošlim danom, a žutokljuni je kos još prije počinka nekoliko puta zadovoljno zafićukao, dočim je umiljna kumrija svojim veselim »ku-ku-rruh« gukala u blizini kolibice. Negdje u daljini glasili se i tetriebovi, a njihov neugodni krič razliegao su šumom. Večernji kukci izvlačili se iz svojih skrovišta, a rogač brundao i ljetao oko starih hrastova. U šumi je bivalo napokon sve tamnije i mirnije a noć krilila se nad zemljom i posvuda razprostirala svoju moć. . .

I upravo kada je sunce klonulo za daleke šume, povratio se Goroslav sav zaduhan i znojan.

— Što je? — zaokupiše ga odmah svi i tiskahu se u njegovu blizinu, da čuju kakove im nosi glasove.

— Počekajte časak! Pustite me u miru, da se malo odahnem, — govorio on i sjeo na hrastov panj, da se odmori. Bilo je na njemu vidjeti, da se dobrano izmučio na ljetnoj žari i sparini.

— Dakle što je? — prvi će Boljedrag.

— Dobro je.

— Zbilja! — klikoše svi u čudu i veselo.

— Nema opasnosti? — opet će župan.

— Niti najmanje. Naši su se progonitelji već prije dva dobra sata vratili natrag u Sisak, jer im je bio uzaludan sav trud.

— O, tako valja! — klicao radostno jaki Medo

— A gdje si to sve saznao? — upita Dabiživ.

— O podne kada sam vas ostavio ovdje, udario sam najkraćim putem do glavne ceste. I premda sam upravo hitio ipak sam potrošio dobar sat hoda. Putem susreo sam nekoga seljaka koga sam upitao nije li moguće gdje vidio banove konjanike? On mi odmah reče: »Jesam«, i izpripoviedi mi u kratko kako su ga isti zaustavili i izpitivali o banovoj sestri. A kad im je dao nečan odgovor odpustili su ga. Još mi je na odlazku doviknuo, da se ta četica konjanika odmara u bližnjoj šumici. A to je bila upravo ona ista, gdje smo mi prošle noći umlatili one lupeže . . . Stanem sada promišljavati što bih učinio, bi li se vratio ovamo ili bi još pošao za njima? Napokon odlučim poći za njima makar se što dogodilo. I kako god mi je rekao onaj seljak

tako sam ih našao. Odmarali su se odmah uz cestu. Bili su svi prašni, znojni i umorni . . .

— Bog te ubio! — klikne Saviša — pa zar si se s njima upustio u razgovor?

— Pa da.

— To je skrajna drzovitost — zamrmlja Medo.

— Zašto? — upita Goroslav. — Zar su oni mogli slutiti, da ja nisam ugljar? . . .

— Dobro, dobro, pusti to! A što je bilo dalje? — pitao nestrpljivo Boljedrag.

— Čim sam došao do njih, odmah me zaustavi vodja, doviknuv im: »Ej, ugljaru, dodji ovamo!« . . . Ja sam ih dakako ponizno pozdravio i upitao, što žele. Vodja će na to: »Čovječe, gdje ti pališ svoj ugljen?«... U onoj šumi, odvratim ja i pokažem rukom skroz protivno odavle. »A nisi li ti noćas vidio, da su ovuda prošla kakova nadkrivena kola i uz njih nekoliko konjanka?« Dakako da jesam, odvratim brzo. Moglo je biti nekako poslije ponoći. Ja sam upravo dopalio svoj ugljen i htio na počinak, kada najednom začujem čitavu hajku. Skrijem se za bližnji hrast, a jer je sjala mjesečina, vidio sam, kako su se upravo ovdje negdje u blizini srazile dvie četice. Došlo je do kreševa, i oni, koji su imali kola, nadjačali su one druge . . . Na to me prekine jedan drugi i stavi mi pitanje: »A jesi li vidio na koji su kraj otišli oni s kolima?« . . . Jesam i mogu vam dapače pokazati trag od kola, kuda su prošli, odgovorim ja. I čim sam to izjavio, skoči vodja na noge i umalo da me nije zagrlio, tako su ga bile razveselile moje rieči. Odmah zapoviedi svojima, da posjedaju na konje, a ja sam ih predvodio . . .

— A kuda, ako Boga znadeš? — znatiželjno će Dabiživ.

— Onim putem kojim smo mi došli na glavnu cestu. Vodja banovih konjanika kad je ugledao tragove kola odmah je primietio: »Pošteni ugljaru, ti si govorio istinu!« . . . I tako sam ih vodio preko pol sata neprestano po kolotečini, a onda ću vodji: Ja se moram sada vratiti k svojoj kolibici, jer bi mi se mogao pokvariti ugljen koga sam pred zoru počeo paliti. Vi ćete sada dalje i sami znati ovim putem u potragu . . . . Vodja mi za nagradu pruži nešto sitnoga novca rekav: »Hvala ti dobri čovječe na usluzi!« . . .

— Još te je i nagradio! — vikne dubokim glasom Medo.

A Boljedrag se smrknu i reče:

— Nisi dobro uradio!

— Zašto?

— Jer će ih tragovi kola dovesti upravo do moga grada. A na to ti nisi pomišljao. Ti si išao samo za tim da ih odvedeš na protivni kraj od nas, da možemo lakše uzmaknuti odavle.

— Uvjeravam te gospodine, da oni ne će nikada po našemu tragu doći do tvoga grada.

— Kako ne, kad su šumski putevi mekani a teretna kola ostavljala su cielim putem tragova.

— I opet ti velim gospodine da ne će doći do grada, jer kod onoga hrasta, gdje smo onomadne čekali medvjeda, križa se pet šumskih puteva, a po svima imade tragova od kola, jer ljudi izvažaju onuda drva. Kad oni dodju do toga križipuća ne će sami biti na čistu kuda bi krenuli. I oni će jamačno udariti onim

širokim putem na desno, kuda seljaci upravo najviše izvažaju drva. Oni ne će ni pomisliti na to da smo mi došli upravo najgorim i najužim putem . . .

— Gospodine, on imade pravo! — tvrdio i Dabiživ. — Njih će zavesti tragovi kola na širokomu putu i oni će se na jednom naći na glavnoj cesti koja vodi u Sisak.

Kad je Boljedrag čuo ta razlaganja i tvrdnje umirio se, i počeo je uvidjati da bi se u istinu i moglo dogoditi tako kako je rekao Dabiživ. Zato je postao odmah veseliji i pohvalio je pred svima Goroslava:

— Ti si pametna glava! I ja sam uvjeren, da će nas tvoja dosjetljivost spasiti.

— Ako Bog da i hoće! — ponosno će Goroslav, komu su godile tolike pohvale i priznanja njegovoga gospodara.

— Onda ćemo mi krenuti još večeras odavle? — upita Saviša.

— Dakako, — opet će Goroslav — i to čim prije, dok smo prosti od svake zasjede i neprijateljskoga napadaja. Put nam je sada otvoren.

A jer je bila već večer polegla nad zemlju, postalo je u šumi tamno i nije se vidjelo po gotovo kao je mjesec izlazio tek poslije desetog sata. Sva svjetlost bila je od zviezda, a i te su slabo prodirale kroz gusto granje šumskog drveća. Zato su naložili oganj, da si razsvjetle onaj prostor pred kolibicom.

Ljubislavu, kojoj je bilo već znatno bolje, prenieli su iz kolibice opet na kola, posjedali na konja i ostavili tiho zaklonište, u komu su sproveli minuli dan.

Goroslav je i opet bio provodić. Ljevicom je držao uzde a u desnici je imao komad goruće smolaste jelovine kojom si je razsvjetljivao put. A da mu se ne ugasi to bi češće njome pravio u uzduhu krugove. Ali iz šume nisu izlazili onim istim putem kojim su bili došli prošle noći, već skroz drugim koji je bio nešto širi i bolji. Nekoliko puta pretrčao im izpred konja i po koji uplašeni zečić, koji je bio zbunjen u svojoj noćnoj paši i brzo se opet izgubio u šumskoj guštari . . . .

Putovanje je trajalo cielu noć. Konji su ih nosili vrlo brzo, jer su se bili kroz dan dobro odpočinuli i najeli tečne šumske trave, a osim toga godila im je i hladovina mirne ljetne noći. A kad su izašli iz šume odmah im udare u lice topli hlapovi koji su mirisali po zemlji. U travi se javljali šturci svojim monotonim zrikanjem. Medjutim bivala je i noć već svjetlija jer se mjesec počeo pomaljati na iztočnom obzorju.

Medo je jašio neposredno iza Boljedraga, dočim je Saviša zaostao za kolima. Tišina tople noći tako mu je godila, da je počeo driemati i pri tomu se neprestano njihao na sedlu. I bio bi spao s njega da ga nije sluga Gojko, koji je s njime uzporedo jahao, nemilo gurnuo šakom u rebra:

— Rutavi vukodlače, ne spavaj, jer će te zbaciti tvoje konjče! . . .

On se na taj neugodni udarac strese, obazre se u čudu na onu stranu s koje je jašio Gojko i upita uplašeno:

— Ha! . . . Gdje smo? . . .

— Daleko već.

— Zašto si me udario u rebra? . . .

— Da ne spadneš sa sedla. Klimaš tom rutavom glavurdom kao da ti je nasadjena na trsci . . .

— Što se brineš za moju glavu! — uvriedjeno će Saviša, koji se ponosio svojom neurednom kosom i razčupanom bradom, držeći, da je najljepši momak u Boljedragovoj četi.

Medo, koji je čuo taj razgovor, upozori Boljedraga:

— Gospodine, čuješ li ona dva iza kola, kako se prepiru? Još će se i potući.

A Boljedrag izdere se ljutito:

— Mir! . . .

— Gospodaru, — oglasi se Saviša — ovaj mi veli, da klimam glavom kao da mi je nasadjena na trsci! . . .

— Mir! — zagrmi i opet Boljedrag.

I pravda bi brzo riešena. Saviša je i dalje driemao i klimao na sedlu, a Gojko se zadovoljno smijuckao i neprestano mu želio:

— O, da bi taj vukodlak samo htio pasti sa sedla! . . .

U to su upravo došli do nekakove klade, a Savišin konj, komu se to činilo nekako sumnjivim, strigne ušima i propne se, a Saviša onako driemovan padne sa sedla . . .

— Joj! — poviče on, kada je lupio svom snagom o tle.

— To je zdravo! — hihotao se Gojko i uživao u tomu, kako si je Saviša opipavao rebra.

— Što je? — upita opet zlovoljno župan.

— Saviša je pao s konja! — odgovori Gojko.

— Koji mu je djavo dospio? Zar nema drugoga posla? . . .

— A joj gospodine, ovaj Gojko svemu je kriv! . . Joj, moja rebra! — jadikovao rutavac.

— Nisam ja ništa kriv — branio se momak. — Saviša je već po drugi put zaspao na sedlu, a konj mu se poplašio od ove klade, pa je pao sa sedla.

— Joj, moja siromašna rebra! — govorio Saviša i neprestano ih opipavao.

— I pravo ti budi! — vikne župan. — Zašto spavaš kad ideš. Eto vidiš, kako se lienost svuda naplaćuje . . . Sjedaj samo brzo na konja, jer ću te inače ostaviti nasred puta! . . .

Kada se rutavac ponovno uspeo na konja, dojaši do Gojka i predbaci mu:

— Kada si vidio, da mi se konj plaši, zašto me nisi probudio . . .

Gojko bojeći se da ga ne bi rutavac udario, odmakne se s konjem od njega i odvrati mu:

— Baš bih bio pametan! Kad sam te prije pol sata gurnuo u rebra, nije ti bilo pravo.

— Bit će ti na duši moja rebra.

— O, ja ću glede njih mirno spavati! . . .

I oni su jašili dalje. Gojko je bio veseo što je dobio takovu zadovoljštinu, a rutavi je Saviša neprestano stenjao i opipavao bolno mjesto, mrmljajući:

— Da znadeš kako me boli, ne bi se previjao i hihotao . . .

— Nego bi morao plakati, zar ne? — odvrati on pazeći neprestance na to da uzdrži priličan razmak izmedju sebe i Saviše.

Sat poslije toga već je počela svitati zora. Ružično svietlo zalievalo je daleki iztok i sve se dalje širilo. Uzduh se znatno razhladio, a gusta rosa počivala je na travi i lišću. Konji su počeli već stupati samo korakom,

*

jer su se bili kroz cielu noć umorili, a preko bokova prsiju zalievao ih znoj.

Nakon duge šutnje Medo progovori prvi:

— Sunce se radja! . . .

— A mi smo već blizu granice — Boljedrag će.

— Imademo li još daleko? — pitao Medo.

— Najviše još dobar sat — tvrdio župan.

— Gospodaru, ali konji su nam već jako umorni — govorio Dabiživ.

— Što ću im ja — odvrati Boljedrag. — Prije ne ćemo odpočinuti dok ne prodjemo granicu, jer onda smo sigurni od banove ruke. Njegova vlast ne siže s onu stranu.

U to su se primakli do nekog malenog seoca u komu je bilo već sve živo. Iznad slamnatih krovova nizkih kukavnih kolibica dizao se stup plavetnoga dima i lieno — lieno vukao se tamo gore u azurne sfere, gdje se napokon i izgubio u onom silnom prostoru . . . Kukuriukanje pietlova i krakor bezazlenih kokica miešao se s ljudskim povicima i s mukanjem stoke.

Rutavomu Saviši bilo je već vrlo težko jahati, zato on malo zaostane za kolima i upita neku staru krezubu babu, koja je začudjeno gledala za poodmaklom četom:

— Ej, ti stara vještice, da li je daleko još do granice? . . ,

Što bi se deset puta nabacio kamenom — odvrati baba.

— Dobro da nije dalje, jer bi inače lipsao kao pas. Ta nesretna rebra, baš sam ih pošteno nabio! . . .

A onda potjera nešto jače svoga uznojenog konja, da sustigne svoju četu. . .

No on se morao na svoju veliku žalost uvjeriti da ta žudjena granica nije bila tako blizu da bi se mogao do nje jedno deset puta nabaciti kamenom, već da je prošlo još nekoliko četvrti sata dok su se primakli k cilju.

Medjutim se dizalo sunce sve više. Zlatna ognjena kruglja prevalila je već dobar dio puta. Vrućina je preotimala mah, a nekakova tromost počela se uvlačiti u sve putnike.

Konačno stigoše do zemaljske granice. Župan Boljedrag uzklikne prvi veselo:

— Sad smo posve slobodni! . . .

— Jedva jedvice! — pomisli Saviša kada su prešli granicu i zaustavili se u jednoj šumici, gdje su odlučili odpočinuti od napornoga putovanja.

Boljedragove grudi burno se dizale od zadovoljstva i radosti što mu je uspjelo da je sretno s ugrabljenom djevojkom zamaknuo za granicu, dokle nije sezala moć i vlast njegovoga omraženog protivnika. I premda je bio vrlo umoran i satrt od napornoga putovanja, nije ipak osjećao svega toga, već je samo mislio na to: kako će biti Kodolah ugodno iznenadjen, kada mu dovede djevojku, i kako će mu za nagradu pribaviti toli žudjenu bansku čast. I zaokupljen tim mislima vidio se već na banskoj stolici kako pred njim u prahu pruže svi njegovi protivnici i mole ga za milost . . . A on ih gleda pun priezira i »pravednoga« ogorčenja, kako se savijaju pred njegovim nogama, i napokon baca ih u tamnicu da tamo okaju svoje tobožnje nepoštene činove.

XIV.

Toga je dana bila već od ranoga jutra užasna zapara, i bilo je iščekivati težke oluje, jer je negdje u

velikoj daljini u uzduhu neprestano nešto čudno mumljalo. A ta nejasna tutnjava bila je nalik treskanju dalekih gromova. Osim toga nije bilo obzorje posvema čisto kao dan prije, već je sve bilo nekuda zamagleno nekom lakom dosta prozirnom maglicom. Na južnomu obzorju gomilali se dapače i bielc-sivkasti oblaci u raznim fantastičnim oblicima.

Medo, koji je bio vrlo dobar pogadjač vremena, podigne glavu u vis i reče:

— Još prije podneva biti će i tuče. Oni siakasti oblaci puni su leda. Dobro bi bilo gospodine, da još za vremena napravimo šator pod kojim ćemo se zakloniti pred nepogodom.

— Pa ga načinite — odvrati Boljedrag donekle ljutit, što ga je Medo zbunio u njegovim ugodnim mislima.

I sluge usjekoše odmah nekoliko hrastovih kolaca na koje su razapeli debelo platno i medvjedje kože, te je za četvrt sata bio šator posvema gotov. Kola koja su bila nadkrivena hasurama, odvukli su pod jedan krošnjati hrast da tako jako ne nakisnu, a konje koji su se bili razštrkali po proplanku odvedu natrag u blizinu šatora i kola.

Sunce je pripecalo tolikom snagom, da bi bio uzavrio mozak, a sparina je otežčavala disanje i sušila grlo. No za kratko vrieme podigao se i vjetar, vitlao prašinu sa ceste i raznašao uzduhom staro suho lišće. Obzorje se sve više navlačilo a prijašnja daleka mukla tutnjava postajala je sve izrazitijom. Doskora počelo je i sievati a žarke munje krstarile jedna za drugom. Uz silnu plohu, koja se naglo spustila, udarila i debela tuča

sjekla lišće, uništavala usjeve i štropotom udarala po kvrgavim granama i širokim deblima šumskoga drveća.

— Takovo je bilo vrieme upravo one večere kada su mene ugrabili, — reče Ljubislava Jelenici, s kojom se stisla u kolima jer je jaka kiša počela već promakati i kroz hasure u kola.

— A evo i danas je takova nepogoda, kao da se e dobri Bog razgnjevio nad tvojim otmičarima, — primjeti potiho Jelenica i strahom se ogleda nije li ju tko čuo.

— Oh, da mi je samo znati što je naumio s menom tvoj strašni i odurni gospodar? — jecala tihano Ljubislava i opet se zdvojno hvatala za glavu.

— Sve ovo vrieme napeto sam prisluškivala hoću li od koga čuti kakovu rieč, ali sve uzalud. Dapače pitala sam i Dabiživa kuda idemo, ali on je samo slegnuo s ramenima i odgovorio: »Toga ti niti ja sam ne znam!...«

— A gdje smo mi ipak sada? Ovo ne mora biti naša zemlja, kada su oni neprestano spominjali nekakovu granicu.

— Da, to sam i ja jutr s čula kako je Medo primjetio da se radja sunce, da je gospodar odgov orio »A mi smo Bogu hvala već blizu granice«...

Najednom sune Ljubislavi glavom misao: ne vodi li ju Boljedrag možda u Franačku, pa zato reče:

— Čuješ, da mi ne idemo u Franačku?...

— Sve moguće — odvrati Jelenica.

U to se počelo ozdola s juga svietlili. Tuča je posvema prestala, a kiša je već sve slabije padala, dok se nije napokon posvema razvedrilo. Obzo rje je biločisto

i ugodne tamno-modre boje. Sunce se ponovno ukazalo a debele kapi kišnice monotono kapale s lišća i udarale po razapetomu platnu, medvjedjim kožama i po hasurama na kolima. I ptičice izvlačile se iz svojih skrovišta, a vitokrile laste zadovoljno cvrkutale i presiecale pročišćeni i svježi uzduh, loveći sitne mušice i druge kukce.

— Ova je kiša bar razhladila onu nesnosnu sparinu, — javi se Dabiživ, koji je prvi prekinuo dugu šutnju koja je bi a nastala za nevremena.

— Bilo bi sve dobro, samo da nije tuča počinila mnogo štete . . .

— Nama nije! — primieti Medo.

— A zar ti nije žao onih, kojima je uništen sav ovogodišnji prirod? — upita Goroslav.

— Što im ja mogu, — odvrati nehajno Medo.

— Do biesa i kiša, i tuča i sva šteta, samo kad bi bila ciela moja rebra! — oglasi se i rutavi Saviša, koji je dosele ležao izpružen na mokroj travi.

— A tko ti je kriv? — Dabiživ će.

— Ovaj pustahija! — rukne zlovoljno rutavac i udari nogom Gojka, koji se nije nadao tomu izražaju Savišine prijateljske sklonosti.

Boljedrag komu je bilo već previše tih Savišinih lamentacija, izdere se:

— Hoćeš li već jednom prestati s tim tvojim rebrima! Pazi da ti ja sam ne naravnam i drugu stranu! . . .

— Onda bi mu bilo barem pravo s obje strane! — usmjeli se primietiti Gojko.

Sunce je bilo već prevalilo prvu polovicu svoga puta kada je župan naložio:

— Spremajte se momci! Krenut ćemo dalje! . . .

I oni su opet jašili dalje sve do sunčanoga zapada a tada su se ustavili u nekom selu, gdje su se i opet odmarali. Treći dan došli su do neke putne krčme gdje su odlučili prenoćiti, jer je uz krčmu bilo i nekoliko gospodarskih zgrada u kojima je bilo dosta mjesta za konje i Boljedragovu družinu.

Krčmar, nizak čovjek, omašnoga trbuha, širokih ledja, kratkih nogu, lukavih, žmirkavih očiju i tubastoga nose, izadje pred krčmu i stane se duboko klanjati:

— Kolika opet sreća za mene, ugledni gospodine! — reče on smierno, kada je ugledao župana Boljedraga, koga je poznavao još od prošle godine, kada je sa svojom pratnjom putovao u Reims na krunidbu cara Ljudevita.

— Eto mene i opet do tvoga doma, — odvrati mu župan na smjerne pozdrave i duboke poklone. — Hoće li biti mjesta za moju družinu?

— O, ugledni gospodine, tebi stoji sve na razpolaganje, — opet će krčmar i povede sluge u prostrano dvorište da im pokaže staju, u koju će smjestiti konje i prirediti si ležaj.

A kada se debeli krčmar povratio, opet će mu Boljedrag:

— Osim za mene, ustupit ćeš mi još jednu sobu, jer imadem u pratnji i jednu gospojicu i njezinu dvoranku.

— Dati ću im svoju sobu, a ja ću lako na sjeniku prospavati ovu noć.

— Spremi im dobar ležaj!

— O, ugledni gospodine, nemaj brige. Moja bolja polovica razumije to dobro.

Krčma je bila duga, drvena zgrada, iznutra vrlo prostrana, a razdieljena stienama na dvie manje sobice i jednu veliku, gdje su putnici pili i jeli, a prostiji u zimi i spavali. Nekoliko drvenih hrastovih stolova s unakrštenim klimavim nogama, te uz njih stare trošne klupe i izlizane stolice zauzimale su nešto prostora. U drugomu kutu bio je ogromni kamin. Stiene i grede od stropa bile su tako crne i zadimljene kao da bi ih tko naličio kakovom tamnom bojom. I premda su vrata od krčme i maleni prozorčiči biti širom otvoreni, ipak je unutra vladao težki zagušljivi zadah po staromu pokvarenom jelu i kiseloj medovini.

Boljedrag je odmah otišao u drugu sobu gdje je bio uzduh nešto malo bolji, prem da je i u njoj vladao slični zadah kao i u prvoj. Krčmar je odmah pred svoga uglednog gosta postavio zemljani vrč napunjen vinom.

A kad je župan potegnuo iz njega, nije domaćina mogao zatomiti svoje znatiželje i upita:

— Ugledni gospodine, ti jamačno daleko putuješ?..

Boljedragu se nije baš milio taj upit znatiželjnoga žmirkavog Niemca, ali mu ipak odgovori:

— Daleko, daleko, moj krčmaru.

— Valjda opet na carski dvor?

— Tako nekako, — Boljedrag će, da se otrese dosadnoga krčmara.

— I prije nekog vremena prošla su ovuda tri ugledna gospodina s priličnom pratnjom.

— Odkale su bili? — brzo će župan, komu je odmah sunulo glavom, ne bi li to bili banovi poslanici, koji su otišli pred cara.

— Odnekale tamo iz nekakove Siscije, kako li se zove . . .

— Iz Siscije! — ponovi Boljedrag.

— Da.

— A što su bili? — opet će župan.

— Rekoše, da su velikaši i poslanici, koji idu na carski dvor.

— Ha! To su oni! — zadovoljno će župan. — A da li su se dugo zadržavali kod tebe?

— Prenoćili su samo, kao što ćeš i ti ugledni gospodine.

— A imena im nebi znao? . . .

— Zaboravio sam, jer ne zvuče kao naša, — odvrati krčmar i zamisli se . . .

A onda nakon nekoliko časaka uzklikne:

— Čekaj, ugledni gospodine! . . . Čini mi se da su jednoga zvali nekako na Rat . . . Rat . .

— Ratimir valjda? . . .

— Tako, tako, Ratir, — izgovarao tvrdo debeljković.

— Ne Ratir, već Ratimir, — izpravi ga Boljedrag i srdačno se nasmija, kako Niemac ne može da izgovori toga imena.

Medjutim su stali u prvu soba ulaziti Boljedragovi ljudi i sjedahu za dugačke stolove, a krčmar je pred njih iznašao u vrčevima vina i sladke medovine koju su osobito lakomo izpijali, jer to piće nije bilo u Posavskoj Hrvatskoj tako uobičajeno kao u sjevernim zemljama. Pa zato kada su došli do njega stali su ga vrlo pohlepno piti, ne misleći na to da i medovina, osobito starija može čovjeka isto tako opiti kao i vino. I već za jednu uru opažalo se njezino djelovanje na svima, osim na Medonji, koji je pio vino, govoreći za medovinu:

— Zašto da si tim bućkurišem trujem želudac! Nad vinom nema pića.

Rutavi Saviša, koji je neprestano miešao i vino i sladku medovinu, brzo se opio i počeo zadirkivati u ostale svoje drugove a ponajbolje u Gojka, koga je upravo uzeo na nišan.

— Ti si Gojko veliki pustahija! — mrmljao on.

— Veći jamačno nisam od tebe! — odvrati mu Gojko, koji se takodjer bio već preko mjere veseo jer ga je bila omamila jaka medovina.

U njihov razgovor umieša se i Goroslav:

— Što brunda ova rutava glava? . . .

— Neprestano me naziva pustahijom.

— I opet ti velim da jesi! — oglasi se Saviša.

— Ti ga izazivlješ — Goroslav će. — Meni se sve čini da te valjda svrbe i ona druga rebra! . . .

Čim je Goroslav to spomenuo, uhvati se rutavac obim rukama za onu stranu gdje se predprošle noći pobio i plakaše:

— Joj, moja rebra! . . .

— A do sada te nisu boljela? — vikne i Dabiživ.

— Lupež, samo se pretvara! Ne vjerujte, nije mu ništa! . . .

— Dakako, da nije! — opet će i Gojko.

— Da se je tako jako pobio, nebi se mogao ovako opijati.

— Ja nisam pijan, — branio se Saviša.

— Oslobodi Bože! — vikne Medo.

Tu se prekine razgovor jer u krčmu stupi nekakav suhi stranac u smiešnom šarenom odielu s lirom na

ledjima. Bio je to »jongleur« ili pjevač. Tih jongleura bilo je već na dvoru Karla Velikoga i Ljudevita. Oni su išli od dvora do dvora, a uviek su imali uza se liru koju su nosili, ako su bili siromašni, na ledjima, a objesili na svoje sedlo, ako su bili imućniji i mogli kupiti konja. Čim su stigli na koji dvor, sve bi se oko njih sjatilo: i gospodar dvora i vojnici njegovi i mladi plemići, koje je odgajao, i gospodje i gospojice, koje s tu bile. Oni su ponajviše pjevali o junačkim djelima Karla Martela, kako je kod Poitiersa i Toursa pobiedio Arape, kao i o veličajnim vojnama Karla Velikoga, Pipina Heristalskoga, te napokon o slavnomu junaku vitezu Rolandu, koji je okružen od neprijateljskih Vaskonaca slavno izginuo u klancu Roncsveaux-u u Pirinejima.

Čim je jongleur stupio u krčmu gurne Medo Dabiživa desnim laktom:

— Čuješ brate, kakovo je ovo čudo?

— A tko bi znao, izgleda kao da je stvoren iz slame!

— A što ono ima na ledjima? — upita Gojko koji je prvi uočio liru.

— To mora biti nekakav svirač ili pjevač.

— Medo, upitaj ga ti, tko je! — govorili ostali.

— Ja ću ga pitati — reče pijani Saviša i odgega u kut do kamina, gdje je sjedio jongleur.

— Hej, ti dugonjo! — tulio rutavac hrapavim glasom. — Tko si ti?

Uplašeni pjevač kad je ugledao pred sobom strašnu rutavu pojavu pijanoga Saviše, protrne sav od straha, uzpravi se i drhćućim rukama hvatao je za svoju liru, govoreći nešto njemačkim jezikom . . .

Saviša, koji nije toga razumio, okrene se k svojim drugovima i upita:

— Što laje ovaj pas?

— Pitaj ga! — odvrate svi. — Mi razumijemo toliko, koliko god i ti! . . .

A onda se opet Saviša okrene k strancu, spusti svoju težku desnicu na njegovo lievo rame tolikom silom, da se odmah ščućurio na svoje prijašnje mjesto . . .

— Ej, dugonjo, ne šali se sa mnom! Ja sam ti vražji svat! Zovem se Saviša, a najljepši sam momak u četi svoga milostivog gospodara . . . No, zar mi ne ćeš reći svoje ime? . . .

Jongleur se na te rieči još bolje utisne u svomu kutu i poput mišića, koji je zapao u mišolovku, igrao je neprestano svojim malim očima, prateći svaki sumnjivi pokret ruke svoga rutavoga napastnika.

— A čemu ti ovo? — upita Saviša i pokaza prstom na liru, koju je držao u drhćućoj ruci.

Pjevač kao da je razumio rutavčevo pitanje i pokaza rukom, da je lira za sviranje . . .

— O, liepi moj gospodine dugonjo! — klikne veselo Saviša — pa ti znadeš i svirati . . . Zašto mi nisi to odmah rekao, pa se ne bismo bili mi dva tako dugo natezali! . . .

A stranac kada je čuo veseli smieh i sam se malo ojunači i pokaže rukom na veliki vrč koji je stojao na stolu . . .

— On je žedan! — reče prvi Dabiživ.

— Podajte mu piti! — vikali i ostali, a Gojko prvi zgrabi za vrč s medovinom i pruži ju pjevaču.

Jongler, koji je jedva dočekao, da ugasi veliku žedju, prihvati lakomo za zemljani vrč i potegne preko polovice . . .

— Ovaj može dobro potezati! — primjeti Saviša kada se ugledao u vrč.

— Kao i ti! — rekoše ostali.

— A sada nam nešto zasviraj, samo onako veselo! — derao se Dabiživ i pokazivao rukama pjevaču što da čini, jer je vidio da ga nije razumio što mu je čas prije rekao

— Sviraj! — vikali svi i počeli se okupljati oko suhoga stranca, koji je upravo ugadjao žice na svojoj liri.

A onda počne hitro prebirati prstima po žicama koje su davale od sebe ugodne i umiljne zvukove . . .

— Pa dobro umije svirati taj pasji sin! . . . — govorili sakupljeni i povladjivali glavama u znak priznanja.

A kad je odsvirao jedan komad, prihvati odmah drugi i počne uz to pjevati neku pjesmu o Karlu Velikomu i njegovim vojnama na buntovne Sase. Glas mu je bio ugodan i prilične visine, ali pijani momci nisu od toga ništa razumjeli, pa su zato počeli jedan drugoga gurkati laktima:

— Bolje bi bilo da nam zasvira nešto za ples.

— Tako! tako! — tulio pijani Saviša i prvi odgega u sredinu sobe, te stane onako pijan nespretno plesati poput medvjeda, pjevajući pri tomu svojim neugodnim i hrapavim glasom:

Hop, huja, do zore,
Još me noge ne bole! . . .

— A kako vidim niti rebra! — vikao šaljivo Medo i previjao se s ostalima od smieha gledajući pijanoga rutavca kako nespretno baca nogama.

— Sjutra će se jamačno opet tužiti na njih — tvrdio Goroslav.

— Jer je sada tako pijan, da se ne će u jutro ni sjećati kako je večeras plesao i pjevao.

A veselje i razuzdanost bivala je sve veća i veća medju pijanom Boljedragovom družinom, dok nije najposlje došlo i do šaka. Rutavomu Saviši, onako pijanomu palo opet na um da je Gojko kriv, što je on predprošle noći spao s konja, pa je počeo ponovno u njega zadirkivati i nadielio ga svim mogućim pogrdama. To je momku već dozlogrdilo i on zgrabi rutavca svom snagom za prsa i svali ga na zemlju. A da nije priskočio Medo i Dabiživ bilo bi lako i krvavih glava.

Ali već za pol sata grlio je i ljubio Saviša Gojka i govorio mu:

— O, zlatni moj Gojko Gojčiću, da znadeš kako te volim . . . I tako se razprede razgovor medju Boljedragovom družinom. Mora da je taj razgovor bio odviše živahan, kad se je na jedan put pokazao Boljedrag te strašno srdit počne mahati debelom palicom, vičući:

— Do biesa, hoćete li već jednom prestati! . . Kano da su svi vrazi u vas ušli, tako ste večeras pomahnitali! . . . Nosite se odmah spavati! . . .

I onako razjaren počne ponajprije udarati po Saviši, koji se od straha i nenadanoga susreta sa svojim biesnim gospodarom srušio na pod i počeo se kotrljati poput valjka, stenjući pod nemilim udarcima:

— Joj, gospodine, moja rebra! . . . Ao, nemoj tako! . . .

— Pijani lopove! — vikao Boljedrag. — Ja ću te već naučiti kako ćeš buniti svoga gospodara na počinku. . . .

A dok je on obračunavao s rutavcem, dotlije su Medo, Goroslav, Dabiživ i ostali suknuli na vrata, a Gojko u stisci i kroz prozor, i razbježali se koji po sjeniku, koji po staji, kamo se napokon odvukao i izprebijani Saviša već prilično triezan i bistar.

U krčmi je ostao jedini pjevač koji se od silnoga straha zavukao pod stol i drhtao kao šiba na vodi. I bio bi ostao neopažen, jer se razjareni župan već htio vratiti u svoju sobu, ali upravo kad je stupio na prag, izmakne se ustrašenomu pjevaču lira iz ruke i lupi o kameni pod . . .

— Zar si ti još tu? — zagrmi župan. — Da ti konjska smrti nisi došla nebi svega toga bilo večeras! Gdje si? . . .

— Milost! . . . Milost, gospodine! — molio drhćući pjevač.

— Izlazi izpod toga stola! — zapoviedi Boljedrag i ne premišljajući mnogo zgrabi suhoga jongleura za otrcani kaput, otvori vrata i baci ga napolje. A odmah za njim izleti i njegova lira, koja kad je udarila negdje o kamen, strašno je zazvučala . . .

— Sad će valjda biti mir! — reče Boljedrag sam sebi i spremi se na počinak.

Saviša onako izprebijan odvukao se na sjenik gdje je već ležao Dabiživ, Goroslav i Medo. Kad su sva trojica čula da netko šuška po sienu, spopade ih strah da to nije sam gospodar koji ih traži da i na njima izkali svoj bies kao što je i na Saviši.

— Jeli to gospodar? — šapne Goroslav Medi.

— Tiho! — odvrati ovaj i stavi mu ruku pa usta, te stane pozornije prisluškivati . . .

No domala se na svoju veliku utjehu i radost uvjeriše da je to Saviša, koji je upravo sam sobom razgovarao:

— Kud će nevolja nego na siromaha, a tako i batina na Savišina ledja! . . .

— No brate, kako ti je? — upita ga Medo.

— Lako se vama smijati na tudju nevolju, ali težko meni, koji moram primati batine i za vas.

— Mi ti nismo krivi, — tješio ga Goroslav.

— Čuješ, a gdje je ostao onaj suhi pjevač? — upita opet Medo.

— Šta ja znam — promrmlja zlovoljno Saviša. — Čini mi se, da je i on za menom izletio na vrata.

— No, taj će se ugodno sjećati ove večeri, — smijao se Dabiživ.

Medjutim se Saviša izvalio na sieno i već je za kratko vrieme sladko hrkao. A za njegovim primjerom povela se i ostala trojica, te je nastao mir koga bi samo kadkada prekidalo hrzanje konja i lupa njihovih kopita, koja je dopirala ozdola iz staje . . .

U zoru drugoga dana već je krčmar obilazio sjenikom i budio pospane Boljedragove sluge, koji su onako mamurni lieno podizali glave i tromo se izvlačili iz svoga ugodnog ležaja.

— Vi razbijači! . . . Ustajte već jednom! . . . — grmio ozdola iz dvorišta i sam župan i izdavao zapoviedi, da budu spremni za daljnji put.

A kada je ugledao Savišu onako razčupanoga i krvavih, izbuljenih očiju, sjeti se na sinoćnju hajku, te se stane i sam smijati onomu prizoru, kako su njegovi momci žurno skakali kroz vrata i prozore, ne htijući dieliti sa Savišom izliev gospodarevoga biesa.

— No, kako ti je? — upita s posmjehom Savišu koji je upravo sedlao svoga konja.

— Da ti pravo rečem, već me ne bole rebra.

— Gospodine, tvoje sinoćnje batine izliečile su ga, — govorio Medo.

— Samo da je mogao i tebe zapasti jedan dio od njih! — primieti rutavac.

A Boljedrag se ponovno nasmieši i reče:

— No, samo kada znadem da je batina tako dobar liek za bolesti rebara, pa ću ju više puta upotrebiti . . .

— Slobodno gospodine, — odgovori Saviša — ali samo ne na mojim ledjima i rebrima, jer te uvjeravam, da sam posvema ozdravio!

Boljedrag plati krčmaru konak za sebe i družinu i krene dalje. Pol sata hoda od krčme, pod jednim krošnjatim hrastom našli su suhoga pjevača kako popravlja svoju oštećenu liru. Kad ih je jongleur opazio sakrije se brzo za omašno hrastovo deblo, ali mu Boljedrag poviče u njemačkom jeziku:

— Ne boj se ništa, već dodji ovamo da te odštetim za tvoju liru! — i pruži mu nešto srebrnoga novca, koga suhi pjevač lakomo zgrabi, zahvaljujući najsmjernije na daru.

Tako je putovanju uz svakidašnji odmor i male promjene trajalo dulje vremena dok nisu napokon zašli u velike franačke prašume, gdje se na jednoj strmoj klisuri ponosno kočio čvrsti grad vojvode Kodolaha. Kad ga je Boljedrag ugledao, srce mu jače zakucalo i on je bio ugodno uzrujan . . . Nakon tolikih neprilika i po-

*

težkoća on se primicao svomu cilju . . . Još samo nekoliko tisuća koračaja i on će biti medju zidinama tvrdoga grada, a težki će mu teret spasti sa grudiju. Ljubislavu, zaradi koje je živio cielim putem u vječitomu strahu, da joj se što ne dogodi, predat će u ruke svomu moćnom prijatelju, i time će mu dokazati da je održao svoju rieč što mu ju je zadao prije banovoga izbora. Ali tada će moći zahtievati od Kodolaha da sada i on izkupi svoju rieč i da se zauzme kod cara, da ga postavi banom Posavske Hrvatske.

Kodolahov »zamak« bio je sagradjen na jednoj visokoj strmoj klisuci, posred gustih jelovih šumâ. Nije na njemu bilo nikakove graditeljske umjetnosti niti uresa, osim, što su gornji krajevi debelih zidina bili gradjeni u slici krune. Nekoliko četverouglastih kula i jedna najviša okrugla, uzdizale su se iznad ostalih zgrada. Množina rupa i malenih prozorčića izticala se po debelim zidinama. Kroz te rupe i prozorčiće bacali su žitelji zamka na neprijatelje strielice, kamenje, goruću smolu, vrijuću vodu i druge različne stvari što bi im došle u nevolji pod ruku. U grad se ulazilo samo kroz jedna vrata koja su bila i danju zatvorena. Ali tko je htio do njih doći morao je prije još proći i most koji se mogao po volji dignuti i povući kuli i opet spustiti na duboke i široke šanceve, kojima je bilo opasano cielo to orlujsko gniezdo.

Dolje izpod grada nanizalo se nekoliko drvenih kućarica Kodolahovih kmetova, kojima je dao na uživanje po koji komadić od svojih mnogobrojnih zemalja da ga obradjuju.

Kad se je Boljedrag uzpinjao strmim putem prema gradu mislio je neprestano:

— Moj moćni prijatelj Kodolah savio si je baš orlujsko gniezdo na toj klisurini. O, kada bih ja imao takovo čvrsto gniezdo, mogao bih malo drukčije prkositi prokletomu Ljudevitu! . . .

A kada su došli pred gradska vrata upita jedan od stražara, koji je bio na zidinama:

— Što želite? . . .

— Ući u grad i pozdraviti tvoga gospodara, — odgovori Boljedrag njemačkim jezikom.

— Dali su prijateljske vaše namjere? . . . — Odkale ste? — javi se i gradski vratar na jednom malom prozorčiću povrh glavnoga ulaza.

— Ne, nisu! — odvraćao nestrpljivo Boljedrag, jedva izčekujuć trenutak, da se otvore težka vrata.

A kada je ujašio u dvorište sa svojom družinom, odmah upita:

— Da li je milostivi vojvoda u gradu? . . .

— Jest, — odgovori vratar i gledaše znatiželjno u prispjelu Boljedragovu četicu.

A onda se župan okrene Medi i naloži mu:

— Tebi ostavljam svu brigu za naše ljude. Pobrini se, da konji dodju u staje i da dobiju jesti.

A kuda ćemo s onima? — upita Medo pokazujući rukom na kola u kojima je bila Ljubislava i Jelenica.

— Neka ostanu tako dugo u kolima, dok čujem od vojvode, kamo će ih smjestiti, — Boljedrag će, i zaputi se za vojnikom, koji ga je vodio do vojvodinih odaja.

Čim je župan maknuo pete, Medo će odmah Dabiživu:

— Ova je gospodjica odredjena za vojvodu . . . Taj ćelavac dobit će krasan dar . . ,

Pa što će s njome? — Dabiživ će.

Medo se značajno naceri i zaškilji desnim okom na Dabiživa rekav:

— Ala si glup! . . . Prohtjelo se Franku sladkih poljubaca hrvatske golubice . . .

— E, što ćeš, velikoj je gospodi liepo! Što im srce zaželi to moraju imati.

— Da je barma nama tako!

— Čuješ Medo, ali ja sve mislim, da će naš milostivi gospodar za tu golubicu dobiiti i liepi dar? . . .

— To se razumije.

— Da mi je tek četvrti dio onoga, što će ga zapasti! . . .

— Idi, idi, — nasmije se Medo — što bi ti počeo s time? Nije to za tebe! . . .

Zatim su izpregli konje iz kola, a s jahaćih poskidali sedla i ostali teret, i odveli ih u nekakove tamne prostorije pokraj sjevernih zidina, gdje su im gradske sluge označile da smjeste konje i ostali prtljag.

Boljedrag našao je Kodolaha samoga u sobi. Sjedio je udobno za širokim stolom i pospano zurio u veliki srebrni vrč, koji je stajao pred njim napunjen slatkom medovinom.

— Šta? vidim li dobro? — klikne vojvoda kada je ugledao pred sobom župana.

Boljedrag se nasmije i zaželi:

— Zdrav bio, moj ugledni prijatelju! . . .

— O! O! prije bih se nadao smrti, nego li da ću danas tebe ugledati u svom gradu . . . . Pa još tako

brzo! . . . Ta nema ni desetak dana što sam prispio kući iz Posavske Hrvatske . . . .

— Zar si se gdje zadržavao? . . .

— Tako, malo, posjetio sam uz put neke znance.

— A na dvoru još nisi bio? — brzo će Boljedrag.

— Ne! Upravo sam odlučio sutra ili prekosutra u Hristal.

— Zar je car sada tamo?

— Jest. Prije nekoliko dana stigao je onamo.

— No, sreća, da sam te još zatekao kod kuće.

— Pa što tebe nosi u Franačku?

— Što? — smijuckao se zadovoljno Boljedrag. — Zar si već zaboravio? . . . .

Kodolah u prvi mah pomisli, da je Boljedrag valjda došao samo radi toga, da ga ovdje i napastuje glede banske časti, pa se počne mrgoditi, a izražaj nezadovoljstva odrazi mu se na podbuhlim licima.

No toga brzo nestade čim mu Boljedrag reče:

— Kodolaše, doveo sam ti Ljubislavu!

Kada je Franak čuo te rieči, skoči poput dječaka prema prozoru i nagleda se u dvorište. . . .

— Gdje je? . . . Gdje je? — pitao on nestrpljivo.

— Još je u kolima. . .

— Ti si divan čovjek! . . . klicao veselo vojvoda i njihao ćelavom glavom. — Toga se nebi nadao tako brzo. . . .

U to otvori vojvoda vrata i stane zvati:

— Hej Kuno! . . . Kuno! . . .

I što bi trenuo okom, već je u sobu stupio nizak čovječac, bucmasta, kozičava lica, ruse bradice i isto takove čupave stršeće kose, javiv se:

— Zapoviedaš milostivi gospodine? . . .

— U onim kolima što su sada stigla, nalazi se djevojka, odvedi ju u zapadnu kulu u onu manju sobicu! Razumiješ Kuno? . . .

No Boljedrag mu reče, da Ljubislava nije sama u kolima, već je s njom još i jedna njegova služkinja.

— Pa odvedi ih oboje u kulu — vojvoda će, a tada se posve prikuči Kuninu uhu i šapne mu:

— Samo mudro i oprezno. . . . Pazi da Vitburga ništa ne sazna! . . .

— Razumijem, — nasmieši se rusi čovječac i potvrdi glavom.

A kada je Kuno izašao, Boljedrag će vojvodi:

— Upozorujem te, prijatelju, da je djevojka još sveudilj uzrujana i slaba od pretrpljene groznice i napornoga putovanja . . . Nastoj, da se čim prije oporavi . . . Mnijem, da ju pustiš barem nekoliko dana u miru . . .

— No, no, pa dobro . . . Reći ću Kuni neka joj izpuni svaku željicu, dok se oporavi . . .

A kada je sluga Guntar donio na stol dva velika vrča medovine opet će župan:

— No vojvodo, nisam li održao rieč?

— Jesi i svaka ti čast za to! . . .

— A kako je to išlo tako brzo? — upita vojvoda

— Hehe, brate dragoviću! . . . Pamet! . . . Pamet! . . . — govorio župan zadovoljno i tuckao se prstom po čelu.

— Valja ti svuda! . . .

— I za bansku čast! . . . — lukavo će Boljedrag.

Kodolah se nasmieši ali pomisli:

— Ovaj uviek dere istu kozu! . . .

I Boljedrag stade obširno pripoviedati, kako su njegove sluge ugrabile Ljubislavu, kako su se na putu

pobili s banovcima, kako su ih onda tražili po okolici i kako su napokon sretno umakli preko zemaljske granice. Ali sve pretrpljene neprilike Boljedrag je još znatno uvećao, samo da vojvoda uvidi, kako se on njemu za volju izlagao velikim opasnostima, i što je sve pretrpio zaključiv:

— Toga nema na svietu, za koga bi se ja toliko žrtvovao, koliko sam se za tebe, moj Kodolaše! . . .

— Lupež, kako maže i laže, — pomisli vojvoda. — Da nije glede banske časti, puno bi on dao za mene . . .

A onda će glasno:

— Da, da, uvjeren sam o tvom prijateljstvu. Tvoj čin dokazuje to najbolje.

— Ja mislim da je tako, — opet će župan ponosno, a oči mu zaiskriše od radosti nad takovim priznanjem.

Tada će Kodolah opet o djevojci:

— Što misliš, hoće li se nećkati ta Ratimirova golubica? . . .

— Dakako da hoće. Ali sve će to proći . . .

— Dok ju samo upitomim . . .

— I tada ćeš uz nju sprovadjati sretne dane, kao što je nekoć i langobardski kralj Autarije uz prekrasnu Teudelindu! . . .

— Jamačno nije ni Teudelinda bila ljepša od Ljubislave . . .

— Ali je zato Autarije bio ljepši od tebe čelavče! — pomisli Boljedrag, nagne vrč da se napije medovine i da u njemu sakrije svoj porugljivi smiešak.

— Dakle u zdravlje moje golubice! — podigne Kodolah svoj vrč.

— I njezinoga zaručnika, koji niti ne sluti, što se dogodilo s njegovom Ljubislavom!

— Hahaha! . . . I koji će brzo naći zamjene na carskomu dvoru . . .

— Samo ako ju već i nije našao! . . .

— Jamačno da i jest.

— Hahaha! — smijao se opet Kodolah zadovoljno. — Gledaj ti Boljedraga, kako je on danas pun doskočica! . . .

— Kako ne bi, kada vidim da sam razveselio svoga prijatelja. I kao što sam ja njega, tako se čvrsto nadam, da će i on mene . . .

— To se razumije.

— Jer Kodolah ne će imati toliko zaprieka i neugodnosti, kao što sam ih imao ja, dok sam mu doveo žudjenu djevojku . . .

I obojica su bivala sve veselija, te nisu ni opažali, da je već i dan minuo i da se spustila noć nad cielim krajem. Boljedrag je praznio vrč za vrčem, a tečna jaka medovina posvema ga omamila tako, da je počeo driemati i klimati glavom. Jamačno je već po dvadeseti put pitao vojvodu:

— Sladki brate, a kada ću zasjesti bansku stolicu? . . .

— Djavo te odnio! — pomislio Kodolah. — Taj će me još do ludila dotjerati svojom banskom stolicom,

— Znadeš brate, — brbljao Boljedrag — ja sam učinio svoje, a sada je na tebi red . . .

— I ja ću sve udesiti tako da ćeš biti ne samo ti zadovoljan nego i ja još bolje! . . . — Kodolah će a iz očiju mu počela sievati neka pritajena podmuklost i zloba.

— Juh! kako će to biti liepo kada ja budem sjedio na banskoj stolici . . . Poklat ću ih sve kao pse! . . .

— Samo ako tko prije ne bude tebe! . . .

— Aa! — odvrati on, a glava mu klone sasvim na prsa i on počne driemati, brbljajući neprestano:

— Hehe! . . . Kodolah Autarije, . . . a Ljubislava Teudelinda! . . .

— A ti si pijani glupan!

— Hahaha! To se baš slaže, — kesio se glupo župan, koji je mislio, da mu je Franak rekao kakovu pohvalu u čast.

— Dakako, da se ovo posliednje posvema slaže — potvrdi Kodolah.

— I da nije bilo mene . . . ti ne bi . . . nikada imao tvoje . . . Teu . . . Teude . . . linde — govorio Boljedrag i pri tomu mu se pleo već jezik. — Zato mi moraš . . . biti do groba . . . zahvalan . . .

— I bit ću ti.

— Jer inače ću sve reći banu . . . Mhm . . . Hoću hoću! . . . Ti znadeš, da se ja ne šalim! . . .

— A niti ja! — vikne oštro Kodolah i lupi tolikom silom šakom po stolu da su vrčevi počeli skakati i zveketati. . . .

Na taj udarac prene se Boljedrag, podigne težku glavu i zagleda se u vojvodu. . . .

— Što buljiš u mene? — opet će Kodolah.

— Divim se tvomu duhovitom licu! . . .

— Bogami, ti si me počeo vriedjati u mojoj vlastitoj kući! . . .

Medjutim je Boljedragova glava ponovno klonula na stol, oči mu se zalile nekom maglom i on nije mogao

vladati svojim jezikom. . . I već za nekoliko časaka počeo je hrkati.

Kodolah je to jedva dočekao, digne se od stola i teturajući podje do vratijuh te stane zvati:

— Kuno, odmah gore! . .

A kad je sluga stupio u sobu, vojvoda pokaže rukom na spavajućega župana:

— Kuno, desna moja ruko!.. Vidiš li ovog medvjeda?

— Vidim.

— Ovoga ćeš spremiti na počinak da mi ovdje ne smeta svojim hrkanjem. Ali u onu sobicu gdje ne dopire svjetlo! . . . Ti me razumiješ? . . .

— Bit će mi samomu pretežak.

— Zovni niemoga Vigberta da ti pomogne . . . Ali o tomu pred nikim niti rieči!

— Kao da si povjerio grobu, — odvrati rusi čovječac i izpadne na polje da zove Vigberta.

Kodolah se sveudilj zlobno smijuckao i govorio sobom gledajući u Boljedraga:

— Kodolah nije još zaboravio onih rieči, što si mu ih dobacio na dan izbora . . . . Sad ću ti dokazati da nisam kukavica.

Na to unidju u sobu Kuno i niemi Vigbert, pograbe pijanoga župana i iznesu ga iz sobe . . . Još nekoliko časaka odzvanjali su dugim hodnikom koraci obojice sluga, a kada je i to utišalo pograbi vojvoda veselo vrč, digne ga pobjedonosno u vis i klikne:

— Kocka je pala! . . .

XV.

Sunce je bilo već prilično odskočilo na obzorju kada se Boljedrag probudio iz svoga dugog sna. Otvoriv

oči, začudio se onoj dubokoj tmini, što je vladala oko njega. Samomu sebi nije vjerovao, da li je moguće, da je noć već tako duga. Zato stane ponovno trti snene i krmežljive oči, da se uvjeri, da ga nije moguće preko noći ostavio vid . . . No uzalud svako naprezanje. Oko njega je vladala gusta tmina kao da je tek ponoć. Napokon stane pipati . . . Začudilo ga, što je pod prstima stala šuštiti samo na po gnjila i vlažna slama . . .

— Koji je to bies? — pitao samoga sebe. — Gdje sam ja?... Kamo sam to dospio?... Ta sinoć sam s Kodolahom pio medovinu do u kasnu noć . . . Onda sam se malo opio i zaspao . . . Dalje ne znam što se zbilo . . .

Zatim stane zvati i vikati:

— Hej, Medo! . . . Dabižive! . . . Kodolaše! . . Kuno! . . . Gjavo vas sve odnio, gdje ste? . . .

Njegov glas je muklo odzvanjao u onoj tmini i brzo se gubio.

Stane slušati, hoće li se tko javiti . . . Čekao je neko vrieme, ali i opet uzalud . . .

Tada se tek digne sa svoga ležaja, izpruži u tmini obje ruke napried i stane njima mahati i pipati po uzduhu . . . Jedva je načinio dva tri koraka, a već se o nešto spotaknuo. Sagne se i napipa nešto hladna i vlažna . . . Podigne, ali je to bilo težko i čudno je zveketalo . . . Bile su to željezne okove, koje su ležale nedaleko od njegova ležaja.

Sada se on tek za pravo razbudi i poviče strašnim glasom, u komu se odražavala sva njegova uzbudjenost i preneraženje:

— Okovi! . . . Okovi! . . . Grozno! . . . Ta ja sam u tamnici! . . . I to jamačno u najdubljoj, što je imade u ovomu gradu! . . .

A grozna strava i potištenost slegla mu se najednom oko srca i on se stane ponovno pitati:

— Zašto me bacio ovamo? ... Što sam mu skrivio? ... To mi je valjda plaća da sam mu doveo Ljubislavu? ... O, ti franački lupežu! ...

I ponovno stane tapati i pipati po tamnici, tražeći vrata. Tamnica je bila prilično uzka i on se je već nekoliko puta rukom taknuo hladnoga zida, a pod prstima je osjećao vlažnu mahovinu i paučinu. Napokon napipa u tmini i vrata koja su bila obložena bakrenim pločama. U srdžbi stane o njih nogama udarati i šakama lupati što je igda jače mogao, u nadi, da će ga valjda ipak netko čuti ... A pri tomu je strašno psovao i proklinjao ne samo Kodolaha koji ga je strpao u nju, već i svoje ljude koji se nisu znali za njega opitati i pobrinuti.

I od neprestanoga dozivanja i psovanja bio je već posve promukao i smalaksao, pa se vrati natrag do vlažnoga ležaja, baci se na nj' i stane ponovno razmišljavati o svemu onomu što je bilo dan prije.

— O, ti nesretni lopove! — govorio on poluglasno, ali biesno i ogorčeno, stiščući pri tom obje pesti. — Kako me samo sinoć hvalio i u zviezde kovao, što sam mu doveo djevojku, a sada me za hvalu bacio u tamnicu ... Ja sam kao pošten čovjek i kao boljar održao svoju zadatu rieč a on je svoju popljuvao i prekršio ... Namjesto obećane banske časti nagradio me tamnicom. I to mene, koji sam mu bio od prvoga dana sklon, pouzdajući se u njegpvo prijateljstvo ... A eto gle, kako mi je taj franački nitkov naplatio moje prijateljstvo! ...

Ali onda mu se stane opet nametati pitanje:

— Čuješ, Boljedraže, da to sve skupa nije tek malena šala? ... Kodolah kako je objestan, možda se htio s tobom malo pošaliti. To nije moguće, da bi on tebe koji si mu tako odan i sklon, nagradjivao na ovaj način za tu tvoju sklonost.

I kada je stao o tomu dulje razmišljavati, počeo je bivati nekuda mirniji, izčekujući samo čas da Kodolah stupi na vrata i da mu dovikne:

— No, Boljedraže, jesi l' se dobro prospavao? Dali ti je bila ugodna postelja? ...

A u glavi je već smišljao kako će ga za tu njegovu šalu i obiest pošteno izgrditi i predbaciti mu, da je takova što mogao učiniti s kim drugim a ne sa svojim najodanijim prijateljem.

No tračak nade, koji se bio pojavio u njegovoj duši, i opet brzo izčeznu. Njegovo uzaludno izčekivanje napokon ga utvrdilo u tomu, da se Kodolah nije htio s njime samo našaliti, već da ga je upravo hotomice i promišljeno bacio u tu strašnu, tamnu i vlažnu tamnicu. Samo mu nije bilo jasno zašto je on to učinio. Koji je tomu uzrok, da ga je tako lupežki nagradio za njegovu uslugu i prijateljstvo? ... I premda je mislio i na ovo i na ono, ipak nije mogao naći ključa toj tajni. A najvećma ga stalo mučiti pitanje: kako će on ipak dugo biti živ ukopan u toj strašnoj grobnici? ... Potraje li to dulje, on će još sići s uma od dosade i muke. Da imade uza se bar svoj mač ili onaj mali trobridi nož, on bi brzo učinio kraj tomu nesnosnomu stanju, u koje je zapao uslied nevjere svoga tobožnjeg prijatelja.

I napokon mu počeli pred oči dolaziti svi njegovi čini što ih je do sada počinio ... Htio je silom da se

dokopa banske stolice i da za volju te najviše časti izruči Francima svoju rodjenu grudu ... Nije se žacao pomisli, da je to strašan grieh, biti izdajica svoga naroda i domovine. Prevelika pohlepa za banstvom ubila je u njemu i onaj najmanji trunak poštenja, što je još tinjao negdje u srcu, i on je postao na sve bezobziran i tup ... Savjest se njegova posvema uspavala tvrdim snom ... On je samo gojio u svome srcu veliku i strahovitu mržnju na svoga sretnijega suparnika, bana Ljudevita. Nakon izbora bio se zakleo i nebom i zemljom, da ga mora srušiti s banske stolice, da ga mora posvema uništiti, pa makar potrošio polovicu svoga velikog imetka ... A da mu to sve laglje uspije, potražio si je u Kodolaha saveznika, koji bi imao svojim uplivom izposlovati na carskomu dvoru da Ljudevit ne bude potvrdjen za bana. U to ime on se njemu obvezao, da će ugrabiti banovu sestru, tu nedužnu golubicu i predati ju razkalašenomu i podlomu Kodolahu ... Koliko li je noći probdio u besanici od muke i briga dok je smislio kako će se najlaglje dočepati sirote djevojke ... I sada kada je sve sretno ovršio i prebrodio, sada ga je za nagradu stigla tamnica ... U času, kada je mislio da se već uspinje na bansku stolicu, da slavi pobjedu nad svim svojim brojnim neprijateljima, prevrtljivi ga i podli Kodolah evo ovako izdajnički naplatio ... Toga se ne bi bio nikada nadao od njega.

I savjest, koja je kroz to cielo vrieme bila uspavana tvrdim snom, počela se sada, kada je čamio u mračnoj tamnici, najednoć po malo buditi ... I on, koji je dosele bio bezobziran na sve ono, što mu je stojalo na putu do banske časti, on je sada napokon počeo uvidjati, da je stupao zlom i pogubnom stazom ... A

nekakav strah koga nije prije osjećao, sjedao mu na dušu i on je korio samoga sebe:

— Boljedraže, ti si htio izdati svoju otačbinu, svoj narod ... A zašto sve to? ... Samo za volju banske časti ... Jao! ... U to si ime nedužnu djevojku izručio u ruke onomu krvniku! ...

I on u najvećem strahu padne na koljena, pograbi se za dugu raščupalu kosu i stane zdvojno vapiti:

— Moj grieh! ... Moj grieh! ... O, milostiva Bogorodice, smiluj se na mene nesretnika! ... K tebi vapim, pomozi mi, uslišaj moj glas! ... Ne ogluši se molbama griešnika! ...

Ali neki nutarnji glas neprestano ga korio, neprestano mu govorio:

— Ti si htio biti krvnik i izdâjica svoga naroda!

— Jesam! — govorio župan u strahu i zdvojenju.

— Ti si razbojničkim načinom odkinuo nevinu djevojku od njezinoga zaručnika i bacio ju u ralje pohotnoga Franka! ...

— Jao, jesam! — vapio on sve jače ...

— I ti strašni čovječe tražiš još milosrdja! — govorio mu neprestano nutarnji glas. — Dali ti zaslužuješ za sve to milosrdje? ... Ne, ti ga nisi zavriedio, jer ga tražiš tek sada kada si pao u nesreću! ... Za tebe nema milosrdja! ...

I on je počeo od zdvojenja udarati glavom o vlažnu zemlju i vapiti:

— Moj grieh! ... Moj strašni, preveliki grieh! ... Nebesa smilujte se na me! ...

I suze, koje nisu skoro nikada tekle s njegovih očiju, počnu sada teći i on je ponovno vapio:

— Sveta Bogorodice, obećajem ti, da ću od ovoga časa biti skroz drugi čovjek, samo se smiluj na me i izbavi me iz ove strašne grobnice, da u njoj živ ne iztruhnem! . . . Sve ću okajati, svima ću oprostiti, samo me spasi . . . Ne tražim više niti banske časti, ni nikakove nagrade, jer ću ljepše i mirnije živjeti u svomu domu . . . Povratit ću se svomu narodu kao javni pokajnik i molit ću ga neka mi oprosti, samo me spasi! Oh, oslobodi me odavle, jer ću još sići s uma! . . .

Ali mu na sve te vapaje nutarnji glas opet odgovori:

— Tko bi tebi vjerovao? . . . Ti sve to sada obećaješ jer okrutna smrt stoji za tobom i davi te već jednom rukom za vrat . . . Kad bi se ti sada oslobodio te tamnice, ti bi i opet bio ono što si bio i prije! . . .

— Ne bi! . . . Ne bi nikada! . . . — govorio Boljedrag.

— Bi! . . . Za tebe nema milosrdja, jer ti si htio upropastiti cio svoj narod i svoju rodjenu zemlju! . . .

— Jao! . . . Jao! . . . — urlao i tulio Boljedrag. — To peče, strašno peče! . . . Ja izdajica! . . . I za mene nema dakle više nade, za mene nema milosrdja! . . . Moje će ime svatko proklinjati, jer ja sam složno radio s onima, koji su išli na zator moje otadžbine! . .

I u strašnomu zdvojenju počeo se valjati po podu tamnice i udarati glavom o bližnju stienu, urličuć;

— Milost! . . . Ja neću da budem izdajica! . . .

I tako je sproveo dulje vremena, dok ga nije onako zdvojnoga i izmučenog svladao san. . . A kada se opet probudio osjetio je glad i žedju . . . Od jučer kako je nešto malo pojeo mesa, nije više okusio niti mrvice. I sada kada je narav opet tražila svoje, on je

bivao sve jadniji i zdvojniji. . . Od muke ponovno se hvatao i za glavu i za gladnu utrobu, i urlikao:

— Još i to! . . . Još i to! . . . Glad moram da trpim! . . . Oh, prokleti Franče, što ćeš me još i time mučiti! . . . Podaj mi koricu kruha da bar donekle utažim glad! . . .

A onda se ponovno zaputi k vratima i stane svom snagom udarati po njima, vičući:

— Krvniče! . . . Kruha! . . . Vode! . . .

No on je uzalud vikao, jer njegov vapaj nije mogao doprieti do Kodolaha koji je u to vrieme još od prošle noći mamuran upravo bezbrižno sjedio za punim stolom i zadovoljno se smiešio kako se na lagan način dostao davno žudjene djevojke. Smijao se ludomu Boljedragu, koji je bio tako glup, da je išao srtati za drugoga u raznovrstne pogibelji, dok se je dočepao djevojke.

— Hahaha! . . . Baš sam ga dobro namazao! . . . Mislio je da će me držati na uzici. A jok! . . . Ne ćeš ne, posavski medvjede! . . . Prekasno si se rodio a da bi ti Kodolaha držao u strahu. To bi bilo liepo, da bi ja morao neprestano strepiti pred njim, da ne oda cielu stvar bilo banu ili momu neprijatelju majordomu, koji bi iz toga izveo čitavo državopravno pitanje . . . Ovako će on liepo od gladi po malo umirati, dok najposlije ne otegne. I tako će s njim biti ukopana naša tajna . . . Ali bi ga ipak morao malo prigledati, da vidim što radi i da ga upitam, da li se još sjeća, kako mi je onda rekao, da sam kukavica? . . . On je jamačno na to već davno zaboravio . . . S tim bolje, barem će mu biti ugodnije kada ga podsjetim na to.

Zatim dozove Kunu i upita ga:

— Što radi moj prijatelj?

*

— Ne mogu ti reći gospodine, jer ga od sinoć još nisam prigledao.

— S tim bolje! Nemoj ga smetati. To bi ga još moglo uzrujati.

— Ali još nije dobio ništa jesti, — primjeti Kuno.

— Ni ne treba mu! Mogao bi si pokvariti želudac, pa bi imali još s njime posla.

— Dakle post? — nasmieši se sluga.

— Da i to tako dugo dok ne stegne papke! — smijao se vojvoda.

— Njegovi ljudi već pitaju, što je s njihovim gospodarom, jer da ga nisu vidjeli od sinoć . . .

— Reci im, da se odmara od napornoga putovanja . . . Neka se malo strpe . . .

— Jer strpljivost je velika kriepost! — pridometne rusi čovječac i stane se ponovno smijati svojoj tobožnjoj dosjetljivosti i duhovitosti.

— Večeras kada se smrkne pripravi baklju, pa ćemo ići posjetiti toga uglednog gospodina, da vidimo kako správadja vrieme.

— Po tvojoj zapovjedi milostivi gospodine! — pokloni se Kuno i izadje iz sobe . . .

I tako je prolazio sat za satom. A svi ti satovi bili su za Boljedraga neizmjerno strašni i dugi, prava vječnost. I premda je bilo dosta hladno u vlažnoj tamnici, to mu je mozak upravo kipio od muke i očajnosti, i on se neprestano hvatao obim rukama za užareno čelo i tjeme . . . Osim toga mučile ga svakojake strašne prikaze, a grižnja savjesti postigla je svoj vrhunac. I on je ponovno počeo pritiskati užareno čelo na vlažne zidove, samo da si na čas razhladi uzavreli mozak i da si olakša velike muke. A osim toga je i gladni želudac

neprestano zahtievao da ga umiri. Kosa mu se počela ježiti pri pomisli, da će morati poginuti od gladi . . . . On, koji je uviek živio u izobilju i razkoši, sada nema niti mrvice hljeba da utaži glad, nema niti kapljice vode, da ugasi groznu žedju . . . . I u onoj muci počeo je vrućim jezikom i suhim usnicama lizati vlagu sa kamenitih stiena tamnice . . . . Ali mu se od toga smuči i zgadi, i on počne pljuvati bljutavu i smrdljivu vlagu, vičući ponovno:

— Vode! . . . Vode! . . . Izgorjeti ću od žedje! . . .

I ponovno se stao valjati po gnjiloj mokroj slami urličući poput divlje ranjene zvieri, koja osjeća svoj blizi konac:

I sjetio se ponovno svoje otadžbine, sjetio se svoje žene, svoje domaje i svih onih, kojima je radio o glavi, koje je mrzio samo zato, jer nisu htjeli da odobravaju njegov izdajnički rad . . .

— Strašno! . . . Grozno! . . . — cvilio on i previjao se poput guje u procjepu. — O da mi je samo moj mač ovdje, odmah bi učinio kraj svojim mukama . . . Ubio bih se! . . .

Tada mu najednom sune u glavu:

— To možeš učiniti i bez mača, — reče sam sebi. — Udari što jače glavom o kamenu stienu i bit će kraj tvojim mukama . . .

I on se s mjesta digne s ležaja, napipa rukom stienu, odmakne se opet od nje, zatvori oči, spusti glavu i udari s njom svom snagom o stienu . . . Krv brizne iz razbijane glave, njemu se odmah zamagli pred očima i on se svali na zemlju kao mrtav . . . . Samo jedan mukli uzdisaj, pun velike boli izvi se iz njegovih grudi . . .

Tako onesviešten proležao je skoro puna dva sata a tada mu se opet pomalo vrati sviest . . . . Po licu, vlasima, vratu i prsima hladilo ga nešto. To je bila zgusnuta krv, koja se izciedila iz probijene glave. Htjede se podići, ali nije mogao. Sile ga bile tako ostavile uslied velikoga gubitka krvi, da nije mogao odmah podići niti iste ruke.

— Dakle još nije kraj mojim mukama? — pitao se opet. — O, Bože, grozno me kazniš za sva moja nedjela! . . . Pošalji mi smrt da me izbavi iz ove nevolje! . . .

Ali kada je počeo misliti opet na smrt, spopadala ga još veća strava, još veći užas, jer je znao, da smrću ne će biti kraj njegovim mukama. Tek onda će započeti prave strahote.

— Bog! . . . — prošapta on slabim glasom.

A nutarnji mu glas odvrati:

— Sada tek misliš na Boga? . . . Zar ga prije nisi poznavao? . . . U taj čas pričini mu se kao da čuje u daljini nekakove korake i glasove. Stane prisluškivati . . .

— Smrt! . . . Smrt ide! — hukne on ustrašeno, a grozna jeza preleti mu cielim tielom. — Već ide! . . . Nemoj! . . . Samo još jedan časak! . . . Nemoj! . . . Čekaj! . . . Nisam kriv! . . . Kajem se za sve svoje čine. Milost! . . . Bože milost! . . .

I uslied toga zdvojenja i te groze sabere najednom sve svoje sile i sjedne osloniv se na obližnju stienu, a rukama je mahao po uzduhu kao da tjera od sebe kakovu napast . . .

U to su koraci izvana bivali sve jasniji. Napokon se ustave pred vratima njegove tamnice . . .

— Ovdje su! . . . — vikne on zdvojnim glasom. — Smrt! . . .

Ključ zacvili u zahrdjaloj bravi i težka vrata zinuše, a traci jakoga svietla od goruće baklje razsvietliše svojim žutkastim svietlom cielu tamnicu . . .

Boljedrag zakloni odmah rukama oči i vikaše molećim glasom:

— Nisam kriv! . . . Kajem se za svoje čine! . . . Milost! . . .

Te njegove rieči prekine Kodolahov surovi i porugljivi smieh:

— Ha! Ha! Ha! — cerio se vojvoda. — Dobar večer prijatelju! . . . Što radiš? Jesi li se dobro izspavao? . . .

Boljedrag koga je vriedjalo svietlo baklje, držao je neprestano ruke na očima.

— No, što radiš moj golube? — ponovno će Kodolah i pridje bliže k županu. I kad ga ugleda onako probite glave i svega krvava ipak se malo lecne i odstupi za dva tri koračaja natrag . . .

— Koga si biesa radio!?

A Boljedrag u koga se počeo vraćati prijašnji bies, vikne:

— Krvniče! što sam ti skrivio da si me bacio ovamo? . . .

— Hahaha! Ti se žestiš? — opet će Kodolah.

— Dakle toliko ti držiš do svoje rieči? — rukne ponovno župan a oči mu sievale od biesa. — To mi je plaća za moju uslugu! . . .

— Druge niti ne zaslužuješ! — odvrati vojvoda. — Kakovo djelo, takova i plaća! . . .

— Da, tako veliš sada, kada me više ne trebaš?... Zašto nisi prije tako govorio? . . .

— Jer nisam tako glup kao što si ti! Zar misliš da sam ja zaboravio one rieči, što si mi ih dobacio na dan banovoga izbora? Nikada nitko mi se nije usudio reći, da sam kukavica, do tebe . . .

— To je još odviše časno za tebe — dobaci Boljedrag — jer ti si gori od svakoga zadnjeg prostog lupeža! . . .

— Ništarijo! — vikne Kodolah uzrujano. — Dat ću ti izvaditi taj pogani jezik.

— Izdajico! . . . Proklet bio onaj čas, kada sam s tobom sklopio savez proti svojoj rodjenoj krvi! — vikao strašno župan i skupiv još jednom sve svoje svoje sile, nasrne na ćelavoga Kodolaha te mu stane noktima derati lice . . .

Ali u taj čas priskoči Kuno u pomoć svomu gospodaru i obojica svale i onako od glada iznemogloga župana na zemlju. Kuno ga odmah uhvati za noge, a Kodolah mu odmah klekne svom težinom tiela na prsa, zgrabi ga za vrat i stane ga daviti . . .

Smrtni znoj oblije župana . . .

Jaki Kodolahovi prsti utisli mu se posvema u meso žile mu nabrekle, obrazi pomodrili a oči izkočile iz očnih šupljina kao šaka . . . Bilo ga strašno pogledati . . . Krvava pjena navalila mu na usta i on je užasno hroptao i trgao se . . .

A Kodolah ga sve jače davio i poput tigra gledao u svoju žrtvu . . .

Napokon hroptanje bivalo sve slabije, pjena jače navalila na usta i Boljedrag je bio mrtav . . .

I kada je vojvoda osjetio pod rukama da se njegov protivnik više ne miče, odahne duboko, uzpravi se i reče pobjedonosno Kuni:

— Svršio je! . . .

— Hoće li noćas ovdje ostati? — upita na to sluga.

— Ne! Otvori ona vratašca i baci ga u ponor!...

U dubljini tamnice bila su malena vratašca, za koja je riedko tko znao osim vojvode i njegovih najbližih pouzdanika. A bila su tako udjelana u zidu, da se nisu mogla nikako opaziti. Kroz ta vratašca bacali su u duboki ponor sve žrtve, koje su poginule u toj strašnoj tamnici, da im se tako zametne svaki trag.

Čim je Kuno čuo vojvodin nalog, pridje odmah k vratašcima i vješto ih otvori . . . Svježi uzduh provali iz vana u zadušljivu i vlažnu tamnicu . . . Zatim pomoću samoga vojvode dovuče Boljedraga do njih i strovali ga u ponor . . .

Čas su oba prisluškivala, a tada se iz velike dubine začula mukla jeka . . .

I opet nastao prijašnji mir . . .

— Odputovao je! — nasmieši se rusi Kuno.

— Imat će gospodin djavo jednoga člana više u svomu podzemnomu carstvu! — odvrati vojvoda.

— A što ćemo s njegovim ljudima? — opet će Kuno.

— Razdielit ćemo ih po našim gradovima i kulama.

Na to zatvori Kuno opet vratašca, uzme baklju i izadje s vojvodom iz tamnice . . .

A kada se Kodolah vratio u svoje odaje, stane zadovoljno trti ruke i veselo klicati:

S njim je ukopana moja tajna! . . . Hvala Bogu . . .

Kuno, momče od oka, donesi mi još jedan vrč medovine, da ga izkapim u čast pokojnom prijatelju.

— Da mu bude lakše na drugom svietu! . . .

— I da time dokažem da štujem njegovu častnu uspomenu! opet će vojvoda i stane ponovno piti, dok nije iskapio i treći vrč. A tada je bio već prilično pijan.

Sada se sjeti Ljubislave koju još nije pravo ni vidio, odkako je prispjela u njegov grad, pa zato reče samomu sebi:

— Bilo bi dobro da pogledam tu svoju golubicu, do koje sam došao na tako laki način. Hm! ali što će na sve to reći moja ljubezna Vithburga? . . . Ta bi mi mogla još pokvariti svu moju radost. Ako sazna, da imade u gradu opasnu suparnicu, izkopat će i njoj i meni oči . . . . Odviše je ljubomorna! Moram pitati Kunu dali Vithburga što znade o Ljubislavi . . . .

U to se upravo vratio Kuno opet s punim vrčem

— Kuno!

— Zapovieda tvoja milost?

— Kamo si spremio onu gospojicu, što ju je jučer dovezao moj prijatelj?

— U zapadnu kulu kako si to sam odredio.

— A da li što gospojica Vithburga znade o njoj?

Do sada ništa. Ja sam ju tako oprezno i mudro spremio, da toga nije nitko opazio.

— Ti si valjano momče!

— Milo mi je, milostivi gospodine, da si sa mnom tako zadovoljan.

— A dali je s onom gospojicom i ona druga, njezina dvoranka?

— Jest gospodine, jer ne ću da ju naše služkinje dvore. Mogle bi sve izbrbljati gospojici Vithburgi.

— Duše mi to poznaš žensku krjepost! . . .

— Da ne mogu o ničemu šutjeti! U tom smo mi mužkarci blaženi. Na primjer, što meni povjeriš, to je kao da bio ukopao u grob.

— O tome sam se uvjerio već nebrojeno puta, — potvrdi vojvoda i otpusti Kunu.

— Hm! — stane opet premišljavati kada je ostao sam u sobi. — Bili išao večeras k njoj ili ne? . . . . . Svakako bi dobro bilo, da ju malo utješim i da joj razložim kako će joj biti liepo kod mene . . . . Jamačno se već oporavila od duga puta . . . .

To rekav potegne snažno još nekoliko puta iz srebrnoga vrča i zuputi se tamnim uskim hodnikom u zapadnu kulu, gdje je jadna Ljubislava zajedno s Jelenicom cielo vrieme kukala i naricala svoj jadni udes.

— Uvjerena sam, da nam sada više nema spasa, — govorila je Ljubislava Jelenici, kad je sjedjela na krevetu do njezinih nogu i bolnim pogledima promatrala svoju dvorkinju.

— I ja sam toga mnijenja, — odgovori ova — jer si vidjela i sama na kakovoj hridi stoji ovaj grad. Iz njega nam nema drugoga izlaza već da se strmoglavimo u ponor.

— Ne možemo, jer su željezne rešetke na prozoru! . . .

— Onda nam je šnašati naš udes . . .

— Dok nam se Bog dragi ne smiluje i ne rieši nas ove tamnice.

Pri ovim riečima zaškrinu sobna vrata, a na njima se pojavi polupijani Kodolah . . .

Obje djevojke zavrisnuše i u strahu privine se čvrsto jedna k drugoj.

— No, no, no! — mirio ih vojvoda i uz pohotni posmjeh približi se krevetu na kom su sjedile obje djevojke.

Čim ga je Ljubislava ugledala, odmah ga je prepoznala i izusti:

— Kodolah! . . . Dakle kod njega smo! . . .

— Da, da, dušice, kod Kodolaha si . . . Gle, kako si me odmah prepoznala. No, dobra djevojčice, ne boj se ništa! — brbljao on neprestano i ljuljao se na pijanim nogama. — Kod mene bit će ti liepo. Imat ćeš svega što ti srce zaželi . . .

Djevojka je sve jače drhtala i sve se snažnije privijala uz Jelenicu.

— Oh, kako si lijepa, kao jutarnja zora! . . . . — reče on i sagne se k djevojci, te stane širiti ruke za zagrljaj. . . .

— Isuse, pomozi mi! . . . — zavikne Ljubislava i odskoči u stranu, vičući:

— Nemoj! Nemoj! — opet će zdvojno djevojka. — Smiluj se na me! . . . Ja se tebe bojim! . . .

— Sve će to proći. . . . Tu nema pomoći. . . . Ti si sada moja i ničija više! . . . Ja mogu s tobom činiti što me volja. . . . I ti me moraš ljubiti isto tako žarko kao što ja ljubim tebe! . . . Golubice moja drukčije ne može biti! . . . Hehehe, Franci su ti gospoda koja mogu sve imati što im se prohtije. . . A meni se prohtjelo upravo tebe. . . Pa kada me tvoj mudri bratac predprošle godine odbio, ja sam si sam pomogao. . . Hehehe, golubice, tako ti je to! . . . — cerio se on i napokon htjede da ju silom ogrli.

A nesretna djevojka branila se svom snagom od zagrljaja pohotnoga Franka, koji je strašno zaudarao po medovini i kiselini, vičući:

— Jelenice, pomozi! . . . Ne daj! . . .

No napokon je i sam Kodolah pustio Ljubislavu na miru.

— Za danas je dosta — reče. — Htio sam te samo malo pripitomiti . . . Hehe, golubice, bit će nam još i ljepše! . . . Pripravit ću ja tebi i drugih užitaka, samo čim se povratim iz Heristala . . . A dotle gledaj ptičice da se posvema oporaviš. Želim ti laku noćcu i da sanjaš o meni! . . . — i odtetura prema izlazu . . .

— To je grozno! — hukne Ljubislava čim se vojvoda udaljio. Na licu joj počivala duboka uzrujanost i strah, a bujne joj kose neuredno padale niz ledja i po čelu.

— Ovo je gadan čovjek! — primjeti Jelinica. — Zloba i pohota sieva mu iz očiju.

— Oh, moj Ratimire, gdje si ti? ! . . . Da ti je vidjeti tvoju nesretuu Ljubislavu! — kukala djevojka i lomila rukama . . .

— Zašto nemamo krila kao ptice, da bi mogle odavle odletiti! . . .

I tako su obje u strahu i očaju provelo cielu noć, pa kada je zarudila zora, zgledaju se, rekav jedna drugoj:

— Već sviće! . . . .

— Sada već nisam toliko u strahu — prva će Jelenica.

— Ja jesam, — odvrati Ljubislava — jer grabežljiva zvier ne plaši se niti danjega svjetla.

No Ljubislavin je daljni strah bio netemeljit. Kodolah, koga se najviše bojala odputovao je drugoga

dana s povećom pratnjom na carski dvor. Car Ludovik bio je tada već u Heristalu kod Lütticha, kamo je bio došao iz Ahena da prezimuje i da se sa svojim najuglednijim velikašima dogovori o stvarima, koje će na proljeće predložiti na razplavljanje Maifeldu.

Kodolah, otkako je prispio iz Posavske Hrvatske, nije bio još kod cara, pa zato se morao požuriti na dvor, da ga obaviesti o svim dogodjajima. Već iz Siska bio je poslao Vajfara s posebnim pismom, u kom je upozorio cara da podnipošto ne primi poslanike posavskoga bana, dok on ne stigne, da mu razloži cielu stvar. Taj glasnik zatekao je cara još u Ahenu.

I zato vojvoda nije niti mogao a niti smio dati na sebe dulje čekati. Nije baš s veseljem pošao u Heristal, jer bi bio radje ostao u svomu gnjezdu, da uz liepu Ljubislavu sprovadja jesenske dane, ali je morao na dvor, jer su se već počeli sakupljati državni činovnici i velikaši u mali sabor, koji se je redovito sastajao pod jesen. A bojao se i toga, da ne bi njegov lični neprijatelj majordom Bernard, vojvoda Septimanijski, unatoč njegovomu pismu ipak sklonuo cara da sasluša banove poslanike prije njegova dolazka. On je bio uvjeren, da bi to majordom brzo učinio, ne moguće iz obzira pravednosti, jer je i sam mrzio posavske Hrvate, već samo zato, da ponizi Kodolaha pred carem, i da mu se bar negdje osveti.

A prije nego je otišao u Heristal, strogo je naložio svomu odanom Kuni, da pazi na Ljubislavu kao na zjenicu svoga oka, i neka joj ide u svakom pogledu po volji. Naročito ga je ponovno upozorio, da krije djevojku pred njegovom prijašnjom ljubovcom Vithburgom. Zato neka obim djevojkama donaša potajice jela i pila,

i neka strogo bdije nad tim, da ne bude nitko zalazio u zapadni dio kule, osim njega i jedinoga niemog Vigberta.

I od Kodolahovoga odlazka bila su minula već puna četiri tjedna. Prvi dani mjeseca studenoga osvanuli su redovito tužni i tmurni. Neprijatni hladni vjetar cvilio je i fićukao oko visokih kula i mrkih zidina Kodolahovoga grada, i činio onu tišinu oko njega još tužnijom i nesnosnijom. Samo po koja ptica grabilica zakliktala bi tugaljivo u uzdušnim visinama, kao da jauče i uzdiše za minulim toplim i vedrim danima. Sva priroda poprimila je bolni izgled i spremala se tihano — poput iztrošena i iznemogla starca — na svoj dugi zimski počinak . . .

Jednoga takvog popodneva stojala je pokraj prozora u iztočnom dielu grada ženska od kojih dvadeset i osam godina, i zlovoljno zurila u tmurno jesensko obzorje, na komu su se neprestano gomilali neprijatni oblaci, koji su dolazili sa sjevera i sobom donašali kišu, koja je svojim i sitnim i debelim kapljama udarala o stakla prozora, koja su bila medjusobno spojena šesterokutnim olovnim okvirićima. Bila je to Vithburga. Neka sjeta i bol počivala je na još uviek liepim licima, na kojima se ipak razpoznavali tragovi lakoumnoga života . . . Nekoliko dubokih uzdisaja vinulo se iz njezinih grudi i ona je sama sobom govorila :

— Mrski su mi ti jesenski dani ! . . I nehotice me podsjećaju na daleku jesen moga života . . . Oh, gdje je umiljno proljeće, gdje toplo ljeto, kada sam mogla po ovim šumama koje se steru izpod grada, loviti i sprovadjati dane ? . . . Prebrzo su prošli ! . . . . A tako su isto prošli i liepi dani mladosti . . . Da, onda

me Kođolah silnije i jače ljubio nego što to sada čini. Nekoć je neprestano uza me sjedio, a sada to čini kadkada i sve nekako hladno i pusta srca. Sada tek uvidjam kakav je on čovjek . . . Već dulje opažam da me samo nekako trpi u svojoj blizini i ja najposlije mogu svaki dan izčekivati, da ili posvema zaboravi i zabaci ili da me još protjera iz gradu . . . To će mi biti udes! . . . A od njega mogu se svemu nadati . . . Oh, moji liepi sretni prošli dani gdje ste? Zašto ste tako brzo uminuli?! . . .

I pri tim riečima ukaza se u njenim dubokim očima nekoliko suza . . . U tim suzama počivala je sva bol, sva tuga prevarene nesretne djevojke.

— I sada neka čamim medju ovim pustim i hladnim zidinama moguće cielu zimu. Oh, kako mi staje krv u žilama na tu strašnu pomisao. Groza me hvata, kao da bi mi guje izpijale mozak i krv.

Pri tim riečima udje potiho u sobu Vithburgina sluškinja i pouzdanica Ulrika.

— Gospojice Vithburgo! — reče ona kada je stupila bliže do prozora.

— No što je Ulriko? — upita ova niti se ne okrenuv od prozora.

— Imadem ti reći nešto važna.

— Govori! — zapoviedi Vithburga i okrene se prema njoj.

— U zapadnoj kuli, u onoj maloj sobici, nalaze se dvie djevojke . . .

— Što?! — krikne Vithburga kao da bi ju guja ujela. — Tko ti je to rekao?

— Ja sam ih vidjela prije četvrt sata . . .

— Lažeš! . . . To nije istina! — a bliedilo joj pokrije lica.

— Ne lažem, gospojice! Ja sam ih obje vidjela na rodjene oči.

— A odkale su te djevojke? . . . Zašto su u onoj kuli?... Govori, brzo govori!... Ne muči me!...

Ulrika se u prvi mah donekle uplaši Vithburgine razdraženosti i ljubomora i drhtaše.

— Ulriko, govori, ne muči me! — zavrišti još jače ljubomorna djevojka.

Ja ne znam otkale su, — odvrati sluškinja — samo sam opazila da Kuno bdije nad njima kao nad kakovim dragocjenostima.

— Zašto ga nijesi pitala!...

— Jesam, a on mi je rekao na to ovako: »Ulriko, prozboriš li samo jednu rieč o njima pred gospojicom Vithburgom, onda znaj da će te milostivi gospodar nabiti na kotač kao vješticu!« . . .

— Kuno, da ti se tako zagrozio? — upita nevjerojatno Vithburga.

— Jest, Kuno . . . Ali ja ne ću da toga zatajim. Ljubim te gospojice kao svoju rodjenu majku, i ne mogu a da te ne bi upozorila na to, jer . . . — i Ulrika pri tomu zašuti.

— . . . Što si htjela reći? Brzo govori! . . . — silila ju Vithburga.

— Oprosti, nemoj se zato ljutiti na mene ako rečem istinu, molila — ju služkinja.

— Samo govori! . . .

— Meni se sve čini da su one dvie djevojke ljubovce milostivoga gospodina . . .

— Ne govori toga! — krikne razdraženo Vithburga i tako bijesna kao lavica kada brani svoje.

A onda se izvali na obližnji meki ležaj i stane se po njemu valjati kao bjesomučna, neprestano vičući:

— Dakle, ja se ne varam! . . . Kodolah me više ne ljubi! . . . On imade već dvie ljubovce u svomu gradu! . . .

Ulrika stojala je pokraj prozora kao ukopana i u strahu promatrala nesretnu djevojku, koju je bio svladao silni očaj i ljubomor.

— Gospojice Vithburgo, saberi se! — reče joj napokon kada se sabrala od prvašnjega straha.

No razdražena djevojka nije čula služavkine opomene, već skoči kao pomamna s ležaja i vikaše:

— Gdje su te djevojke? Ja ih moram odmah vidjeti! . . . — i potrči prema izlazu.

Ulrika skoči za njom i stane ju zaklinjati molećim glasom:

— Saberi se gospojice! . . . Ti si sada uzrujana pa bi se mogla i zaboraviti! . . .

— Ja ću ih obje udaviti! . . . Znadeš, udaviti! . . . Ja moram te suparnice maknuti s puta! — i ne mareći ništa za služavkine prošnje otrča dugim hodnikom prema zapadnoj kuli . . .

— Još će počiniti kakovo zlo, — pomisli Ulrika i požuri se za njom.

Vithburga mogla je bez zaprieke doći do sobice u koju su smjestili Ljubislavu i Jelenicu, jer u taj čas nije slučajno bio pred vratima na straži niti niemi Vigbert niti Kuno, koji je inače budnim okom čuvao ulaz u kulu.

Jelenica je upravo sjedila nedaleko od vratiju i bila vrlo zamišljena kada je Vithburga nahrupila onako razdražena u sobicu i u svom ljubomoru oborila se na djevojku i stala ju tući zgrčenim šakama, neprestano vičući:

— Besramnice, ti si se ušuljala u ovaj grad da mi preotmeš vojvodu! . . . Ne ćeš, ne ćeš! . . . Znaj da ti je sada kraj! — i stane ju hvatati za vrat . . .

No Ljubislava koja je razumjela njemački, odmah priskoči iz kuta da obrani svoju drugu u nevolji i klikne:

— Nesretnice, što si naumila?!

Taj prodirući krik potrese Vithburgu i ona pusti Jelenicu da navali na liepu Ljubislavu.

Ali ova je odmah shvatila njezinu nakanu, pa zato odrješito vikne:

— Što hoćeš s nama? . . . Mi nismo ništa krive!

Kad ju je Vithburga ugledala ovako odrješitu i hrabru i nehotice se zaustavi pred njom i prošapta:

— Ala je krasna! . . .

A Ljubislava joj ponovno reče:

— Gospodjo, mi smo ugrabljene! . . .

Ove posliednje rieči razoružaše Vithburgu i ona se vrlo začudi:

— Vi ste ugrabljene? . . . .

— Da gospodjo — ponovno će Ljubislava.

— Ona me jamačno drži za Kodolahovu ženu — pomisli Vithburga.

A onda će opet:

— Odkale ste vi dvie?

— Iz Posavske Hrvatske . . .

*

— Tako daleko! — začudi se još više vojvodina ljubovca. — Pa što vas je donielo ovamo? Kažite mi sve! . . .

I Ljubislava, koja se takodjer ponešto umirila, izpripoviedi u kratko sve kako ju je Boljedrag dao po svojim slugama i nekoj staroj vračari oteti, i kako ju je napokon doveo u Kodolahov grad, gdje čami već neka četiri tjedna.

— I ja sam ju htjela zlostaviti, dapače udaviti, — pomisli Vithburga, kada je Ljubislava dovršila. — A ona je nekriva. Kodolah ju je dao ugrabiti. Nije mu dosta, da je mene zaveo i prevario već hoće i ovu sirotu unesrećiti.

A tada je sjela na Ljubislavin krevet i dugo o nečem promišljala. Vidjelo se na njoj, da se u njezinoj nutarnjosti zbiva nešto neobična . . . Napokon ustane, pristupi mirno do Ljubislave, uhvati ju za desnicu i svojim modrim očima pogleda u njezine velike, crne i sjajne, rekav:

— Ja shvaćam tvoj sadašnji položaj, po gotovo kada se sjetiš svoga doma, brata i zaručnika . . . Srce ti je puno tuge i očaja pri pomisli na budućnost . . . To ja znadem.

Ljubislava gledaše u Vithburgu, kojoj se na licima čitala neka sjeta i nujnost.

Vithburga je opazila kako ju mlada djevojka s nekim sažaljenjem gleda, pa joj reče:

— Ti me gledaš tako milo i pri tomu si negdje misliš kako je Kodolahova žena jamačno nesretna . . . Ali znaj da ja nisam njegova žena.

— Ti si u istinu nesretna, — požali ju Ljubislava.

— Strašno je to živjeti na svietu, bez ikoga svoga, bez poštenja, časti i svrhe! . . . A po gotovo kada te pali ljubomor, kada te vriedja nevjera, onda moraš postati zvier, moraš se zaboraviti kao što sam se i ja danas, kada sam navalila na tebe i na ovu tvoju djevojku . . .

— I ja sam imala sretnih i vedrih dana dok se nije našao nesretni Boljedrag, koji ih je razorio — bolno će Ljubislava.

— Ali koje ću ti ja opet povratiti, — brzo će Vithburga.

— Ti?! — klikne začudjeno Ljubislava. — Kako?

— Još sutra bit ćeš i ti i tvoja dvoranka na slobodi . . .

— Na slobodi! . . . Na slobodi! — klicala razdragana djevojka, a iz očiju joj sievala velika radost i sreća.

— Kada ja već nisam sretna, pa budi ti barem. Hoću da i ja učinim nekakvo dobro djelo na ovom svietu. Sada mi se pruža liepa zgoda zato. A s tim dobrim djelom ujedno ću se i osvetiti podlom Kodolahu. Zašto da se samo ja izjedam. Neka se i on izjeda! . . .

— Dakle ti mi obećaješ, da ćeš me spasiti iz ovoga robstva? — opet će Ljubislava.

— Obećajem.

— Samo ako te ne bi u tomu kako spriečio moj rusi stražar.

— Ti misliš Kunu?

— Da, — potvrdi ona.

— Ne će! Ja ću te unatoč svoj njegovoj pažnji ipak izvesti iz ove kule.

— Oh, Bog će ti naplatiti to plemenito djelo! . . .

— Dobro, dobro, — odvrati na to Vithburga. — Ti budi sutra u predvečerje spremna. A sve drugo je moja briga. Ali te upozorujem, da pred onom rusom ništarijom ničim ne odaješ svoga veselja i uzbudjenosti . . . A sada odlazim. Mogao bi on doći i posumnjati o svemu.

Kad su ostale opet same u sobi, poleti Ljubislava k Jelenici, zagrli ju veselo i klicaše skoro kroz plač:

— Jelenice! . . . Još nije dobri Bog zapustio onih, koji se pouzdaju u Njega! . . . Ona će nas spasiti iz ove špilje! . . .

Zatim su obje klekle na kameniti pod i dugo se vruće molile i zahvaljivale Bogu za sretne viesti . . . Skoro cielu noć sprovele su u razgovoru i nestrpljivom izčekivanju, da čim prije svane dan, koji im imade donieti slobodu. A kada je i taj osvanuo prilično vedar i bistar, primieti Ljubislava:

— U istinu, Bog nas imade rado! Dao nam je povoljnije vrieme od jučerašnjega.

Napokon kada je polegla hladna jesenska večer nad zemlju, stupi Vithburga pobjedonosno s Ulrikom u zapadnu kulu.

— Jeste li spremne? — upita ih.

— O, već odavna! — veselo će Ljubislava.

— Ova ćete redovnička odiela obući, da vas ne prepoznadu. Pod ovim častnim haljinama bit ćete sigurne.

— Da, dobra naša prijateljice, ali kako ćemo same pogoditi pravi put?

— I za to sam se pobrinula. S vama će ići brat ove djevojke. On će vas pratiti jedan dio puta, a tada ćete i same znati dalje.

— Samo ako nas onaj rusi čovjek ne nanjuši.

— Ne će! Njega smo i onoga drugog danas tako opili da ne znadu za sebe. A osim toga dala sam im primješati u medovinu i praška za spavanje, od kojega se ne će jamačno probuditi podpuna dva dana, — nasmije se Vithburga.

— Kako da ti zahvalim za toliku naklonost i prijateljstvo? — pitala je presretna Ljubislava u čas razstanka.

— Ne zahvaljuj ništa, već idi dok je vrieme! . . . Bog neka te prati na povratku u tvoju daleku domovinu! Jedno te samo molim: da se u svojoj svagdašnjoj molitvi sjetiš i nesretne Vithburge, . . . — a oči joj se pri tomu zaliju vrelim suzama.

— Sirota! Mnogo trpi! — pomisli Ljubislava kada je silazila iz kule u dvorište.

Nekoliko časova zatim slušala je Vithburga na prozoru svoje odaje kako je dolje izpod grada, noćnom tišinom odjekivao konjski topot . . . A kada se i taj izgubio u daljini medju mrkim jelovim šumama, uzdahne ona duboko, osloni glavu o desnicu i zagleda se u vedru jesensku noć, šapnuv:

— Hvala Bogu, da sam ju otela pandžama pohotnoga Kodolaha! . . . Sada ću i ja biti mirnija . . .

XVI.

Vithburga bila je tako opojila rusoga Kunu da se probudio tek u predvečerje drugoga dana. Vani se već počeo hvatati prvi laki sumrak kada je podignuo rusu i raskuštranu glavu s uzglavlja, u kojoj je osjećao neobični šum i težinu, kao da ga je tko po njoj pošteno namlatio. Počeo je rukama trti snene mutne oči i pitao

se: što je uzrok toj njegovoj neobičnoj glavobolji? Za tim se stao ogledavati po svojoj sobici u kojoj je bilo još toliko vidno da je razabirao pojedine predmete. A kadâ je ustao iz kreveta nagazio je blizu vratiju na niemoga Vigberta koji je ležao na kamenitom podu kao mrtav. Tek slabo disanje odavalo je da imade u njemu života.

— Kako je taj dospio u moju sobu? — pitao se Kuno u čudu i stao ga čvrsto drmati.

— Hej, glupane!... Vigberte... Zar ne čuješ?! — vikao rusi čovječac i uz to ga još nekoliko puta udario nogom u nadi, da će ga ovako prije razbuditi. Ali niemi Vigbert samo je nekoliko puta duboko uzdahnuo i dalje spavao kao zaklan.

— Kao da su ga vile učarale — primieti Kuno — tako tvrdo spava... Pa neka spava!...

Zatim pogje prema stolu na komu je bilo još prolivene medovine i dva prazna glinena vrča. Čim ih je ugledao, lupi se rukom po čelu i reče:

— Ha! sada se svega sjećam. Ja sam jučer poslije podne ovdje pio medovinu. S menom je bila i plavokosa Ulrika... Da, da, sjećam se, da mi je govorila da sam dražestan momak i da bi odmah pošla za mene samo kada bi bio svoj gospodar... Vražka djevojčica, kako mi je samo neprestano natakala sladku medovinu u vrč. I nije nikakovo čudo da mi danas tako šumi u glavi... Jamačno sam je izkapio za jednu bačvu. A kako i ne bi, kada mi ju je natakala sama Ulrika. Iz njezinih ručica bio bi mi i otrov sladak! — smijuckao se pri tim riečima rusi čovječac i gladio si užareno čelo.

— Samo kako se ova nesreća opila? — pitao se, kada je opet pogledao na spavajućega Vigberta. — Pa

kako je onda dospio u moju sobicu? On je bio na straži pred vratima u zapadnoj kuli. Bit će da je poslije nanjušio da se pije, pa dok sam ja spavao on je izkapio preostalu medovinu i tako se opio, srušio na pod i zaspao... No, baš sam se namjerio na dobroga čuvara!

Tada mu padne na um da bi morao prigledati k djevojkama, koje je jučer ostavio u kuli. I on se odmah zaputi preko gradskoga dvorišta prema zapadnoj kuli. Kada je došao do ulaza vrata su bila zaključana kao obično i on reče sebi:

— Hvala Bogu, da je ona niema pijandura bila toliko oprezna, pa da je zaključala vrata za sobom, jer bi inače bile mogle ove golubice izletiti u božji sviet.

I on segne rukom u džep, izvadi omašni ključ, stavi ga u bravu i otvori vrata od kule.

Ali se ne malo začudio kada je stupio na prag sobice u kojoj su bile zatvorene obje djevojke... Soba je bila prazna, a djevojkama ni traga... Neka strava prostruji mu cielim tielom i on se u prvi mah jedva držao na nogama.

— Pobjegle su! — krikne on i stane se ponovno ogledavati u svaki kutić da se nisu moguće gdje sakrile. A kada je sve u sobi pretražio, poleti u najgornje dielove kule da ih i ondje potraži. Odanle se spustio dugim hodnikom u sjeverni dio grada. Pretražio je sve najmanje i najneznatnije sobice i zakutke, dapače i iste podzemne tamnice, ali sve uzalud.

Tada mu na jednom sune glavom misao, da nije moguće Vithburga nanjušila djevojke, pa ih iz prevelikoga ljubomora još udavila ili ih dala strmoglaviti sa kule u ponor. Zato se ponovno vrati u zapadnu kulu, otvori prozor i napeto poziraše u dubljinu izpod grada...

No razabrati nije mogao ništa, jer se je u to doba bila već noć spustila nad zemlju.

— Gdje su? Kamo su dospjele? — vikao on zdvojno i zabrinuto i trčao kao lud iz jednoga diela grada u drugi.

Napokon odluči da će poći izravno k Vithburgi, da ju upita gdje su djevojke i što je učinila s njima? Ali kada je već bio blizu njezinih odaja, pomisli najednom: »Što onda ako ih ona i nije vidjela? . . .« I upita li ju za djevojke, a ona o njima ništa nezna, to ju može tako razdražiti, da će još u svomu ljubomoru počiniti i kakovo zlo. A onda bi sva krivnja spala na njegovu glavu, i on bi pri toj cieloj stvari najgore prošao. Kodolah mu je prije svoga odlaska u Heristal izrično naglasio i naložio da krije Ljubislavu pred ljubomornom Vithburgom.

I tako je u iztraživanju i promišljavanju proveo cielu noć. A u jutro je pošao k gradskom vrataru, da iz njega izpipa, nije li on moguće bio u sporazumku s djevojkama, pa ih kriomice pustio iz grada. U tu svrhu bio je metnuo u džep nekoliko zlatnika od svoje vlastite prištednje, koju je bio odlučio makar svu potrošiti samo da pronadje djevojke i da time odkloni od svoje glave gospodarev bies. Sa strahom je pomišljao na to: kako će uslied toga pasti u Kodolahovu nemilost, a moguće će ga dati u svojoj srdžbi još i objesiti pred gradom i izložiti gavranima i orlovima za hranu. Zato je rekao u sebi:

— Pa bile te ptičice u samomu paklu, ja ih moram naći.

I kada je stupio k gradskomu vrataru odmah je počeo sladkim načinom izpipavati tko je sve jučer došao

i izišao iz grada? Vratar mu je rekao da su cieli dan dolazili u grad kmetovi, koji su donosili svoj godišnji danak.

— A jesu li gradska vrata bila cio dan otvorena? — upadne Kuno vrataru u rieč.

— Jesu, — potvrdi ovaj — jer je gradski kaštelan bio tako naložio, da se svaki čas ne mora spuštati težki most i otvarati vrata.

— Hm! Hm! — kmrkao Kuno. — A jesi li ti brate vrataru opazio da su iz grada izašle dvie djevojke? . . .

— Duše mi nisam!

Tada se nešto dosjeti rusi čovuljak i ponovno ga upita:

— A jesi li ti bio cieli dan kod ulaza?

— Nisam, već samo do druge ure poslije podne, a onda me je zamienio vojnik Martin.

— Pozovi ga odmah gore! — govorio nestrpljivo Kuno.

A kada se stari vojnik uspeo u vratarevu sobu, odmah će Kuno:

— Brate Martine, dok si ti jučer poslije podne stojao kod vratijuh, nisi li možda opazio, da su iz gradskoga dvorišta izašle kakove djevojke?

— Ne, — reče vojnik — jedino su u kasno predvečerje izašle iz grada dvie častne duvne u pratnji jednoga mužkarca. Ja sam ih još pozdravio . . .

— Dvie duvne! — klikne slavodobitno čovuljak, a brci mu se najeziše kao metlice. — Sada ih imam! To su samo one! A kojim su pravcem pošle? . . .

— To baš nisam pazio — odvrati Martin.

— Ti si u istinu veliki glupan! — srdito će Kuno — Zašto nisi gledao kamo su krenule?

— Pa što se mene tiču duvne? Nek idu kud ih volja! . . .

No Kuno je bio već izašao iz vratareve sobe i umovao:

— Početak je dobar. Te dvie duvne nije mogao biti nitko drugi već Ljubislava i njezina dvoranka. Ali tko je bio onaj mužkarac? Nadalje, kako su one došle do redovničkoga odjela, i čijom je to pomoći sve išlo?

Tada se sjeti na svoje prekjučerašnje časove s Ulrikom, i to mu se najednom učini nekako sumnjivim i zagonetnim . . . Ta on je već nekoliko puta prije govorio djevojci da mu se svidja, ali ona ga je svaki put prezirno i grubo odbila i rekla mu dapače da je: »gadna rusa nakaza!« . . . A prekjučer najednom ona se sama počela prva ulagivati. Osim toga točila mu je toliko medovine, da ga je posvema opila . . . I sada je počeo sumnjati da nije Ulrika bila moguće u savezu s pobjeglim djevojkama. A uz to mu se nametala pomisao, da bezuvjetno mora i Vithburga imati pri tomu svoje prste. Sjećao se, da je onomadne Ulrika nanjušila zatvorene djevojke i, da joj se je oštro zagrozio ako samo jednu rieč o njima spomene pred Vithburgom.

I on je sada bio sve više uvjeren, da je ona ciela prekjučerašnja zgoda s Ulrikom bila tek prosta varka, kojom su ga ulovile u svoje mreže, samo da mogu Ljubislavu odpraviti iz grada. I za niemoga Vigberta bio je tvrdo uvjeren da se nije sam polakomio za medovinom, već da je i njega Ulrika opojila.

A da se o svemu bolje uvjeri potraži Ulriku u iztočnom dielu grada. I kada ju je našao, stane se prema

njoj onako povjerljivo i laskavo ponašati kao i dva dana prije, ali djevojka nije ga ni pogledala, dapače mu je rekla:

— Odlazi od mene rusa grdobo! . . .

To je maloga Kunu tako razjarilo da je siktao kao prigažena zmija i vikao:

— Ha, dobro! . . . Sada mi je sve jasno. Neki dan si me samo zato tetošila da si mogla gospojici Vithburgi pomoći odpraviti one djevojke. To je sve tvoje maslo! Ti si i odala tko je zatvoren u zapadnoj kuli . . . Čekaj gade! . . . — izusti on i obori se na djevojku, koja se nije nadala tomu napadaju.

Na Kuninu viku i djevojčino zapomaganje sletile se gradske služavke, vojnici i sluge. Dapače i Vithburga je dotrčala, kada je začula zapomaganje svoje odane služkinje. A plećati momak Rathard, koji je bio Ulričin ljubovnik, i koji je osobito mrzio rusoga mališa, zgrabi ga za vrat i stane ga šakama nemilo devetati, da izbavi svoju ljubovcu od napadaja omraženog čovuljka . . .

I Kuno je napokon bio podpuno uvjeren, da su djevojke pobjegle pomoću Ulrike i Vithburge, pa je zato smislio osnovu, kako će svu krivnju zbaciti na njih dvie i na Ratharda, da mu se na taj način osveti za sve one nemile udarce, kojima ga je počastio, braneći svoju ljubovcu, a i da tako odkloni od sebe svaku odgovornost za svoju nepažnju.

Konac I. diela.

DRUGI DIO.

I.

Nakon napornoga putovanja i inih potežkoća stiglo je napokon poslanstvo posavskoga bana u Ahen, gdje je još zateklo cara Ljudevita, koji se upravo spremao sa cielim dvorom na zimovanje u Heristal.

Poslanici stigli su onamo u ono doba, kada je na franačkomu dvoru vladalo najljepše razpoloženje uslied toga, što je bio car prije nekoga vremena proglasio svoga najstarijeg sina Lotara svojim suvladarom i baštinikom, a mladje svoje sinove Pipina i Ljudevita, kraljevima, i to prvoga kraljem Akvitanije, jugozapadne Franačke, a drugoga kraljem Bavarske i svih zemalja, koje su bile na jugoiztoku carstva, i tako odustao od diobe carstva na jednake dielove, koja je bila običajna u Franačkoj. Lukava carica Irmengarda sa svojim odanim dvorskim miljenicima i savjetnicima umjela je popustljivoga i slabog cara predobiti za svoju osnovu. Ona je to učinila zato, jer se je boiala, da bi poslije smrti careve mogao njezinim sinovima oteti carstvo Bernhard, kralj talijanski i carev sinovac.

Prvi su dan poslanici proveli u počinku, jer su bili slomljeni od dugoga putovanja, te im je taj počinak bio neobhodno nuždan, dočim su za drugi dan odlučili zatražiti pristup pred cara. I zato je Ratimir kao vodja poslanstva odmah poslije podne zamolio majordoma carskoga dvora, da ga primi i da se s njime prije posavjetuje.

Mrki je majordom primio Ratimira običajnom diplomatskom uslužnošću, kao i sve poslanike drugih naroda, koji su dolazili na franački dvor.

Bio je upravo sam u svojoj sobi, a pred njim su na velikomu stolu ležali omašni smotci pergamene sa kojih su na svilenim vrpcama visjeli ogromni carski pečati, kao i drugi važni državni spisi, koji su se redovito svakoga dana gomilali na majordomovu stolu, da ih prouči i rieši, jerbo se car Ljudevit nije rado bavio njima. Bio je on dobričina, slab čovjek, koji je najradje provadjao vrieme po velikim lovovima i zabavama.

Majordom slušao je vrlo pozorno Ratimirovo pripoviedanje, a na licima bi mu se svaki čas pojavio izražaj nekoga unutarnjeg zadovoljstva, a po gotovo onda, kada je Ratimir spomenuo, kako je Kodolah prigodom banovoga izbora htio silom proturati svoga prijatelja župana Boljedraga rekav, da je tako naložio sam car.

— To je voda na moj mlin! — mislio si majordom u taj mah. — Tu odurnu mješinu, toga Kodolaha moram sada posvema poniziti pred carem! Njegovu dosadašnju moć i upliv moram oslabiti. On ne smije svojom glupom i iztrošenom dosjetljivošću, kao do sada, slaviti nad menom upliv i pobjedu.

Zato reče Ratimiru:

— Budi uvjeren, da milostivi car nije nikada toga naložio. Time je on zlorabio svoju vlast kao carski namjestnik.

— Znaj, da nas je sve to uzrujalo, jer do sada smo si uviek birali svoje banove slobodno i po starim običajima. I da nije bilo umnoga i ozbiljnog župana Vlatovita, narod bi se bio pobunio.

— Zar je bio tako daleko zabrazdio? — upita majordom, koga su bili ovi glasovi još više razveselili.

— Jest! — potvrdi Ratimir. — I zato smo došli u Franačku, da se potužimo uzvišenomu caru na sva Kodolahova nedjela i nepravde, jer se nadamo, da ne će štititi nepravdu. On je skroman i pobožan, pa znade, da je nepravda u nebo vapijući grieh!

— Dakako, dakako! Kodolaha moramo pozvati na red, jer zašto da pravi smutnje i izazivlje narod.

— I da je došlo do čega, onda bi svu krivnju svalio samo na Hrvate!

— Po svoj prilici . . .

— Premda će on to i sada svaliti na nas, samo da se opravda i prikaže nedužnim. I znajući to, već unapried pohitili smo ovamo da vam razložimo cielu stvar, jer smo uvidjeli, da Kodolah ne će da potvrdi izbor bana Ljudevita . . . . Mi hoćemo samo pravicu. Istina neka ide na vidjelo!

— To je liepo od vas, — govorio majordom, komu je bilo više stalo do toga, kako će moći poniziti svoga suparnika pred licem cara i cieloga dvora, nego li mu je bilo do pravice. Jer premda je bio Ratimira primio uslužno, činio je to više na oko nego li iz iskrenosti. Ta i on nije bio ništa drugo već samo oholi Franak, koji je takodjer i sam mrzio Posavske Hrvate,

koje je smatrao samo robovima i slugama velikoga carstva. I zato je samo prividno odobravao Ratimirovn rieči i izjave, jer su mu bile u prilog, da ih upotrebi kao zgodno sredstvo proti Kodolahu.

I kada mu je Ratimir sve potanko izpripoviedao, odvrati mu on:

— Nastojat ću, da vas car pusti čim prije preda se. Ali mi moraš obećati, da ćeš oštro udariti po vojvodi, — smijuckao se zlobno i žmirkao lukavo očima.

— To nam ne trebaš ni govoriti, jer nam je dogorjelo do nokata!

— Samo ako opet carica ne umieša i ovdje prste! — pomisli majordom i stegne pri toj pomisli obrve, zagledav se u pod sobe. — Ona ga uviek štiti i zagovara pred carem . . .

Četvrt sata poslije ovoga razgovara stupio je majordom pred cara Ljudevita da ga izviesti o poslanstvu posavskoga bana, i da ga već unapried pripravi na sve ono, što će čuti od poslanika. I upravo kada je najljepše i s najvećim veseljem pripoviedao caru o uzroku toga poslanstva, stupi u sobu carica Irmengarda, koja nije mogla propustiti, da ne bi čula o čemu razpravlja car s majordomom. Pa zato odmah primieti:

— Gospoda razpravljaju o važnim stvarima? . . .

— Prokletstvo! — promrmlja u sebi majordom. — Ta žena mora svuda zabosti svoj nos i pomrsiti svakome osnove.

I njega je bio u prvi mah spopao takav gnjev, da bi se bio najradije svim mogućim prostotama oborio na caricu, koja je htjela sve znati. Ali se ipak predomislio brzo, jer je znao, da bi time ne samo ljuto povriedio cara, koji je bio u vlasti svoje žene, već da bi

u Irmengardi stekao smrtnoga neprijatelja. Carica nije ga i onako odviše rado gledala na tom uzvišenom mjestu, ali ga je morala snašati, jer je bio vrlo vješt državnik i savjetnik.

Irmengarda je odmah opazila na licima majordomovima veliku zlovolju, i po tomu je odmah znala, da se radi o nekakovoj stvari, za koju bi želio majordom, da ona ne sazna. I da pomrsi carevu savjetniku tu želju, ljubko se nasmije i ponovno upita:

— No, moj gospodine i care, zar nebi smjeli znati, o čemu se radi?

A car, kojemu je i onako bio dosadan svaki državni posao, počne zievati i lieno odvrati:

— Moj mi dragi majordom upravo izvješćuje, da su danas stigli na dvor poslanici novoga bana Posavske Hrvatske . . .

— Tako? — važno će carica. — A u kojemu poslu?

— Da se potuže na Kodolaha.

— Iz toga neće biti ništa! — reče odmah carica svomu mužu. — Ti ih ne smiješ primiti tako dugo, dok ne dodje na dvor i naš vjerni Kodolah! . . . Zar ne, dragi majordome? . . .

Pri tom upitu zaigra joj na ustima zlobni smiešak.

— Ja ne mislim tako, svietla carice, — uzrujanim će glasom majordom. — Poslanike bi valjalo na svaki način primiti, da čujemo, što je ipak na stvari. Nešto ipak mora biti! . . .

— Poslanici bi lako mogli obtužiti vojvodu i nekriva, a njega nema sada ovdje, da bi se opravdao . . .

— To se može i poslie! — brzo će majordom.

*

— Ne! — odvrati carica. — Mi ćemo čekati, dok on dodje na dvor.

— Tako i ja mislim, — tihano će car, koji je odobravao Irmengardine rieči, neprestano zijevao i nešto prebirao usnicama kao da se potiho moli.

— I opet moram uzmaknuti i popustiti! — pomisli ogorčeno majordom. — Onoj mješini i opet neće biti ništa... Nesretna žena, zašto se opet umiešala u moje poslove!...

— Ti više ne smiješ primiti poslanike jer ti je vojvoda već prije nekoliko dana slao po Vajfaru poruku u tomu smislu.

— Da, da, ja ih neću primiti, — govorio opet Ljudevit tihim glasom. — Čekat ćemo Kodolaha.

— Ti umno zboriš, — primieti Irmengarda, a oko usta pojavi joj se pobjedonosni smiešak, što je i opet pomrsila majordomove osnove, uvjerena, da on ne radi u toj stvari s gledišta pravednosti, već da se osveti Kodolahu, koga je ona uviek zagovarala pred carem.

— Ja mislim, da smo sada svršili tu stvar, pa bi te, dragi savjetniče, molio, da me ostaviš na samu, reče car i stane ponovno dosadno zievati i protezati se...

Kada je majordom izlazio, upita ga carica:

— Koliko ih imade u poslanstvu?

— Trojica!... Jedan je od njih osobito liep i mlad!...

Ove dvie posljednje rieči osobito je naglasio i značajno se nasmiešio.

Irmengarda se pri tim riečima lako ugrize za doljnju usnicu i pomisli:

— Hoće da mi se osveti za neuspjeh!...

Na vratima sastao se majordom s ocem Paulusom, koji je upravo išao k caru, da po običaju s njime izmole neke psalme. Bio je on srednjega uzrasta, vrlo suh, sama »kost i koža«, a blied poput crkvenoga voska. Bio je član reda sv. Benedikta, koji je u glasovitomu samostanu istoga reda na Monte Casinu kod Napulja crpio bogato znanje i proučio mudre knjige. Na dvoru je uživao osobiti ugled i poštovanje zaradi uzornoga i upravo svetog života. Pogovaralo se takodjer, da se svaki tjedan nekoliko puta nemilosrdno bičuje u svojoj maloj ćeliji, i tako trapi svoje tielo. I ni jedan od carevih mnogobrojnih savjetnika i vojvoda nije imao na njega toliki upliv kao Paulus. Njegova rieč bila je caru sveta. Dapače, više puta morala je i ista carica pred njim uzmaknuti. Zaradi toga nije ga trpila. Osim toga znao bi joj Paulus više puta spočitnuti i njezin razuzdani život i korio ju, da je to za jednu caricu sramota. Pa kada je on ušao u carevu sobu, Irmengarda odmah primieti:

— Dolazi s v e t i otac! — a porugljivi smieh preleti joj usnama.

Svećenik oborenih očiju pokloni se caru i carici, odvrativ:

— Gospodjo carice, već sam te nekoliko puta molio, da me ne nazivaš svetim ocem. Ja sam samo obični čovjek, a nikakav sveti otac!...

— Ti to zaslužuješ! — brzo će car, koji nije uvidjao, da je Irmengarda izustila tu rieč porugljivo.

A carica, koja je znala, da ničim ne može redovnika tako uštipnuti kao upravo tom jedinom riečju, reče opet:

— Nastoj da i moga dobrog gospodina muža učiniš svecem! . . . On imade sve sposobnosti za to kao i ti. Imati ću bar dva zagovornika u nebu više! . . .

Paulus, koji se počeo zgražati nad tim caričinim riečima, podigne oborene oči i zagrmi joj oštro evangjeoske rieči:

— Ne sabirajte si blaga na zemlji, gdje hrdja i moljac kvari i gdje ga lupeži izkapaju i kradu! Nego sabirajte si blago na nebu, gdje ni hrdja ni moljac ne kvari i gdje lupeži ne kradu i ne izkapaju. Jer gdje je tvoje blago, ondje ti je i srce! . . .

No ohola Irmengarda izašla je ponosnim korakom još prije iz sobe, nego što je Paulus dovršio evangjeoske rieči, pokazujući time, da joj nije ni najmanje stalo do moralnih prodika dvorskoga svećenika. Ona je ljubila samo dvorske spletke, vesele igre, lovove, pustolovne zgode, udvaranja i laskanja državnih dostojanstvenika i svojih miljenika; jednom riečju ona je uživala u veselomu životu, koji je često puta vodio i do razuzdanosti. A slabi i bezbrižni car nije svega toga vidio, a još manje vjerovao. On se pouzdavao u svoju liepu pustopašnu ženu i držao ju za najkrepostniju gospodju u cielome franačkom carstvu. Dapače i istomu Paulusu znao bi odgovoriti, kada bi ga upozorio glede carice, da nije u redu, što se tako vlada:

— Pustimo to dragi Paule! Ta mlada je, nek se proveseli . . . Ona je ipak uza svu svoju veselu ćud krjeposna i vjerna žena.

Paulusu se dakako nisu svidjali takovi carevi odgovori, jer se uvjerio sam na svoje oči, da carica nije onakova, kakovom ju drži njezin muž. Pa kada je nakon poduljeg vremena uvidio, da mu je uzaludan svaki napor, da razkalašenu ženu privede na krjeposniju stazu, okanio se uzaludna posla i posvećivao radje svoje sile dobroćudnomu caru. A Irmengarda bila je opet sretna, što je njezin muž radje sprovadjao vrieme u družtvu s Paulusom i ostalim redovnicima nego s njom. Ona si je pako brzo našla zamjene u liepom Balderichu, s kojim je tratila vrieme u ljubavnim razgovorima. A uz njega bacila bi kadkada oko i na koga drugog dvorskog dostojanstvenika.

I čim je došla u svoju sobu stane promišljavati o riečima, što joj ih je čas prije dobacio majordom.

— Rekao je, — poče ona — da je jedan od njih osobito liep i mlad. Posliednje je rieči osobito živo naglasio . . . Htio me s njime bocnuti . . . Hahaha! Valjda mu je žao, što za njega ne osjećam sklonosti! No, kad bi još ovakovi zagrižljivci našli mjesta u momu srcu, onda ne bi bila vriedna da se nazivam franačkom caricom . . . Tko hoće steći moju naklonost i ljubav taj mora u istinu biti biti dostojan toga, taj mora biti i liep i mlad i družtven . . . Jer ja tražim ljubav, veliku ljubav, koju mi ne može dati moj muž-fratar komu se po glavi vrzu samo psalmi i fratarske halje . . . . Ja tražim, ja čeznem za ljubavlju, za užitkom, a Paulus mi to zamjera. No on nema pravo. Ne mogu svi biti svetci! . . . Moje srce teži za neograničenom slobodom, za promjenom . . . To godi mojoj naravi i ja se zato ne dam u ničemu smetati. Zar svietu za volju da se odrečem onoga za čim mi teži srce? Ne! jer onda bi pokazala da sam budala. Izabrala sam si Baldericha, učinila sam ga svojim milostnikom samo zato jer je umio osvojiti moje srce. Ali istinu govoreć, on mi je postao dosadan . . . Već ne nalazim u njemu

onh čara kao prije. Trebalo bi opet malo promjene, koja bi me raztresla iz ove sadašnje jednoličnosti. Želila bih junakom svoga srca učiniti onoga, koji bi bio nešto izvanredna, nešto posve drugo nego što su ovi dosadni dvorski savjetnici i službenici . . .

Zato je počela misliti na onoga, koji je »osobito liep i mlad«, kako je to naglasio majordom. Moguće bi taj bio onakav kakvoga si je ona zaželila . . . Moguće bi taj mogao zavladati njezinim srcem. I u njoj se rodila živa želja, da čim prije vidi te poslanike iz Posavske Hrvatske, a naročito onoga koji je tako »liep i mlad« . . .

I u takovim mislima sprovela je ona skoro cielu noć, te je jedva izčekala osvitak drugoga dana, da vidi te poslanike, i da se sama na svoje oči uvjeri, je li majordom rekao ono iz puke zlobe ili je govorio istinu.

I u jutro kada ju je jedna od njezinih mnogobrojnih dvoranka češljala i odjevala, stavi joj pitanje:

— Kunegundo, jesi li ti vidjela one strane poslanike što su jučer prispjeli na dvor?

— Jesam milostiva gospodarice, — odvrati dvoranka.

— A kakovi su to ljudi?

— Kršni i visoki kao gora. Pravi gorostasi! Na našemu dvoru nema tako jakih ljudih.

— Da li su mladi ili stari?

— Dvojica su već vremešna, a treći je mlad kao kaplja i liep kao onaj angjeo, što je na žrtveniku u dvorskoj kapeli . . .

— To je jamačno on! — pomisli carica. — Eto, i ova potvrdjuje majordomove rieči.

A onda podigne oči prema Kunigundi koja ju je upravo češljala i s nekim usiljenim smieškom reče:

— Oho, zar ti se tako svidja? . . .

Dvoranka se zarumeni preko ušiju i zbuni se na ovu caričinu primjedbu, ali ipak odvrati:

— Ne svidja se samo meni, već i svim drugima.

— O, još ljepše! — klikne carica.

— A gospodji Hedvigi tako se dopao da je jučer rekla: »Odmah bi pošla s njime, samo da nisam udata i da nemam odraslih sinova!« . . .

— To mora u istinu biti izvanredan čovjek, — pomisli opet carica — kada su sve moje dvoranke tako izgubile glave za tim posavskim Hrvatom . . . No, ja ga moram danas vidjeti, pa ma što bilo! . . .

I zapovjedi Kunigundi, da ju zaodjene u ruho koje je oblačila samo u svečanijim zgodama.

A kada je dvoranka dovršila svoj posao reče joj Irmengarda da ju ostavi na samu . . . Tada stupi pred veliku srebrnu ploču, koja joj je služila kao zrcalo i ogleda se u njoj govoreći:

— Tako liepa nisam bila već davno!... Svaki nabor na haljini, svaka igla u vlasima, svako zrnce bisera stoji na svome mjestu. Danas sam posvema zadovoljna s Kunigundom . . . A kada bi ona bila slutila za što šam se dala tako urediti, jamačno bi mi bila hotimice taj sklad poremetila na momu odielu.

Rekav to zadovoljno se nasmješi i ogledavaše se ponovno u srebrnoj ploći.

— I sada mogu izaći, — reče napokon. — Neka vidi taj mladi poslanik franačku caricu u njezinoj ljepoti.

No u taj tren stupi u sobu mladi paž, poklekne na desno koljeno, poljubi caricu u ruku i reče:

— Milostiva carice! ... Jedan strani boljar moli, da ga pustiš preda se ...

— Tko je? — dostojanstveno će carica.

— Čini mi se, da je jedan od onih poslanika, koji su jučer stigli na dvor ...

— Nije li to onaj mladi? — brzo će i nekom lakom uzrujanošću carica.

— Jest, milostiva carice! — potvrdi paž.

— Neka odmah unidje! — zapoviedi ona, a neka radost prostruji joj cielim tielom ...

A onda pomisli:

— To je valjda on! .... Što hoće samo od mene? ...

Medjutim udje Ratimir u caričinu odaju. Paž ponovno poljubi svojoj gospodarici desnicu i udalji se.

Čim je Irmengarda ugledala Ratimira, uzdrhta od uzbudjenosti i upre u njega svoje crne oči ...

A i Ratimir, kada ju je ugledao onako stasitu i krasnu, ostao je zapanjen. Čuo je bio već prije o Irmengardinoj ljepoti, ali nikada nije držao, da bi bila tako krasna i dostojanstvena. Zato sve nehotice pomisli:

— Divne li žene! ...

Irmengarda kao da je naslućivala njegove misli, pa mu se ljubezno i prijazno nasmieši.

Tek sada se Ratimir duboko pokloni carici, pristupi k njoj i poljubi ruku rekav:

— Svjetla carice. Ja sam Ratimir, župan iz Posavske Hrvatske ...

— I poslanik? — brzo će carica.

— Tako je! Dodjoh k tebi da ti se poklonim i da te umolim, da posreduješ u pravednoj stvari, zaradi koje sam došao ovamo.

— Jučer sam čula od majordona da ste stigli na dvor.

— Ti imadeš upliva na svietloga cara, pa gledaj da nas čim prije primi.

— A o čemu se radi? — upita ona tako, kao da joj nije upravo ništa poznato.

— Došli smo da umolimo svietloga cara da potvrdi našega bana.

— Tako? A zar nije Kodolah to učinio? Ta on je barem od cara dobio tu ovlast.

— On hotomice ne će da ga potvrdi, već bi rado da na bansku stolicu podigne svoga prijatelja Boljedraga, koga mrzi cio narod.

— Dragi poslaniče, — reče carica nekom osobitom milinom i prijaznošću — ali mi moramo saslušati i Kodolaha. Nebi bilo pravedno, da razpravljamo stvar bez njega.

— On će prikazati cielu stvar u skroz nepovoljnom svjetlu po nas i mi ćemo kao uviek ostati kratkih rukava! — reče prilično oštrim tonom Ratimir, a oči mu sievale kao munje.

— Ti si se sada tako izrazio kao da na našemu dvoru nema pravice ...

— Kako za koga!

— Prenaglo sudiš! — ukori ga Irmengarda blagim glasom.

— Svietla gospodjo! Kada bi ti znala, što radi Kodolah iz moga naroda, kada bi ti vidjela sva ona na-

silja i grozote, sve one vapaje nesretnih matera, i ti nebi drugojačije govorila! . . .

— Ako je tako, onda neka se što točnije iztraži ciela stvar. I temelji li se tvoja pritužba, znaj, da ću ja biti prva, koja ću se zauzeti za tebe . . .

— Ne za mene, već za cio moj narod! — izpravi ju župan.

Carica se lako nasmieši na ovaj izpravak, jer je hotomice i proračunano rekla za tebe, samo da učini svojim riečima što dublji dojam na mladoga župana, i da ga time upozori, da joj je po volji.

— A kada se kanite vratiti kući? — okrene carica razgovor na drugu stvar.

— Čim prije tim bolje, jer nas i ban i narod nestrpljivo izčekuje.

— Iz toga ne će ništa biti! — pomisli odmah Irmengarda. — Ti ne smiješ tako brzo ostaviti ovaj dvor. Uložiti ću sve sile i raditi ću potajno, samo da se to zategne . . . Ti moraš biti moj, pa makar što bilo!

— Kada se možemo nadati, da će nas car primiti? — upita Ratimir.

— Toga ti, dragi poslaniče, za sada još ne mogu reći. Prije ću govoriti s carem i majordomom.

— Nastoj, gospodjo, da ne budemo ovdje uzalud tratili dane.

— Zar ti se tako hiti kući? Ne svidja ti se u Franačkoj? — smiešila se ona dobrostivo i neprekidno upirala krasne oči u mladoga župana.

— Moramo se vratiti čim prije, jer tako glasi zapovied našega bana . . .

— Koji će se još neko vrieme strpiti — pomisli

Irmengarda — jer ti, moj krasni viteže, moraš ovu zimu sprovesti u družtvu franačke carice . . .

A onda će mu opet:

— Govorit ću s carem . . . A za poslije podne te pozivam, da mi budeš počastni pratilac na šetnji, — i pruži mu ruku za cielov.

Ratimir se duboko pokloni, prihvati udvorno caričinu desnicu, poljubi ju onda i reče:

— Hvalim ti svietla gospodjo na tolikoj susretljivosti, kao i na tvomu odlikovanju!

A kada se župan udaljio, klikne ona razdragano:

— U istinu divan mužkarac! . . . Neka se pred njim sakrije i Balderich i svi ti franački vitezovi i boljari. U ovomu je sama svježina i ljepota. Ta u njemu vrije krv i mladost! . . . Oh, da mi je samo znati, kakav sam dojam učinila na njega . . .

I ona opet stupi pred srebrnu ploču i dugo se promatrala u njoj i samoj se sebi zadovoljno smieškala . . .

— Držim, da sam mu se svidjela, jer čim je stupio u sobu, stao je kao ukopan. Jamačno ga je osupnula moja ljepota, jer takova što nema u njegovoj zemlji. Tamo su negdje sve same nezgrapne i divlje žene, prave barbarke, koje nemaju smisla za ljubav i uživanje . . . A on je tako liep i mlad kao kaplja! U njemu negdje sve izgara od želje za opojnom i slatkom ljubavi. Jamačno si je čas prije mislio: kako bi bio sretan, kada bi ga ljubila . . . A da mu je istom znati da sam ga već odabrala za svoga budućeg miljenika, ne bi bio rekao da se mora čim prije vratiti u domovinu . . . No, što se je danas prenaglio, to će bez dvojbe za koji dan već opozvati. Dok vidi, da ga odlikujem kao

malo koga drugoga, brzo će zaboraviti i na Kodolaha, i na domovinu, i na cara, pa će samo čeznuti za mojom blizinom.

Pri ovoj pomisli Irmengarda se zadovoljno i blaženo nasmiješi i stane već unapried praviti osnovu, kako će Ratimira uloviti u svoje mreže i učiniti ga svojim ljubavnikom.

— Nema dvojbe, on će odmah biti moj. Ja mu moram prva pružiti priliku, jer se on inače ne bi prvi usudio ponuditi ljubav jednoj moćnoj i liepoj carici . . . O, kako si sretan, liepi poslaniče! Niti ne slutiš, kakova te čeka sreća i užitak . . . Koliki će ti biti zavidni za to! Već danas poslie podne moram početi izvadjati svoju osnovu. Za to sam ga i pozvala na šetnju . . .

U to udje paž i najavi:

— Milostiva carice! Konji su i pratnja spremni za šetnju i čekaju samo na tvoju milost.

— Odkaži! — odvrati carica. — Promislila sam si. Do podne ne izlazim nikuda . . .

Paž popostane časak, bojeći se, da nije njegova liepa gospodarica zlovoljna, ali kada je opazio na njezinome licu zadovoljstvo i veselost, izadje iz sobe da izvrši njezinu zapovied.

A poslije podne oko treće ure izašla je Irmengarda samo u pratnji dviju svojih dvoranka i četvorice paževa na popodnevnu šetnju. Ob lievu joj je jašio Ratimir, koga je bila još do podne pozvala.

Kada su izjašili, majordom je upravo stojao sa svećenikom Paulusom pokraj prozora i primjeti:

— Gledaj, časni oče, našu caricu! Već si je našla ovoga poslanika iz Hrvatske . . . Držim, da ovo novo ca-

ričino poznanstvo neće biti Balderichu s voljom, jer je u ovomu Hrvatu stekao opasnoga suparnika . . .

A Paulus na to samo podigne oči prema nebu i odvrati:

— O, Bože! kada će ona ipak upoznati stazu krieposti? . . .

— Meni se čini da nikada! — reče majordom.

Popodne bilo je vrlo ugodno i toplo, ali su se ipak već opažali tragovi rane jeseni.

Carica bila se s Ratimirom prilično odmakla od svoje pratnje, jer je tako uviek običavala, kada bi imala uza se koga boljara, a to zato, da dvoranstvo ne čuje sve, o čemu se ona razgovara.

— Ja sam o podne govorila s carem — počne ona, kada su bili sami — ali ne da se nikako na to sklonuti, da bi vas primio.

— Ne! — uzklikne Ratimir začudjeno. — Što je tomu uzrok? . . .

— Morate čekati na Kodolaha . . . . Nisam li ti pravo rekla jutros.

— A tko zna kada će doći. On je ostao iza nas još u Hrvatskoj.

— Težko prije jesenskog sabora.

— To je predugo čekati!

— Nije druge! Ja sam ga dosta nagovarala i molila ali uzalud . . . No, zato ti ne će biti dosadno. Čim prispijemo u Heristal, car će dati velike lovove u kojima će sudjelovati svi boljari carstva koji će doći na sabor . . .

— Ja nisam sa svojom braćom došao u Franačku u lov, već da tražim pravicu za svoj narod i otačbinu! — odvrati on nekako ogorčeno i ljutito.

— Bude li taj liepi divljak uviek takav, to se onda nemam od njega ničemu nadati — pomisli Irmengarda i već ju stade hvatati zlovolja.

— Dakle Kodolahu se više vjeruje nego poslanicima posavskih Hrvata! Onda nije nikakovo čudo da pravi nasilja i bezakonja, kada mu to sve muče odobravate! — govorio dosta ogorčeno Ratimir i pri tom mu udarila krv velikom silom u glavu i on je sav pocrvenio u licima i po vratu.

— Nagao je! — pomisli Irmengarda. — Ali ovakovi su u ljubavi obično strastveni i žestoki, a to bi meni bilo samo u prilog.

I da ga donekle umiri, reče mu:

— Ne žesti se odmah. Vidi se, da u tebi vrije krv tvoga podneblja. Čekaj, ja ću ponovno caru govoriti za vas.

— Bar neka nas za sada sasluša, a kada dodje Kodolah neka nas onda suoči s njime. Ono što ćemo sada reći caru, reći ćemo mu i pred licem Kodolahovim. Mi se ne plašimo istine već nasuprot mi hoćemo da ona izbije na površinu ... Car se valjda zato nećka jer misli da bi mi valjda lažima potvorili vojvodu. To ne! ... Mi se ne služimo takovim sredstvima, jer naš narod veli: »gdje laž ruča tamo ne večera!«

— Oštro govoriš! ...

— Što mi je na srcu, to mi je i na jeziku. Ne poznam pretvaranja. Ja sam Hrvat!

— To mi se svidja od tebe. Volim ljude koji su otvorena srca ...

Još nije Irmengarda pravo ni dorekla svojih rieči, kada iza obližnjega grmlja izkoči uzplahireni srndač i nahrupi upravo na njezinoga konja ... Vatreni vranac

od toga nenadanog susreta sa šumskim stanovnikom silno se uplaši, propne se i napokon počne kao biesan juriti niz cestu ... Iz caričinih ustiju vine se prestravljeni očajni krik, koji je još više uplašio vatrenoga konja. Obje dvoranke i paži takodjer zavrisnu, i od velikoga straha nisu znali što da počnu. Jedan od četvorice paževa ipak je bio toliko sabran da je odmah poviknuo:

— Carica je u smrtnoj pogibelji, jer će ju konj zbaciti u ponor koji nedaleko odavle zieva pokraj ceste!

Jedinoga Ratimira nije ostavila hladnokrvnost i čim je čuo pažev poklik podbode konja i poleti za caricom kao striela ... Dvorani su odmah razabrali da je župan pošao carici u pomoć ...

I upravo je dojurio u odsudni trenutak, jer caricu od ponora nije dielio veći razmak od kojih desetak koračaja. Ratimir, čim je sustignuo konja uhvati ga za uzdu tolikom silom da je odmah stao kao ukopan .... Snažna desnica mladoga župana obuzdala je bies uplašene životinje, kojoj se cjedila pjena iz gubice i zaduhanih nozdrva ...

— Hvala Bogu, spašena je! — Klikne veselo Ratimir kada je obuzdao konja.

Irmengarda je u zdvojenju i strahu obim rukama grčevito zagrlila oznojeni vrat svoga konja i blieda poput stiene drhtala i težko disala. U prvi trenutak nije smogla niti cigle rieči, tako ju je svladao strah na pomisao, da će se strovaliti u ponor ... Leden joj znoj u jedan čas probio cielim tielom, kada je gledala pred sobom crnu propast, držeći za stalno, da joj nema više spasa. Takove grozote nije još nikada doživjela u svom životu.

I zato ju svu zaokupilo neko posebno, umiljno čuvstvo, kada je u najstrašniji i najopasniji trenutak začula Ratimirove rieči : »Hvala Bogu, spašena je !« ... Te njegove rieči pričinile joj se u onaj opasni trenutak, kao da su došle sa samih nebesa. Nije vjerovala samoj sebi, da li je moguće to, da je izbjegla strašnoj smrti upravo u zadnji trenutak . . . Ali kada je osjetila, da njezin konj stoji mirno pod njom, i kada je vidjela da snažne i kriepke ruke Ratimirove upravo nadčovječnom snagom drže uzde njezinoga konja, njoj je odlanulo . . .

— Samo tebi imadem zahvaliti svoj život, — reče ona Ratimiru, kada se nakon nekoliko časova oporavila od užasnoga straha. — Ti si za me stavio na kocku svoj vlastiti život !

— To mi je dužnost da ti pritečem u pomoć . . . Hvalim Bogu da je sve tako prošlo.

— To je bio takav čin koga bi malo tko obavio onakvom hladnokrvnošću kao što si ga ti . . . Rietki su takovi junaci !

Ratimir komu su godile ove caričine pohvale i rieči samo se lako nasmieši i odvrati :

— Previše ističeš moj čin. Nije nuždno ! . . .

Irmengarda je bila tako oslabila od pretrpjeloga straha, da se nije mogla vratiti na konju u dvor, pa su zato dva paža brzo odkasala na svojim konjima u Ahen, da dojave caru što se zbilo, i da dovedu dvorska kola, na kojima će se Irmengarda odvesti.

Na dvoru bili su svi upravo izgubili glavu od straha i užasa, kada su im paževi dojavili caričinu nezgodu. Sam car Ljudevit dao si je osedlati konja i

pošao s velikom pratnjom dvorske gospode i dvorana na mjesto gdje je čekala carica na kola.

Majordom se je potajno veselio toj caričinoj nezgodi. Zato je pred svećenikom Paulusom rekao :

— To je kazna božja ! . . .

— Jest ! Sada si pravo rekao ! I Bogu je već previše njezine lahkoumnosti i zloće . . . Kada sam ju jučer poslie podne i opet malo ukorio, ona mi se porugljivo nasmijala i nazivala me »svetim ocem«. Rekla je dapače neka nastojim da iz cara učinim sveca, jer da će barem imati na nebu dva zagovornika više . . .

— Odviše je slobodna i objesna, — primieti majordom.

— Moguće će se sada popraviti. Današnja nezgoda mogla bi ju malo opametiti . . .

— Nikada ! — uleti naglo majordom u rieč dvorskomu svećeniku. — Ti časni oče još ne poznaš Irmengarde tako dobro kao ja . . . Vuk mienja dlake ali ćudi nikada ! Dok joj mine prva uzrujanost i strah, ona će i opet nastaviti stari život . . .

— Siromašni car ! — uzdahne Paulus. — On, koji je tako dobar i skroman morao se namjeriti na ovakovu sotonu . . .

Ali se pri ovoj rieči brže udari nekoliko puta u prsa govoreći :

— Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa ! . . . Bože oprosti mi tu rieč ! . . .

Za jedan sat već se vraćala ciela pratnja u Ahen. Sav se grad uzrujao zaradi caričine nezgode, i sve se sjatilo u ulice kojima se vozila Irmengarda. Osobito je sirotinja, kojoj je carica uza svu svoju lakoumnost bila darežljiva, stavljala nebrojena pitanja :

*

— Kako je svietloj carici?
— Što se to dogodilo?
— Zašto se poplašio konj?
— Tko ju je spasio?
— Odkuda je taj junak koji je oteo ždrielu smrti?
— i bezbroj tomu sličnih.

A kada su stigli pred dvor bila je tu već tolika navala ljudstva da su dvorski vojnici morali praviti prolaz za caričinu kočiju.

— Kako je blieda milostiva carica! — govorili jedni.

— Nije čudo! Gledala je već u oči smrti! — rekoše drugi.

— Dobar je Bog koji ju nam je spasio! — zahvaljivali pobožno treći i radosno klicali liepoj carici, koja je bila upravo duboko ganuta na svim izražajima vjernosti svoga naroda.

Kada su ju odnieli u njezine odaje naloži dvorski liečnik najveći mir, da se može visoka bolestnica oporaviti od prevelikoga straha, jer su joj svi živci bili uzdrmani, a ona sama slaba i iznemogla.

II.

Odlazak carskoga dvora iz Ahena u Heristal morao se je radi carice odgoditi na neizvjestno vrieme, jer je prava slabost i iznemoglost nastupila kod Irmengarde tek prema jutru drugoga dana, čemu se nisu nadali niti isti liečnici. A to ih je veoma zabrinulo i uplašilo, po gotovo kada je carica počela bulazniti nerazumljive rieči.

Stari dvorski liečnik Bertold više bi puta zakimao glavom i prišapnuo svomu mladjemu drugu:

— Strah se je ponovno povratio u nju. To mi je za čudo... Potraje li to dulje, mogla bi još šenuti i umom.

— Ja držim — reče mladji — da je morala noćas o tomu sanjati, i pomisao da ponovno srče s konjem u ponor tako ju je potresla da se pojavila vrućica i bulažnjenje.

— Po svoj prilici, jer kada su ju jučer dovezli bila je doduše vrlo uzrujana i slaba, ali nisam na bilu opazio da bi se mogla poroditi vrućica. I ja se posvema slažem s tvojim mnienjem.

No bojazan staroga lječnika bila je svakako pretjerana, jer vrućica još oko podneva popustila, a na večer već se carica osjećala prilično dobro. Ali liečnici još nisu dopustili da ustane iz kreveta tako dugo dok joj posvema ne prodje smalaksalost i uzrujanost. A da to bude čim prije, zabranili su svakomu pristup u caričine odaje. I sam car, da ju ne buni, pohodio bi ju dnevice samo jedanput, te bi se zadržao kod nje tek nekoliko časova. Cielo vrieme njezine bolesti sproveo je u molitvi i pjevanju psalama, da izmoli od Boga zdravlje za svoju ženu. I svećenik Paulus molio je takodjer za caricu, ali njegove pobožne molitve bile su namienjene više za duševni nego li tjelesni oporavak Irmengardin. On je držao za stalno da će ova nezgoda caricu svratiti na put pokajanja i poboljšanja.

Napokon nakon dva tjedna izjavili su dvorski liečnici, da je minula svaka bojazan, i da se carica posvema oporavila, te da je sposobna za put u Heristal.

Car je jedva dočekao tu radosnu viest i to iz dva razloga: prvo, što se je carica oporavila, a drugo, što će se moći u svomu tihomu i milom Heristalu podati

omiljelomn lovu. To je iza molitve i psalama bio njegov najveći uzitak. Prostrane i guste heristalske šume pružale su udobno zaklonište raznoj i plemenitoj i neplemenitoj divljači. Tu, u njegovom zimskom dvorcu sakupljali su se najradje ugledni franački boljari, jer su znali, da im nigdje ne će proći tako brzo dosadno i monotono zimsko vrieme kao upravo na dvoru u Heristalu. Uz liepu caricu, otmene dvorske gospodje bilo dosta ugodne zabave. Tu su se sastajali najglasovitiji jongleuri, koji su svojom svirkom i pjevanjem zabavljali mrku inače franačku gospodu.

Ta boravci u Heristalu bili su za svakoga zaljubljenog viteza čarni i nezaboravni, te je mnogi od njih upravo žalostnim srcem pozdravljao osvit novoga proljeća, kada se je većinom svaki opet vraćao u svoje tvrde gradove, da tamo sprovede toplo ljeto i blagu jesen.

Car je stigao u Heristal u drugoj polovici listopada. S njime došlo je onamo cielo dvoranstvo iz Ahena. Tihi inače Heristal oživio je novim životom. Već prvih dana nakon careva dolazka stali su se u velikom broju sakupljati ugledni i moćni boljari, savjetnici i crkveni dostojanstvenici. Mnogi je pohrlio onamo samo zato, da se uvjeri na svoje oči dali se je u istinu liepa carica oporavila od svoje nezgode, jer inače sve zimske dvorske zabave i veliki lovovi ne bi imali prave vriednosti i zanimljivosti, ako bi carica Irmengarda bila odsutna. Ona je bila upravo stožer oko koga se sve to kretalo. I zato je radost bila veća i iskrenija, kada su se uvjerili da je carica već zaboravila na svoju nezgodu.

Vrieme je bilo u listopadu neobično liepo i toplo, tako toplo, kao da je na domaku proljeće, a ne zima.

A tomu su se radovala franačka gospoda, jer su mogla bezbrižno provesti cieli dan u prirodi, po prostranim šumama, bez bojazni da će se koji nahladiti u lovu. Melankolični inače car Ljudevit takodjer se posvema promienio. Svoju mrku i ozbiljnu ćud kao da je bio ostavio u Ahenu, a veselu i bezbrižnu primio u Heristalu. On, koji je i onako slabo mario za državne poslove, sada ih se posvema odrekao i prepustio sve na volju svojim doglavnicima, koji su takodjer sliedili primjer svoga nehajnog vladara, pa je tako ciela uprava za sve to vrieme počivala spokojnim snom. Velikoj gospodi bilo je liepo i dobro, pa se nisu dalje brinula za siromašni narod, koji je stenjao pod pritiskom raznih tereta i daća, koje je morao podavati velikašima, koji su za svetinju držali samo silu i svoj britki mač.

Dan prije Svih svetih bio je car zakazao prvi veliki lov, kod koga su imali sudjelovati svi boljari i strani poslanici koji su bili u to vrieme došli na dvor. I Ratimir zajedno sa županima Zdeslavom i Dragovitom bio je takodjer u Heristalu, jer su im na dvoru rekli da moraju čekati na sabor, pred koji će iznieti svoje tužbe i tegobe. Ratimir u sporazumsku s ostalima pristao je na to da će čekati do sabora, jer se je nadao da će njegove izjave i pritužbe proti Kodolahu porazno djelovati na franačku državnu gospodu, koja će valjda ipak jednom upoznati svoju nepravdu. A osim toga računao je i na samu caricu Irmengardu, kojoj je nedavno spasio život i koja mu se kroz sve vrieme pokazivala osobito prijaznom i sklonom. U svojoj prostodušnosti nije odmah opazio da lukavu caricu vode samo strasti, i da ona misli samo na nedopuštenu ljubav, već je držao da su to izražaji njezine zahvalnosti za spašeni život.

Napokon se približio i prvi veliki lov. Već u svu zoru nastala je u dvorištu i oko carskoga dvora buka i metež. Bezbrojne sluge sjedjele su oko velikih oganja, koji su svojim crvenkastim svietlom razsvietljivali mrke zidine carskoga dvora. Lovački psi, hrtovi i jazavčari, ležali su svezani na dugim konopcima pokraj slugâ koji su ih milovali i govorili im pohvalne rieči. Neki su od njih svojim pametnim pogledima pratili svaki njihov mig, zadovoljno mahali repovima ili opet nestrpljivo štektali.

Jutro je osvanulo tmurno i hladno, jer se bila dan prije izlijala obilna kiša. Mnoge je lovce veselilo takovo vrieme jer su tvrdili da za njih lov imade tek onda pravi čar ako je vrieme tmurno i nepovoljno.

Oko sedme ure zatrubili su paževi u lovačke rogove, a to je svima bio znak da se valja spremiti na polazak. Car Ljudevit osobito razdragan i veseo izašao je s Irmengardom prvi iz dvorca, a za njima ostali boljari i strani poslanici. Jedni paževi držali su već u pripremi konje, drugi su odmah priskočili i podržavali stremen caru i carici kada su se uzpinjali na konje, dočim su treći držali lukove i strelice. I kada se ciela povorka svrstala u red, zaoriše ponovno rogovi i veliko odlično družtvo ostavi dvorište carskoga dvora i spusti se sa brežuljka u dolinu prema obližnjim šumama. Veseli žamor, bučni razgovori i zveka oružja prekidala je tišinu tmurnoga jesenskog jutra. Po razkvašenim šumskim putovima ležale kaljuže blatne vode koja bi svaki čas poštrcala koga-toga lovca, kad bi jače potjerao svoga jogunastog konja. Lovački psi, koje su sluge vodili povezane iza povorke, neprestano su čevkali i natojali da se dovinu slobode.

U sredini prve šume na prilično prostranoj čistini zaustavilo se cielo družtvo. Konje su privezali uz obližnje hrastiće i ponudili im siena. A kada su razpustili pse po šumi nastalo je takovo lajanje i štektanje da se orila ciela šuma. Lov je započeo... Car, koji je bio vrstan lovdžija dao se s nekolicinom svojih velikaša u potjeru za rutavim medvjedom čiji su se tragovi jasno razabirali u razkvašenoj zemlji. Ostali razišli se u većim i manjim skupinama po cieloj šumi da progone divljač. Na čistini ostali su napokon samo konji, te dvorski kuhači s nekoliko sluga koji su imali pripraviti objed.

Ratimir pošao je u družtvu s Dragovitom i Zdeslavom u potjeru za jednim velikim jelenom, koji je, uplašen od ljudskih glasova, zvuka lovačkih rogova i pasjega štektanja upravo nabasao na njih.

— Krasne li životinje! — klikne prvi Dragovit, koji se divio neobičnoj veličini zvjerke i njezinih upravo ogromnih rogova.

— Ne čudi se ništa, već brže odapni! — vikne Zdeslav i sam namjeri luk za bježećim jelenom.

— Pogodio si! — vikne Ratimir.

— Upravo medju rebra, — primieti Dragovit.

— Valja ti ruka! — opet će Ratimir.

Jelen pogodjen ubojitom strjelicom propne se od velike boli, a krv mu brizne iz rane, ali ipak nije klonuo, već se kao pomaman dao u daljnji bieg.

— Šteta bi bila da nam umakne — reče Zdeslav i pozove Dragovita da podje za jelenom u potjeru, dočim je Ratimir ostao sam na prijašnjem mjestu da čeka drugu divljač.

On je stao pred jedan debeli hrast, koji mu je služio kao zgodno i sigurno zaledje, da ga nebi iznenada otrag napao krvoločni vuk ili rutavi medo. Na ledjima u tobolcu imao je otrovne strjelice a u desnici držao je spremno napeti luk i pozorno prisluškivao ne će li čuti dolazak kakove zvjerke. U takovom izčekivanju sproveo je nekoliko časova, ali niti su se vraćali njegovi drugovi, niti je dočekao koju zvjer.

— Jamačno im je jelen daleko pobjegao pa su ga otišli tražiti — pomisli on. — I ja bih odmah pošao za njima samo kada bi znao kojim su pravcem krenuli. Ovo izčekivanje mi je odviše dosadno.

Još on u mislima a nedaleko od sebe začuje praskanje suhoga granja i šuštanje uvehloga lišća . . .

— Bit će kakova zvier! — reče on i naperi luk, pripravan da svaki trenutak odapne ubojitu strjelicu.

I zakloni se još bolje za hrast da ga ne bi zvier odmah opazila i da mu se ne bi vratila natrag još prije nego li bi on odapeo strielu. Ali kada se još jednom nagledao iza hrasta opazi, da se prevario u izčekivaju, jer to šuštanje lišća nije poticalo od zvieri, već je to prema njemu netko jašio. U prvi mah nije mogao prepoznati jahača jer je isti bo još zaklonjen medju grmljem. On pako izadje iz svoga zakloništa i pusti luk.

— To je carica! — klikne on kada ju je ugledao.

— A, ti si tu, moj liepi junače! — reče ona razdragano kada je ugledala mladoga župana.

— Čekam, ali ništa još ne dočekah — odvrati on.

— No, zar nisi mene dočekao? — primjeti carica s posmjehom.

— Istina, — potvrdi Ratimir i sam se nasmieši na ovu caričinu primjedbu.

— Jedva sam te našla, — reče ona kada je sjašila s konja i privezala ga za obližnje drvo.

— Ti si mene tražila? — začudi se župan.

— Da, upravo tebe. Tražila sam te na sve strane dok se evo ipak ne namjerih.

— Zašto me ona traži? — upita se Ratimir i bilo mu to nekako zagonetno i nevjerojatno, što je čas prije čuo.

— Kako vidim ti nisi danas sretan u lovu. — opet će carica. — Bit će da si zaljubljen u koga? . . . Zar ne? . . .

— Nisam, — izgovori se on, komu se čudnim pričinilo njezino ponašanje.

— To bi bilo za čudo da ovako liepi, mladi i hrabri vitez ne bi znao za ljubav! . . . A gle mene, ja sam carica, udata sam, pa ipak još čeznem za ljubavlju koje nisam našla kod svoga suhoparnoga muža — reče ona i bez okolišanja približi se posvema Ratimiru uhvativ ga za desnicu. — Oh, moj liepi izbavitelju, kada bi ti znao kako ja izgaram, kako ja čeznem za junakom koji bi me žarko ljubio, ja bih mu poklonila za uviek svoje srce . . . Ti misliš da sam sretna što sam carica. O, ne! Što će mi sjaj, što moć, što blistava kruna i carski plašt, ako nemam ljubavi! . . . To sve je ništa! . . . Meni se samo hoće ljubavi, velike, žarke ljubavi. Samo u njoj bi našla svoju sreću! . . .

Ratimir je stajao zapanjen i slušao caričino očitovanje ne rekav niti jedne rieči.

— I ja sam našla takvoga junaka u tvojoj osobi. Tvoj nedavni junački čin ne da se ničim naplatiti, već jedino ljubavlju . . . Ja ću biti tvoja! . . . Izgorjet ću od velike ljubavi za tobom! . . . Kada si me izbavio

iz očite smrti, to hoću da budem tvoja! . . . Pomisli, koliki bi bili sretni, kada bi ih liepa Irmengarda ljubila, a po gotovo kada bi im sama ponudila ljubav kao što ju nudjam tebi . . .

Ratimir se gotovo upropastio na ovakove neočekivane izjave i u prvi mah nije znao, što bi joj odgovorio. Kada ju je gledao pred sobom onako liepu i punu ljubavne strasti i nehotice sve proti njegovoj volji počele se u njemu javljati, a neki nutarnji glas govorio mu dapače: »Daj primi ponudu liepe carice!« . . . A taj ga je nutarnji glas skoro posvema smutio i on je bio kao u kakovoj omaglici. Sam nije znao što bi na sve to počeo,

A Irmengarda, koja je dobro vidjela tu njegovu borbu i muku, upotriebi taj trenutak, pa će ponovno:

— Ne oklievaj! . . .

Ovo još više smuti župana. I već je skoro htio reći »hoću«, ali u taj čas stvori se pred njim slika njegove Ljubislave, kojoj je zavjerio ljubav i vjernost do groba, i on ustrašeno vikne:

— Neću! . . . Ne mogu! . . . Ne napastuj me! . . . Bježi od mene! . . .

— Zaklinjem te, ne odbijaj me! . . . Budi moj! Oh, budi moj! — vapila ona u svojoj strasti.

— Neću! Ne mogu! . . .

— Zašto ne? — upita Irmengarda strastveno.

— Ja ljubim drugu, ja imam zaručnicu!

— Ah! — vrisne carica i uhvati se rukama za srce. —

— Gospodjo! — reče uzbudjeno Ratimir. — Nije liepo, da me nagovaraš na takovu podlu i griešnu ljubav. Ti si udata, pa kako možeš tako gaziti svoju vjeru, kojom si se pred božjim žrtvenikom zavjerila svomu mužu? . . .

— Tiho! — krikne ona biesno. — Ne trebam tvoje poduke! . . .

U taj trenutak javio se nedaleko otegnuti zvuk lovačkoga roga i povici:

— Bježi carice! — reče uzrujano župan. — Netko dolazi. Ne bi rado da nas nadju same ovdje, jer bi to mogli razno tumačiti! . . .

— Idem, idem i sama, — odvrati ona ljutito — da ti ispunim želju. Ali ti još jednom velim: Promisli, dok je vremena. Moglo bi ti kasnije žao biti! . . .

To rekav posjedne hitro konja i odjuri kao vjetrom gonjena istim putem kojim je i došla.

— Strašna žena! — reče Ratimir kada je gledao za odilazećom caricom. Stramota, jedna franačka carica pa se tako zaboravila! . . . O, moja mila Ljubislavo oprosti, skoro sam zagazio u zlo. Malo da nisam prekršio svoju rieč. Napast je bila odviše velika i nenadana. No, hvala dobromu Bogu da sam ju ipak sretno svladao! . . . .

III.

Oko druge ure poslije podne odjekivali su lovački rogovi na svim stranama šume. To je bio znak da je prvi veliki lov svršen. Zato su se stali mnogobrojni lovci sakupljati na onoj čistini, gdje su bili u jutro sjašili sa svojih konja i gdje su sluge i dvorski kuhači pripravljali objed.

Car je bio izvanredno zadovoljan s uspjehom lova, kada je pred sobom gledao naslaganu gomilu od bez-

brojnih zeceva, srna, jelena, veprova, lisica i risova, a medju njima i nekoliko medvjeda, te jednoga ogromnog bivola.

Zatim su posjedali po medvjedjim krznima i jelenskim kožama koje su bile sluge već prije razprostrli po vlažnoj ledini. Gladni su lovci tečno, a neki dapače i lakomo zalagali i mirili svoje nestrpljive želudce.

A k njima su neprestano još pridolazile nove skupine lovaca koji su bili zaostali u šumi i koji su prečuli zvuk rogova koji su ih pozivali k objedu. Medju tim posljednjima bio je i Ratimir, koji se poslije onoga prizora s caricom Irmengardom odmah dao u potragu za svojim prijateljima županima Zdeslavom i Dragovitom, na koje se namjerio negdje u dubokoj nutarnjosti šume. Do onoga časa dok je on njih našao, bili su oni već uz ostalu sitniju divljač poubijali i dva ogromna vepra.

Ratimir je pokušao da s njima lovi, ali i opet nije bio sretne ruke, jer osim jednog jedincatog jelena nije ubio više niti komada. Za cieloga lova bio je vrlo raztrešen, što je napokon upalo u oči i obojici župana, te su ga stali pitati za uzrok te njegove raztrešenosti i zlovolje. Ali on na sve te upite nije htio još za sada spomenuti ni cigle rieči o onom prizoru s Irmengardom. Nikako se nije mogao pravo snaći, sve mu se činilo, kao nevjerojatno da mu je liepa carica nudila svoju ljubav. A to mu se zato činilo nemogućim i nevjerojatnim, što se sve zbilo brzo i nenadano. Ali kada se sjetio onoga svega što se dogadjalo, došao je do uvjerenja kako njegova mila Ljubislava visoko stoji nad liepom al propalom caricom. I s nekom ogavnošću pomišljao je na Irmengardu, koja se je za volju strasti i nedopuštene ljubavi tako zaboravila, te je sama ponudjala svoju ljubav njemu, mužkarcu . . . A još ga više čudilo da ju je ponudjala upravo njemu, koji je tek bio došao na dvor i koji je mrzio sve, što je franačko. I sada je tek pravo upoznao, na kako visokom stepenu stoji Ljubislava i kolika je u njoj kriepost i bezazlenost. I bio je samim sobom zadovoljan, što nije u onaj trenutak poslušao onaj nutarnji glas, koji ga je neprestano mamio i nukao na to, da prihvati caričinu ponudu, i da se upusti s njome u ljubavne pustolovine. Tim činom on bi bio pogazio svoju ljubav i svoju rieč, kojom se zavjerio Ljubislavi, i neb bio vriedan, da joj ikada podje na oči.

I bio je odlučio, da će se klonuti družtva strastvene carice, samo da ne bi i opet s njezine strane došlo do onakovih prizora, kao što je bio onaj u šumi. Pa zato, kada se vratio medju lovce, nije htio da sjedne gore više, gdje su bila sjela njegova oba prijatelja, i gdje su sjedjeli ostali strani poslanici, već je ostao dolje, samo da se ne mora sastati s Irmengardinim pogledima. I dok su se drugi za objeda hvalisali, koliko su poubijali divljači, Ratimir je samo šutio i mrko gledao preda se.

A i Irmengarda bila je za cieloga objeda sveudilj nekako uzbudjena i nije htjela da pokaže veselo i zadovoljno lice, premda se njezin miljenik Balderich naprezao da ju udobrovolji i razveseli. Ali uza svu svoju uzbudjenost nije ipak propustila primietiti:

— Svi nam se do sada pohvališe što su ulovili, jedino gospodin poslanik iz Posavske Hrvatske šuti! . . .

— Da, da, istina je, — javi se i car, — od njega nismo čuli.

Ratimir podigne na te rieči glavu, upre svoj ponosni pogled u cara i odvrati:

— Danas bio sam vrlo loše sreće...

— Jamačno je gospodin poslanik zaljubljen! A tko je sretan u ljubavi, nesretan je u lovu, — uštine ga Irmengarda pred svima i pri tomu se nekako zlobno nasmieši.

Balderich koji je sjedio do carice prigne se k njoj i šapne:

— Jamačno da je u tebe zaljubljen, moja divna gospodarice, kao što si i ti u njega...

A ona mu na to dosta surovo odvrati:

— Balderiče, ne zbijaj šala! — i okrene mu ledja.

Ratimir nije mogao ostati dužan na caričinu primjedbu, pa samo odvrati:

— Svietla je gospodja jako znatiželjna!...

No franački boljari stali su si medjusobno govoriti da je poslanik iz Posavske Hrvatske slab strielac, koji ne zna baratati lukom i strjelicama, pa zato da i nije ništa ulovio. A markgrof Teodulf od Jülicha počeo je iz Ratimira praviti ruglo i prišivavao mu svakojake krpice zaradi slabe lovine. To je napokon tako razjedilo staroga župana Zdeslava, da je sav užaren progovorio:

— Vi se svi toliko hvastate svojom današnjom lovinom, a iz moga pobratima pravite ruglo i podmećete mu da ne zna vješto baratati oružjem. Ajde, natječite se s njime u strjeljanju, pa da vidimo, koji je od vas vještiji!...

Markgrofu od Jülicha zatitra pri tim riečima porugljivi smiešak oko ustiju i on odvrati:

— Vazda sam spreman mjeriti se u tome s tvojim prijateljem! Primam izazov!...

— Ne hvali se već unapried! — primieti stari župan.

A kada su i ostali koji su sjedjeli u blizini, čuli taj izazov, stanu se odmah živo zanimati kako će se utakmica svršiti. No većina je franačke gospode bila uvjerena, da će se hrvatski poslanik osramotiti pred svima, jer nad markgrofom Teodulfom nije bilo jamačno u svoj franačkoj zemlji vještijega strjelca. Jedini car Ljudevit usudio se s njime mjeriti, ali i to samo donekle. Zato se je sve začudilo, kada su čuli, da će se Ratimir s njime natjecati u strjeljanju. I ohola gospoda nisu mogla zatajiti svoju preranu radost. Dapače i sama Irmengarda skine odmah s desnoga kažiprsta svoj krasni, dragim kamenjem urešeni prsten i klikne:

— Ovo će biti nagrada onomu koji ostane pobjednikom!

A markgrofu Teodulfu zakuca na te caričine rieči još jače srce i pomisli:

— Ovaj će prsten biti moj!...

I odmah se stanu dogovarati u što će zgadjati. Balderick predloži da strieljaju na hitre sokolove kojih je bilo dosta u onoj šumi.

Ratimir je odmah u početku utakmice vidio da imade s vrlo vještim strjelcem posla, ali to ga nije ni najmanje smelo. On je dapače u početku navlaš prepuštao svomu protivniku da bere lovorike. Ali kada je pod zadnje počeo i on pokazivati svoju vještinu, počela su franačka gospoda široko otvarati oči i diviti se Ratimirovoj lakoći i vještini u strjeljanju. I kada su već počeli nekoji govoriti da je dosta utakmice, jer se pokazalo da je i Ratimir vješt, onda on sam uzme liru od jednoga blizu stojećeg pjevača i reče:

— Još ćemo zgadjati u nju. Tko zgodi uzastopce svih sedam žica na njoj, i to počevši s desna na lievo, taj će biti pobjednik!

Nekoji se na ovaj izazov nasmijaše, ali druge je to vrlo iznenadilo, i oni su tvrdili da je takova što nemoguće; ali su se poznavajući markgrofovu vještinu nadali, da će on ostati pobjednikom.

Liru su postavili u udaljenost od kojih trideset koračaja i markgrof Teodulf počeo je prvi zgadjati. Prve tri žice skinuo posve lako, ali tada je u liri nastao otvor, kroz koji su strjelice umakle i tako promašile cilj.

A franački boljari govorili su:

— Taj priedlog bio je ludost! To nije moguće!

I kada je carica vidjelja da je Teodolfu uzaludna svaka daljnja muka, obrati se k Ratimiru i reče:

— No, pa da vidimo tebe poslaniče!

A u tim njezinim riečima počivalo je neko omalovaženje i kao neka poruga.

Ratimir je to dobro primietio i počeo je ravnati i napinjati svoj luk. Ali su mu za nišan morali postaviti novu liru, jer su na prijašnjoj manjkale prve tri žice. I kada su mu novu namjestili, stane on tako brzo i vješto zgadjati da je za časak, dva, snimio s lire svih sedam žica. Tolika, upravo još nevidjena vještina iznenadila je svu prisutnu gospodu, i ona su ostala kao poparena. Ratimir je dokazao da je daleko vještiji od najboljega franačkog strjelca markgrofa Teodulfa.

A stari župan Zdeslav videći Ratimirovu pobjedu, postane najednom tako zadovoljan i veseo, da je neprestano pljeskao rukama i govorio:

— Živ bio Ratimire! Osvjetlao si nam lice!

A onda pristupi k Teodolfu od Jülicha i upita ga.

— No, gospodine moj, što veliš sada?

— Niesam mislio, da bi tvoj prijatelj bio tako vješt, — priznade on nekako zlovoljno i mrko.

— Dokazao je, da imade još vještijih strielaca od vas Franaka.

Kada se utakmica svršila, pristupi sama carica k Ratimiru:

— Evo ti pobjedniče zasluženе nagrade! — i pruži mu svoj skupocjeni prsten.

Ratimir se na te rieči pokloni pred caricom dužnim poklonom, ali odvrati odrješito i ponosno:

— Hvala ti svietla gospojo na daru! Ja se nisam takmio s markgrofom Teodulfom za taj komadić zlata i nekoliko dragulja, već lih samo zato, što su ova ugledna gospoda počela na me nišaniti svojim svakojakim primjedbama . . .

Ove odrješite rieči osupnuše sve boljare. Napokon nastane glasno prigovaranje i mrmljanje . . . A Balderich prvi vikne:

— To je uvreda! . . .

No stari župan Zdeslav odmah odrješito odvrati:

— A to nije bila uvreda kada ste malo prije pravili ruglo iz poslanika? . . . Ha?! . . .

A nekoja se gospoda na to razsrde ali i postide, jer su odmah uvidjela da je Zdeslav pravo primietio.

Irmengardu bila je spopala velika srčba, te je u onaj čas, kada je Ratimir onako ponosno odbio njezin prsten sva pozelenila. A to tim više, što se je nadala da će taj njezin dar ipak donekle umekšati ponosnoga župana, te da bi mogao u liepomu poslaniku probuditi

*

simpatije za nju pri pomisli, da ga je ona skinula sa svoje ruke i njemu ga darovala . . . I ona je od toga časa počela kipjeti svom mržnjom na Ratimira, jer se je morala odreći nade da bi on ikada mogao biti njezin. A u zlobnom, poniženom, ojadjenom i strastvenom srcu stala se radjati osveta i bies. Ona se u taj trenutak zaklela, da mu se mora osvetiti. Pa kada su se u predvečerje vraćali u Heristal reče ona ogorčeno caru:

— Ovi divljaci iz Posavske Hrvatske ne smiju biti primljeni pred ovaj sabor!

— Meni je svejedno, — odvrati car nehajno.

— Ali meni nije! — osorno će i razdraženo carica. — Neka čekaju do Meifelda. Treba ih poniziti!

Sutradan davao je car u počast svim svojim lovcima sjajni objed, koji se sastojao iz mesa one divljači koju su bili dan prije poubijali u lovu. Vješti dvorski kuhači umjeli su divljač upravo zamjerno pripraviti, tako da se poslanici koji su bili došli s talijanskoga dvora nisu mogli dosta nahvaliti tečnih jestvina. Blagovalo se u velikoj dvorskoj blagovaonici, koja je bila sva popločena glatkim i svjetlim mramornim pločama. Lukovi u romanskom stilu skladno su se izticali uz ostale zidove dvorane, koji su bili gradjeni iz sivkastoga tesanog kamena, a po njima su visjeli kao ures mjedene kacige, štitovi, lukovi, strjelice i blistavi mačevi. Svjetlo je ulazilo kroz prozore, zatvorene malenim, zelenkastim, staklenim pločicama, obrubljenim šesterouglastim i okruglim okvirićima iz olova.

Za objeda se mnogo čavrljalo i razgovaralo unatoč tomu, što su mnogobrojni pjevači i glazbenici i previše bučili i zaglušivali razgovor svojim pjevanjem i glazbilima. Ratimir je s ostalom dvojicom župana sjedio

medju poslanicima, koje je bio slao vojvoda od Beneventa da s franačkim dvorom izravnaju napetost, koja je bila nastala izmedju njega i cara, kada je uskratio danak.

Nekako u polovici objeda okrene se stariji beneventski poslanik k Ratimiru i upita ga:

— Niesi li ti onaj vitez, koji je jučer u lovu iznio prvenstvo nad markgrofom Teodulfom?

— Jesam, — potvrdi Ratimir.

— Žao mi je, da i ja niesam bio tamo. Čuo sam od svoga prijatelja, da je to bilo vrlo zanimivo.

— I jest, — reče opet Ratimir. — Franačka gospoda stala su mi se rugati i govoriti, da ja niesam nikakav strielac. Pa da im protivno dokažem, izazvao sam njihovoga vještaka Teodulfa od Jülicha na utakmicu.

— To si dobro uradio, — potvrdi poslanik — jer ova su gospoda na dvoru postala odviše objestna . . . A da ti pravo kažem, ono mi se još najbolje svidja od tebe što si odbio caričin prsten . . .

— To sam navlaš učinio, da im dokažem, da mi nije stalo do onih nekoliko draguljnih zrnaca kao što je to bilo momu protivniku, komu sam na očima čitao pohlepu za njima.

Na ove se rieči sagne beneventski poslanik k Ratimirovu uhu i s lakim posmiehom primieti:

— Ti se poslaniče varaš, da je markgrofu Teodulfu bilo stalo do onih dragulja. Ne, on ih se samo zato htio dočepati, jer je mislio da će po njima zadobiti i široko srce liepe i lahkoumne carice . . .

— Tako mi poštenja, ti bi mogao imati pravo! odvrati potiho Ratimir.

— O, nisam ja prvi put na ovom dvoru. Kroz moje višegodišnje poslanstvo imao sam dovoljno zgode da ju upoznam.

— Njoj se svidjaju liepi mužkarci . . .

— Zar si i ti to već zamietio? . . . Reći ću ti samo to: kolikogod sam puta došao na dvor, uviek sam opazio, da imade drugoga ljubovnika . . . Sada je vitez njezinoga srca Balderich . . .

— Ne bih rekao, — primieti Ratimir. — Koliko sam mogao u ovo nekoliko tjedana opaziti, nije joj baš tako u volji.

A pri tim riečima sjeti se onoga prizora, što se zbio dan prije u šumi, ali o komu nije htio pred svojim novim znancem reći niti rieči.

— Onda jamačno imade već nekoga drugoga, — i pri tomu se ponovno nasmieši.

Medjutim su sluge u srebrnim i zlatnim zdjelama doniele do njih veprovine i tako ih prekinuli u njihovu razgovoru. A kada su i nje nešto založili, nastavi opet razgovor beneventski poslanik:

— Reci ti meni, gospodine, kako ste vi zadovoljni s franačkim gospodstvom?

— Da ti pravo rečem nikako! Kodolah nam hoće izguliti kožu s tiela . . .

— Kada sam si stavio to pitanje, mislio sam si, hoće li se naći barem jedan čovjek u svietu koji bi pohvalio Franke i bio zadovoljan s njima. Ali toga nema na svietu! . . . Znaj, i nama su dozlogrdili. Ugnjetavaju nas neprestano radi danka, koga im mora naš uzvišeni vojvoda plaćati. Radi njega bilo je već i pobune, a prošle godine uzkratili smo im taj danak.

A na to se Ratimir nešto sjeti i zapita svoga susjeda upotrebiv zgodu kada su svirači upravo najjače bučili, te ga tako nije mogao nitko drugi čuti:

— Čuješ poslaniče, kako ti se svidja car Ljudevit?

— To ti je prava lutka, koja misli samo na lov, a za državne se poslove ništa ne brine. Zato mu i cvate tako carstvo!

— Bune se na sve strane!

— A to će sve oslabiti veliko Karlovo djelo.

— Dao Bog! — zaželi Ratimir.

— Dobro govoriš — potvrdi i beneventski poslanik. — To je samo nama potlačenima u prilog.

— Samo se bojim da ova nova dioba carstva nebi opet ojačala Franke.

— Ne boj se. Na svomu putu ovamo zaustavio sam se na nekoliko dana i u Rimu. Tamo sam čuo da carev sinovac i talijanski kralj Bernhard nije s time zadovoljan, što mu je car predpostavio Lotara, koji je mnogo mladji od njega. Mogli bi za kratko vrieme dočekati svakojakih komešanja . . .

— Kako čujem, to vrije na sve strane, — opet će Ratimir.

— Ali kada prevri, tada jao si ga njima! . . .

U to se već svršio i objed, a carica se s nekim svojim dvorskim gospodjama spremala na popodnevnu šetnju. Njoj se odmah stavio na službu čitavi broj boljara i vitezova, dočim su stariji ostali za stolom i zalievali vinom mastnu veprovinu.

Negdje već u predvečerje pristupi majordom k Ratimiru i reče mu:

— Poslaniče, carica je na te silno ljuta. Nisi mario odbiti njezin dar!

— Nisam mogo inače! — odvrati župan oštrim tonom.

— Ali ona će ti sada jamačno kod cara pomrsiti poslove glede Kodolaha — dovrši majordom i odmah pristupi k drugomu poslaniku da s njime zapodjene razgovor.

— Neka pomrsi, — pomisli Ratimir kada je ustao od stola — jer već unapred vidim, da ne će i onako biti pravednosti u toj stvari. Prije ili poslie mora medju nama odlučiti mač! . . .

IV.

Prava srdžba i razdraženost bila je Irmengardu spopala tek poslie nekoliko dana. Sve ono što je u njoj kuhalo i buktilo od dana velikoga lova moralo je napokon provaliti iz nje. Ona se osjećala poniženom i uvriedjenom u svom ponosu. Nije bilo dosta da ju je Ratimir ponizio kada mu je sama ponudjala svoju ljubav, već ju je i pred licem cieloga dvora i malo ne svih franačkih boljara ponovno uvriedio odkloniv najodlučnije njezin skupocjeni dar, za koga bi drugi vitez sve žrtvovao samo da ga steče i da se uzmogne pohvaliti da je to prsten carice Irmengarde, najljepše žene u cielom franačkom carstvu.

A takova što ne može se tako lako zaboraviti i pregorjeti . . . Bies njezin bio je još i zato tako velik, što ni jedan franački velikaš nije smio Ratimira izazvati na megdan, jer je bio poslanik, sveta osoba, koju mora svatko štovati i cieniti. Njezin ljubovnik Balderich bio joj je odmah rekao: »Ja bi ga naučio pameti, samo da nije poslanik!«

Ali glavni žalac za njezin ponos bio je svakako taj što je odbio njezinu ljubav i prezreo njezinu strast.

— Takova što nisam još doživjela! — vikala ona razdraženo i ogorčeno. — Ja, ohola i ponosna franačka carica, išla sam se sama poniziti pred tim prostakom!... Zašto sam se tako zaboravila? Sada će se on hvaliti, da sam ga grlila i cjelivala i da sam ga mamila k sebi . . . O, koje li sramote za mene! . . .

A onda se opet zamisli, te nakon dulje stanke reče:

— Ne, do toga ne smije doći! Ja ću mu se sama zagroziti da će osjetiti moju pravednu srčbu, ako o tomu spomene bilo pred kim samo jednu jedincatu rieč. Tada se više ne će na to paziti je li on poslanik ili nije. Moj Balderich će naći već izliku da ga izazove.

Pri ovim riečima kao da se je malo umirila, i stala ponovno na to misliti, kako je Ratimir bio glup, da nije znao upotriebiti one zgode u lovu . . . »Da me je poslušao, to bi ja sada počivala na njegovim grudima i u slatkom zagrljaju cjelivala njegova usta, liepe žive oči i visoko čelo« . . . To bi bio za nju pravi užitak, jer ona je već odavna čeznula za takovim liepim mužkarcem kao što je Ratimir. Svi njezini bivši ljubovnici bili su joj već odvratni . . . . Za svoju ljubavnu strast tražila je čovjeka koji bi ju samo cjelivao i grlio, i koji bi samo nju držao jedinom srećom na svietu . . Pa kada ga je ugledala, odmah je pomislila:

— Taj bi bio za me! . . .

I zato je već od prvoga svog razgovora s njime počela nastavljati mreže liepomu županu, počela je strašću za njim plamtiti, te je napokon do toga došlo, da mu sama ponudi ljubav, te ga prva privinula svojim

rukama na uzburkane grudi, pritisla ga prva na svoje srce, samo da bude sigurnija za njega ... A on ju je upravo u taj za nju najljepši čas prezreo i odbacio od sebe, doviknuv joj oštro: »Neću! ... Ne napastuj me! Bježi od mene!« I kao da ju je taj čas guja ujela za srce, takovu je osjetila bol i poniženje. Drugi njezini ljubavnici uzdisali su mjesece i mjesece za njom, puzili su u prahu pred njom, poput vjernih psića cjelivali joj noge, srtali u najveće pogibelji na svaki njezin mig, dok im je pokazala tek stoti dio one sklonosti, koju je pokazala prema Ratimiru. Pred nijednim nije se tako ponizila, da bi ga sama prva zagrlila i cjelivala, a pred njim je to učinila ... I sve je to bilo uzalud. On je na svu tu njezinu veliku i žarku ljubav ostao tvrd i nepomičan, kao i hridi u njegovu zavičaju ...

I ona je opet ponovno stala pomišljati na to: ne bi li još jednom pokušala da ga nagovori i predobije za sebe. Ona bi na sve brzo zaboravila, samo kada bi se mogla nadati, da će popustiti. Strast i čežnja za liepim županom bila je tolika, da ga nije tako lako mogla pregorjeti. Ta strast ju je neprestano palila i nukala na to, da i opet pokuša Ratimira uloviti u svoje mreže.

— On mora biti moj! — klikne ona jamačno već po stoti put. — Ja ću sve ono zaboraviti, što se je dogodilo, tako ću ga dugo hvatati, dok ga posve ne umorim i ne svladam. Ja ću ustrajati u svojim jurišima na njegovo srce, a on će ipak napokon uvidjeti da ga silno ljubim i da čeznem za njim ... Tolika ljubav svladati će i njega, i on će kleknuti do mojih nogu ... Htjela sam, da mu se osvetim, ali mi ljubav i čežnja za njim toga ne dopušta ... Ali to sve mora sada ići opreznije i lukavije nego li dosele. Ja sam se bila prenaglila u svojoj ljubavi, pa ga je možda upravo to moje nenadano i nesmotreno ljubavno očitovanje zateklo nepripravnoga ...

Ali u to ju poče mučiti misao, kako bi mogla doznati koga to Ratimir ljubi, i bili se ona te žene ili djevojke mogla kako dostati. U svojoj strasti bila je pripravna svojoj sretnijoj suparnici stati kao zmiji na glavu, samo da ju uništi i makne s puta, i da se tako lakše dočepa Ratimira. Zato reče:

— Bile te zaprieke ma kako velike, ja ih moram bezobzirno svladati!... Sredstava za to imade dosta!...

No u to se sjeti da za takovo djelo treba i saveznika, i to vjernoga saveznika koji će joj u svemu biti odan kao pas a niem kao grob. U Baldericha ga nije mogla tražiti, jer taj bi prije maknuo Ratimira nego li onu koji on ljubi ... A i u druge se mogla slabo pouzdati, dok su svi čeznuli samo za tim, da steku njezinu milost i ljubav.

Ta svi ti dvorski dostojanstvenici režali su radi njezine milosti i sklonosti jedan na drugoga. A budući je Irmengarda to dobro znala, nije se mogla u nijednoga od njih pouzdati, jer ne bi izvršili ovako kako bi ona to htjela.

I briga gdje da si nadje odanoga saveznika, stala ju u velike mučiti. Pune dvie noći nije radi toga stisla oka, već je samo promišljavala o tomu: tko bi bio za to najsposobniji. Majordoma držala je za to najpametnijim i najsposobnijim, ali koja joj korist od njega, kada se nije mogla pouzdati u njegov jezik. Tada joj najednom dodje u pamet lukavi Kodolah, i ona nakon tolikoga promišljavanja pobjedonosno klikne:

— Da, Kodolah bi bio sposobniji za to i od istoga majordoma. U njega bi se mogla pouzdati kao u samu sebe. A on će mi biti tim više na ruku što sam ja njegovom jedinom zaštitnicom na dvoru. Da nije mene on već odavna ne bi bio friulski markgrof.

Zato je nestrpljivo iščekivala njegov dolazak na carski dvor, i svakoga se dana nekoliko puta znala opitati kod dvorskoga komornika Kilderika: nije li friulski markgrof već stigao u Heristal.

Pa kada joj je paž jednoga dana u drugoj polovici studenoga najavio: da ugledni vojvoda moli za slobodan pristup pred svietlu caricu, zakuca Irmengardi veselo srce, i ona odmah naloži pažu da ga uvede.

— Znaj, da sam te već jedva dočekala, — reče ona i pruži mu vrlo prijazno desnicu.

— To mi je milo čuti iz ustijuh ovako krasne gospodje kao što je moja liepa i dobra carica! — odvrati udvorno vojvoda i poljubi joj smjernu ruku, kleknuvši po tadašnjemu običaju najprije na desno koljeno. A da joj izkaže svoje najdublje štovanje iščupa si jednu dugu vlas i predade ju carici.*

A Irmengarda ga pri tomu lako potrepta po ramena i reče:

— Gdje si bio tako dugo?

— Tek pred nekoliko tjedana vratio sam se iz Posavske Hrvatske, gdje sam imao dosta posla s onim poganima i divljacima. Zatim sam se malo odmorio kod kuće i odmah krenuo ravno ovamo, žureći se, da ne zakasnim na sabor.

* To bijaše stari franački običaj iščupati si vlas u znak odanosti i dubokog počitanja.

— A kada si stigao u Heristal?

— Nema još ni sat. I prvi moj posjet u Heristalu namienio sam učiniti tebi svietla gospodarice, koja si mi vazda bila moćna i pravedna zaštitnica.

— Hvala ti za tvoju pazku, — carica će, kojoj su godile vojvodine rieči. — Budi uvjeren da ću ti uviek biti sklona, i da ću te znati uviek uzeti u zaštitu od osvetoljubivog majordoma, koji te je i nedavno htio omalovažiti pred carem...

— Što je bilo opet takova? — brzo će Kodolah.

— Htio je svom silom da car primi poslanstvo hrvatskoga bana, ali ja sam se tomu najodlučnije oprla...

— Ta ja sam bio slao Vajfara! — primieti vojvoda.

— Unatoč tomu htio je nagovoriti cara da ih primi.

— Svietla gospodjo, hvala ti za toliku milost! Ti si moj pravi andjeo čuvar...

— Koji nije htio dopustiti da se radi o tebi bez tebe!

— Čime da ti se za sve to zahvalim?

— Moći ćeš mi se doskora odužiti, jer sam te upravo radi neke svoje stvari tako željno iščekivala.

— Samo zapoviedaj svietla gospodjo. Ja ti vazda stojim na uslugu.

— Ovo, o čemu ćemo sada razgovarati ima ostati tajnom, — reče Irmengarda i strogo ga pogleda.

— Kako god ti želiš i zapoviedaš!

— Ali strogom tajnom! — ona će ponovno.

— Razumijem.

A kada su uglavili tajnost, upita carica:

— Reci mi sada, nisi li dok si boravio u Hrvatskoj saznao, koju ženu ili djevojku ljubi župan Ratimir? . . .

Kodolah se lecne na taj upit, jer se je u prvi mah prepao, da nisu moguće već saznali na dvoru za ugrabljenu Ljubislavu i zadavljenoga Boljedraga, pa je zato samo začudjeno buljio u caricu i bliedio pomalo u obrazima . . .

A njegova šutnja začudi caricu, pa ga upita:

— Što si se tako začudio? Zar mi ne ćeš dati odgovora na stavljeno pitanje?

Medjutim se Kodolah opet sabere i odgovori:

— Ratimir ljubi banovu sestru . . .

— Jel' ona udata ili je djevojka?

— Djevojka je još i njegova je zaručnica . . .

— Zaručnica! — klikne presenećeno carica i uhvati se za srce. — Ah, dakle njegova zaručnica! . . . A je li tako liepa kao ja? . . .

Ovaj posliednji upit razjasnio je sve lukavomu vojvodi i on se odmah dosjeti zašto je carica stavila to pitanje, pa pomisli:

— Ona se već jamačno zagledala u Ratimira!

A onda polaska carici:

— Izmedju tvoje i njezine ljepote takova je razlika kao što je izmedju jasnoga ljetnog i tmurnoga i studenoga zimskog dana! . . .

— A on ju ipak ljubi! — uleti mu ona brzo u rieč.

Sada se više nije mogao Kodolah suspregnuti a da ne upita s posmjehom:

— Oprosti, da sam tako slobodan, ali meni se sve čini, da te moj protivnik vrlo zanima . . .

— Ti si pravo njuškalo! — reče carica i lupi ga vrlo lako po debelomu obrazu.

— Hehe! — nasmije se vojvoda. — Zar ne, svietla gospodjo, da sam pogodio?

— No, pa čemu da ti to zatajim . . . Jest, meni se svidja mladi župan . . .

— E, nema mu prigovora, — primieti Kodolah.

— Čudim se, da si toliko iskren — nasmieši se carica.

— Pred tobom vazda! — nakloni se on smjerno i čekaše da Irmengarda dalje nastavi.

A ona mu medjutim u kratko očituje, kako bi rado Ratimira ulovila u svoje mreže, da se naužije njegove ljubavi te završi:

— Pred tobom mogu i moram sve iskreno izjaviti, jer ti ćeš mi biti posrednikom u toj stvari.

— Od srca rado. Rekoh ti već: samo zapoviedaj.

Na ove rieči mahne mu carica rukom da pristupi bliže k njoj, a onda mu poluglasno reče:

— Ja sam uvjerena, da će mi sav trud biti tako dugo uzaludan dok god on bude ljubio svoju zaručnicu. Ona je najveća zaprieka svim mojim osnovama! . . .

— Dakle nju bi trebalo maknuti s puta? — odmah će Kodolah, da pokaže carici da ju je shvatio.

— Trebalo bi joj zametnuti svaki trag . . . A budući se ti u takove stvari razumiješ, to sam odmah pomislila na tebe, da mi domogneš . . .

— Veliko pouzdanje stavljaš u mene, liepa moja gospodarice! — odvrati on laskavo.

— Jer ti si ga jedini vriedan . . .

— Ove bi se rieči dale tumačiti na dva načina — primieti odmah vojvoda. Jedan bi bio po mene častan i povoljan, a drugi vrlo nepovoljan.

— Ja te ne razumijem, — reče Irmengarda.

— Onda ću ti razjasniti. Prvi bi bio: da sam ja u istinu vriedan tvoje milosti i povjerenja, ali samo onda ako si ti tako i mislila kako si govorila. A drugi bi se mogao tumačiti ovako: Kodolah je jedini sposoban za lupežke poslove, a budući je i ovo donekle lupežki posao, to je samo Kodolah vriedan da takova što učini! Hahaha! moja carice, ovakovo tumačenje ne bi baš bilo po mene častno . . .

— Kuda si zabrazdio? Glup si kao i dosadni Balderich! — vikne ljutito i nestrpljivo carica. — Kako možeš tako ludo govoriti! Ja sam uzela stvar sasvim ozbiljno, a ti u mojim riečima vidiš nekakovu dvoličnost. Hoćeš da me vriedjaš? . . .

Irmengardina ozbiljnost i strogost smete vojvodu i on odmah izpravi svoju nesmotrenost:

— Oprosti, oprosti! Nisam te htio uvrieditи! . . .

— Onda drugi put govori pametnije! Ne dolikuje se uglednomu vojvodi da izvraća rieči svoje carice.

A da izprosi od nje oproštenje za svoju nesmotrenost, poklekne opet na desno koljeno i ponizno joj poljubi krasnu oblu ruku, i opet izpukne vlas s dobrano ćelave glave u znak dubokoga počitanja.

No carica primjeti:

— Za ime božje, što to radiš! Ta izčupat ćeš si još i ovo nekoliko vlasi, pa ćeš ostati posvema ćelav!

— Tebi za volju pripravan sam odmah ovaj čas sve vlasi izčupati!

A kada je ustao, nasmieši se zadovoljno i reče:

— A što bi ti na to rekla, svietla gospodjo, kada bi ti ja sada rekao: da je Ratimirova zaručnica već u mojim rukama?

— Rekla bi ti, kao što ti i velim, da praviš budale iz carice Irmengarde!

— Ali tako mi svetoga Bonifacija, ja ti velim, da govorim istinu . . .

— Koja je plitkoga dna! . . .

— To je toliko, koliko: ti lažeš, — brzo će vojvoda.

— Kako bi ja mogla u to vjerovati, kada nema sve to nikakova temelja. Mi tek razgovaramo o njoj, a ti već tvrdiš, da si ju ugrabio.

— Ja ju nisam ugrabio, već su mi ju drugi sami doveli tija u Franačku, — Kodolah će, i stane opširno Irmengardi pripoviedati, kako ta njegova čeznja za djevojkom potiče još iz vremena pokojnoga bana Vojimira. Zatim, kako ju je župan Boljedrag ugrabio i k njemu doveo. O tomu da mu je za nagradu obećao bansku čast i da ga je najposlije bacio u tamnicu i tamo zadavio, nije spomenuo niti rieči, jer je držao za shodno, da je u tomu pogledu najpametnije mudro šutjeti, i da je čovjek tek onda pravo siguran, kada znade samo on sam za svoju tajnu, a ne više njih. Iskustvo, koje je stekao na carskomu dvoru, bilo je dovoljno, da ga učini opreznim i lukavim.

I kada je sve ispripovjedio, reče carica:

— Tako si mogao odmah reći.

— Htio sam, da te malo iznenadim i da vidim, kako ćeš se ponieti na tu viest.

— Ne moge reći inako, već da me se tvoje viesti ugodno dojimlju . . .

— A još će ti biti ugodnije kada bude liepi župan počivao u tvomu zagrljaju! . . .

— To je moja stvar, — prekine ga carica ponešto oštro, da ga upozori, da je i opet prekoračio granicu, koju je dužan čuvati u razgovoru sa svojom caricom

— Ali ta ciela stvar ipak mi se ne svidja, — izusti vojvoda.

— Zašto ne? — opet će Irmengarda.

— Reći ću ti iskreno i bez okolišanja, da se bojim da u toj cieloj igri ne bi ja ostao kratkih rukava. Dobiješ li Ratimira, to ćeš mu u svemu ići po volji, pa bi se još moglo dogoditi, da bi njegove neosnovane i lažljive pritužbe našle uvaženja, a ja bi izvukao kraći kraj . . .

— Nikada! Znaj ako i osvojim njegovo srce, uviek ću znati održati ravnovjesje izmedju ljubavnih i otačbeničkih osjećaja. Ne tajim, ja gorim od ljubavi za njim, ali zato ipak ne će predobiti me za to, da uzradim proti osjećajima franačkoga naroda. Ja sam u prvomu redu franačka carica, koja ljubim liepoga mužkarca . . .

Lukavost vojvodina odmah je proniknula, kuda smjera carica ovim riečima, pa zato upita:

— Dakle ti ne misliš na trajnu ljubav? . . .

— Idi, idi! . . . Meni je samo do male promjene. Kada se dovoljno zasitim njegove ljubavi, odbacit ću ga kao i sve druge . . .

— Jedini Balderich uživa najdulje tvoju naklonost! . . .

— Samo za nuždu, jer ga više puta trebam. A i on mi je isto tako ravnodušan, kao i svi oni koji su prije njega uživali moju naklonost. I da nije takav glupan, ne bi ga niti tako dugo trpjela. Ali ovako mogu praviti iz njega i najveće ludosti, a on sve to dupušta.

— On je samo »zaljubljeni glupan« — primjeti Kodolah. — Ratimir ne bi toga dopuštao.

— Imala sam se već prilike uvjeriti. Prenagao je.

— Reci bolje, divlji je kao i prašume u kojima živi.

— I surov kao svaki onaj koji nije rodjeni Franak!

— Čudim se, da je gospodin Bog mogao stvoriti takove narode kao što su Hrvati, Slovenci, Bodrići, Sasi i njima slični! Sreća je samo, što smo im mi gospodari, koji ih znademo ukrotiti, jer bi inače poput bivola i medvjeda haračili po ovoj zemlji!

— Dakle ćeš mi onda pomoći da predobijem Ratimira? — stavi ona još jednom vojvodi pitanje.

— Od srca rado! Kako ne? Jedino pazi, da te ne predobije za svoju stvar!

— Ne boj se! A da ti dokažem ono što sam ti već i prije rekla, da sam u prvom redu franačka carica, a onda tek ljubovca, to ti zadajem svoju carsku rieč, da poslanici Posavske Hrvatske ne će biti dovedeni pred ovaj sabor, već će čekati do proljeća dok se ne sastane Maifeld . . . Mislim, da ti je dosta rečeno za umirenje?

— Tako, tako! — klicao zadovoljno vojvoda i klimao ćelavom glavom ljubeći veselo caričine ruke.

Kada je izlazio iz njezinih odaja pomisli:

— Ovo čekanje moglo bi ih tako razpaliti i uvrieditи, da bi otišli s dvora prije Maifelda, a da ništa ne oprave. A to bi bilo meni samo u prilog. Državna gospoda ne bi bar saznala za moje čine.

A kada je Kodolah bio već vani na hodniku, reče carica:

— Ipak mora biti kriv, kada se toliko brine za svoju kožu... I tako ja moram uviek biti »refugium peccatorum!«*

V.

Mali jesenski sabor koji se smatrao samo kao priprava za veliki ili Maifeld, prošao je. Državna franačka gospoda većinom se razišla u svoje gradove i postojbine, da u krugu svojih milih dočekaju najuzvišeniji kršćanski blagdan Božić. I poslanici beneventskoga vojvode vratili su se u svoju toplu postojbinu, kao i svi drugi poslanici stranih dvorova, jedino poslanstvo bana Ljudevita Posavskoga moralo je čekati na milost i dobru volju nehajnoga cara i njegovih doglavnika sve do proljeća dok se ne sastane veliki sabor. Spletkarska carica umjela je s Kodolahom sve tako udesiti da je car morao popustiti njihovim neprestanim navalama.

Ratimir je htio odmah ostaviti dvor i vratiti se u domovinu, ali župani Zdeslav i Dragovit nisu htjeli na to pristati, i dokazivali su mladomu županu da kada su već toliko čekali na franačkomu dvoru, da će još i ova tri četiri mjeseca, i da bi smiešno izgledalo da se vrate u otačbinu ne opraviv upravo ništa.

— Ta ban nas nije slao u Franačku, da se vratimo natrag ne opraviv ništa, već da franačkoj gospodi reknemo jednom istinu u brk — govorio stari Zdeslav.

— A komu ćemo se pritužiti kada nas car niti preda se ne pušta? — upita zlovoljno Ratimir. — Ta

* Utočište grješnika.

zar ne vidiš, da je sve proti nama napereno? Ovi dvorski lupeži hotomice zavlače stvar, jerbo se boje istine. Već unapried predvidjaju, da bi morali progutati mnogu gorku. Znadu oni nas, da se ne bojimo i da bi im od naših tužba pocrvenilo lice... Vi velite obojica, da čekamo još do proljeća, ali ja nisam za to, jer čemu da nas i dalje ponizuju i vode za nos?

— Kada smo već tuj, pa ćemo još i to pretrpjeti, ali ćemo im se za sve to obilno osvetiti u onaj dan kada dodje do bitke! — govorio Dragovit.

— Da, na bojnoj poljani vratit ćemo im milo za drago, žao za sramotu! — potvrdi i Zdeslav.

— Ali u meni već titra svaka žilica! — vikne razdraženo Ratimir. — Kada bi vi znali, što ja moram trpiti ovdje, vi me ne bi zadržavali u ovom prokletom gniezdu himbe, opaćine i preljuba...

— Tebi se je moralo nešto dogoditi na dvoru, kada tako govoriš? — upita stari Zdeslav.

— Jest, braćo moja. Carica me svakojakim ponudama i obećanjima stavlja na velike muke. Kada smo onomadne bili u velikomu lovu, bila je došla k meni, bacila mi se oko vrata i nagovarala me na griešnu ljubav...

— Carica! — klikoše u čudu oba župana. — Što govoriš!

— I premda sam ju odlučno odbio, ona me je i drugi put počela napastovati i napastuje me sveudilj tako, da već nisam dosta pametan, što da učinim. Svojim ponudama već me je svega smutila, te u meni samo vrije krv... I neprestano mi veli: »Budeš li moj, pomoći ćeš svojoj otačbini, a poslovi radi kojih si došao na carski dvor, biti će povoljno riešeni. Nasuprot,

ne ćeš ništa obaviti ako me ne budeš ljubio . . .« Recite mi sada braćo moja što da počmem? Zapao sam u takav tiesnac da se ne mogu izvući iz njega. S jedne strane otačbina, s druge moja mila Ljubislava, a s treće gadne ponude grješne franačke carice . . . Da prihvatim te podle i opake ponude, to bi prema njezinim riečima koristio otačbini i naše bi poslanstvo donielo žudjena ploda. Jamačno bi srušio i Kodolaha s časti friulskoga markgrofa. Ali da se upustim sa strastvenom Irmengardom u ljubakanje, to bi onda prekršio rieč zadatu Ljubislavi, a toga ja ne ću i ne mogu! . . . Zar da čisti ljiljan zgazim, a otrovni smrdljivi kužnjak privinem na svoje srce? Nebi li to bilo podlo?

Stari župan Zdeslav koji je dosele smrknuto slušao Ratimira, podigne desnicu i uprv kažiprstom u njega, reče dubokim i odvažnim glasom:

— Ustraj!

— A i ja ti velim: Ustraj! — klikne i župan Dragovit. — Dokaži da si Hrvat! Dokaži da nisi podao i propao kao Franak. Budi čvrst kao pećina, o koju udara biesno more, ali joj ipak ne škodi! . . .

— I ustraješ li i nadalje, kao što si do sada, dokazat ćeš najbolje, da si sin plemenite hrvatske majke, da si član onoga naroda koga ne vode nizke strasti i želje za ljubavnim i grješnim uživanjima, već da si nepokvareno i zdravo hrvatsko diete, koje ljubi samo dobro i krjepost, — govorio Zdeslav svečanim glasom.

— I da pristaneš na caričinu ponudu to bi se samo ponizio i time dokazao da ti je više do užitaka, nego li do otačbine i naroda koji te ovamo poslao da zajedno s nama tražiš pravicu za njega! . . .

Ratimir koji je dosele slušao mudre rieči svojih drugova, klikne:

— Ja ću ustrajati! . . .

— Tako i treba, jer u vatri se zlato kuša!

— I čim su veće zaprieke i jače napasti koje te snalaze, tim ćeš ti izaći sjajniji i veći iz njihovih mreža.

— I mi ćemo čekati do Maifelda — opet će Zdeslav. Motrit ćemo budnim okom što se zbiva oko nas, da još bolje upoznamo te gadne Franke . . .

— Jer izkustvo, koje ćemo još steći u ovo vrieme, dobro će nam poslie doći, — tvrdio Dragovit, — jer upravo to izkustvo biti će nam od koristi da ih danas sutra lakše pobiedimo. Upoznamo li njihov nutarnji trulež, sve njihove mane i slaboće, lako ćemo onda moći s njima obračunati.

— Tako mi gospodina Isusa! — klikne opet stari Zdeslav, — oni su u svojoj nutarnjosti posve truli. Kada je takova carica i dvor, nisu niti ostali bolji.

— Dobro si primietio, — reče i Ratimir. — Beneventski poslanik rekao mi je onomadne kod dvorskoga objeda: da je car Ljudevit samo prosta lutka, koja ne misli na ništa drugo, već na lov, a njegova nebriga za državne poslove da će upropastiti veliko Karlovo carstvo. Sjaj franačke države mora potamniti . . .

— Jer je varav kao i svietlo, koje se u tamnoj noći čovjeku na čas ukaže, a onda opet iščezne — govorio Dragovit.

— A beneventski poslanik mi je i to rekao: da se u Italiji nešto već kuha. Kralj talijanski Bernhard nije zadovoljan s carevom diobom, jer da je Lotar premlad za njega, a da bi mu zapoviedao.

— I tako će vladohlepni članovi carske porodice sami srušiti djelo velikog Karla.

— A uz njih će se naći još i po koji velmoža.

— Jamačno! — potvrdi Ratimir.

I oba župana napokon uvjeriše i nagovoriše Ratimira da ostane i nadalje na dvoru, pa da s njima iščekuje osvit proljeća. Ratimiru je prvi mah bilo težko na to pristati, jer mu je strastvena carica neprestano dosadjivala svojim zamamnim ponudama. A osim toga težio je već i za dragom domovinom i Ljubislavom, o kojoj nije za cielo vrieme ništa čuo. A u zadnje vrieme počeli ga mučiti i kojekakvi zloslutni sni, koji mu se nisu ni najmanje milili. Često je nepovoljno sanjao o svojoj vjerenici, a jedne noći dapače vidio je u snu kako joj se oko srca ovila gadna i ogromna zmija, koja joj je puštala u krv otrov od koga je doskora umrla. I premda on nije baš mnogo držao do sna, ipak ga je taj tako uzbudio i potresao, da je nekoliko dana proveo u strahu i iščekivanju da će ga sad na zateći kakav crni glas iz daleke otačbine . . .

I zbilja jednoga popodneva poslie Božića stigao je ravno iz Siska u Heristal jedan od banovih dvorskih častnika i predao mu Ljudevitovo pismo, u kom se čudi, što ih tako dugo nema iz Franačke. A na koncu oprezno priobćuje što se je dogodilo s Ljubislavom, i molio ga i zaklinjao, neka se snadje u toj nesreći, jer probitci otačbine traže njegovu snagu i sabranost.

— Eto, to su moji sni! — zavapi on potišteno i bolno, kada je pročitao banovo pismo i razumio, što se je dogodilo sa njegovom vjerenicom.

A onda mu je častnik morao cielu večer do kasno u noć pripoviedati, kako su gospodjicu Ljubislavu uzalud tražili više dana i kako nisu nigdje ništa sumnjiva doznali ili opazili. To je sve duboko potreslo Ratimira Iza podulje stanke progovori:

— Nisu dosta ove napasti ovdje, već još i ova užasna nesreća! . . .

I cielu noć i još drugi dan nije okom stisnuo, već je kao izgubljen hodao i jašio po heristalskoj okolici i mislio na izgubljenu Ljubislavu. Napokon je u jutro trećega dana izjavio županu Zdeslavu:

— Ja idem tražiti Ljubislavu.

— A kuda, tako ti rana gospodina Isusa?

— Po cielom svietu, dokle god ju ne nadjem!

— Čovječe ti si poludio! — vikao Zdeslav i hvatao se obim rukama za siedu kosu, koja mu je u dugim pramovima padala niz ramena.

— Ja ju moram naći! Ja ju moram naći! — odvraćao Ratimir uporno i nepopustljivo.

— Ali i opet te pitam: gdje ćeš ju naći? Ne idi u ludo gubiti glave! Kada je nisu svi banovi ljudi našli, koji su se odmah dali u potragu, kako ćeš ju ti naći nakon tolikog vremena?

— Ja idem! — odvrati on opet i naloži vojniku Djedoslavu, da bude sjutradan spreman na put.

Još u predvečerje kušali su i Zdeslav i Dragovit i časnik, koji mu je donio viest, da ga odvrate od njegovoga nauma, ali bi im svako nastojanje uzaludno.

— Što sam odlučio, to ću i izvršiti — odvraćao im on na sve prošnje i nagovore. — Najposlie što bi radio cielu zimu ovdje? A do Maifelda mogu se lako povratiti.

— A da ti se dogodi kakova nesreća?

— Tada ćete vi i sami znati bolje od mene braniti prava otačbine na saboru.

I tako je u uzrujanosti sproveo cielu noć, sve misleći na svoj naum. Kada su prvi traci zimnjega jutra udarili o malene prozorčiće njegove sobe, bio je već na nogama i navlačio na se težku suknenu dolamu podstavljenu lisičjim krznom, dočim je vojnik Djedoslav čekao dolje pred dvorom s osedlanim konjima.

Vani je vladalo podpuno mrtvilo zimnjega dana. Nebo je bilo neprijatne sivo-olovne boje, a lahke sniežne pahuljice neprestano su lepršale u uzduhu i navieštale još ljuću zimu. Negdje u obližnjim šumama graktale vrane i brbljale dugorepe svrake. Zima je bila vrlo oštra, a drveće bilo je okićeno debelim injem, koje je toj cieloj zimskoj okolici podavalo nekakav poseban i čaroban izgled.

Ratimir i Djedoslav krenuli su glavnim putem. Konji su hrzali, a njihov topli dah pretvarao se odmah na studeni u male biele oblačiće koji su brzo izčeznuli.

— Danas je jaka zima, — primieti Ratimir te se bolje ogrne svojom toplom dolamom.

Tako su oni putovali sve do treće ure poslije podneva, a onda su stigli u jedno zabitno seoce, gdje je ipak bila nekakova putna krčma. Dalje nisu mogli, jer su i oni i konji bili vrlo prozebli i izgladnjeli. Tu su odlučili i konačiti, jer je putovanje u to zimsko doba i kroz velike franačke šume bilo vrlo opasno, budući je sve vrvjelo od grabežljive i gladne divlje zvieradi. Dosta su imali po danu posla dok su se oslobodili iz njihovih opasnih zasjeda, a nekmo li da se još i noću izlažu. Ratimir se odmah upustio s krčmarom u razgovor i

stao pitati: nije li se u ovo pol godine u njegovu krčmu svraćala kada kakova mlada djevojka, i nije li bila uz nju pratnja? I on je tako vjerno ocrtao svu vanjštinu Ljubislavinu, da bi po njoj bio svaki iole pametniji čovjek odmah kod prvoga susreta s njome rekao:

— To je ta djevojka!

Krčmar je pozorno pratio pričanje i opis svoga neznanog gosta, ali je odvratio Ratimiru da takove djevojke u obće još nije bilo u njegovoj krčmi. Jedino je to pripomenuo: da su prije dva dana kroz isto selo prošle dvie sestre duvne, koje su se svratile samo na kratko vrieme k njemu da malo založe. Na njegov upit kuda putuju u to zimsko doba odvrati mu jedna njemačkim jezikom: da hodočaste ćak u Rim. Po govoru ih je prosudio da nisu rodjene u Franačkoj. Obje su bile mlade a jedna od njih doduše blieda i izmučena obraza, ali zato vrlo liepa i mila. S njima bio je i jedan sluga koji ih je jamačno štitio od napadaja divlje zvjeradi.

No te viesti o duvnama nisu baš odviše zanimale Ratimira, jer si je mislio kako bi Ljubislava bila duvna kada je silom ugrabljena. I zlovoljan i neutješen napokon je legao na počinak te je brzo usnuo, jer mu je godila toplina, koja se širila s velikoga ognjišta, i jer je bio umoran od putovanja. Negdje iza ponoći opet se probudio. U krčmi je vladala gluha tišina, a vani je urlao sjevernjak i zviždao divljim i bjesnim akordima oko krčme, udarajući svom silom o malene prozorčiće i težka hrastova vrata.

A s vjetrom se miešalo i zavijanje gladnih vukova, koji su negdje u blizini seoca tražili pliena. I on je bio sretan da je pod sjegurnim krovom i u toploj sobi. A

jerbo nije mogao više nikako usnuti, počele mu opet dolaziti na oči minule zgode . . . No misao na Ljubislavu bila ga najjače zaokupila. Opet mu se nametalo pitanje: »Gdje ćeš ju naći? Kamo vodi tvoj put? Gdje je ona sada i što je s njome?

Tada se na jednom sjetio one duvne o kojima mu je sinoć pripoviedao krčmar. I pomisao na te dvie duvne stala ga sve jače zaokupljati. U redovničkom odielu ugleda na jednom njemu milo Ljubisavino lice.

Ali tada klikne poluglasno:

— To ne može biti! — i prevuče rukom preko čela i glave u kojoj su rojile svakojake misli. — Kako bi ona postala duvnom?

Ali ta vizija stala ga sve jače i jače zaokupljati i on će napokon:

— U svietu se svašta dogadja, pa bi i to moglo biti da se je moja Ljubislava prometnula u duvnu . . . I čim svane jutro ja ću krenuti dalje i svuda ću razpitkivati za te dvie duvne.

I čim je više o toj stvari razmišljao, činila mu se sve više mogućom i vjerojatnom. Napokon je došao na misao: da nije moguće Ljubislava pobjegla iz svoga robstva i zato se zaodjela redovničkim ruhom, da bude sigurnija od svojih progonitelja.

I premda je vani vladala oštra zima i jaka mećava, njega sve nije moglo zaustaviti, već je nastavio po najvećem nevremenu put. A taj put bio mu je samo u toliko olakšan, što je putovao od sjevera, te mu snieg i vjetar nije udarao u lice već u ledja. Jaka mećava bila je na nekim mjestima naslagala čitave brežuljke sniega, koje su oni težkom mukom preprtili. Konji su pri tomu do bokova propadali u snieg i strašno

se izmučili i zadahtali; težko su disali i silna para ključala je iz njihovih nozdrva kao iz kakovoga kotla. Ratimir je napokon i sam uvidio da uz ovakovu nepogodu i zapuhe ne može misliti na daljnje putovanje, jer to bi značilo hotimice samoga sebe ubijati. Zato je izjavio i pred vojnikom Djedoslavom, da bi najradje, da mogu doći do kakove krčme ili kolibe, jer da je već sav prozebao i smalaksao.

U to su bili upravo dojašili na vrhunac jednoga brežuljka, koji je presiecala glavna cesta. Gore na njima bilo je sve golo i pusto, jer je jaki vjetar raznio sav snieg s toga mjesta, te se isticala samo sivo-smrznuta zemlja. Djedoslav, koji je bio svojim konjem odmaknuo za nekoliko koračaja napried, najednom se zaustavi i dovikne mladomu županu:

— Gospodine, eno tamo se nešto u sniegu crni! Bit će kakova kolibica, u kojoj imade živih stvorova jer se povrh nje vitla dim.

— Hvala Bogu! — uzdahne Ratimir i odmah veselije potjera konja niz brieg.

Tu kolibu, što im se ukazala oku, kada su stupili na vrhunac brežuljka, pozdravljali su radosnijim srcem, nego li bi drugda ikoju palaču. U onoj nesnosljivoj mećavi i studeni bila je ona za njih kao obećana zemlja, k kojoj su oni sada veselije hrlili, zaboravivši na sve prijašnje putne neugodnosti. A kada su joj bili već na domaku, klikne opet Djedoslav veselo:

— Ovdje smo! — i zaustavi konja pred njom.

Ratimir je odmah opazio, da je to putna krčma, i to daleko veća i ljepša od one, gdje su konačili prošlu noć, a stojala je upravo na raskršću trijuh glavnih cesta.

Kada su obojica unišla unutra, odmah su im u lice udarili topli hlapovi. Za jednim odugačkim stolom sjedila su tri franačka seljaka, a kutu kraj ognjišta dva otrcana prosjaka. Seljaci su živahno razgovarali i jedan je drugomu nešta dokazivao. Njihov razgovor prelazio je dapače u vikanje, dočim su prosjaci zadovoljno driemali. Dolazak Ratimirov i Djedoslavov prekinuo je rečene seljake u razgovoru, a prosjake u njihovu ugodnu driemežu.

— To mora biti ugledan gospodin, — šapne odmah jedan od seljaka.

— Po odielu sudeći ne mora biti iz naših krajeva, — reče i drugi.

A kada je Ratimir otišao u drugu sobu, nastavili su oni svoj prekinuti razgovor i pri tomu pomalo cvrkali iz prostih glinenih vrčeva tečno pivo, te uz prijašnju viku dokazivali nešta jedan drugomu.

Ratimir, premda je bio putem vrlo izgladnio, ipak nije mogao odmah jesti, već je sjeo k ognjištu, da si ugrije prozeble udove, koji su bili upravo odrvenili od jake studeni. A tople zrake tako su mu godile, da bi bio i zadriemao, da ga nije nestrpljivi krčmar u smedjem kaputu s podignutim ovratnikom upitao:

— Gospodine, bi li što založio?

— Bi — odvrati Ratimir donekle zlovoljno. — Što imadeš?

— Suhe ribe, svježe srnetine i zečevine . . .

— A ti mi donesi srnetine, — zapovjedi on, — jer sam za ribu uvjeren, da ju ne znaš onako pripraviti, kao što bi ja to želio.

I kada je krčmar donio divljač na stol, stao je Ratimir tečno jesti.

Poslije objeda upita krčmara:

— Ej, krčmaru, da li se kada k tebi svraćaju i ženske?

— He, moj gospodine, i koliko puta!

— Kada su zadnji puta bile?

— Prije osam dana prošao je ovuda grof od Monbruna sa svojom gospodjom Valdradom i svim njezinim gospojicama, koje se nalaze na dvoru.

— Pa kuda su išli po toj zimi?

— K opatu u Figeac, jer on je njezin ujak.

Pri tim riečima začuje se iz druge pokrajne sobe razgovor, a Ratimir odmah upita:

— Zar i tamo imadeš goste? — i pokaza rukom na pokrajna vrata.

— Već od jučer ovdje čekaju dvie časne duvne na ljepše vrieme.

A Ratimir ustane tako naglo s klupe i zavikne tako jako, da se krčmar uplašio i začudio, što je najednom prispjelo njegovomu gostu:

— Tako mi gospodina Isusa, to su te dvie duvne!...

Medjutim se otvore vrata od pokrajne sobe, a jedna duvna stupi u onu sobu, gdje je bio Ratimir sa krčmarom i s Djedoslavom. I čim ju je Ratimir uočio, odmah reče Djedoslavu:

— To su duvne.

A te je rieči izrekao hrvatski, jer ga inače nebi bio Djedoslav razumio.

Duvna kada je čula hrvatske rieči, popostane časak na vratima, zagleda se u župana Ratimira, a onda se opet vrati u svoju sobu. I čim je zatvorila za sobom vrata, odmah reče onoj drugoj duvni:

— Gospojice, ili sam sanjala ili je opet istina . .

— No što je takova? — upita ju ona druga.

— U pokrajnoj sobi su nekakova dva stranca, a govore hrvatski tako dobro kao i nas dvie.

— Što to govoriš! — klikne druga duvna.

— Idi, pa ćeš se uvjeriti. Oh, da znadeš, kako mi je srce živo zakucalo kada sam ovdje u tudjini, daleko od rodjenoga doma čula hrvatsku rieč.

I ona druga duvna kada je to čula izidje takodjer iz svoje sobe, da onako kao mimogred vidi te strance koji govore istim jezikom kao i ona. Ali čim je stupila na vrata, stane kao ukopana .... Svojim očima nije vjerovala, dali je istinu i moguće ono što upravo gleda, i pomisli:

— Jest, ja se ne varam! ... To je o n! ...

I ne premišljajući dalje, potrči uzbudjeno i radostno prema mladomu županu i klicaše:

— Ratimire! ... Ratimire! ...

A on podigne glavu, zagleda se časak u mladu duvnu i prepozna u njoj svoju ugrabljenu zaručnicu, svoju Ljubislavu, pa stane i on klicati od silne radosti:

— Bože, dali je to java ili san?! ...

— Nije san već java! ... — govorila Ljubislava i privinula se presretna uz njega.

A on ju je samo neprestano cjelivao u liepe oči, bielo čelo i mekana ustanca govoreći pri tomu:

— Kolike li sreće! ... Kolike li sreće! ... Dobar je Bog koji mi je udielio tu veliku milost da sam te tako brzo i nenadano našao! ... O, moja mila Ljubislavo! ...

I kada ih je obojicu minula prva uzbudjenost i radost, upita ju Ratimir:

— A sada mi mila moja sve izpripovjedi što se to zbivalo s tobom iza moga odlazka?

I Ljubislava stane živim bojama crtati sve svoje jade i nevolje, sve neugodnosti i napasti. A njezino je pričanje tako ganulo Ratimira, da je kleknuo do njezinih nogu, obujmio ih i rekao joj:

— Zaklinjem se imenom gospodina Isusa našega Spasitelja, Njegovim svetim ranama i Njegovom svetom mukom, da neću prije mirovati dok ne pošaljem na drugi sviet i izdajicu Boljedraga i lopova Kodolaha! ...

A govoreći tu zakletvu bio je strašan ... Sva mlada, vrela krv udarila mu u obraze a srce mu uzbudjeno i žestoko udaralo ... A onda joj je ponovno obujmio noge i poljubio desnicu rekav:

— Ti si sada moja i nitko mi te ne će više ugrabiti! ...

No cieli taj prizor nije nikoga tako začudio kao zablenutoga krčmara, koji se sablaznio i snebivao kakova je to duvna koja se javno u krčmi grli i cjeliva s mužkarcem. I on si je mislio:

— Kada se već takova šta zbiva u današnje vrieme, onda nebi bilo čudo, ako bi gospodin Bog spalio sviet kao nekoč Sodomu i Gomoru! ...

Ratimir je opazio izobličeno lice i odmah se dosjeti jadu. Pa da se i dalje glupi Franak ne zgraža, izpripovjedi mu i razjasni da te dvie nisu prave duvne, već da to redovničko ruho nose da budu sjegurnije od raznih napadaja nepoštenih ljudi i da ih nitko ne prepozna. Tek tada je krčmar došao pravo k sebi.

Vani je još sveudilj vladala mećava, te nisu mogli ni pomisliti na to da bi isti dan krenuli na put. Zato su odlučili ostati u krčmi tako dugo dok se ne uvre-

meni. A to je trajalo puna četiri dana. Tek tada dali su si osedlati konje i vratili se natrag prema Heristalu. Po dogovoru imala se Ljubislava s Jelenicom zakloniti negdje u heristalskoj okolici i čekati sve do proljeća, a tada bi se poslie Maifelda vratile zajedno s poslanicima natrag u domovinu. Ta osnova činila se Ratimiru najzgodnijom.

VI.

U Heristal stigli su tek četvrti dan. Ovaj put nije Ratimir tako hitio i naporno putovao, kao prije nekoliko dana kada je pošao u potragu za svojom zaručnicom. A nije to činio zato, jerbo djevojke nisu mogle cio zimski dan uzdržati na konju poradi velike studeni, pa su za to samo nekoliko sati dnevno putovali, a onda su opet počivali u putnoj krčmi ili u komu selu, kojim su prolazili. Kad su stigli u Heristal upravo se spuštala noć nad zemlju sniegom pokrivenu. U carski dvor, gdje je on stanovao s ostalom dvojicom poslanika nije mogao uvesti Ljubislave i Jelenice, jerbo bi se bilo lako izpostavilo, tko su i što su one, a bojao se da im ne bi carica što na žao učinila. Zato im je potražio za tu noć konak kod nekoga zlatara, koj ih je s veseljem i osobitim počitanjem primio. U krčmu nisu mogle ići, jer se ne bi dolikovalo da časne sestre noće po krčmama, kada je bilo u mjestu i drugih gradjanskih kuća, a osim toga bila su po svim krčmama popunjena sva mjesta družinom, slugama i vojnicima onih velikaša, koji su sprovadjali zimu na dvoru.

Stari Zdeslav i župan Dragovit upravo su razgovarali o Ratimiru i zabrinuto nagadjali, gdje bi mogao biti, kada on stupi u njihovu sobu. Njegov toli brzi povratak upravo ih je iznenadio, i stari je Zdeslav odmah prišao k njemu i pitao:

— Ti si se već vratio?

— Kako vidite braćo moja — odvrati on veselim glasom i skine sa sebe težku krznom podstavljenu dolamu.

Dragovit je odmah po glasu razabrao da je Ratimir veseo, pa primieti:

— Rekao bih, da nam nosiš radostne viesti?

— Pogadjaš dobro, — opet će on.

— Zbilja! — klikoše oba župana. — To nam je upravo nevjerojatno.

— Tko traži taj i nadje!

— Ali tako brzo, pa još k tomu u Franačkoj da si ju našao, — kimao sveudilj nevjerojatno stari Zdeslav.

— Bila je u našoj blizini a mi nismo niti slutili.

— Kazuj brzo! — prekine ga Dragovit.

I Ratimir im u kratko izpripoviedi o svomu putovanju, o sastanku s duvnama u krčmi, kao napokon i o cieloj Ljubislavinoj otmici i svim nezgodama, koje je jadnica prepatila od dana otmice. Za pripoviedanja često ga je Zdeslav prekidao svojim ogorčenim poklicima, kojima je proklinjao i Kodolaha i Boljedraga. A i za ciele večeri, kad god bi pomislio na otmicu, razdraživao bi se i podškrinuo zubima grozeći se Boljedragu i nazivajući ga svim mogućim pogrdnim imenima. A Ratimiru je dapače rekao:

— Ti ne ćeš biti u mojim očima pravi čovjek, ako što prije ne odmazdiš krivcima!

No Ratimir ga brzo umirio odvrativ:

*

— Već sam se zakleo na gospodina Isusa, Njegovu svetu muku i rane, da ne će mirovati, dok obojicu ne pošaljem na drugi sviet.

— Tako je pravo, — klikne opet Zdeslav i potrepta ga po ramenu.

— Premda se ja nisam zavjetovao — reče Dragovit — to bi odmah onu izdajicu Boljedraga umlatio kao psa. Nije dosta, da taj lupež šuruje s Francima, nego je već počeo grabiti i naše kćeri i daje ih pohotnim našim krvnicima, da ih sramote . . .

— Grom neka ga ubije s mjesta! — opet će ogorčeno Zdeslav.

A kada su se spremali na počinak, upita opet Zdeslav Ratimira:

— A što si sada nakanio s djevojkama?

— Potražit ću im negdje u okolici sigurno zaklonište, gdje će čekati do našega odlaska.

— Dobro si smislio.

— Kroz sve to vrieme ja ću ih češće pohadjati, da im brže prodje vrieme, a čim mine taj Maifeld, onda ćemo svi skupa u otačbinu . . .

— Gdje ćete napokon biti nagradjeni zasluženom nagradom za sve vaše patnje.

Sliedećega jutra prvo je bilo Ratimiru, da u samom Heristalu propita, bili se mogao naći kakav stan u okolici sa dvie sobe. Stari kovač, kod koga je dao podkivati svoga konja, naputio ga je na nekakvoga seljaka, koji je sam sa ženom stanovao sat daleko od samoga mjesta. Ratimir je još istoga dana odjašio onamo i zatekao seljaka, gdje se upravo sa ženom vraća iz šume, noseći na ledjima svežanj drva. Siromašni se seljak nemalo začudio, kada je pred svojom kolibicom

ugledao tako uglednoga gospodina. Odmah je odložio svežanj, skinuo ponizno svoju otrcanu krznenu kapu i stao se duboko klanjati.

Ratimir mu dade rukom znak da želi s njime razgovarati. I kada su ušli u kolibicu odmah će on seljaku:

— Čovječe, bili se kod tebe mogle nastaniti dvie djevojke?

Seljak se počne češkati desnom rukom po zatiljku i odvrati:

— Evo vidiš, ugledni gospodine, da je moja kolibica malena i tiesna, a ja sam veliki sirotan, pa kako bi onda k sebi uzeo još i dvie djevojke . . . — izgovarao se dobroćudni seljak.

— Ti se valjda bojiš, da bi to bilo badava? — primieti župan. — To ne. Dadeš li tim dvjem djevojkama kod sebe zakloništa, ja ću te sam za to bogato nagraditi.

Ta Ratimirova izjava odmah je umekšala seljaka i on upita:

— A kako bi dugo ostale ovdje?

— Do proljeća.

— Ne dulje? — seljak će i nešto se zamisli.

— Ne! — potvrdi Ratimir.

— A jesu li to čestite djevojke? — opet će seljak i malo zaškilji na župana.

— Ne sumnjaj — oštro će župan. Jedna je moja sestra, a druga je njezina dvoranka.

— E, onda im svaka čast! — brzo će seljak, da izpravi donekle svoje rieči.

— Onda ćeš ih uzeti?

— Hoću! — reče seljak.

— Pa dobro, — Ratimir će veselo. — A u ime nagrade evo ti već sada nešto novaca, — i pruži mu kesicu zlatnika. — Moraš znati da imaš s uglednim gospodinom posla.

— O, to vidim, to vidim, milostivi gospodine! — klicao seljak sav sretan, kada je spazio zamamljive zlatnike. — Ova kesica je najbolji dokaz za to... Kako da ti se zahvalim za toliki novac, milostivi gospodine? — i baci se Ratimiru pred noge, te ih obujmi svojim oporim rukama, da mu tim načinom izkaže svoju duboku zahvalnost i štovanje.

— Ustani, ustani! — zapovjedi župan, — da se još o nečemu dogovorimo.

I kada je seljak ustao nastavi on:

— Te dvie djevojke doći će večeras još k tebi. A ti ćeš se dotle smjestiti u onu komoricu sa svojom ženom.

— Odmah, odmah sada, možeš ih dovesti! — uleti mu on naglo u rieč.

— Ne prekidaj me! — Ratimir će. — I sve vrieme dok budu kod tebe, nositi će takovo ruho kao što ga nosi i tvoja žena... Ali pred nikim da nisi spomenuo niti rieči da je jedna od njih uglednoga roda! Ako bi te tko kada i pitao, a ti reci, da su to kćeri tvoje pokojne sestre. Po gotovo tvoja žena neka pazi, da se pred nikim ne pohvali, da ste primili u zaklonište te djevojke.

— O, onda bi ju ovako, — vikne seljak, stisne suhu košćatu šaku i potrči prama svojoj ženi, koja je stajala kraj vratiju...

Ratimir uvidi odmah, da mu seljak u svojoj revnosti hoće zorno predočiti, kako bi nagradio ženu si za njezinu brbljavost, uhvati ga za ruku i zapoviedi:

— Stoj! Ta valjda ne ćeš tući nedužnu ženu? Ne budi divljak!

— O, ugledni gospodine, — uvjeravao ga seljak — to ne bi ništa škodilo ovoj sovi. I onako ju imadem još od jučer na rovašu...

— Da, da, ti poganine, — javi se sada žena sva žučljiva i zelena od jada, — žao ti je, što sam ti otela ono nekoliko bakšiša, što si ih htio zapiti za pivo...

— Mir! — zagrmi Ratimir. — To ne spada na mene! Vaša je dužnost, da pred nikim ne spomenete o djevojkama.

— Ne ćemo! Ne ćemo! — reče oboje u jedan glas.

— Dobro mi ih čuvajte, jer ne ćete žaliti za to...

— Zar ne, ugledni gospodine, da ćeš nam još pokloniti ovakovih zlatnih zviezdica? — požuri se lakomi seljak i pokaže prstom na žutake.

— Dakako, još barem ovakovih pet kesica, — odgovori Ratimir i nasmija se seljakovoj dosjetljivosti.

— O, ugledni, visoki i moćni gospodine, to će biti istom prava sreća za me sirotana!... Kupit ću si konja, kola i novu kuću!... Juh!... Juh!... — i ponovno obujmi županove noge, te ih stane cjelivati, a onda počne kao lud pomamno skakati po svoj kolibici.

A u večer već su obje djevojke bile u svom novom domu. Njihovi stanodavci primili su ih osobitim počitanjem i trsili se da im ugode u svakom pogledu. A Ljubislava se brzo priviknula na svoje novo obitavalište U ugodnoj šumskoj tišini, pokraj toplog ognjišta i u družtvu svoga Ratimira, koji ju je pohadjao redovito

svakog dana, osjećala se ona zadovoljnom i sretnom. Pa tako joj prolazio dan za danom, a mrka zima primicala se kraju da ustupi mjesto mladom proljeću. I kada je počeo na gorama i u dolinama kopniti debeli snieg, kada su sa svih streha i krovova zakapale zimnje suze, ti prvi viestnici ranoga proljeća, javljala se u Ljubislavinoj duši još veća radost, još veće zadovoljstvo, jer je znala, da se bliži vrieme, kada će sa svojim milim Ratimirom krenuti put daleke i drage otačbine za kojom je toliko čeznula . . .

VII.

Već u zoru sliedećega dana zajašio je rusi Kuno konja i snužden zaputio se ravno u Heristal, da dojavi vojvodi, što se zbilo iza njegova odlazka. Uz put se razpitkivao i za duvne, ali prvog dana nije mogao ništa saznati o njima. Tek u predvečerje drugog dana, kada je odsjeo u jednoj putnoj krčmi doznao je, da su prije tri ili četiri dana prošle upravo istim putem dvie časne duvne, ali same, bez pratnje. Ta ga je viest bila malo smela, jer je stari Martin bio rekao, da je s njima bio i jedan muškarac, valjda sluga, dočim je krčmar tvrdio da su bile same. I već je počeo dvojiti o tom, da li su to te iste duvne koje su bile ostavile Kodolahov grad. A i čim je dalje putovao tim je sve manje mogao što saznati o njima. Napokon u heristalskoj okolici posvema im se zameo trag.

I ti svi glasovi tako su smutili rusoga čovječca, da se u zadnji čas nije usudio stupiti pred vojvodu da mu javi cielu stvar, bojeći se njegove srčbe. Ali pomisao da je uviek uživao njegovu naklonost i ljubav, donekle ga osokolila, i on je stupio s manjim strahom pred Kodolaha. A bio je odlučio tako prikazati stvar, da on nije ništa kriv, već mrski mu Rathard, te Ulrika i Vithburga.

Ćelavi se vojvoda silno začudio, kada je u Heristalu ugledao svoga slugu, i odmah je pomislio da se moralo nešto osobita dogoditi, kada ga je Kuno potražio ćak u Heristalu. I čim je ovaj pred njega stupio robskim klanjanjem i dubokom poniznošću, zapita ga odmah :

— Što je Kuno ?

— Zlo, milostivi i dobri moj gospodaru, — odvrati Kuno i još sveudilj ne usudi se pravo pogledati vojvodi u oči.

— Zlo ? — ponovi začudjeno vojvoda.

— Mislio sam, da me ne ćeš više nikada živa viditi, ali dobri Bog dao mi je toliko snage, da sam sve zlo sretno prepatio.

— No, što je na stvari ? — opet će gospodar koji je već postao nestrpljiv.

— Milostivi vojvodo, mene su skoro otrovali, a tvoja liepa zarobljenica zajedno sa svojom dvorkinjom pobjegla je iz grada . . .

Te posljednje rieči izrekao je Kuno s najvećim strahom, izčekujući, da se na njega svali sav vojvodin bies. A taj njegov strah imao je temelja, jer čim je spomenuo, da su djevojke pobjegle iz grada, stane Kodolah kao bjesomučan skakati po sobi, uhvati se obim rukama za ćelavu glavu i strašno poviče :

— Dakle si mi došao javiti, da su djevojke pobiegle ! Zar si tako pazio na nje ? ! Lopove, zar tako vršiš svoju službu ? Dati ću te razderati na konjske repove ! . . .

I premda se u Kuni počela od straha tresti svaka žilica, ipak je u taj najopasniji čas smogao toliko odvažnosti, da je krieštećim glasom zaviknuo:

— Gospodine, stani! . . . Kako možeš ovako napasti onoga, koji ti je najodaniji i koji nema u toj cieloj stvari nikakove krivnje! Još ti nisam pravo ni rekao, a ti već svaljuješ svu krivnju na mene.

Ove rieči kao da su malo djelovale na razjarenoga vojvodu i on će odmah nešto blažijim glasom:

— Pa tko je onda kriv? . . .

— Svu krivnju nose na sebi Rathard, Ulrika i gospojica Vithburga . . .

— Što, ovo troje da je pomoglo pobjeći Ljubislavi i njezinoj dvoranci?

— Da, ovo su oni, koji su ti ugrabili onaj biser ljepote, koji bi ti bio svojim zagrljajima zasladio mnoge časove . . .

— A koji biser su ti, rusi, ipak ugrabili! . . .

— Tek onda kada su mi podmetnuli otrova u jelo od koga sam dobio strašne grčeve i bolove, koji su me napokon tako izmučili, da sam dva dana spavao kao zaklan, — lagao Kuno.

— A gdje je bio Vigbert?

— Na straži pred njihovim vratima, ali su i njega opojili . . .

— Nisi znao naći pouzdanijega!

— Nisam se usudio, jer si mi ti milostivi gospodine sam prije odlazka strogo naložio: da osim mene pazi na one djevojke samo niemi Vigbert.

— Istina je, — pomisli vojvoda. — Ja sam sâm tako odredio, pa ne mogu za to Kunu kriviti. Pa kako su pobjegle? . . .

— Toga ti ja još ni danas ne znam . . . Odmah, čim sam se drugi dan u večer ustao, pretražio sam cieli grad, ali nigdje im ni traga. Sumnjao sam, da ih nije gospojica Vithburga dala možda baciti u koju tamnicu i tamo ih zadavila; ali to nije moglo biti, jer mi je sliedećega jutra na moja iztraživanja odgovorio stari Martin da su onoga istoga dana kada su kmetovi donesli danak u grad, izašle iz njega dvie duvne u pratnji jednoga vojnika. A to je bio Rathard.

— Pa kako ti možeš tvrditi da je bio Rathard kada ga nisi vidio? Zar ga je Martin prepoznao?

— Ne, on toga nije rekao.

— Onda? . . .

— On je Ulričin ljubovnik, a ona je opet pouzdanica gospojice Vithburge, pa su njih dvie uz Rathardovu pripomoć odpravile one djevojke iz grada . . .

— Čuješ Kuno, to je meni sve nekako sumnjivo! . . . A kako su doznale da su u zapadnoj kuli zatvorene djevojke? . . .

— Ulrika je to sve izmamila od Vigberta. Valjda mu je dala piti, a on joj je znakovima odao tko je u kuli. Ali to sve neka te ništa ne smeta, niti ne žalosti, jer tvoj vjerni Kuno već je nanjušio trag tim dvim ptičicama . . . — i pri tomu se stao usiljeno smijati, samo da uvjeri vojvodu o svojoj vjernosti i nedužnosti.

No Kodolah, koji je još sveudilj bio ljutit, ipak nije u prvi mah povjerovao tim sluginim riečima, pa zato reče:

— Kuno, da ti ne lažeš?

— Onda bi bio veliki magarac, milostivi gaspodine kada bi pred tobom išao lagati . . .

— Ti si gori od svakoga magarca! . . . No, pustimo to. Ti si čas prije rekao, da si nanjušio trag pobjeglim djevojkama?

— Jesam, jesam! — brzo će čovječac.

— To je sreća za tebe, — vojvoda će, — jer bi još danas ili visio na vješalima ili bi te svezao za konjske repove! Ovako ti za sada praštam, ali ćeš mi tako dugo tražiti djevojke dok ih ne nadješ i opet ne dovedeš u moj grad. Inače moglo bi ti se lako dogoditi jedno od onoga dvoga, što sam ti obećao. A znaj i to, da mi ne ćeš pobjeći, jer ću te dati tražiti po cielomu carstvu! . . .

— To ne će biti nužno, — Kuno će. — Mene će od tebe odieliti samo smrt . . .

— Da, da, smrt, ali samo kakova! — primjeti vojvoda i odpusti slugu.

A kada je bio Kuno vani, duboko uzdahne:

— Hvala Bogu da je za sada ovako prošlo, prem da baš nisu utješljive njegove rieči. Obećao mi je ili konopac ili konjske repove . . . Hm! . . . Ne će toga biti. Ja ću radje pol godine tražiti one curetine, nego da me gavrani kljuju . . . Brrr!

*

Četvrt sata poslije toga stajao je Kodolah pred Irmengardom i govorio joj:

— Svietla moja zaštitnice. Ona, koja ti je suparnica u ljubavi, pobjegla je prije nekoliko tjedana iz moga grada preobučena kao duvna, zajedno sa svojom dvorkinjom . . . Mislio sam, da će me zaliti žuć, kada sam to prije četvrt sata dočuo od svoga sluge, koji mi je prvi dojavio tu poraznu viest.

Irmengarda samo probliedi na te rieči i cikne kao ljutica:

— Zar pobjegla? . . .

— I sada mi moraš pomoći da ju nadjem, jer inače naš savez nema vriednosti. Moj odani Kuno veli, da će ju naći pa ma bila u samom paklu.

— Jest, ja ću ti dati nekoliko svojih ljudi, koji će Kuni pomoći tražiti djevojku, jer ja ju moram dobiti u svoje ruke . . . Kroza nju moram se osvetiti županu Ratimiru, koji me je i opet ponovno odbio.

— Oprosti svietla gospodjo, ako ju i nadjemo, ti ćeš ju dati meni, a ja ću već znati u buduće bolje čuvati.

— Dobro, dobro! Glavno je da ju dobijemo u svoje šake, jer ona ne smije nikada biti Ratimirova žena! Mene je prezreo ali niti nje ne će nikada grliti! Moje je geslo: »Osveta!«

A kada su tjedan dana poslije toga sjedili kod večere u velikoj blagovaonici, prišapne carica Kodolahu:

— Vojvodo, ja bi prisegla na sveto evangjelje da Ratimirova zaručnica nije daleko od Heristala . . . . Ona se negdje krije u ovoj okolici . . .

— A po čemu ti to sudiš? — upita ju vojvoda koji je pri tomu razkolačio svoje sive oči.

— Uviek se hvastaš da si pronicav, ali ipak nisi na to došao.

— Kako bi mogao na takova što doći? Ljubislava da bi bila u našoj blizini? To ne može biti! . . . Ona je prije na putu u Posavsku Hrvatsku, nego li u heristalskoj okolici.

— A ja ti velim, da bi moglo onako biti, kako sam malo prije rekla . . . Zar ne opažaš na županu Ra-

timiru veliku promjenu ? Prije je bio mrk, poslie zdvojan i rastužen, a sada već opažam, da je od nekoliko dana neobično veseo i sretan. I moja slutnja mogla bi biti temeljita. On je jamačno našao djevojku, pa je zato tako veseo.

— Ali gdje bi se on namjerio na nju ?

— Hm ! — zlovoljno će carica. — Zar nisi opazio da Ratimira nije bilo nekoliko dana na dvoru ? Bit će, da je išao u potragu za njom, ili mu je ona opet po kom dojavila, gdje se nalazi. Ja sam dapače pitala župane Zdeslava i Dragovita, kuda je otišao njihov prijatelj, ali oni su se izgovarali, da ne znadu.

— To ne može biti, — ustvrdi opet vojvoda — jer da je Ratimir našao svoju zaručnicu, on bi jamačno već mene napao zaradi toga, što je bila zatočena u mome gradu.

Ova je Kodolahova tvrdnja donekle zbunila Irmengardu, jer je počela uvidjati, da bi vojvoda mogao imati pravo. Ali uza sve mu je ipak ponovno rekla kada su ustali od stola.

— Reci ti svomu Kuni, da sutra malo zanjuška oko nas. Ja imadem nekakovu slutnju da je djevojka u našoj blizini.

— Pa ćemo i to pokušati — odvrati vojvoda.

U jutro pozvao je odmah Kodolah Kunu preda se i naložio mu, da se ponajprije u samomu Heristulu opita po svim krčmama, nisu li vidjeli kakove duvne, i ako što izpipa, neka mu to smjesta dojavi.

Njuškalo, kakvo je bio Kuno, radostno je to učinio, jer mu je bilo stalo do toga, da udje u trag djevojkama, i da time ponovno dokaže vojvodi svoju vjernost. Uz njega su još dvojica sličnih stvorova raspitivala za duvne, koje bi imale proći kroz Heristal ili bar njegovom okolicom.

Prvih dana nisu skoro ništa doznali, jer su sve krčmari izjavili, da se u njihove krčme nisu svraćale nikakove duvne. A i žitelji takodjer su tvrdili, da u zadnje vrieme nije bilo u Heristalu nikakvih duvna.

I Kuno je već počeo zdvajati, što nije mogao ništa pronaći niti zanjušiti. Ali slučaj htjede, da se je jedne večeri sastao s nekim heristalskim gradjaninom u krčmi »K rutavom medvjedu«, koji mu je rekao da može priseći na svetu hostiju, da je prije nekoga vremena vidio kod svoga susjeda zlatara dvie duvne. Taj se isti gradjanin dapače ponudio Kuni, da će mu pokazati i zlatarevu kuću, pa neka se sam kod njega opita da li je istina ono, što mu je rekao za duvne.

Ta je viest rusoga čovječca tako razveselila, da je gradjaninu plaćao toliko vrčeva pive dok je mogao samo piti. Kuno je brzo upoznao manu svog novog znanca, da rado gleda u pune vrčeve, pa mu se htio odužiti za dobre novice.

I kada je drugoga jutra stajao pred vojvodom, stao je veselo i slavodobitno klicati :

— Gospodine, ja sam im ušao u trag !

— A gdje su ? — brzo će Kodolah.

— To još nisam odkrio. Ali glavno je, da sam im zanjušio trag. One su prije nekoga vremena noćile kod jednoga zlatara. To mi je on sam potvrdio. S njima da je bio došao i neki strani ugledni gospodin.

— To je jamačno bio Ratimir — pomisli odmah vojvoda.

— Zar ti nije rekao zlatar, kamo su otišli ?

— Toga on ne zna.

— Sada znademo upravo toliko koliko i prije! — žestio se naprasiti vojvoda, koji nije bio ni malo zadovoljan s uspjehom Kunova iztraživanja.

Ali Kuno odvrati:

— Gospodine, ja opet mislim, da smo mnogo saznali. Djevojke su bile u Heristalu i one nisu mogle daleko otići.

— To je samo nagadjanje. Treba točno pronaći, kuda su krenule, pa onda tek možemo reći: sada smo na konju. Ali samo nagadjati, a ne znati gdje su, nije za mene ništa... Idi, idi, pa da si mi drugi put došao s povoljnijim i sigurnijim viestima!

— Čudan čovjek! — pomisli Kuno. — Ništa mu nije pravo. On hoće samo odmah djevojku. Kada bi sam išao u potragu, jamačno bi uvidio, s kakovim je potežkoćama skopčano takovo iztraživanje i uhadjanje.

VIII.

Irmengardu, a još više Kodolaha spopadala je sve veća zlovolja zbog bezuspješnoga potraživanja. Carica je žudila, da se dokopa djevojke, samo da se uzmogne na njoj osvetiti Ratimiru, koji ju je bio već po drugi put odlučno odbio, dočim je Kodolah opet proklinjao svoju pamet, da nije znao upotriebiti onih časova, dok je Ljubislava bila u njegovim šakama. I u svojoj srčbi grozio se Vithburgi strašnim kaznama, što mu je otela djevojku, na koju se toliko veselio i za kojom je toli dugo žudio. A njegov bies bio je već toliki, da je jednoga dana nemilo spopao Kunu za kratki vrat i zagrmio mu:

— Rusi gade! Ako mi za osam dana ne nadješ Ljubislave, onda znaj, da ćeš visjeti na vješalima! Ti

si svemu tomu najviše kriv. Da si na djevojku bolje pazio, ne bi bila mogla umaknuti. Ali ti si jamačno nakon moga odlazka po ciele dane samo spavao, a onoga si niemoga glupana ostavljao na straži!

— Ni... ni... ni... sam!... — izgovarao se Kuno i previjao se kao miš u mačjim pandžama.

No vojvoda je samo strašno vikao:

— Tiho gade!... Niti jedne rieči. Ne vjerujem ti ništa, jer lažeš!

I Kuno je uvidio, da s vojvodom nema više šale. Dosadašnju njegovu sklonost izgubio je posvema, i ako ju je htio ponovno steći, morao mu je za osam dana naći Ljubislavu i predati ju u šake, jer poznavajući njegovu naprasitost, znao je, da ne može umaknuti obećanoj kazni. A pomisao na gadnu i sramotnu smrt na vješalima napunjala ga najvećim užasom. Na tu pomisao upravo mu se počela lediti krv u žilama. On, koji je dosele uživao neograničeno povjerenje svoga gospodara, koji je bio jedinim sudionikom svih njegovih tajinstvenih djela, on da bi morao na tako sramotni način završiti svoj život! Pa da bi bilo još zašto, već za one djevojke koje nisu pobjegle njegovom krivnjom ili nemarom, već uslied proračunane Vithburgine i Ulričine spletke. I kad je pomislio na te dvie, stala mu na jednom sva krv udarati prema glavi. Proklinjao je onaj čas, kada se dao zamamiti i zaluditi sladkim riečima i himbenim zagrljajima lukave Ulrike, koja ga je uvela u takovo zlo.

U to kratko vrieme bio je od prevelike muke, brige i nespavanja znatno posiedio i omršavio. Gadna vješala lebdila mu i u snu i na javi pred očima i mučila ga svakojakim strahotama. Da izbjegne svim tim strahotama dao se na potraživanje, kao da je pomah-

nitao. Poput lovačkoga pseta pretražio je sva okolišna sela i zaselke, sve krčme i gradjanske kuće, napastovao je svojim pitanjima seljake i putnike, ali sve bez uspjeha. Još je imao samo dva dana do stavljenoga roka. Tada se najednom dosjeti, da nisu pobjegle djevojke svukle sa sebe redovničko odjelo i obukle kakovo drugo, da samo što bolje zabašure svaki trag. Ova misao učinila mu se spasonosnom i mogućom.

— Što bi bilo, da je ona na se obukla seljačko ruho? — pitao se, kada je opet jednoga popodneva tumarao prema onoj šumi gdje je stojala kolibica u kojoj se zadržavala Ljubislava i Jelisava.

I dok je on o tomu promišljavao pričini mu se kao da čuje za sobom nekakav šušanj. Stane prisluškivati, a tada reče:

— Netko jaši ovamo!

A konjski topot bivao je sve jači i bliži. Kuno se brzo povuče sa šumskoga puta u guštaru i stane se kroz riedje djelove nagledavati prema onomu mjestu kuda je imao proći konjanik. Nije trebao dugo čekati, kad je prošao kraj njegovoga zakloništa, prepozna Kuno župana Ratimira, koji je jašio k Ljubislavi.

I rusi čovječac se odmah upita:

— Kamo ide? ... Ne bi li sam Bog dao, da bi danas odkrio tajinstveno zaklonište njegove zaručnice, koje sam do sada uzalud tražio? To bi bio moj spas. O sveti Martine Tourski, nadjem li ju danas, to znaj da ću ti pokloniti tako veliku i debelu svieću voštanicu kao što je moja ruka! ...

I poče se oprezno šuljati za Ratimirovim tragom, a srce mu je pri tomu silno kucalo. Kada je Ratimir zaustavio svoga konja u šumskoj dubini, opazi čovječac

u pozadini izmedju starih, visokih i krošnjatih jela siromašnu kolibicu, u koju se zaputio mladi župan.

Kuno je dugo čekao, dok je Ratimir opet izašao, a kad se pojavio na vratima, izašla je s njim i nekakova žena. Nije je mogao pravo prepoznati, jer je grmlje, u koje se je bio sakrio, bilo tako gusto, da je jedva krozanj vidio.

Prije nego li je Ratimir sjeo na konja, opazi Kuno, kako je zagrlio i nekoliko puta cjelunuo onu ženu, koja je imala na sebi isto onakovo ruho, kakovo su nosile seljakinje u heristalskoj okolici.

— To ne može biti nitko drugi već o n a! — pomisli rusi čovječac i stane još jače bečiti oči u ono dvoje, što se grlilo pred kolibicom.

I njegovim srcem zavlada u jedan čas tolika radost, da bi bio najradje počeo vikati i kliktati, što je odkrio zaklonište one, radi koje bi bio pred dan dva izgubio glavu, nu on zatomi svoju radost i jedva dočeka, dok se Ratimir oprosti i udalji.

Neko vrieme poslije županova odlazka opazi Kuno da je iz kolibice izašao seljak sa sjekirom na ramenu i zaputio se onim istim putem kojim je odjašio i Ratimir. Kada je za nekoliko časova čuo da isti sieče drva, odluči poći ravno do njega u nadi, da izpipa, zašto je bio Ratimir kod njega.

Ostavi dakle svoje zaklonište i stane se oprezno provlačiti kroz grmlje i šikaru prema onoj strani, otkale su dopirali udarci sjekire ...

Čim je ugledao seljaka, odmah pristupi k njemu rekav:

— Čovječe, je li ono dolje tvoja koliba?

— Da, gospodine, ono je moja sirotinja.

*

— Imadeš li ženu i djece?

— Samo ženu...

— I nikoga više? — upita Kuno i upilji poput risa svoje malene lukave oči u seljaka, koga je ovo pitanje odmah vrlo zbunilo.

Rusi čovječac opazi odmah svojim lupežkim okom seljakovu zabunu, te ponovno upita:

— I baš nikoga više nemaš kod sebe?...

Te je rieči izrekao tako oštrim glasom, da je ubogoga seljaka posvema smeo i natjerao u strah.

— Lažeš! — Kuno će još oštrije. — Ti kriješ u svojoj kolibici nekakove djevojke!...

Seljak razrogači oči a Kuno će opet:

— Nesretniče! Te djevojke su težko uvriedile našu svietlu i dobru caricu, pa se sada kriju pred pravednom kaznom. A ti si im dao utočište!...

Ove rieči posvema uništiše seljaka, on padne do noguh rusoga čovječca i drhćućim glasom moljaše:

— Milost gospodine!... Nemoj me odati!...

Lukavi Kuno sav presretan, što je tako brzo uspio, pomisli, da ne bi bilo pametno još i više strašiti glupog seljaka, pa mu zato reče:

— Ustani! Umiri se! Ne ću te odati!...

Kad je seljak čuo te utješljive rieči, nije mogao da progovori, već je samo suznim očima odavao izražaj svoje duboke zahvalnosti.

— Čuj me, — reče mu Kuno važnim glasom. — Ja te neću odati, ali samo pod tim uvjetom, da o ovom današnjem razgovoru ne spomeneš pred djevojkama niti jedne rieči!... One neka za sada ostanu još kod tebe. Jer kada bi ti njima što spomenuo, one bi pobjegle u

noći, a ti bi ostao krivac, da si im pomogao u tome... Radi toga bi te mogla snaći i smrt na vješalima...

— Vješala! — hukne seljak i probliedi kao stiena.

— A da šta ti misliš!... Zato poslušaj moj savjet, i ja ti jamčim, da ti se ne će ništa dogoditi.

— Sve ću učiniti, što god mi ti veliš, milostivi gospodine!...

Kuno, komu je godilo, da i njemu netko veli »milostivi gospodine«, podigne oholo svoju rusu glavu i pun umišljenoga dostojanstva pruži seljaku jedan solid:

— Evo ti, da se sjećaš, da si razgovarao s uglednim gospodinom!...

— O, tolika milost! — klikne seljak, kada je opazio na Kuninomu dlanu novac. — Hvala ti, milostivi gospodine!...

— Dakle, drži se moga savjeta! — zapoviedi Kuno na polazku.

— Hoću, premilostivi gospodine... Bog ti platio za tvoju velikodušnost!...

I Kuno je već bio pošao, ali ga seljak ustavi:

— Premilostivi gospodine, još bi te nešto pitao?

— Da čujem! — i postavi se dostojanstveno, a lice mu poprimi važan izražaj.

— K onoj jednoj djevojci, što je kod mene, dolazi češće neki ugledni i bogati gospodin... Bi li njemu što govorio da sam bio s tobom?...

— Glupane!... Glupane!... — ražesti se Kuno. — Zar ti nisam malo prije rekao, da o svemu šutiš?..

— Jesi, jesi, premilostivi gospodine!... — brzo će seljak, da još više nerazjedi nepoznatoga uglednika.

A kada se Kuno bio izgubio medju šumskim grmljem, stane veselo klicati:

— U istinu, moja glavica vriedi mnogo! Tko bi bio iz onoga seljačkog glupana ovako brzo izpipao cielu stvar kao umni Kuno . . . . Hvala Bogu, sada već ne osjećam konopca za vratom, koji me je ovih šest dana neprestano škakljao! . . . . Svoj zavjet svetomu Martinu Tourskomu izpunit ću savjestno . . .

IX.

Napokon je minula i duga neprijatna zima. Debeli slojevi sniega, koji su na daleko i široko pokrivali prostrane ravnice i šumne visoke planine, okopnili su pod prvim toplim tracima ranoga proljetnoga sunca. Velebna priroda riešila se težkoga zimskog bremena, a prvi viestnici umiljnoga proljeća osovili svoje malene glavice Biela visibaba, žuti jaglac, mali krasuljak i mili driemovac milovidno se izticali medju svježim zelenilom mlade trave. A tu proljetnu ljepotu uvečavalo je još i čisto modrikasto obzorje koje je zarubljivalo daleke planine i ravnice.

Jednoga takovoga proljetnog popodneva razgovarala se Ljubislava s Jelenicom o skorom povratku u daleku otačbinu, o sastanku s banom Ljudevitom i o svomu vjenčanju.

— Da znadeš, draga Jelenice, kako težko već izčekujem onaj dan kada ću moći ostaviti ovu neprijatnu zemlju — govorila Ljubislava. — Oh, kako ću biti sretna, kada opet ugledam mile zavičajne bregove, srebropjenu Savu i njezine prostrane zelene ravnice, s kojima me veže toliko milih i dragih uspomena iz dana djetinstva! Kako će se negdje veseliti moj dobri i ljubljeni brat, kada me opet ugleda zdravu i živu. Siromah! Koliko je negdje pretrpio gorkih i bolnih časova od

onoga dana, kada su me ugrabili. Nije dosta da su mu brige za dobro otačbine tištile dušu, već je nadošla i moja otmica. Uvjerena sam, da ga je to sve negdje strašno potreslo.

— Jamačno da jest, — potvrdi i Jelenica — jer si mu bila dobra i ljubljena sestra.

— Hvala prečistoj Bogorodici, što me je dosele štitila od svake nesreće, a po gotovo one noći, kada me je napastovao Kodolah.

— Da, ono je bio strašan trenutak za tebe. Ja sam se bila sva ukipila od užasa i strave, kad sam gledala, kako te je natezao i silom cjelivao . . .

— A meni je bilo, da sam mislila, da ću onaj čas od zdvojenja poluditi.

U to se šumom začuo konjski topot. Ljubislava je odmah naslutila da je to Ratimirov konj i ona sva presretna klikne:

— To dolazi moj mili Ratimir! . . .

— Jest, to je njegov konj. Poznam ga po jakom toptanju, — reče i Jelanica.

Kada je Ratimir do njih dojašio, Jelenica se odmah udalji u kolibicu, dočim je on veselo zagrlio Ljubislavu i cjelivao joj liepe oči i vedro čelo.

— Kako si ti dobar, — govorila ona sva presretna. — Malo koji dan prodje a da me ne posjetiš.

— Jer ne mogu biti bez tebe. Ljubim te kao zjenicu svoga oka. Kada bi mogao skinuo bi zviezde sa neba i stavio ih pred tvoje noge . . .

— Hoće li se već skoro sastati taj sabor? — pitala djevojka.

— Početkom svibnja — odvrati Ratimir. — Ali velikaši su se počeli već po malo sakupljati. Čujem, da

će doći i mnogo stranih poslanika. Barem će imati zgodu, da čuju, što se sve radi s nama.

— Budi mi samo hrabar te neustrašivo brani naša potlačenu prava, — sokolila ga Ljubislava . . .

— Ne boj se! Dan na dan viećamo sva trojica o svim povriedama i nepravdama, koje ćemo iznieti pred tu oholu i naprasitu gospodu.

— A vaša neustrašivost i odlučnost mogla bi donieti koristi uvriede našemu narodu.

— Dvojim, mila moja! Dapače, ja sam već unapried uvjeren, da će naše poslanstvo biti uzaludno. Car ne mari mnogo za državne poslove, a u njegov su se primjer ugledala i državna gospoda, koja natežu svaki na svoju stranu. Jedina, koja se u sve upliće, jest carica Irmengarda; ali ona će nam stavljati kroz svoje ljubovnike najveće zaprieke i tako sve naše pravedne pritužbe neće imati uspjeha.

— Pa što ćemo onda početi? . . .

— Našim krjepkim desnicama i oštrim mačevima morat ćemo naučiti franačku gopodu pameti!

— Dakle krv će morati odlučivati?

— Drugačije ne može biti!

— A pravednima biti će i dobri Bog u pomoći.

— Dakako da hoće. On najbolje vidi, što se radi do nas . . .

I tako su oboje još neko vrieme razgovarali o otačbini i njezinim jadima, o velikoj vojni na Franke, kao i svom skorom povratku, a tada se Ratimir napokon oprosti s Ljubislavom i odjaši natrag u Heristal.

* * *

U kasnu večer istoga dana šuljala se oko kolibice šestorica oboružanih ljudi u tamnim plaštevima. Petorica od njih bile su visoke i jake ljudine, dočim je šesti bio nizak čovječac i čudno se izticao medju ostalima. Upravo taj mališ bio je vodja onim ostalima. Po svim njegovim kretnjama i znakovima bilo je vidjeti, da mu je okolica kolibice već od prije poznata.

Kad su se sva šestorica već posvema primakla k ulazu kolibice, prišapne onaj mali čovječac ostalima:

— Momci, samo brzo i složno! Napried!

Na tu zapovied udari nekoliko čvrstih rukuh o slaba trošna vratašca, koja odmah popustiše pod jakim udarcima i strovališe se na zemlju . . .

U okolici nastade strava i očajni krik . . . . Ljubislava skoči u jedan kut i drhtaše kao šiba na vodi, dočim ju je Jelenica zaklonila svojim tielom.

Seljak, koji je sa svojom ženom spavao pokraj ognjišta u prvoj komorici, skoči takodjer ustrašen sa svoga ležaja i vikne:

— Tko je to? . . .

No mjesto odgovora svezaše njega i ženu mu. Jedan od napadača stavi mu kratki trobridi nož na grkljan i zagrozi se:

— Pisneš li samo jednu rieč, onda znaj da si gotov! . . .

— A gdje su djevojke? — upita čovječac u tamnomu plaštu.

— Ovdje su! — oglasi se jedan od provalnika, koji je prvi opazio da se nešto bieli u jednomu kutu kolibice.

— Veži ih! — zapoviedi mališ.

U taj tren zavrišti Jelenica i sabrav sve sile baci se na napadača koji je htio nju i njezinu gospojicu vezati, te mu stane noktima derati lice i oči, rekav:

— Ne ćeš mi ju oteti!

A kad je ovaj osjetio na licima krv, a oko očiju veliku bol koju su mu prouzročili djevojčini oštri nokti, zaviče:

— Pomozite braćo!

Mali čovječac priskoči prvi svomu drugu u pomoć i prepozna na mjesečini Jelenicu, pa zgrabiv za nož zatjera joj ga ravno u srce.

Jelenica osjeti strašnu bol, zatetura i sruši se na zemlju. Krv joj brizne iz probodenih grudiju i ona se za kratko vrieme rastavi sa životom.

Dok se je ona borila sa smrću, već su Ljubislavu nosili svezanu na obližnjega konja i sva se šestorica zajedno sa seljakom i njegovom ženom izgubila u šumskoj guštari.

Okolo kolibice vladao je mir, a nekoliko mjesečevih trakova padalo je po mrtvoj Jelenici koja je položila život na obranu časti svoje mlade gospodarice...

X.

Kada je Ratimir došao sliedećega jutra do kolibice, da po običaju sprovede nekoliko sretnih časova u družtvu svoje Ljubislave, nadje obaljena vrata. To mu se odmah učini sumnjivim. Nekakova ga bojazan obuzme i on pomisli da se nije dogodila kakova nesreća. Sa strahom prestupi prag kolibice. Po prebačenom stolu i razbacanim klupama odmah se uvjerio, da se moralo dogoditi nešto izvanredna. A kada je na zemlji ugledao ispruženu i čkočenu Jelenicu svu u krvi, koja se bila već zgusnula i stisnula, pograbi se za glavu i vikne očajnim glasom:

— Nema je!... Jao, moje je Ljubislave i opet nestalo!... Sveti Bože, što je to?...

Tada poklekne pokraj Jeleničinoga trupla i opipa joj desnicu... Bila je već posvema ukočena. Po tome je znao, da se zločin zbio negdje u noći. Zatim je pregledao cielu kolibicu, ali nigdje nikakova znaka od Ljubislave. Napokon je pretražio okolicu kolibice, nebi li naišao na kakav trag, ali sve uzalud. Osim konjskih kopita, koja su se raspoznavala u mekoj šumskoj crnici, nije našao ništa drugo. Onda je stao dozivati seljaka i ženu mu, što ga grlo nosilo, ali odnikale glasa, osim jeke, koja je povraćala zadnje slogove njegovih rieči. Tada se opet vrati u kolibicu i baci se na klupu... Počelo ga daviti u grlu, a nešto teška sleglo mu se oko srca... Osjećao je strašnu bol za ugrabljenom djevojkom, daleko veću od one, kada je prvi put dobio od bana Ljudevita viest, da je nestalo Ljubislave.

— I po drugi put su mi ju oteli! — progovori, — Bože! Bože, zar nemaš gromova, da satareš takove bezbožnike i bezdušnike?... Što sam ti skrivio, gospodine Bože?... Zar nisam uviek bio pošten? Zar nisam bio vjeran sin otačbine i svojoj Ljubislavi vjeran zaručnik, uza sve spletke podle i propale carice?!... Pa ti, koji štitiš pravedne i nedužne, dozvolio si, da mi ugrabe moju goiubicu?!...

Zatim se spusti na koljena i stane moliti:

— Gospodine Isuse, ogledaj se na moju tugu ogledaj se na moju bol!... Pomozi mi, da opet nadjem Ljubislavu!...

I dugo je tako očajan klečao, razmišljajući ponovno o svojoj nesreći i pitajuć samoga sebe već po više puta:

— Ali tko je to počinio?...

Nu čim je više o tom razmišljao, tim mu je stvar bila tamnijom i zagonetnijom.

— Tko je za nju znao osim mene i mojih prijatelja? . . . Lupež Kodolah nezna jamačno još ništa o tom, da je pobjegla s dvora. Njegova ljubovca nije mu toga javila, kada joj je i sama pomogla do slobode . . . Oh, ta zagonetka, ta strašna neizvjestnost! . . . Gdje da ju potražim? Kuda da krenem u potjeru?!

To rekav, uzjaši konja i odjuri satrven i žalostan natrag u Heristal da izašalje Djedoslava, koji će ukopati Jelenicu u blizini kolibice.

Čim ga je ugledao stari Zdeslav onako zdvojna i od boli satrvena, uhvati ga za desnicu i upita:

— Ratimire, brate ljubljeni, što je s tobom? . . .

On sveudilj nije mogao još mnogo govoriti već mu samo dubokim glasom odvrati:

— Ljubislave je i opet nestalo, a Jelenicu su umorili! . . .

— Gospodine Bože, što čujem?! . . . — i zalomi rukama. — A jučer si s njome još razgovarao? . . .

— Da! Bila je još tako sretna i vesela. Razgovarali smo najviše o tom, kada ćemo se vratiti u otačbinu, i o vojni na Franke.

— To se onda sve zbilo negdje noćas?

— I ja tako mislim.

— To je i zbilja strašno! — opet će Zdeslav, prošetav se nekoliko puta sobom. — Jedna nesreća za drugom strovaljuje se na tvoju biednu glavu.

Tada se opet stari župan ustavi pred svojim mladjim drugom, namršti čelo i upita:

— Što misliš, tko je to počinio?

— Ti pitaš mene a ja tebe. To je sve vrlo zagonetno — Ratimir će.

Zdeslav se opet prošeta sobom pognute glave i strašno mrk. Tišina je trajala neko vrieme, a tada se opet zaustavi u sred sobe i reče:

— Ne bih rekao da je to baš tako zagonetno. Zakleo bih se, da ono pseto Kodolah imade pri tom i opet svoje prste! Njemu je morao netko od njegovih pouzdanika dojaviti, da je Ljubislava pobjegla. A nije takodjer nemoguće, da se nije i tvoj seljak ili njegova žena pred kim zarekla i izbrbljala, da ti polaziš njihovu kolibicu, pa je to došlo i do Kodolaha i on ju je opet dao ugrabiti. Bit će da imade svoje uhode i svoja njuškala.

Kada je Ratimir to čuo, sav probliedi. Sve ga nešto stezalo oko srca i bi bio opet počeo očajavati, da mu nije Zdeslav rekao:

— Ne koristi zdvajati; već valja ozbiljno promišljati, kako ćemo ju naći... Sada ćemo ju svi tražiti, pa ma gdje bila. Moramo ju naći! . . .

— Ali jao si ga tada krivcu! — strašno će Ratimir i ko biesan skoči sa stolice na koju se bio spustio.

— Idem odmah do Kodolaha, da ga pozovem na odgovornost, i da mu zgulim kožu s lopovskoga i pužljavog tiela! . . . Hoću, tako mi gospodina Isusa, kožu ću mu svući, da ga tako kaznim za sva njegova nedjela! . . .

Stari Zdeslav koji je sve prije ozbiljno promozgao i kojim nije vladala mladenačka naglost i strast, stupi pred Ratimira i pogleda ga oštro.

— Zar si sišo s uma? Čovječe, gdje su ti dokazi? Pamet u glavu! . . .

— Dokazi! Što će meni dokazi? — ponovno će Ratimir.

— Čovječe i opet ti velim: pamet u glavu! Zar misliš, da i meni nije već uzavrjela krv? Ali što bi si pomogli nasiljem? Nama je u ovaj čas raditi mirno i triezno. Ponajprije da izpipamo, gdje se nalazi Ljubislava; pa kada to saznamo, znat ćemo, što nam valja učiniti. Najprije treba dokaza!...

Dok su se Ratimir i Zdeslav dogovarali, gdje i kako će potražiti djevojku, dotle je ona slomljena, blieda i iznemogla ležala na tvrdom ležaju u jednoj malenoj, polumračnoj sobici carskoga dvora u Heristalu, kamo su ju zatvorili po caričinoj odredbi. Takovih zakutnih sobica bilo je mnogo u ogromnom dvoru, po gotovo na sjevernoj strani u onim velikim kulama, gdje nije skoro nitko obitavao i kamo bi samo kadkada stupila noga koga dvoranika ili sluge.

Od prevelikoga plača nesretnoj djevojci nabrekle liepe velike oči, a na podočnicama pojavili se crni kolutovi, koji su se još više izticali na bliedim obrazima. Pokraj nje na stoliću stojao je prosti zemljani vrč s vodom i komad suhog hljeba, koga joj bijahu dobacili. Ali ona se cielo vrieme nije ni taknula niti vode, niti kruha, unatoč gladu koji ju mučio. Bol i očaj ju tako zaokupiše da nije marila za nikakovu potrebu, već je samo razmišljala: što je ipak ona jadnica sagriešila, te ju ovako sudbina progoni?

U to kratko vrieme što ga je sprovela u samotnoj sobici, nije si jedanputa, već moguće sto puta poželila smrt, koja bi ju napokon svega riešila. Bila si je sviestna, da nije nikada i nikomu učinila niti trunka zla, pa ipak je morala toliko patiti... A kada je pomišljala na

svoga Ratimira, stala ju moriti još veća tuga i očaj. U duhu ga gledala kako zdvaja od boli za njom i kako neutješen bludi okolo da pronadje njezino skrovište.

U toj njezinoj tuzi i razmišljanju prene ju dolazak žene, kojoj je po izgledu moglo biti već nekih dvadeset i osam godina. Čim je stupila u sobicu nasmieši se zlobno i progovori:

— I opet jedna ptičica!... Zbilja, carica je Irmengarda vrlo vješta u tom poslu...

Tada stupi dvorska služkinja bliže Ljubislavi, koja se bila gornjim tielom podigla s ležaja i nekom proračunanóm zlobom i pakostnim smiehom reče:

— No, i ti moraš biti vrlo djevojče dok te je caričin bies stigao... Jamačno si se splela s kojim njezinim ljubovnikom. Zar ne?...

Ljubislava ju je samo presenećeno gledala...

— O, nisi ti prva koja si u ovoj sobici! Bilo je ovdje i više ovakovih slavujica, ali im je carica Irmengarda podrezala krila i izčupala jezičac, te nisu više mogle pjevuckati svomu miljeniku... A sve mi se nekako čini, da će i tebe stići isto takova sreća.

Tada će sama sobom:

— Najposlije nije ni šteta za franačkog gada, za franačku djevojčuru. Da je na moje, ja bi i carici i svim tim franačkim gadovima izčupala jezik...

A to nije izrekla njemačkim jezikom, već jezikom koji je razumjela i Ljubislava i koja se na te rieči silno začudila staviv upit:

— Pa zar i ti umiješ hrvatski?...

Dvorska se služkinja još više začudi, pa će:

— Ti umiješ tako dobro hrvatski, kao da si rodjena tamo. Zar ti nisi Frankinja?

— Ne dao Bog toga! Ja sam Hrvatica iz Posavske Hrvatske . . .

— Hrvatica! . . . — klikne dvorska služkinja i u taj čas nestane s njezinoga lica zlobe i ono poprimi blagi, prijateljski izražaj. Priskoči k vratima i zakračuna ih za sobom primietiv:

— Sada smo sigurne i ne može nas nitko iznenaditi, — i povrati se natrag do Ljubislavinog ležaja, stavi joj prijateljski desnicu na rame i upita:

— A što si skrivila carici, da te je ovamo bacila?

— Carici? — začudi se utamničena djevojka.

— Pa da, carici . . . Morala si joj se silno zamjeriti, jer tko dopane ove ćelije, tomu jao i pomagaj. Iščupat će ti jezik i zlostavljati će te tako dugo, dok ne podlegneš . . .

— Zar sam ja na dvoru? — upita najednom Ljubislava.

— Da gdje drugdje? . . . Ja sam držala, da ti znadeš kamo su te doveli . . .

— Tko bi mi bio rekao? Zar moji gadni otimači, oni razbojnici, koji su me prošle noći ugrabili? . . .

— Sirota! — pomisli dvorjanka. — Jamačno je žrtva kakove dvorske spletke.

A tada će glasno:

— A slutiš li, zašto su te ovamo zatvorili? . . .

Ljubislavu je donekle iznenadilo to pitanje i ona si je sama već prije to isto pitanje stavila. Ali sada nakon duljeg razmišljanja padne joj na pamet: da nije ta njezina otmica u savezu s onim što joj je njezin Ratimir već prije pripovjedao o carici i njezinim ljubavnim ponudama. I čim je o tomu više razmišljala, sve joj se nekako činilo vjerojatnijim i mogućim, pa je

napokon i pred dvorankom u kratko izpripoviedila svoja naslućivanja.

Na što joj ona reče:

— To bi lako moglo biti. Ta podla žena ne žaca se ničega samo da udovolji svojoj strasti . . . Prokleta bila! . . .

Te posliednje rieči još više začudiše Ljubislavu i ona će:

— Kako ti to govoriš o svojoj carici? . . . Proklinješ ju . . .

— O mojoj carici? — nasmieši se porugljivo dvorjánka. — Zar je ona moja carica? . . . Ta zmija, taj zloduh u ljudskoj spodobi, nije za me carica, već podlo stvorenje, franačka vještica, koju mrzim iz dna duše kao i sav taj franački izrod . . .

— Dakle i ti mrziš Franke? — Ljubislava će, a na licima zasinu joj radost, što je našla stvor, koji takodjer mrzi i prezire Franke kao i ona i njezin narod.

— Mrzim i te kako! . . .

— A zašto? . . .

— Bit će ti odmah sve jasno, kada ti reknem, da sam i ja iste krvi i istog jezika, kojeg i ti . . .

— Hrvatica si?! — upadne naglo Ljubislavu u rieč.

— Kao i ti, samo što sam rodjena uz more. Ime mi je Tuga, a iz Biele sam Hrvatske . . . Najljepše dane svoga djetinstva proživjela sam na žalu sinjega hrvatskoga mora . . . Oh, sjećam se svoga djetinjstva i svih onih dana, što sam proživjela u dragoj otačbini, i to tako živo, kao da su bili tek jučer ili prekjučer . . . Utisci iz djetinjske dobe jesu neizbrisivi, jer su najbliži i najmiliji srcu svakoga čovjeka . . .

— Pa zašto si otišla iz svoje otačbine?

— Zašto? — ponovi djevojka turobnim glasom. — Čut ćeš i to . . . Prije devetnaest godina, kada smo se borili za slobodu otačbine proti Francima, tim krvnicima naše sreće, dopali su moj otac i majka tamo negdje pod Trsatom robstva. Poslije vojne odveli su nas u Franačku. Meni je tada bilo deset godina. Moj otac, koji je bio vanredne upravo divne jakosti, dopao se Francima i postao je u brzo sluga kod sadašnjega cara, a tadašnjega carevića, a majka, koja je umjela krasno vezti svilom i zlatom, steče time caričinu milost . . . Otac je zaklopio davno prije oči, jer ga je ubila čeznja za rodjenom grudom i sinjim morem. Ostala sam sa majkom. Pod njezinom pazkom rasla sam od dana do dana. Ona me za dugih zimskih večeri učila vezenju i pričala mi o kršnom zavičaju, sinjem moru i svim njegovim ljepotama. Dozivala mi u pamet proživjele dane na rodnom žalu, a učila me i našim pjesmama. Time mi je usadjivala i ljubav za daleku otačbinu . . . Ali uz tu ljubav za daleku otačbinu . . . Ali uz tu ljubav usadila mi je u srce i mržnju na sve, što nosi franačko ime. A ta mržnja živi u meni i ugasnut će tek onda, kada mi duša ostavi tielo. Već nekih osamnaest godina živim u tudjini, ali kroz sve to dugo vrieme nisam se mogla priviknuti i priljubiti tudjim običajima . . . Sve, što činim, činim tek pusta srca, osobito ovih pet zadnjih godina, odkako mi je majka legla u grob . . . Sloboda mi manjka, a gdje nije slobode, ne može biti ni zadovoljstva, niti prave sreće . . . Pa kako da onda ne mrzim one, koji su razorili našu sreću i oduzeli nam slobodu? . . . I zato ti ne će biti nerazumljivo moje ponašanje, kada sam ono stupila k tebi . . . Držala sam

te Frankinjom, pa sam ti zato i onako zlorado govorila . . . Znaj, da mi je najveće veselje, kad se mogu komu franačkomu psetu osvetiti . . . Carica je Irmengarda opazila tu moju zloradost i bezobzirnost, te mi je zato i povjerila, da pazim na njezine nuzljube. Ona misli, da ja to činim iz prevelike revnosti prema njezinoj osobi, ona drži, da ju ja ljubim. Ne znam ni sama, kako sam stekla njezinu sklonost; bit će jamačno moje pretvaranje uzrok tomu. Što ćeš, čovjek mora biti ovdje neiskren i podmukao, po gotovo prema njima. Ta, kada bi vidjeli moju tugu, rugali bi mi se samo, a da im toga ne priuštim, hinim im odanost . . . Ne uvidja, da iz mene gori osveta na sve, što je franačko . . . Bilo ih je već više, koje je ona dala utamničiti, samo da joj ne smetaju u ljubakanju . . . Strašna je to žena! . . . Sada je njezin bies pao na tebe sirotu. Smetaš joj, pa te dala ugrabiti, ne bi li se lakše dočepala tvoga vjerenika . . .

— O, njega ne će nikada predobiti! . . . On je stalan! . . . — pouzdano će Ljubislava.

— I pravo imade, neka joj ne pada u mreže! . . . Neka ju samo prezre, jer to je za nju najstrašniji žalac.

Na to će opet Ljubislava:

— Što misliš, što će biti sa mnom? . . . Što je naumila carica?

— Mučit će te i nasladjivat će se tvojim mukama i jadima . . . Ali ja ću ti dati evo ovo — reče Tuga i izvadi izpod haljine kratki šiljasti bodež. — Sakrij ga pod haljine, mogao bi ti još dobro doći . . . Carica će nedvojbeno doći još danas ili večeras da se nasladjuje s tvojom boli, a moglo bi se dogoditi, da te i zlostavi,

a ti se samo njime brani. Ne štedi nikoga, a po gotovo Franka. Tih pasa imade i previše na svietu.

— Ali ja se nisam nikada služila takovim oružjem, — primieti Ljubislava s nekim strahom.

— Vidim, da si odviše mekana srca. Ali to ne smiješ biti ovdje, gdje vrebaju na tebe tolike zmije . . . Zaboravi na svoju blagost. Budi hrabra i bezobzirna. —

Ljubislava je uvidjela, da Tuga istinu govori, pa je primila bodež i spremila ga za pojas medju nabore svoje haljine, rekav :

— Hvala ti, Tugo, na tvojoj skrbi i susretljivosti. Dobar je Bog, koji mi te je dao u ovoj nesreći !

— Kako ti ne bi pomogla, kad si mi zemljakinja, kad si žrtva franačke opačine. Da si Frankinja, ja bih se još nasladjivala tvojim mukama, ali kad si iste krvi, onda mi je sveta dužnost, da ti pomognem. U mene se možeš posvema pouzdati kao u rodjenu sestru.

— Bog ti to naplatio !

— To nije sve . . . Ti se moraš pošto po to izbaviti ovoga zatvora. Što bi bilo, da dojavim tvomu vjereniku ? . . .

A nju je tako ganulo i obradovalo, da je od prevelike sreće ogrlila Tugu i klicala samo :

— Daj ! . . . Daj ! . . . Daj ! . . .

— On je sigurno zdvojan i tužan, a jamačno će u potragu za tobom . . .

— Nema dvojbe ! . . . On će me tražiti . . .

— Samo ću to morati vrlo oprezno učiniti, da ona zmija ništa ne nasluti . . . Odmah danas to ne može biti, a moguće još niti sutra. Ne smijemo se prenagliti !

— Čini, kako znaš, samo dojavi momu Ratimiru, što me je zadesilo . . . Reci mu : da ga zaklinjem, nek me čim prije rieši tih patnja ! . . .

XI.

Carica je Irmengarda veselim srcem pozdravila viest, da je Ljubislava ugrabljena, i jedva je dočekala čas, da može otići u sobicu, u kojoj je čamila nesretna djevojka. Posebno zadovoljstvo napunjalo joj grudi, a u srcu osjećala je neizrecivu radost, što se ipak dočepala djevojke, koju je smatrala suparnicom, i koju je strahovito mrzila, premda joj nije nikada učinila ni trunka zla. Sama je sebi priznavala, da joj Ljubislava nije ništa kriva, ali je ipak morala da trpi radi Ratimira. Irmengarda je dobro znala, da se ničim ne može tako osvetiti Ratimiru, kao time, ako mu otme zaručnicu. Bila je duboko uvjerena, da će ga time strašno kazniti i ujesti za srce. A kada je stala pomišljati na njegovu očajnost i bol, tada je u svom srcu osjećala veliko zadovoljstvo i sreću . . . Njegov očaj imao je biti zadovoljština za tobožnje uvriede, što joj ih je on zadao ponosno odbio njezine ponude.

Da i djevojci uveća boli, zaputi se ravno k njoj. Čim je stupila u sobicu, djevojka je odmah slutila, da je to sama carica, jer su to kazivale njezine kretnje, dostojanstveni hod, bogato ruho i zlobni zmijski pogled, koji je sievao iz onih živih i pohotnih očiju . . .

— Što radiš ? — bilo joj prvo pitanje, kada je stupila pred djevojku i omjerila ju zlobnim pogledima.

— Oplakujem svoju biedu i nesreću, — odgovori tužno Ljubislava i s nekim strahom pogledavaše u oholu caricu.

— Hahaha ! — nasmija se porugljivo Irmengarda. — Oplakuješ svoju biedu i nesreću ? Kukavice, kako se usudjuješ tako govoriti pred franačkom caricom ? Ovako liepo nije ti još ni bilo, kao što ti je sada !

— Oh, svietla gospodjo, zašto mi se rugaš? Zašto mi paraš jadno i izranjeno srce takovim porugama?

— Šuti, skote! — krikne carica, koja je od svakoga zahtievala sliepu pokornost. — Zar se ne bojiš moje sile i srčbe?

— Ljudska je sila samo za vremena, dočim je božja za uviek! I mi griešni ljudi moramo uviek strepiti, da nas ne zateče gnjev božji! . .

— Što? Ti ćeš meni držati propoviedi? Ti ćeš meni reći, da sam grješnica? O, podla, propala djevojčuro! . . .

Ove surove caričine rieči bolno se dojmiše Ljubislave i ona ih nije mogla premučati, već joj ponosno odvrati:

— Gospodjo i carice! . . . Ja sam odličnog hrvatskog roda i do sada sam uviek znala sačuvati svoju djevojačku čast i dostojanstvo, i nisam tako duboko pala kao neke franačke žene, koje same nude svoju ljubav drugima . . .

— Ti gubo! — krikne Irmengarda razjareno i lupi ju po licu tolikom silom, da je odmah zateturala.

— Hoćeš li da te bacim u najdublju tamnicu, gdje ne ćeš više nikada ugledati danjega svietla? — nastavi ona. — Gdje si se naučila tolikoj drzovitosti? . . . No ti ćeš pamtiti te rieči! . . . Tako mi živoga Boga na nebesima, nikada više ne ćeš grliti Ratimira! . . . Nije dosta, da me je on već nebrojeno puta težko uvriedio, već i ti si počela izpružati poganu jezičinu! . . .

— Bog me je do sada štitio, pa će me i u buduće! — govorila Ljubislava. — Ja se u Njega pouzdajem, a to pouzdanje u Njega napunja me nadom, da

ću uza sve težke udarce ipak biti njegova i on moj! . . . Znaj, da sam Bog štiti krepost i pravednost.

— I opet ti velim, da nikada ne ćeš biti njegova! Jest, grlit će te, ali ne on, već onaj, koga ti ja odaberem. Ti ćeš biti Kodolahova. Njemu ću te predati na milost i nemilost.

— Dobri Bog me je već jedanputa spasio iz njegovih pandža, pa me može i opet. Sramota je, da franački boljari poput razbojnika otimlju zaručene djevice njihovim vjerenicima!

— Oni pravo čine, jer vi ste roblje, s kojim mi Franci možemo raspolagati po miloj volji! . . .

Ove rieči ljuto zaboliše djevojku, a krv joj se uzbuni na ovakovu uvredu, nanešenu njezinom narodu. I ona će samosvjestno:

— Hrvati nisu ničije roblje, već dobroćudan narod, koji drži nada sve do poštenja.

— Za vaše hrvatsko poštenje ne bi ni jedan Franak dao ni solida! . . .

— A Hrvati za franačko ni toliko! . . .

— Besramnice! . . . Niti rieči više! . . . Ti se usudjuješ vriedjati franački narod!?

Ali Ljubislava nije se ustrašila od caričine prietnje, već joj najvećim mirom odvrati:

— Svietla gospodjo, tebi su se na žao dale moje rieči, ti si odmah planula, jer te zabolilo, da sam pogrdila tvoj narod! A tako isto i mene boli, kad ti nezasluženo vriedjaš nas Hrvate! Dosta trpimo nepravde od friulskoga markgrofa, pa nemoj ti barem biti nepravedna, koja si carica, koja si prva žena u cielomu carstvu! U tvomu srcu neka bude samilosti za biedne i pravednosti za potlačene . . .

— Hahaha! — nasmije se Irmengarda glasom punim najveće poruge. — Razumijem, razumijem tvoje posljednje rieči!... Ti tražiš milost za sebe... Jel' de?... Carica Irmengarda neka te liepo primi za ruku i odvede k tvomu Ratimiru? Zar ne, to bi ti htjela?... Ne ćeš me ne, predobiti laskanjima! Što sam naumila, to ću i izvršiti. Ti od danas ne pripadaš više Ratimiru, već Kodolahu!... On će ti nadomjestiti tvoga miljenika. Njegovi cjelovi i zagrljaji bit će ti sladji od Ratimirovih!...

— Ti si krivo shvatila moje rieči. Ja ne tražim za sebe nikakove milosti od nikoga, a najmanje od tebe, iz koje govori zloba i osveta!... Misliš, ako mene uništiš i zgaziš, da ćeš predobiti moga Ratimira? Nikada!... On će ostati vjeran i mojoj uspomeni, jer mi je već davno zavjerio ljubav do groba. Radi te ljubavi je odbio tvoje gadne ponude... Pa kada i svega toga nebi bilo, znaj, carice, da moj Ratimir nebi nikada tako duboko pao, da postane ljubovnikom udate žene, pa bila to i sama carica. On je Hrvat i čovjek, koji štuje božji i ljudski zakon!...

— Stani!... — plane strašno Irmengarda, zapjeni se od velikoga biesa, pograbi Ljubislavu za bujnu crnu kosu, omota ju oko svoje desnice i stane ju nemilosrdno povlačiti po podu vičući:

— Gade!... Gade!... Ti se to usudjuješ meni reći?!...

Ljubislava zapomaga, uhvati se od boli obim rukama za glavu i vapijaše:

— Milostiva carice, ta ubit ćeš me!...

— To i hoću! Skote, evo ti, da se sjećaš, kada si carici Irmengardi predbacila, da je nudjala ljubav Ratimiru! — i stane ju šakama tući kao mahnita...

U svojoj obrani i borbi napipa Ljubislava i nehotice bodež, koji joj je bio za pojasom i maši se već rukom za njim, da ga izvuče i da se obrani od napadaja mahnite žene. Ali u taj isti trenutak pusti ruku i pomisli:

— Ne bi liepo bilo, da podižeš bodež na ženu, pa bila ona i tvoja neprijateljica!... Ona to čini u mahnitosti. Strast je prevladala njome!...

A kada je razdražena carica iskalila na djevojci svoj gniev, rine ju još jednom silovito u kut i uzove Tugu zapoviediv:

— Oduzmi joj taj kruh, što leži na stoliću! I da joj danas nisi podala niti mrvice osim vode!... Neka si upamti, kada me je uvriedila!...

Dorekav to, ostavi obje djevojke i vrati se u svoje odaje.

Tuga je neko vrieme prisluškivala za odilazećom caricom, a tada se sagne k Ljubislavi, koja je blieda i uplašena sjedila u jednom kutu sobice na podu.

— Zlostavljala te ova paklena zmija? — upita Tuga bolnim glasom.

— Malo da me nije ubila, — odgovori slabim glasom djevojka.

— Posvema je pomahnitala!... A zašto nisi upotrebila bodež? Čemu si ju štedila? Jedan zgodan udarac i ona ne bi nikada to radila, što je malo prije učinila...

— Nisam mogla. Saviest mi je rekla: »Ne čini toga!«...

— Ja te ne shvaćam, kako možeš dopustiti, da te tako bije i zlostavlja... Zašto se nisi branila?...

— Jesam, koliko sam mogla, ali ona je bila jača.

— Prokletnica! — izusti muklo Tuga i stisne piesti. — Zašto Bog trpi ovakovu paklenu zmiju na svietu!...

— Ne proklinjaj je! — blagim će glasom Ljubislava. — Bog sve vidi i on će joj obilnom mjerom naplatiti.

— Odviše si plemenita, — reče Tuga. — Vidi se, da si krotke i miroljubive hrvatske krvi.

U to se Ljubislava uz pripomoć Tuginu ustala s poda i sjela na obližnju drvenu klupicu. Od prijašnjega straha i uzrujanosti treslo joj se čitavo tielo i ona nije mogla stojati na nogama. A kad ju je minula prva uzrujanost, odmah upita:

— Jesi li bila s mojim Ratimirom?

— Nisam još. Opitala sam se kod njegovih vojnika, ali mi rekoše, da je nekuda izjašio s ostalom dvojicom prijatelja.

— Jamačno mene traže.

— Čim se vrati, ja ću već gledati, da mu dojavim, gdje si ti, i što se je s tobom dogodilo... A zapovied caričinu, da ti oduzmem kruh, neću ovršiti, dapače poslie ću ti donieti još od svoga obroka.

— Ne čini toga! — brzo će Ljubislava. — Nije nužno, da si radi mene odkidaš od ustiju. Ja i onako u svojoj nesreći ne marim za jelo, a po gotovo danas, gdje sam tako uzrujana. Osim toga mogao bi te tko uhoditi i carici prijaviti. Radi toga mogla bi ti još i nastradati. Ti samo ovrši njezinu zapovied. Odnesi taj kruh. Zato ne ću umrieti, ako ne budem okusila jedan dan kruha.

— Ne, ti ne smiješ odbiti onoga, što ću ti donieti, — reče Tuga. — Nje neće biti više amo. Ona je svoj bies izkalila na tebi, i sada će opet biti nekoliko dana mirna. Tako je obično s njome.

Dok je čestita Tuga tješila nesretnu Ljubislavu, dotle je Irmengarda uzrujana i razjarena šetala svojim odajama i neprestano govorila:

— Dobro sam ju izplatila za njezinu drzovitost... Nisam se nadala, da će mi reći u lice, da sam htjela predobiti Ratimira. Taj divljak joj je to već pripoviedao, Jamačno onda, kada su se sastajali u šumi.

Tada naloži pažu, da potraži u dvoru vojvodu Kodolaha i da ga dovede k njoj.

A kada je Kodolah ušao u sobu ona će odmah:

— Vojvodo, ja ti poklanjam Ljubislavu. Od ovoga časa ona je samo tvoja, i ti možeš s njome činiti, što te volja...

— Hvala ti, svietla zaštitnice, na takovomu daru! Od sada ću ga znati bolje čuvati, — odvrati Kodolah, padne do njezinih nogu i obujmi ih iz poštovanja i zahvalnosti.

XII.

Ratimira nije bilo nekoliko dana u Heristalu, jer je odmah još istoga dana, kada je nestalo njegove Ljubislave, otišao sa županima Zdeslavom i Dragovitom u potragu. Pretražili su cielu okolicu, ali bez uspjeha. Ljubislave i njezinih stanodavaca nisu mogli nigdje naći. Nagadjali su svakojako o tomu tajinstvenom izčeznuću, dok se nije stari Zdeslav prvi dosjetio, da bi bilo pametno, te se na samomu dvoru oprezno razpitaju za nju. Zato kada su se vraćali natrag, reče Zdeslav obojici:

— Čujete, braćo, da ne bi carica imala pri tomu svoje prste?

— Tako mi imena božjega, — prihvati župan Dragovit, — ja sam već sâm o tomu prošle noći razmišljavao. Ratimir je kao krjepostan čovjek odbio propalu Irmengardu, a ona da se osveti, dala je može biti ugrabiti Ljubislavu i baciti u kakovu tamnicu, zajedno s njezinim stanodavcima.

— Samo ako joj nije učinila veće zlo, — opet će Zdeslav.

— Nebi bilo nemoguće — reče i Ratimir. — Ali samo mi je to zagonetno, kako je ona odkrila njezino boravište? ... Kada sam ju pohadjao, nisam nikada išao glavnim i ravnim putem, već sam uviek uzeo drugi pravac i okolišao sam često po dva, tri sata, samo da nebi nikomu palo u oči. Ja sam te svoje pohode tako udešavao, kao da idem na svoju običajnu šetnju ...

— E, moj dragi, prekine ga Dragovit — zar nema na dvoru dosta bezposlica, koje su na tebe vrebale svojim lopovskim očima i uhadjale te? Valjda se našao kakav lupež koji je nanjušio tvoj trag i tako odkrio Ljubislavino zaklonište?

— Ha! — lupi se Ratimir lako rukom po čelu kao da se nečemu domišlja. — Na svojim šetnjama susretao sam češće po okolici nekakvoga maloga čovječca, ruse kose i brade, a bucmasta lica. Ciela njegova vanjština odavala je, da mora biti nekakav lupež. Uviek je bio zamišljen, a držao se, kao da nešto traži.

— Toga sam čovjeka i ja vidio već na dvoru. Nekoliko je puta u ovo zadnje vrieme razgovarao s Kodolahom. Po odielu sudeći, rekao bih, da je kakav dvoranin. No njegova me osoba nije ni najmanje zanimala,

pa se zato niti nisam brinuo dalje za njega — reče Zdeslav.

— Čim dodjemo na dvor, nastojat ću, da štogod saznam o njem. Već će se netko naći, tko će mi reći, kakovo je to stvorenje.

Stari Zdeslav je bio preuzeo na se, da će propitkivati medju dvorskim slugama i vojnicima nisu li opazili, da su na dvor doveli kakvoga seljaka i ženu mu? Kroz ovo dvoje mislio je on najprije ući Ljubislavi u trag. I ako mu koji od dvorana potvrdi, da su vidjeli seljaka na dvoru, ili u kom dvorskom zatvoru, tada nema sumnje da se i djevojka nalazi negdje zatvorena. Ratimir je htio to sam izpitati, ali mu Zdeslav nije toga htio dopustiti, već mu je rekao:

— Ti si prenago, mogao bi se pred kim odati, pa bi nam pokvario cielu osnovu.

I Ratimir je sam uvidio, da Zdeslav govori pravo, pa je zato prepustio, nek on iztražuje.

Jedne večeri pod konac mjeseca travnja, a već prilično kasno, ušulja se u njihovu sobu jedan od dvorskih vojnika nazvav im poniznim glasom:

— Hvaljen Isus! ...

— Na vieke bio hvaljen! — odvrate sva tri župana i začude se tomu kasnomu pohodu.

— Koji je od vas gospodin Ratimir? — upita vojnik.

— Ja sam taj! Što želiš? — javi se mladi župan.

Vojnik se obazre nekoliko puta sobom, a onda će opet tihano:

— Gospodine Ratimire, s tobom želi govoriti jedna dvorska služkinja.

— S menom? — začudjeno će Ratimir.

— Želi ti priobćiti nešto o nekakovoj ugrabljenoj gospojici . . .

— Tako ti gospodina Isusa, a gdje je ta djevojka!? — klikne iznenadjeno župan i skoči sa stolice.

— Čeka te u svojoj sobici.

— A zašto nije sama došla ovamo? — upita Dragovit.

— Jer se boji, da ju nebi tko opazio, da razgovara s vama — odvrati vojnik.

— Ja idem odmah k njoj! — reče Ratimir.

— Čekaj — oglasi se Zdeslav. — Prije moramo znati, s kim imamo posla!

A onda se okrene k vojniku, omjeri ga živim i strogim okom od glave do pete, približi se posvema pred njegovo lice, strašno se smrkne i prodrma ga za rame, rekav:

— Čuješ momče, da se za tim ne krije kakova varka?

— Ne gospodine! — brzo će vojnik, koji se bio malo uplašio pred strašnim pogledom strogoga Zdeslava.

— Govoriš istinu?

— Čistu istinu. Tako mi trnove krune gospodine Spasitelja!

— Sada ti vjerujem, — Zdeslav će. — Ali te ipak upozorujem na to: dogodi li se ma išto ovomu uglednomu gospodinu, onda znaj da ćeš imati sa mnom posla!

— Ja jamčim za ovoga gospodina, — odgovori vojnik, izlazeć s Ratimirom na vrata, sretan što se je riešio mrkih pogleda strogoga župana.

A kada su bili na izlazu, još se Zdeslav nečega dosjeti i dovikne vojniku:

— Stani! . . . Kako ti je ime, da znadem?

— Gostomišalj, gospodine! — odvrati on i udalji se s Ratimirom.

— Baš takovo ime, kao da je iz naših krajeva — primieti župan i nastavi razgovor sa Dragovitom.

Ratimir se za nakoliko časova uvjerio, da je vojnik govorio istinu, i da nije župan Zdeslav trebao posumnjati o njegovom poštenju, jer mu je djevojka, kojoj ga je doveo, odmah potvrdila, da je upravo ona slala po njega, da mu javi radosnu viest.

— Tako ti gospodina Isusa, kazuj mi odmah, gdje je moja vjerenica? — klikne Ratimir.

— Ona je zatvorena ovdje na dvoru — odvrati mu Tuga.

— Dakle je stari Zdeslav imao pravo, — pomisli odmah župan.

— I po njezinoj naročitoj želji i prošnji ja sam te dozvala ovamo, da ti u kratko javim, šte se dogadja s njome . . . Ovih ju dana carica Irmengarda skoro ubila! Nemilo ju je zlostavljala.

— Za rane božje! — vikne Ratimir i uhvati za svoj mač.

— A danas sam takodjer doznala, da ju je carica poklonila vojvodi Kodolahu, koji će ju odvesti u svoj grad . . .

— Nikada! — vikne razjareno mladi župan. — Prije ću ga ubiti kao psa! . . . A bi li ja mogao do nje? . . .

— Možeš. Ja sam njezina čuvarica. Carica mi ju je povjerila, da na nju pripazim, i da joj donašam hranu i piće.

Tada se obazre Ratimir i opazi, da je vojnik Gostomišalj još u sobi, pa se prigne k djevojci i potiho ju upita:

— Čestita djevojko, dali je ovaj momak pouzdan?

— Jest gospodine. On je s menom posvema sporazuman, jer mi se već dvie godine ljubimo . . .

Rekav to, zarumeni se Tuga i dade županu i Gostomišlju znak da ju sliede.

Ostaviv Tuginu sobicu prolazili su dugim i mračnim tajnim hodnicima, kojima je obilovao heristalski dvor. Tuga je u tmini desnicom pipala pred sobom, dočim je ljevicu podala Ratimiru, da se ne bi spotaknuo ili lupio o kameniti zid ili stup. Hodnici, kojima su prolazili, bili su dugi i krivudasti, i čovjek koji nije bio u njima poznat, lako bi bio zabasao.

Kada su došli do Ljubislavinoga zatvora reče Tuga poluglasno:

— Ovdje je tvoja gospodjica, — i zaustavi se pa počme tražiti ključ koji joj je visio za pojasom.

Na ove rieči zakuca Ratimirovo srce, kao da hoće provaliti iz grudi. Držao je, da ne će više nikada ugledati svoje vjerenice, a kad tamo on ju je prije našao, nego li se i nadao. Glavom mu preleti misao, kako je Bog dobar, i kako su nedohitni putevi njegovi.

U to je Tuga otvorila vrata i izpod plašta izvukla luč da njome razsvietli Ljubislavinu uzu. Gostomišalj izkreše odmah iskru iz kremena i upali gubu, a kada se ona razgorila, upališe luč.

— Ljubislavo! Ljubislavo! . . . Ti sirotice moja! — zavapi župan bolnim glasom i poleti k svojoj zaručnici, te ju stane žarko cjelivati i pritiskati na grudi.

U taj tren bila ga najednom svladala takova bol, da je počeo jecati.

— Saberi se Ratimire, — reče mu Ljubislava, koja je i sama bila ganuta s njegove boli.

Tuga, koja je postrance stojala i promatrala taj prizor, prošapta:

— Veliki Bože, kako će još dugo Franci nekažnjeno mučiti nedužne ljude!? . . .

— Ljubislavo, siroto moja, — govorio neprestano Ratimir, — što si sve prepatila i što još moraš da patiš! A to je sve radi mene. Kolike žrtve si već pridoniela za mene.

— Sve ću strpljivo snašati, jerbo te ljubim. To mi je najveća nagrada, da me ti tako žarko ljubiš i da si mi uza sve spletke i napasti ostao vjeran.

— Ne ćeš dugo trpiti, tako mi imena božjega! — kleo se on. — Za nekoliko dana bit ćeš na slobodi. Dva su mi te puta ugrabili na najpodliji i najgadniji način, ali treći put ne će. Sada ću odvažno i krepko obračunati s Irmengardom i s Kodolahom. Njihovi zločini i spletke moraju se već jednom dokrajčiti!

— Što si naumio, za ime božje? — upita Ljubislava i zalomi rukami.

— Odpravit ću ih na drugi sviet, jer su počinili već dosta zla! . . .

— Nemoj! Nemoj! — molila ga Ljubislava. — Oprosti! Ti si me našao, pa zašto da si kaljaš ruke krvlju svojih protivnika? Pokaži svoje veledušje i svladaj svoju srčbu.

— To ne može biti! Zašto da ja budem spram tvojih mučitelja i zlotvora veledušan? Bi li to bilo mudro? . . .

— Ali Bog nas uči, da praštamo onima koji nas progone.

— Ne, ne! — odlučno će i žestoko Ratimir. — Još sutra ću obračunati s Kodolahom i s njegovom caricom.

— Pravo veliš gospodine! — javi se i Tuga. — Ne štedi nikoga. Mrzi Franke do zadnjega daha, kao što ih ja mrzim! . . . I mi Hrvati ne ćemo biti tako dugo sretni i slobodni, dok se ne okupamo u franačkoj krvi. Kad budu gavranovi po našim poljanama kljuvali njihovo meso, onda ćemo tek moći reći: »Slobodni smo!«

— Zar si i ti iz naših krajeva? — klikne Ratimir. — Po tvojim riečima to nekako razabirem.

Tuga je htjela potvrditi njegove rieči ali ju u tom pretekla Ljubislava, koja izpripoviedi sve, što je bila već prije čula od Tuge.

— Dakle ti si naše krvi! — radostno će župan. — Bog te blagoslovio! . . .

U razgovoru je vrieme odmicalo i Tuga upozori Ratimira i Ljubislavu, da im se je rastati, jer bi lako mogao tko opaziti svjetlo u sobici i odkriti, što se zbiva.

— Idemo! — reče Ratimir. — Sutra ćemo se opet vidjeti.

— Ali mi moraš obećati, da ne ćeš ništa zla učiniti niti carici niti vojvodi.

— Previše zahtievaš!

— Nemoj! — opet će ona molećim glasom.

Ratimir se na tu rieč malo zamisli, a onda odvrati:

— Govorit ću još prije sa Zdeslavom i Dragovitom.

— Hvala Bogu! — klikne djevojka.

— Ja ću se k tebi odmah vratiti, — reče Tuga Ljubislavi, kada je izlazila s Ratimirom. — Samo ću izpratiti tvoga vjerenika.

— Dodji, dodji, bit će mi ljepše.

Kada su bili vani na hodniku, reče Tuga županu:

— Od nje neka se i carica i vojvoda uče, kako se ljubi bližnji!

XIII.

Čim se je Ratimir vratio k Zdeslavu i Dragovitu, odmah im stane pripoviedati, da je Ljubislava u carskom dvoru i da je bio u njezinoj sobici. Izpričao im je i o caričinom napadaju na djevojku, kako ju je zlostavljala i kako joj se zaklela, da ne će nikada biti Ratimirova već Kodolahova.

Te viesti su upravo osupnule oba župana, koji su se zgražali nad takovim nepodobštinama i nasiljima, koji se zbivaju na franačkomu dvoru, na dvoru toga ogromnoga i prostranog carstva, odkale bi moralo sievati samo sunce pravice i dobra.

— I mi se čudimo Kodolahu, da je takav nasilnik i krvolok — reče prvi Dragovit.

— Nije nikakovo čudo, kada su i njegovi gospodari takovi — nadoveže Zdeslav.

Zatim opet upita Ratimira:

— Hoćemo li ju moći izvesti iz zatvora?

— Hoćemo, ako Bog dade. Sutra ću ja obračunati s Kodolahom i caricom!

— Što ćeš počinit? — brzo će Dragovit.

— Raskolit ću im lubanju ovim mojim mačem — odvrati on i udari desnicom po balčaku.

— Ti toga ne ćeš učiniti! — podigne ruku stari Zdeslav i vikne tako jako, da su se Ratimir i Dragovit zgledali, što je to njihovome prijatelju.

— Zašto ne? — začudjeno će Ratimir.

— Zato ne, jer ti si sada poslanik, a kao takav ne smiješ praviti nikakova nasilja!

— Zar mi ti sam nisi rekao, kada sam ono prvi put našao Ljubislavu, da ti se svidja od mene i da odobravaš, da se osvetim Boljedragu i Kodolahu za otmicu?

— Dakako da jesam — potvrdi stari župan.

— Pa kako onda možeš sada opet reći, da toga ne smijem činiti?

— I opet ti velim da ne smiješ, jer bi se težko ogriešio o dužnosti poslaničke! Da ti sada nepromišljeno počiniš tu ludoriju, dopao bi tamnice i pogubili bi te kao kakvoga prostoga zločinca!

— Ne marim! Ja se moram osvetiti carici i vojvodi! U meni vrije krv od želje, da smlavim te saveznike!

— Ako tako vrije u tebi — reče Zdeslav, — to ćemo ti brzo pomoći. Nekoliko kablova studene vode odmah će te ohladiti.

— Da mi je to tko drugi rekao, taj bi me pamtio!

— Usijana glavo! — mirno će stari župan. — Previše si se upalio. No ne čudim se, kada pomišljam na to, da si bio kod svoje liepe djevojke...

Rekav to nasmija se ugurzuski.

— Ti mi se, starče, rugaš, — primieti još sveudilj žestoko Ratimir.

— Ne šalim se, već istinu gudim.

— Samo pazi da te gudalo ne udari po prstima! — Ratimir će i sam se napokon nasmieši.

A kada je Zdeslav vidio, da se njegov prijatelj smije, opet će:

— To sam i htio od tebe. Vidim, da si već donekle ohladio. Sada možemo mirno i triezno razgovarati.

— Da čujemo!

— Što si nakanio s Ljubislavom?

— Izbaviti ju.

— Mudra li odgovora! To znadem i bez tebe... Ali kako?

— Ići ću sutra u jutro ravno k carici i zahtjevat ću djevojku.

— Ako ju ne bude htjela izručiti?

— Tad ću ju lupiti mačem po lubanji!

— Mahnitče, ja vidim, da bez studene vode ne će biti ništa. Ti si poludio. Nisam li ti već prije rekao, da bi za tvoj ludi čin bio pogubljen. A što bi onda Ljubislava? Radi nje bi umlatio caricu, pa ipak ne bi tvoja bila, jer bi te pogubili... Ma ne budi tako nagao, — mirio ga stari župan.

— Moram planuti, jer kad samo pomišljam na to, da bi mogla i nedati vjerenice, ne znam što da počnem od srčbe.

— Počinio bi strašnu glupost i ludost, a to ne bi bilo ni liepo ni dostojno hrvatskog poslanika. Našu čast i dostojanstvo ne smijemo okaljati kakovim god nepromišljenim činima. Hrvat neka uviek i svagdje pokaže, da ga vodi razbor a ne strast, nepromišljenost.

— Tako je! Zdeslav pravo govori! — potvrdi i župan Dragovit, koji je dosele s najvećim zanimanjem slušao razgovor svojih prijatelja.

A Zdeslav je dalje govorio:

— Ti ne ćeš ići sutra pred caricu i ne ćeš pred njom odati niti jednom rieči, da znadeš, gdje je tvoja vjerenica, ali ćeš se i nadalje držati snužden i bolan . . .

— Zašto mi daješ takove savjete? — začudi se Ratimir.

— Zato, jerbo u svojoj naglosti ne vidiš, s kakovim ljudima imadeš posla. Ovi na dvoru su takovi licumjerci, da niti Farizeji nisu bili gori od njih . . . Kad bi ti sada navalio na caricu radi Ljubislave, ona bi se lako mogla izgovoriti, da nezna, kako je djevojka dospjela na dvor. U uzrujanosti moglo bi doći i do oštrih psovaka, i carica bi rekla, da su ju hrvatski poslanici napali i uvriedili. Sve bi na nas graknulo, da smo prostaci i divljaci. A da takav mraz padne na naš obraz, toga ne dopuštam. Osim toga mogla bi carica Ljubislavu maknuti na takovo mjesto, gdje ju ne bi više nikada našli. Kad vidiš, da imadeš s lukavim i zlobnim ljudima posla, budi ti još lukaviji. Pričinjaj se žalostnim; to će i nju i vojvodu veseliti, jer će biti uvjereni, da tuguješ za djevojkom, koju uza svu pomnu potragu nisi našao Priušti im to veselje, neka se nasladjuju tvojom prividnom tugom, a mi ćemo dotle raditi mudro i oprezno, da ih žedne prevedemo preko vode. Stupit ćemo u dogovor s njezinom paziteljicom, koja je i onako uz nas i djevojka će biti spašena iz grabežljivih ruku strastvene carice i pohotnoga Kodolaha.

— Samo da ju Kodolah prije ne odvede u svoj grad, — primjeti Dragovit.

— Jamačno prije svršetka maifelda neće ju nikud maknuti s dvora. U ostalom, kako je njezina čuvarica saznala, da ju je carica poklonila Kodolahu, tako ću još lakše saznati, kada ju namjerava vojvoda odvesti u svoju razbojničku špilju. A dotle ćemo sve udesiti i spremni čekati. Zašto da im prije toga pokvarimo veselje?

Mudri savjeti i razlozi staroga župana svikli su se i Dragovitu i Ratimiru, koji se napokon posvema umirio i pristao uz Zdeslavova razlaganja. Pa je zato već drugi dan govorio Tuzi, neka oprezno ispita, kad kani vojvoda Ljubislavu odvesti s dvora, i tko će sve biti u onoj pratnji koja će s njome ići?

XIV.

Prvi dani mjeseca svibnja nisu bili baš najpovoljniji i najljepši. Kiša, koja je počela padati zadnjih dana travnja protegla se i na prve svibanjske dane, koji su redovito osvanuli tmurni i hladni. Ali uza sve to nepovoljno vrieme počeli su se u Heristalu kupiti velikaši svjetovnog i duhovnog staleža, kao i mnogobrojni narod, koji je dolazio, da zajedno sa svojim carem vieća o dobru države. Veliki sabor ili Maifeld bio je na domaku.

»Na ovomu se saboru govorilo o svemu i svačemu, o duhovnim i svjetovnim stvarima. Za trajanja ovoga sabora pregledavao je car svoju vojsku, a velikaši su mu davali darova, kao što je to bilo već odavna u običaju. Tu su carski poslanici kazivali svomu vladaru, sve što su vidjeli i doživjeli na svomu putu po

carstvu. Tu su se stvarali zakoni, naredbe i davale upute. Napokon se tu i sud sudio i pravica krojila«.

Uz franačku državnu gospodu počeli su dolaziti na dvor i poslanici stranih naroda, bilo da se poklone franačkomu caru i zatraže njegovo prijateljstvo, bilo da se potuže proti svojim markgrofima i ostalim franačkim upraviteljima, koji su slabo štovali prava pojedinih naroda, podložnih franačkomu carstvu. Ovih, koji su došli, da se potuže na franačka nasilja, bilo je najviše. Osim poslanika posavskih Hrvata, koji su jedva i težko izčekali taj sabor, bili su došli i poslanici nezadovoljnih Vaskonaca, buntovnih Bretanaca, ratobornih Sasa, te nesretnih i nesložnih polabskih Slavena, koji su ponajviše zato došli u Heristal, da po svomu starom običaju jedan drugoga obruže i ocrne pred Francima, kojima je to bilo samo u prilog, i koji su se od srca radovali nesretnoj neslozi koja je vladala izmedju četiri moćna plemena: Ljutića, Bodrića, Pomoraca i polabskih Srba. U oči samoga sabora stigao je i Borna, ban Biele Hrvatske, u pratnji svoga ujaka Ljudemišlja i dvorskoga župana Večerine. Njihov dolazak osobito je razveselio poslanike posavskih Hrvata, koji još nisu znali da je Borna odlučno odbio Ljudevitovo poslanstvo, da je radje pristajao uz Franke, te strašne zatornike hrvatske slobode i narodnih prava. Dolazku Borninu osobito se radovao Ratimir, koji je čvrsto mislio, da je ban Biele Hrvatske došao samo zato na sabor, da s njima zajedno i složno podigne obtužbu na Kodolahova nasilja i nepravde.

Napokon je osvanuo dan sabora. Car Ljudevit u sjajnomu carskom ruhu, okružen množinom svojih savjetnika, doglavnika, markgrofova, grofova, biskupa,

opata, sudaca i ostalih boljara, zauzeo je carsku stolicu. Uz njega na desno poredao se majordom, komu su kroz ruke išli svi državni poslovi; »šenešal«, koji se brinuo za carski stol; zatim peharnik, koji se starao za carske podrume; maršal, koji je čuvao i nadzirao carske staje, te komornik, koji je čuvao carski novac i blago. Sva ta ugledna gospoda sjala su od bogatih odiela i dragocjenoga oružja. A uz njih izticali su se svojom slikovitom nošnjom i poslanici stranih naroda.

Car je po staromu običaju prvi pozdravio sakupljenu državnu gospodu i narod kratkim govorom, kojim je izrazio svoju radost, da može i opet biti u njihovu krugu, i uputio sve prisutne da trieźno viećaju o dobru velike franačke države.

Prvi su na red došli strani poslanici, koji su tražili lieka onim ranama, što im ih je zadala nevaljala uprava franačkih markgrofova i grofova. Njihove izjave težko su teretile franačko carstvo. Svi su vapili za boljom i pravednijom upravom, a Vaskonci i Bretanci su dapače zaprietili posvemašnjim ustankom, jer da ne će više snašati franačkoga zuluma. Na licima malo ne svih poslanika odražavala se strašna mržnja na sve, što je franačko. Državna gospoda, kojih se to ticalo upravo su biesnila od muke, što moraju da sami slušaju obtužbe proti sebi i svojoj nevaljaloj upravi.

Ali kada su pred cara stupili poslanici posavskih Hrvata, nastala je odmah veća uzrujanost i mrmljanje, i svi su očekivali najvećom napetošću, što će istom čuti iz ustiju tih poslanika, koji su već tri četvrtine godine čekali na dvoru, dok su napokon dočekali zgodu, da mogu iznieti svoje jade.

Kada je naprasiti Kodolah vidio da pred cara stupa Ratimir sa Zdeslavom i Dragovitom, odmah mu se od muke smrklo pred očima. Da je mogao i smio, najradje bi bio golim mačem na nje nasrnuo i razstavio ih sa životom.

Majordom, koji je nedaleko od njega stajao, opazio je na njegovomu licu srčbu i strah. Vidio je, kako naprasiti njegov protivnik mienja neprestano boju kao kameleon, i on se veselio tomu, uživao je u Kodolahovomu jadu, i nije mogao propustiti zgodu, da ne prišaptne učenomu Valli, opatu korvejskoga samostana:

— Prečastni prijatelju, molim te pogledaj Kodolaha, kako se namješta, kao da sjedi na samomu trnju.

— Ne bih htio biti sada u njegovoj koži — odvrati opat Valla.

— Poštenja mi moga, niti ja, jer ovi hrvatski poslanici ne će premučati niti jedne povriede.

— Ali u tomu imadeš i ti jamačno svoje prste, — Valla će, koji je dobro znao kako se ova dvojica mrze.

— Samo malo, — nasmijulji se zlorado majordom.

— To sam si odmah mislio, jer ti ne propuštaš ni jedne zgode da ne bi ugodio vojvodi.

— Ne će mu škoditi ova propovied!...

— Ali to, dragi prijatelju, ne valja! Kako možeš pristajati uz barbare, kao što su posavski Hrvati?

— Jer ljubim pravednost.

Medjutim je bio razgovor izmedju opata i majordoma prekinut, jer je počeo Ratimir govoriti:

— Svietli care i ostala ugledna gospodo! Došli smo iz daleke naše otačbine ovamo medju vas, da vam

izjadamo naše boli i terete koji naš tište .... Znajte da su ti tereti tako veliki i težki, da ih već ne možemo snašati! Zla i osvetljiva uprava friulskoga markgrofa Kodolaha prevršila je svaku mjeru! Pa da smo iz drva i kamena, već bi se morali ganuti i zajauknuti, a kamo li ne kad smo iz kosti i mesa .... Njegova uprava gora je i od iste avarske strahovlade. Jamačno da ti divljaci nisu toga radili od naših otaca, što radi Kodolah od nas! On sramoti naše žene i djevojke, on daje trgati nevinu dječicu s materinskih sisâ i baca ih svojim psima za hranu! Zar tako rade kršćani? ... I vi, ugledna gospodo, hoćete i zahtievate da vam budemo odani i vjerni. Možemo li to biti? Osim toga on ne štuje i ne mari za naša starodavna prava, već ih vriedja, gazi i zapostavlja, gdje samo može. Prije godinu dana, kada se izpraznila banska stolica smrću bana Vojomira, pristupili smo k izboru, da si po starim običajima biramo novoga. Sav hrvatski narod, koji obitava u Posavskoj Hrvatskoj, našao se toga dana na okupu da dade oduška svomu srcu i svojim osjećajima. Ali prvi, koji je ustao proti tomu bio je vojvoda Kodolah, koji je pred cielim narodom i svim našim boljarima izjavio: da svietli franački car nalaže, da za bana moramo birati župana Boljedraga, najomraženijega čovjeka u cieloj zemlji ....

Naprasiti Kodolah, koji više nije mogao slušati tih obtužaba, skoči napried kao biesan ris i poviče:

— Lažeš! Lažeš! Lažeš!

— Neka me gospodin Bog na mjestu kazni najstrahovitijim kaznama, ako je ma samo trunak laži u mojim riečima! — odvrati dosta mirno Ratimir i nastavi dalje:

— Tom svojom izjavom bio je tako razdražio sakupljeni narod, da bi bilo lako došlo i do krvi, da se nisu našli razboriti boljari, koji su ga umirili . . .

— Navalili su na me! Htjeli su me ubiti! — vikao divlje Kodolah.

— Ne laži! — dovikne mu stari Zdeslav. — Zakuni se imenom božjim, da je tko na tebe metnuo samo prst. Nismo divljaci, da ne bi znali poštivati poslanika.

Ovo trvenje izmedjn Kodolaha i hrvatskih poslanika dalo je opet majordomu povoda da primieti :

. . . — Kodolah će se još prije svršetka sabora razpuknuti kao naduveni mjehur!

— Lahko bi mu se dogodilo, kad je tako žestoke ćudi, — odvrati opat Valla.

Ratimir je medjutim dalje govorio.

— Ali narod nije pristao na njegovu izjavu, već si je izabrao za bana, svoga miljenika župana Ljudevita iz Siska, komu vojvoda Kodolah nije htio dati potvrde, premda je od tebe, svietli care, bio ovlašten da potvrdi onoga za bana, koga si izabere narod. I radi toga morali smo doći pred tvoje lice, te umolimo, neka ti sam potvrdiš taj izbor i neka kazniš Kodolaha za njegova nasilja i zulume!

Car Ljudevit, koji je dosele slušao sve te obtužbe na vojvodu, uzpravi se lieno na stolcu i odvrati tromim glasom :

— Gospodo poslanici! Vi ste iznieli pred ovaj sabor stvari, da se čovjeku gotovo ježi koža . . . Ali te vaše obtužbe nemaju nikakova temelja . . .

— Tako je! Tako je! — vikao zadovoljno Kodolah, koji je znao, da car tako govori po uputi i nalogu carice Irmengarde, s kojom je on već davno prije sastavio cielu osnovu, kako će odbiti napadaje poslanika iz Posavske Hrvatske.

— I mi ne možemo nikako vjerovati u to, da bi naš ljubljeni friulski markgrof počinjao takova nasilja. Nasuprot, mi ga poznajemo kao pravedna i uvidjavna čovjeka, koji nikomu ne nanosi nepravde . . . U slučaju, ako je i došlo možebiti do kakovih nesporazumaka izmedju vas i njega, to ste jamačno vi prvi izazvali te smutnje! Iz njegovih rieči uvjerili smo se, da se hrvatski boljari nisu prema momu poslaniku onako ponašali, kako bi morali . . . Prigodom izbora posavskoga bana čule su se prietnje i težke uvrede po franački narod, i samo radi tih nanešenih uvrjeda nije naš poslanik htio dati svoje potvrde . .

— Tako je, tako! — opet se javio Kodolah.

— Svietli care! — zagrmi oštro Ratimir. — Iz tvojih rieči razabiremo, da su sve naše optužbe na friulskoga markgrofa bile samo laž i potvora? . . . — Dakle hrvatski poslanici su došli u Franačku da lažu? Zar se kod vas toliko drži do pravice, da u laž tjerate poslanike?! E, onda nije čudo, da se tako radi, kako se radi! . . .

— Ti bahato odgovaraš i vriedjaš svietloga cara! — vikali nekoji franački boljari i stali se žestiti.

— Mi nismo bahati, već vi, koji ste gluhi na sve naše pravedne i istinite pritužbe, — odvrati žestoko Dragovit.

— Treba ih naučiti pameti! — vikali opet Franci. — Ne znadu štovati cara i franački narod. To su divljaci! . . .

— Odbijamo te vaše uvrjede, jer smo poslanici hrabrog i slavnog naroda! — govorio Ratimir.

— Vi ste buntovnici! Radite potajno proti carstvu. Hoćete da uzdrmate temeljima franačke države! — opet će Kodolah.

— Naš rad nije nikakova tajna!

— A zašto ste onda počeli šurovati sa svojim susjedima proti Franačkoj? — upita vojvodu.

— Mi ne šurujemo, već otvoreno tražimo saveznika i oslona u naše susjedne braće Slovenaca i bielih Hrvata...

Čim je Ratimir spomenuo to ime, skoči ban Borna kao mahnit i vikne:

— U mojoj zemlji ne ćete naći nikada saveznika, jer ste buntovnici! . . .

— Što čujem? — zavapi iznenadjeno Zdeslav i Ratimir.

Što to ima značiti? — upita i Dragovit samoga sebe. — Zar nisu bieli Hrvati pristali na Ljudevitove ponude prijateljstva?

A dok su oni još promišljavali, stupi Borna pred cara i reče poniznim glasom:

— Moj uzvišeni care i vrhovni gospodaru! . . . Ti si dobro odgovorio ovima — i pokaza rukom na poslanike. — Njihov ban Ljudevit slao je prije pol godine k meni svoje poslanike, koji su me na sve moguće načine nagovarali, da se s njima sprijateljim, i da onda zajedno udarimo na vas. Ali nisam htio na to pristati, jer tim bi pokazao da sam podla izdajica i urotnik, koji radi o glavi svojim dobrim prijateljima . . .

— Čuješ li ovoga nitkova, kako kadi Francima? — plane Ratimir i okrene se prema Zdeslavu. — Njemu su Franci miliji i veći prijatelji nego li mi, koji smo mu po krvi i jeziku najbliži.

A car Ljudevit koga su razveselile Bornine izjave reče:

— Ti si naš ljubljeni i vjerni sin! Kamo sreće, da su svi naši podanici takovi, kao što si ti, dični bane!

— Na to me veže samo ljubav i zahvalnost prema tebi i tvomu narodu za sve one milosti i dobra, što nam ih iskazujete svakom zgodom, — odgovori Borna.

— Izdajice, usahnuo ti pogani jezik, koji je mogao izreći takove rieči! — govorio u sebi ogorčeno Zdeslav i stiskao od muke i jada krupne šake.

— I dok je u meni iskra života, ne ću nikada okrenuti šiljak svoga mača protiv Franačkoj, niti ću sklopati saveza s izdajicama, — govorio sveudilj Borna.

— Niti ne trebaš! — plane Ratimir, koji se nije više mogao uspregnuti. — Nazivaš nas izdajicama, a sam si najveća izdajica, koja radi na zator svoje jednokrvne braće . . .

— Jest, ja ću uviek biti protiv vama, i moje je geslo: »Smrt banu Ljudevitu, a rasulo njegovoj zemlji i narodu!«

— Proklet bio za te rieči! . . . Dan osvete će doći! — uzrujano će stari Zdeslav i uhvati za svoj mač.

Ali franački boljari, mjesto da uvaže pravedne pritužbe posavskih Hrvata, opojiše se izdajničkim izjavama bana Borne i počeše takodjer klicati i ponavljati njegove rieči:

— Smrt banu Ljudevitu, a zator njegovoj zemlji i narodu! . . .

— Vi nam navieštate zator? — upita Ratimir.

— Jer ste izdajice i urotnici! — odgovori Kodolah.

A Ratimir mu na to gromko odvrati:

— Pa dobro! Primamo vaš izazov. Mač neka odluči! . . .

— To mi i hoćemo! — javi se markgrof ostmarke — da u vašoj krvi operemo povrjede, koje ste nanieli našemu poslaniku prigodom izbora vašega bana! . . .

— Samo da se ne udavite u svojoj vlastitoj krvi! — primjeti Dragovit.

— Smrt i zator posavskim Hrvatima! — vikalo se sa svih strana.

— Smrt i zator Francima! — odvrate sva tri hrvatska poslanika i podignu desnice u vis, kao da prisižu na rieči, koje su čas prije izrekli . . .

XV.

Poslanici posavskoga bana bili bi krenuli u svoju domovinu već odmah sliedeći dan, ne čekajući, kad će Kodolah odvesti Ljubislavu u svoj zamak.

Tuzi bili su povjerili da izpipa od Kune, koji će dan krenuti vojvoda na put. Ali to nije bilo tako lako, jer prvo, bila je kod toga nuždna velika opreznost, a drugo, ni sam vojvoda nije mogao unapried ustanoviti dan odlazka, koji je ovisio o tomu, kada će se svršiti sabor, i ne će li ga car zaustaviti na dvoru, da se s njima i s ostalim boljarima posavjetuje, što će početi jer su iz Italije dolazile viesti da se carev sinovac i talijanski kralj Bernhard, potpomagan langobarskim biskupima i velikašima, sprema na pobunu proti svomu stricu zaradi »Ahenskoga ugovora«, dapače da radi i o tome da se proglasi rimskim carem.

Tek peti dan poslie sabora a već u kasnu noć, došla je Tuga sa svojim Gostomišljem u Ratimirovu sobu i javila mu, da je saznala od Kune, da će vojvoda sutradan krenuti na put, ali da Ljubislava ne će

zajedno s njime, već da će on otići napried, da ju dočeka u svom gradu.

— On će jamačno zato pred njom odputovati, jer se valjda boji, da mu ne bi njegova milosnica i opet odpravila djevojku, — pomisli Ratimir.

A onda upita Tugu:

— A kada će Ljubislava ostaviti dvor?

— Sutra u večer, gospodine.

— Tko će biti u pratnji? — javi se Zdeslav.

— Pratit ću ju ja, moj Gostomišalj, te još trojica ili četvorica dvorskih vojnika, a predvoditi će nas rusi Kuno.

— Ja vidim, da me gospodin Bog vrlo voli! — usklikne veselo Ratimir, kada je čuo, da će u Ljubislavinoj pratnji biti Tuga i njezin Gostomišalj.

— A tko je to tako odredio? — upita župan Dragovit.

— Sama carica.

— Dobro, — reče opet Dragovit, — ali sada se moramo dogovoriti, kako ćemo izbaviti djevojku, i gdje ćemo vas čekati.

— Jest, to je vrlo važna stvar — potvrdi i Ratimir, — Još danas moramo ustanoviti cielu osnovu.

A stari Zdeslav, koji je dotle šetao sobom i nešto umovao, ustavio se napokon na sred sobe i poče važnim glasom:

— Moja je osnova ova: Mi ćemo sutra u zoru ostaviti dvor i krenuti na put. Putovat ćemo neki dio dana, a tada ćemo se ustaviti u onoj jelovoj šumi, gdje se križaju one dvie ceste, od kojih vodi jedna prema Kodolahovomu gradu . . .

— Vrlo dobro, gospodine, — oglasi se vojnik Gostomišalj — jer onom, koja vodi na iztok, morate vi krenuti, dočim onom prama sjeveru morali bi mi krenuti, s gospojicom Ljubislavom.

— U toj šumi čekat ćemo tako dugo, dok vi ne stignete s gospojicom do našega zakloništa, a tada ćemo vas iznenada obkoliti s našim slugama i vojnicima, osloboditi Ljubislavu.

— Ali bi morali imati nekakav znak, po kojemu bi vas prepoznali, jer bi se moglo lako dogoditi, da bi u noći navalili i na koga drugoga, — predloži Ratimir.

— Kada dodjemo u onu šumu, ja ću nekoliko puta zahuknuti poput sove, — reče Gostomišalj.

— Valja ti pamet, — vikne Zdeslav. — Kada budemo čuli hukanje, onda ćemo biti spremni na navalu.

— A hoće li vas biti dosta? — upita Tuga zabrinuto.

— Nas smo trojica, — stane Dragovit brojiti, premećući pri tom prstima, — zatim je Djedoslav, i osim njega još desetorica naših ljudi. Svijuh nas ima četrnaest.

— A nas ne će skupa s gospodjicom i Tugom biti više od osam ili devet, — primieti Gostomišalj.

— Tim bolje!

Sada pristupi Ratimir k Gostomišlju i reče mu:

— Oslobodim li sretno svoju gospodjicu, bogato ću te nagraditi za tvoje usluge.

— O, gospodine, to ne će biti nuždno, jer ja rado činim svakomu uslugu i dobro, a po gotovo u ovakvom slučaju, gdje se radi o časti i poštenju tvoje vjerenice, koju bi rado osramotio Franak . . . Gospodine, kada gledam tvoju plemenitu gospodjicu, tada se i nehotice

sjećam svoje siromašne sestre, koju su Franci osramotili u cvietu njezinoga djevojačtva.

— Dakle si imao sestru? — upita Ratimir.

— Jesam. Bila je liepa kao proljetna zora, a dobra kao duša, ali je postala žrtvom pohotnoga Franka, i od strašne tuge i sramote za dva dana umrla. Ne mogu je nikako zaboraviti, uviek mi njezina mila slika lebdi pred očima.

— A iz kojega si ti kraja? — javi se Zdeslav

A Gostomišalj mu u kratko ispriča:

— Ja sam iz slavnoga i uglednog plemena Ranca. Moj otac zvao se Slavomir, a bio je svećenik boga Svetovita, čiji je hram na otoku Rujani u svetome gradu Arkoni . . . Bio sam još dječačić, kada je car Karlo provalio u moju tužnu otačbinu zajedno s našim susjedima Bodričima i svu nam poharao. Tom zgodom ubili su mi oca i oskvrnuli mi sestru . . . Neću nikada zaboraviti onoga trenutka, kad su biesni franački vojnici provalili u hram kao krvoždni risovi i proboli mi oca pred žrtvenikom Svetovitim u onaj čas, kada je prinašao žrtve silnomu bogu i molio za svoj narod, da pobiedi tudjinca . . . O, gospodine, grozan je to bio trenutak, kada sam gledao, kako su mi mačem proboli oca i po mrtvomu počeli gaziti kao najveći divljaci . . . A kada sam dva dana poslie toga gledao i mrtvu si osramoćenu sestru, tada sam htio svisnuti od boli! . . Nakon svršene vojne odveli su me sobom u Franačku i učinili me svojim robom i slugom. Tu me i pokrstiše oni, koji sve druge sile na krst, a sami se ne drže uzvišenih nauka gospodina Isusa . . . Dugi je već niz godina prošao, a ja niesam vidio drage otačbine, gdje truhnu kosti mojih roditelja i nesretne mi sestre.

*

— Od tog doba mrzi i on isto tako strašno Franke kao i ja, — oglasi se Tuga. — Upravo ti skoro jednaki jadi uzrok su, da su se naša srca sporazumila . . . Ja s toploga juga a on s obala iztočnoga mora, ali mržnja prema zajedničkomu neprijatelju i krvniku sjedinila nas je. I mi čekamo, samo da osvane onaj sretni dan, kada ćemo moći reći: »Slobodni smo! Ne trebamo više robovati svomu krvniku!«

A Ratimir im reče:

— Podjite s nama u našu otačbinu i bit ćete slobodni.

— Od srca rado, jer ovdje nas i onako ne čeka ništa dobra, po gotovo, kada se sazna, da smo vam pomogli spasiti gospojicu Ljubislavu.

— Pa onda podjite s nama — reče i Zdeslav. — U našoj otačbini nagradit ćemo vas za vaše usluge.

— I tako bi se izpunila moja davna želja, da se povratim bar u blizini one zemlje, gdje sam nekoć sprovela dane svoga djetinstva, — veselo će Tuga.

— Pod zaštitom našega bana bit ćete slobodni i sjegurni, — govorio Dragovit.

— I ne ćemo se trebati bojati Franaka — primieti Gostomišalj, — jer ćemo živjeti medju srodnom braćom.

I tako je njihov razgovor tekao još neko vrieme a i jest kretao se ponajviše oko toga, kako će spasiti Ljubislavu, gdje će u zasjedu i kako će pratnju obkoliti. A Ratimir je samo govorio, da jedva čeka, da se dočepa rusoga čovječca, da mu po zasluzi plati za sve lopovske njegove čine.

U rano jutro ostavili su hrvatski poslanici Heristal, u komu su probavili polovinu godine. S veseljem izašli

su iz carskoga dvora, toga »legla svake opačine«, kako ga je nazvao stari Zdeslav. Krenuli su na put s najvećim zadovoljstvom, jer su u duhu gledali svoju daleku otačbinu, svoga bana i sve svoje prijatelje koji su ih tako težko i željno izčekivali.

Putovali su lagano, a do označene šume stigli su negdje poslije podne. Nedaleko od razkršća dviju cesta zaustavi stari Zdeslav konja davši znak ostalima da i oni stanu. Tada se okrene prema ostaloj dvojici prijatelja i reče:

— Ovo je to mjesto! — i pokaza prstom na grmlje crne smreke, bora i ostale crnogorice. To grmlje bilo je upravo na tomu mjestu tako gusto i zbito, da su jedva krozanj prolazili. Čim su zašli u šumu, odmah im je u nos udario ugodni miris po svježoj jelovini i smoli. Mjestimice bila je zemlja pokrivena mahovinom na kojoj su nekoji odmah potražili ugodno počivalište. Pod grmljem bilo je svakojakih gljiva, a izticala se osobito rujnica svojom prekrasnom bojom. U toj crnogoričinoj šumi nije ni iz daleka bilo tako živahno i veliko kao po šumama bjelogorice, već je više vladao neki dostojanstveni i sveti mir, koga je samo kadkada prekidalo povjetarce i šuškanje koje jelove grančice.

Kada se spustio sumrak nad zemlju, zapoviedi stari župan, da svi odmah posjedaju na konje i da budu spremni. Upozorio ih je i na to, da drže u pripravi lukove, strjelice i mačeve, jer kada se noćnim uzduhom pronese huk sove, trebati će zaskočiti Franke i oteti im djevojku.

Svi su brzo i veselo poslušali zapovjed staroga Zdeslava, jer su jedva čekali zgodu, da opet mogu nakon dugoga vremena omjeriti svoju jakost s neprija-

teljima. a po gotovo su se tomu veselili, što im se pruža zgoda spasiti gospojicu Ljubislavu, sestru samoga svjetlog bana.

Noć je bila već posvema prekrilila cieli kraj, a oni su još sveudilj uzalud čekali. To dugo čekanje bilo im je već postalo i dosadno. Ratimira je dapače počela obilaziti slutnja, da nisu možda na dvoru odgodili odlazak, ili da ih nije rusi vodja odveo kojim drugim poprječnim i samo njemu poznatim putem. Zato se sagne k Zdeslavovu uhu i prišaptne :

— Brate, da nisu krenuli kojim drugim putem ?..

— Ne bih rekao, — odvrati župan — jer bi nas Gostomišalj bio već nekako obaviestio. Oni su jamačno krenuli tek u predvečerje iz Heristala i mi ih imamo očekivati tek negdje oko ponoći.

— To je predugo ! Ja sam već silno nestrpljiv.

— E, brate moj, a ti mu izadji u susret, — odvrati sasvim flegmatično stari župan, kada je razabrao kako je njegov mladji drug nestrpljiv i uzrujan.

I Ratimir se nije mogao iščekati, već je naložio sluzi Djedoslavu, da izadje na put i da prisluškuje, ne čuje li se odakle kakav konjski topot ili uopće buka.

Za neko vrieme vrati se Djedoslav natrag i reče veselo :

— Gospodine, čini mi se da idu ! Kroz noć čuo sam konjski topot, koji je bio tako jak, kao da je više konjanika, a osim toga razabrao sam i hrzanje konja.

— A stari župan ponovno zapovjedi :

— Momci, budite spremni ! Oni nisu daleko. Pazite dobro na ugovoreni znak ! . . .

I prije nego li su se oni i nadali, razliegne se noćnom tišinom prvi huk sove . . .

— Jest, to su oni ! — klikne uzbudjeno Ratimir i zgrabi za svoj mač, a konja je uhvatio za uzdu, da se počeo pjeniti i propinjati.

No Dragovit ga je odmah upozorio, neka se ne prenagli, jer da je taj huk dopro iz daljine. Ali dok je on to govorio, začuje se i po drugiput hukanje, ovaj put iz blizine.

Zdeslav razabere, da je vrieme za navalu i reče svojima :

— Udrite ! . .

Iza smrekovoga grmlja pojave se na konjima tamne ljudske spodobe s golim mačevima, koje, kad su došle na cestu odmah obkole četicu od nekoliko konjanika. Borbe nije bilo nikakove, jer su Franci bili tako iznenadjeni i prestrašeni, da nisu niti mislili na kakav odpor, već su se svi odmah predali na milost i nemilost jačih i brojnijih protivnika. Jedini mali Kuno prvi je razabrao opasnost, pa je počeo dugim mačem mahati kao pomaman, dok ga nije Ratimir ostrag spopao jakim rukama i zagrmio mu :

— Lupežu, sada ćemo nas dva obračunati !

Kada je Kuno ugledao pred sobom gorostasni i tamni lik mladoga župana, strašno probliedi i počne moliti drhćućim i piskutljivim glasom :

— Milost ! . . . Milost ! . . . Pouzdajem se u tvoje velikodušje ! . . .

Ali Ratimir nije mario za sve te jecaje i vapaje podloga čovječca, koji je toliko boli nanio njegovoj Ljubislavi, već zovne Djedoslava i još dvojicu vojnika, davši im nalog, da ga svežu. Čim su mu svezali ruke i noge, vikne župan :

— Na jelu s njime ! . . .

Kuno je bio već od samoga straha tako izmučen i oslabljen da je jedva govorio, pa zato, kada je razabrao Ratimirovu zapovjed skupi još jednom sve sile i vapijaše slabim iznemoglim glasom.

— Oh, smiluj se!... Oh!... Oh!...

No njegovo jecanje prekine ponovna Ratimirova zapovied:

— Stavite mu konopac oko vrata i povucite ga gore!

I u tren oka već se je rusi čovječac koprcao i njihao na jelovoj grani, da tamo okaje sve svoje nepoštene čine...

U to upita Dragovit:

— A što ćemo s ovim ostalima?...

— Ostavit ćemo ih povezane u ovoj šumi dok ih tkogod ne oslobodi. Nebi bilo pravo, da i njih povješamo, jer oni niesu ništa krivi, — reče Zdeslav.

— Niti ovoga nebi bio dao objesiti, da nije toliko zla nanio Ljubislavi, — govorio Ratimir i pokazivao rukom na Kunu, koji je visio na jeli.

— Za ovoga ti nitko ništa ne veli, jer taj je lupež već odavna zaslužio tu počast, — tvrdio Zdeslav, i upozorio ih, da bi bila doba da krenu dalje.

Svi su rado poslušali priedlog staroga župana, jer su znali, da ne bi nipošto bilo probitačno tu se dulje zadržati. Zato su svi odmah posjedali na konje, s kojih su bili sjašili, dok su batinali i vješali Kunu, i dok su ostale Franke vezali.

Ratimir jašio je uz Ljubislavu, koja ga je u ono, noćnoj tami neprestano gledala čeznutljivim i milim pogledima, a on bi joj opet svaki čas od milinja i razdraganosti stiskao nježno ručicu i govorio joj:

— Nitko mi te ne će više ugrabiti...

A ona mu je samo odvraćala:

— Hvala Bogu, koji nam je bio uviek u pomoći!

Stari Zdeslav, koji je imao izvrstan sluh, čuo je dobro sva njihova šaputanja i izražaje ljubavi, primakne se k Dragovitu i primjeti:

— Naš će se prijatelj zajedno sa svojom vjerenicom još raztaliti od prevelike ljubavi!...

Putovali su cielu noć, jer su htjeli da čim dalje odmaknu od šume, gdje su ostavili povezane franačke vojnike. Osim toga silila ih na brže putovanje i čežnja, da čim prije stupe na tlo rodjene zemlje, koja je bila još tako daleko, i da se tamo odmore i oporave od svojih prepaćenih jada i neprilika.

XVI.

Kao munja pronio se cielom Posavskom Hrvatskom glas: da su se poslanici vratili iz Franačke. Kuda su god putovali i prolazili, svi su ih srdačno i radostno pozdravljali i obasipavali ih nebrojenim pitanjima. Svi su htjeli znati, gdje su našli Ljubislavu i što su radili na franačkom dvoru. Pa kada su čuli, da su se Franci oglušili na sve njihove pravedne pritužbe, da su iz hrvatskih poslanika pravili ruglo i da su im naviestili, da će ih sve do jednoga zatrti, plane u potlačenomu narodu dugo vriedjani ponos, sve je proklinjalo krvnike i zatornike narodne slobode, sve je vapilo za ustankom i zahtievalo od bana, da sazove cielu zemlju pod oružje.

— Sada je već prevršena mjera — govorili su župani banu. — Jer kada su oni na sve naše pritužbe i jadikovke još pohvalili prokletoga friulskoga mark-

grofa, i svu krivnju svalili na nas, tada znademo, što nas čeka. Da sada su nam samo dječicu trgali sa materinskih grudi i bacali ju psima za hranu, a od sada će nas žive vući i nabijati na ražnjeve. Što su samo radili iz tvoje sestre? Zar da tako uzrade i iz ostalih naših žena i djevica?... Njihov će bies od sada biti još tisuću puta veći i nesnosljiviji. A mi da to sve i dalje strpljivo snašamo? Ne!

Drugoga izlaza nema, već da svi kao jedan pograbimo oružje i njime obranimo još ono, što nam je preostalo z prijašnjih naših sretnih i slobodnih vremena. A to je, naša rodjena gruda, po kojoj hodamo i na kojoj živimo! Naviestiše nam zator pa im pokažimo, da nismo tako kukavni i slabi, kakovima nas drže. Mač neka sada odlučuje medju nama!

I ban se nije mogao oglušiti zahtjevima svoga naroda, jer mu je i samomu bilo stalo do toga pa bude slobodan vladar a ne franački rob i sluga. Već od prvoga dana, kako je zasio bansku stolicu mislio je samo na to da ispod franačkoga jarma izbavi svoju otačbinu. I ti svi zahtievi njegovog naroda došli su mu u dobar čas. I premda ga je bio Borna odbio i uskratio mu ruku pomoćnicu, to on ipak nije zato klonuo, jer se pouzdavao u neslomivo oduševljenje svoga naroda. Veliki njegov um predvidjao je, da takav hrabi narod ne može propasti, po gotovo, gdje je spreman da se bori proti nepravdi, nasilju i razbojstvu nasilnih Franaka. Pouzdavao se u Boga, koji je već tolike biedne i potlačene podigao u zadnji i najoskudniji trenutak, pa koji neće i njegove otačbine zapustiti. Sloboda bila je onaj veliki cilj, za kojim je jednodušno težio sav narod A da se toga velikog cilja dostane, trebalo je enerzije i

neustrašivosti, trebalo je pregaranja i borbe, trebalo je skrajnje žilavosti, da se suprostavi jačem i brojnijem neprijatelju. Toga svega bilo je u posavskih Hrvata, koji su bili spremni sve podnieti, dapače i najteže i najgore stvari.

Zato je Ljudevit stao u svoju priestolnicu dozivati župane i starješine pojedinih plemena i rodova, da se s njima posavjetuje, kako će sve udesiti za veliku vojnu, koja je bila neizbježiva. Svi su bili toga mnienja, da se nema čekati na to, da Franci možda prvi navale na Hrvatsku, već da treba čim prije skupiti narod pod oružje i provaliti na franačko tlo, da ih ta provala iznenadi i nauči, da imadu posla s hrabrim i žilavim narodom, a ne s kukavcima i robovima.

Ali sve te liepe želje i oduševljeni zaključci nisu se odmah dali tako na laku ruku provesti, jer je najprije trebalo urediti i utvrditi zapuštene gradove po cieloj zemlji, kao i graditi nove. Sama priestolnica Sisak bila je preslabo utvrdjena a da bi mogla odoljeti jakim franačkim jurišima. Zato je ban mudro uradio, da se nije prenaglio, i da nije popustio prevelikomu narodnomu oduševljenju, već da je najprije podizao što više kula i braništa, u koje će moći stisnuti i zakloniti svoju vojsku pred neprijateljima, koji su u boju više palili i robili, nego li redovito ratovali.

Budući da u samoj zemlji nije imao vrstnih sila, koje bi se razumjele u zidarske i tesarske poslove, zamolio je mletačkoga patrijarhu Fortunata, da mu pošalje radnika. Fortunat, čovjek inače vrlo prevrtljiv, sa veseljem se odazvao molbi posavskoga bana, jer se nije upravo najbolje pazio s franačkim carem, i poslao mu cielu četu zidarskih i tesarskih radnika, koji su se raz-

štrkali po cieloj zemlji, da podižu nova i popravljaju stara branilišta.

Dok su radnici utvrdjivali glavni grad Sisak, ban je sam svakoga dana nadgledao radnje, hvalio radnike i darivao ih novcem i pićem. Zadovoljno se je smiešio, kada je vidio kako stotine i stotine radnika složno kopaju duboke i široke obkope oko gradskih zidina, u koje se imala napustiti voda iz Save i Kupe. Ne jedanput pomišljao je sa zadovoljstvom na to, kako će se franačka gospoda začuditi kada ugledaju pred sobom jake zidine i duboke obkope.

— Proći će ih volja navaliti na Sisak, — govorio ban sa sobom i sokolio radnike, da budu žurni i marni u poslu.

I iz ostalih krajeva zemlje dolazile mu viesti, da svi boljari marljivo utvrdjuju svoje gradove i zamke, i da je sve zaposleno po cieloj banovini. Svuda se vidi, da je narodu upravo stalo do toga, da se što bolje utvrdi i osjegura. Svi su računali na to, da će vojna biti teška i krvava, i da se neće tako brzo svršiti, pa se zato valjalo za nju dobro spremiti. I sam Bog kao da je odobravao pripreme potlačenoga naroda, jer je te iste godine po cieloj zemlji bio neobično obilan prirod. Pšenica i raž upravo se sagibala k zemlji od prevelike težine jedroga zrnja, a po vinorodnim brežuljcima dozrievalo je bielo i crno grožđje. I voća, osobito jabuka i šljiva bilo je u izobilju. Narod je usrdno blagodario Bogu za toliki obilni prirod, koji mu je te godine dobro došao, jer se je spremao za veliku vojnu, za koju nije nitko mogao unapried reći, kako će dugo potrajati i kako će se svršiti. Iskusniji i stariji ljudi, koji su zrelo mislili, predvidjali su da se vojna s Francima ne

može nipošto brzo svršiti, jer oni će na noge podići svu svoju ogromnu silu, samo da odmah unište posavske Hrvate. A to su tim više mislili, što su i pred samim poslanicima rekli: da upravo i idu za tim, da već jednom utamane Hrvatsku i tako izbrišu svaki njezin trag s lica zemlje. Mladji opet niesu bili istih nazora sa svojim starijim drugovima, već su tvrdili da će iznenadni upad posavskih Hrvata u franačku zemlju nemilo osupnuti Franke, koji drže, da su Hrvati kukavice i podlo roblje, koje se neće usuditi podići ruke na svoje tlačitelje, već će još pokornije prignuti svoju šiju pred njihovom silom i obiešću.

Čim je narod požeo žito, odmah se mlatilo, čistilo proalo i vozilo u mlinove, koji su imali toliko mljeti da nije bilo moguće svima udovoljiti. Dan i noć vozili su seljaci na volovima i na konjima puna kola, natovarena pšeničnim i raženim brašnom. Sve se to spremalo u glavnija i utvrdjena župska mjesta, da bude zaštićeno pred neprijateljem, i da bude hrana pri ruci A čim su zaredali hladniji jesenski dani, držali su se na sve strane veliki lovovi, u kojima je bilo poubijano na tisuće i tisuće komada divljači, koju su sušili u dimu i priredjivali za crnije dane.

Dok se je ovako po cieloj zemlji grozničavo radilo i spremalo za veliku vojnu, dotle je ban Ljudevit slao k svojim susjedima poslanike, pozivajuć srodnu braću pomoći i podpore proti velikoj franačkoj sili.

Hrabri i dični Slovenci u Korutanskoj, što god ih je bilo pod franačkom vladom od Drave do Soče na jugu, s najvećim ushitom i počastima primiše banove poslanika i obećaše, da će se listom dignuti proti svojim tlačiteljima Francima i Bavarcima.

— Vaši smo dušom i tielom, — rekao je slovenski knez Stojmir banovim poslanicima. — S vama ćemo složno u boj proti onima, koji dave i nas i vas, i oduzimaju nam slatku slobodu, taj najveći božji dar!

Uz Slovence obećaše svoju pomoć i slavenska plemena na istoku, poimence Timočani oko rieke Timoka (u današnjoj Srbiji). I mjima je bio mrzak franački jaram.

I svi ti povoljni glasovi tako su razveselili junačkoga bana, da nije ni najmanje dvojio o pobjedi svoje vojske. Oduševljenje, koje je vladalo u svim redovima njegovih podanika, napunjalo ga nadom, da se približio onaj sat, u koji će ugledati svoj narod velik i slobodan. Zato je mogao reći sabranim županima, koji su pohitili u Sisak, da se konačno dogovore za vojnu:

— S ponosom gledam na vas, dični junaci, jer vam iz svake rieči i iz svakoga pogleda razabirem veliko oduševljenje. Ali me još više raduje, što se pod našu zastavu skupljaju i naši susjedi, poimence Slovenci i Timočani. I premda nas je najbliži brat po krvi i jeziku, ban Biele Hrvatske, Borna, odbio i pred licem sakupljenih franačkih boljara u Heristalu naviestio nam smrt i zator, to može još dobri Bog dati pobjedu našemu oružju, da ga tako podsjeti: kako je sramotno i podlo, da se bratimi sa zajedničkim dušmanom proti rodjenoj krvi! . . .

Ove rieči još više oduševiše i onako već silno oduševljene boljare, koji se povratiše u svoje župe i krajeve, da preko zime vježbaju narod u bojnim vještinama i da ga čeliče za veliku vojnu, koja je imala buknuti u osvit sliedećega proljeća.

XVII.

I opet je osvanulo čarno proljeće, ali to proljeće pozdravljali su posavski Hrvati većim zanosom nego li sva ostala, jer to proljeće imalo je njima povratiti staru slobodu i riešiti ih težkoga franačkog jarma, pod kojim su već toliko godina stenjali i znojili se krvavim znojem.

Čim je nestalo sniega sa planina i sa prostranih ravnica i »prva trava pronicala«, bukne po svoj Hrvatskoj ustanak. Iz svih krajeva liepe banovine grnule su mnogobrojne čete pod vodstvom svojih župana i starješina, da podju na Franke. Sve ceste i putevi bili su puni ljudi, kola, konja i rogatoga blaga. A sulice, štitovi, mačevi i oklopi bljeskali se na blagim tracima proljetnoga sunca. Jata ptica, uplašena od tolike buke i vike kružila su kao izgubljena uzduhom i iz onih visina tražila bistrim okom, gdje bi se mogla opet sakriti i odpočinuti. Po toj selidbi uplašenih ptica znali su oni koji su napried putovali, da iza njih idu uviek nove čete. I svačije se srce napunjalo nekom posebnom radošću i miljem, kada su posvuda kuda bi se osvrnuli, gledali mnogobrojne čete i malene tabore, u kojima su se odmarali umorni vojnici i njihovi vodje. Sve je to bilo oduševljeno i željno franačke krvi. I nitko izmedju tih svih bojovnika nije poznavao niti osjećao ma samo trunak straha ili neodlučnosti. Svaki je samo žudio, da ih junački ban povede čim prije u sveti boj. I mnogi od tih vojnika, kada su prije polazili u boj ili kakovo kreševo, znali su iztisnuti po koju suzu, praštajuć se sa svojom ženom ili ljubljenom dječicom; ali toga svega ovog puta nije bilo. I najslabiji, kao i najjači, hrlio je veselo na vojnu, jer mu je na umu bila samo jedna

želja, jedna misao, misao slobode i sreće potlačene otačbine.

Oduševljenje bilo je toliko da su i isti župani Vladimir, Čedomir i Tolislav iz Zagorja, te Dabro iz Pokuplja, koji su prije dvie godine bili proti Ljudevitovoj stranci, takodjer doveli na stotine svojih ljudih, da se i oni bore proti Francima. Uvjerenja, da su Franci dobri i čestiti, posvema je nestalo iz njihovih srdaca, kad su prošle jeseni dočuli, kako je kukavno završio njihov drug Boljedrag u Kodolahovoj tamnici. Glasove o njegovoj kukavnoj smrti donio im je jaki Medo, komu je pošlo za rukom pobjeći iz Kodolahovoga grada, umlativši prije toga jedno desetoricu rusih i plavokosih Franaka, koji su ga htjeli zadržati u biegu. I on je bio medju Čedomirovim ljudima i silno se veselio, što će moći svoj mač i strielice omastiti franačkom krvi. A bio se u sebi zakleo, da će nastojati, da dobije Kodolaha u svoje šake, da mu se osveti za smrt svoga prijašnjeg gospodara. Zato je govorio pred ostalim vojnicima.

— Rasporit ću mu onu pustu trbušinu kao kakovu mješinu! — i pri tom su mu strašno sievale oči.

Dolazak župana Vladiboja, Čedomira, Tolislava i Dabre silno je razveselio sve ostale boljare, koji su u tomu nazrievali dobar znak, a po gotovo onda, kada je medju nje stupio Čedomir i skrušenim glasom rekao:

— Ljubljena braćo, možete li meni i mojim druvima oprostiti sve naše zablude? . . .

— Kako ne! — vikne Vlatovit i prvi priskoči k njemu.

— I gospodin Isus je oprostio razbojniku na križu, pa kako mi ne bi tebi i ostalim tvojim drugovima! — govorio i Ratimir.

— Ja sam bio nekoć vaš najveći protivnik, ali sam po malo progledao i uvidio, da je neoprostivi grieh, ako bi ja pristajao uz one, koji su toliko zla nanieli našoj tužnoj otačbini.

— Zlatne su te rieči! — klikne Vlatovit.

— I od ovoga časa ja sam s vama, vjerno ću slieditи našega hrabrog bana i boriti ću se požrtvovno i neustrašivo za staru slavu i slobodu . . .

— Bog ti dao zdravlje i dug život! — govorio maleni Strahomir i stiskao mu krepko desnicu.

I tako su još nekoliko dana neprestano pridolazile nove čete iz raznih krajeva i skupljale se pred priestoljnicom, čekajući svaki čas, da ban izdade zapovied za polazak. A kada je i taj dan osvanuo, zaigra svačije srce od uzbudjenosti, jer je kucnuo čas, gdje je trebalo potresti moćnom franačkom državom, i dokazati joj, da Hrvati nemaju volje, da budu stup njemačkoga carstva i njemačke misli proti iztoku.

Pol sata prije samoga odlazka stupila je Ljubislava, tada već sretna žena — pred svoga Ratimira, poljubila ga u usta i suznim očima rekla mu:

— Zlatni moj Ratimire, podji sretno, a još mi se sretnije vrati s vojne!

— Uslišao gospodin Isus tvoje želje! — odvrati on, snažno ju zagrli i privine na svoje grudi.

— Oh, da mi se sretno povratiš, moj mili mužu, jer što bi ja bez tebe, — govorila mu ona neprestano ganutljivim i drhćućim glasom.

— Samo se dnevice moli gospodinu Bogu za mene, i ja sam uvjeren, da će me on štititi od neprijateljskih mačeva i strjelica — reče on i zagrli svoju ženicu.

U to zaoriše sa svih strana bojne trublje i zapoviedi vodja. Ban je upravo dolazio da još prije odlazka pregleda svoju hrabru vojsku, koja ga je urnebesno i zanosno pozdravljala, lupajući štitom o štit, zvekečući oštrim mačevima i ubojnim kopljima. U njemu su gledali u taj čas predstavnika svoje misli, gledali su pred sobom junačkoga vodju, koji je sa svojim cielim narodom isto osjećao i čustvovao. A te jednake misli, ti jednaki osjećaji, učiniše ga tako blizim njegovomu narodu, da se moglo punim pravom ustvrditi: što misli narod, to misli i ban, a što osjeća ban to osjeća i narod.

I zato kada je on nakon pregledanja izvukao sjajni pradjedovski mač iz korica i njime zamahnuo pravcem prema Franačkoj i kliknuo: »Napried!«, zaori iz tisuće i tisuće grla oduševljena pjesma:

Evo dodje onaj čas,
Gdje nas zove trublje glas
Krenuti u sveti boj,
Hrvat da je opet svoj!...

XVIII.

Čim su u Franačku stigli prvi glasovi, da se je Posavska Hrvatska odmetnula od franačkoga carstva, poslaše odmah iz Italije veliku vojsku pod vodstvom markgrofa Kodolaha da svlada buntovne Hrvate. Oholi je vojvoda mislio, da će jednim jakim udarcem odmah uništiti svu hrvatsku silu, pa zato se nije ni mnogo starao za kretanje buntovnih četa, koje su bile zauzele vrlo dobar položaj.

Sam ban Ljudevit kao vrhovni vodja ciele vojske stavio se na čelo središtu, koje je bilo najjače. Desnim krilom zapoviedao je Ratimir a lievicu, u komu su uz posavske Hrvate bili hrabri Slovenci i Timočani, zapoviedao je slovenski knez Stojmar.

U hrvatskim redovima vladalo je najveće oduševljenje i svakomu je kucalo srce od uzbudjenosti, kada je gledao pred sobom vojsku onoga naroda, koji je toliko zla i bezakonja nanio jadnoj hrvatskoj zemlji. Sve je izgaralo od želje, da kucne čas za navalu. Ali taj žudjeni trenutak trebalo je iščekivati još nekoliko dana, jer se Franci niesu htjeli odmah upustiti u boj, dok se ne saberu sve njihove sile, koje su neprestano pridolazile. Ogromnošću svoje vojske mislio je Kodolah još prije same bitke ustrašiti Hrvate, koji će — po njegovu mnienju — izgubiti od straha glavu i u divljem biegu ostaviti bojište. Ali se oholi Franak prevario u svomu očekivanju, jer premda je bila njegova vojska brojem jača i silnija, i nadilazila banovu, to Hrvati niesu pokazivali niti najmanje straha pred tom silom, već su neustrašivo i nepomično iščekivali prvi franački nasrtaj.

A ta hrvatska neustrašivost tako je ražestila Kodolaha, da je bio odlučio sutradan navaliti na Hrvate. Zato je u predvečerje same bitke sazvao u svoj šator sve podredjene vojvode i zapovjednike, da se posavjetuje s njima i da im izdade zapoviedi. Preuzetnost je bila njime obladala u tolikoj mjeri, da je bahato rekao svojim podčinjenima:

— Sutra u to doba gledat ćemo pred svojim nogama cielu Hrvatsku i sve saveznike buntovnoga bana!

Toga mnienja bili su svi velikaši i zapoviednici, tim više, što je po bojnoj osnovi imao s juga provaliti

*

u zemlju bielo-hrvatski ban Borna s cielom svojom silom, da pohara i uništi sve, što bi našao u Ljudevitovoj zemlji. I ovako napadnut s dvih strana, imao je hrabri ban naći svoj poraz i zator.

U ime te sjajne pobjede imala se već unapried proveseliti franačka vojska. Do u kasnu noć vladalo je u njihovomu taboru veliko veselje. Jelo se i pilo prekomjere, a porugljive pjesme o Hrvatima i njihovoj tobožnoj hrabrosti orile se cielom neprijateljskom vojskom. Primjer veselja i razuzdanosti svojih vojnika sliedili su i njihovi gospodari, koji su u Kodolahovomu šatoru poslie ratnoga viećanja uz pune vrčeve piva nazdravljali nepobiedivomu friulskom markgrofu, koji je riešio veliko carstvo buntovnih divljaka.

*

Dok su u franačkom taboru slavili ciele orgije, dotle je na hrvatskoji strani vladao podpuni mir, koji je bio tako nuždan banovoj vojsci, koju je sutradan čekala težka i očajna borba. Svi su se imali okriepiti slatkim snom, da budu snažniji i svježiji za bitku.

Tu tišinu u hrvatskomu taboru tumačili su si Franci kao znak velikoga njihovog straha.

Jedino u jednostavnomu banovom šatoru sjedili su na okupu uz Ljudevita knez Stojmar, te župani Ratimir, Vlatovit, Zdeslav i Želidrag, a s njima i banov svećenik Lovro, koji je prvi primietio:

— Franci su silno veseli . . .

— Raduju se valjda sutrašnjemu boju, — reče stari Zdeslav.

— Ili svojoj budućoj pobjedi! — izpravi ga Ratimir.

— Već unapried grakću nad nama kao gavrani, — promrmlja debeli Želidrag.

— Samo ako ne grakću sami sebi, jer nitko ne zna, što će mu donieti sutrašni dan, — opet će svećenik Lovro.

— Da, da, braćo moja, sve je u rukama Onoga, koji stoluje i vlada nad nama! — oglasi se ban dubokim glasom.

— I koji vidi sve naše jade! — upadne mu u rieč župan Vlatovit.

— Franci su brojem znatno jači od nas — opet će Želidrag, — ali u njihovim redovima nema onoga oduševljenja kao u našim . . . .

— A tko bi bio medju njima iskreno oduševljen? — upita Ratimir. — Zar nisu u njihovoj vojsci sve takovi ljudi, koji i sami stenju pod pritiskom njihove sile i nepravde? Kodolah ih večeras opija, da budu sutra tobože srčaniji, a ne misli pri tomu, da se pićem ne da u srce vojske usaditi ljubav i oduševljenje za tlačitelje...

— O, kada bi tomu krvniku našega naroda mogao sutra osvanuti crni dan! — vikne Zdeslav i udari se rukom po koljenu.

— Sve je u božjim rukama, — opet će ban ozbiljno i zamišljeno.

— Jest, bane! U Njemu leži naša nada i spas! — uzklikne svećenik i podigne pobožno oči i obje ruke prema nebu, kao da hoće izprositi od Boga pobjedu za svoga gospodara.

A dok su oni tako razgovarali, podiže se najednom sa zapadne strane silan vihor s kišom, koji je osobito

biesnio nad franačkim taborom i uzduhom raznašao tisuće i tisuće iskara od oganja, oko kojih su se veselili pijani Franci.

Župan Ratimir izadje iz šatora, da vidi s koje strane dolazi nevrieme, a kada se opet povratio, reče:

— Vani vlada silan vihor i lieva kiša, kao da se oblak prolomio. U protivnom taboru hoće sve šatore raznieti . . .

— Dao Bog, da bi to bio povoljan znak za nas! — oglasi se Želidrag.

— I samim nebesima je već previše njihove bahatosti i nepravde!

Pol sata kasnije otišli su svi župani na počinak u svoje šatore. Straže su obilazile oko tabora i budnim okom pozirale prema onoj strani, odkale su još sveudilj kroz noć dopirali hrapavi i pijani glasovi franačkih vojnika . . .

*

Još nije zora na istoku pravo ni pomolila svoga lica, već je svećenik Lovro čitao u banovom šatoru svetu misu, kojoj su prisustvovali uz bana svi župani i odličniji vodje. Svima se na licu odražavala duboka ozbiljnost i pobožnost, i niti jednoga nije bilo medju njima, koji ne bi pomišljao na to: da mu je to možda zadnja misa, koju čuje u svomu životu . . .

A nije niti čudo, da su ih salietale takove i slične misli, kada su gledali jedan drugoga u željeznim i mjedenim oklopima, oboružani težkim mačevima i malim noževima, a vani pred šatorima čulo se hrzanje konja, povici stražara, zveketalo oružje i škripala težka kola u kojima je bilo hrane i oružja za vojsku.

Ali niti jednomu od njih nije se tako odražavala zabrinutost na licu, kao samomu banu, kad je počeo pomišljati na to, što će biti iz njegove zemlje i njegovoga naroda, ako Franci održe pobjedu? . . . Dosele su gazili sva narodna prava, pa ako prevagne pobjeda na njihovu stranu, onda jao i pomagaj jadnoj Hrvatskoj.

I nekakovo bolno čuvstvo, neka doslie nepoznata tjeskoba i tuga uhvatila mu se oko srca i on bi bio skoro klonuo. Ali u taj trenutak zapelo mu oko o drveno razpelo, koje je stojalo na stolu gdje se je služila služba božja, a neki nutarnji glas počeo mu govoriti: »Gledaj, i On je nakon svih pretrpljenih muka sretno i slavno pobiedio svoje neprijatelje i nije klonuo u toj borbi, pa zašto si ti postao malodušan, u času, gdje treba da budeš srčan? . . . Na tvojoj je strani pravica, a gdje je pravica, tu mora biti i konačna pobjeda!« . . .

I kada se je svršila služba božja, pridje ponizno k žrtveniku, strahopočitanjem poljubi sveti znak spasenja i reče svojim županima:

— Podjimo! Bog će nam biti u pomoć! . . .

*

Jutro je osvanulo tmurno a sitna kišica sipala je sve negdje do sedmoga sata. To tmurno nebo kao da je htjelo pokazati da mu se niti najmanje ne mili što mora i opet gledati prolievanje krvi i smrt tolikih nedužnih ljudi . . . Ali oko osmoga sata počelo je već sunce pomaljati svoje lice iza oblaka, a mjestimice iztjcala se i laka vedrina.

Kodolah, ponešto mamuran od noćne pijanke, dade navući na se oklop i šljem, pa posjedne konja i s nekolicinom svojih vitezova odjaši na obližnji brežuljak,

koji se protezao iza njegovoga tabora, da odavle razgleda položaj banove vojske.

Jašući na visočinu, šalio se sa svojom pratnjom i upravo im pripoviedao kako je pred zoru sanjao ugodan san, da su porazili Hrvate i da je banu Ljudevitu sam svojom rukom razkolio glavu.

Na ovo primieti njegov pobočnik grof Henrik:

— Uzvišeni vojvodo, tebe imade gospodin Bog tako rado, da ti već unapried javlja, da ćeš održati sjajnu pobjedu...

— To se samo po sebi razumije — odvrati Kodolah, — jer gdje su nam ti psi dorasli i brojem i hrabrošću!

U to su stigli na brežuljak. Svi zaustaviše konje i gledahu pod svojim nogama silnu franačku vojsku i tamo dalje na drugomu kraju hrvatsku, koja je već bila spremna da odbije prvi juriš svojih neprijatelja.

Jutarnje sunce obasjavalo je obje vojske i ljeskalo se o bezbrojnim oklopima, šljemovima, štitovima i kopljima...

— Danas im je kucnuo zadnji čas! — slavodobitno će vojvoda, gledajući u hrvatsku vojsku. — Na ovomu polju biti će grob ne samo Hrvatima nego i svim njihovim saveznicima!...

Ali grof Balderich, koji je svojim iskusnim okom odmak opazio izvrstan položaj banove vojske, okrene se k vojvodi i reče:

— Kodolaše, Hrvati su zauzeli daleko bolji položaj od nas. Mi smo odviše stisnuti.

No naprasiti vojvoda, koji nije trpio od svojih podredjenih nikakovih prigovora i uputa, otrese se na Baldericha:

— Ti govoriš tako, kao da nisi nikada bio u boju. Zar te je strah pred Hrvatima? No, liepoga mi Franka!

Ova posljednja primjedba uvriedi Baldericha i on pomisli:

— Pa dobro, kada ti znadeš bolje nego ja. Dogodi li se sramota našemu oružju, ti ćeš za to odgovarati!...

*

I čim su sjašili s brežuljka izdade Kodolah zapovied za navalu.

Najači dio franačke vojske, koji je sam predvodio, podje napried i postavi se u bojni red, dočim su oba krila imala navaliti tek onda, kad se zametne bitka i nastojati da obkole Hrvate. Na glas mnogobrojnih trubalja i zapoviedi vodja poleti franačka vojska uz divlju graju i viku poput ognjene bujice i svojim težkim mačevima navali na Hrvate... Od silnoga topota i buke tresla se zemlja pod nogama, a mačevi, štitovi i sulice strašno zveketale i zadavale smrt, kuda bi padale i sjekle. Divlja bojna vika i težko zapomaganje stalo se razliegati. Odmah u početku nastade strahovita i krvava borba na smrt i zator. Bies je s jedne i s druge strane bio toliki, da se sve okretalo pod mač, što je bilo živo. Hrvat i Franak hvatali se u koštac, udarali mačevima, treskali štitovima i nemilosrdno sjekli jedan drugoga. Ali Hrvati uza svu biesnu franačku navalu ostadoše postojani, a pod njihovim oduševljenim i snažnim udarcima padali su prvi redovi franačkih vojnika kao snoplje, a za njima i drugi i treći, te se gomilali poput zida s razkoljenom glavom, probitim prsima, odsječenim ru-

kama, prorezanim vratovima i izbijenim okom . . . Kodolah je htio da pobiesni od muke i srčbe videći, kako brzo izgiba srednji i najjači dio njegove vojske. I u svojoj razjarenosti počne vikati:

— Napried! Napried! Umlatite ih kao pse!

A dok je Kodolah biesnio i zapoviedao, dotle je desno hrvatsko krilo snažno udaralo na lievo franačko, koje je stojalo pod zapovjedničtvom grofa Baldericha. I tek sada zametne se prava bitka, jer su se srazile dvie jednakovrstne sile. Pod Balderichovim zapovjedničtvom nisu bili tako snažni vojnici, kao u središtu, ali su zato bili daleko vještiji boju, te su zamjernom vještinom stali odbijati žestoke nasrtaje svojih protivnika, koji su počeli po malo već uzmicati.

Ratimir koji je zapoviedao tim desnim krilom uvidi odmah, da bi taj uzmak mogao biti sudbonosan po svu hrvatsku vojsku, pa zato s nekih pet stotina svojih najhrabrijih ljudi udari upravo divljom silom na Franke, i već nakon polsatne očajne i težke borbe porazi lievo franačko krilo i natjera ga u bieg. Sam Balderich koji se nalazio u prvim redovima jedva umakne smrti, koja je već lebdila nad njegovom glavom, i potraži sigurno zaklonište u šumici, koja se prostirala pol milje daleko od bojišta.

Hrvati, oduševljeni tom pobjedom, proganjahu bez daha i milosrdja franačko lievo krilo dotle, dok ga nisu posvema raztepli i uništili.

A u toj strašnoj bezobzirnoj borbi sklapao bi svaki čas po koj izmoreni franački vojnik ruke pred svojim jačim protivnikom i zdvojnim glasom vapio:

— Smiluj se! . . . Smiluj se! . . .

Ali krotki inače Hrvat, koji je u toj očajnoj borbi i krvavomu klanju stražno uzavrio, nije pazio na nikakav obzir, već je okretao pod mač i nož sve, što mu je dopalo šaka. U taj krvavi trenutak htio je da na svomu krvniku iskali sav svoj gnjev, za sva njegova bezbrojna nasilja i nepravde . . .

A uzduhom se neprestano orio i razliegao jauk smrtno ranjenih i od konja zgaženih Franaka:

— Jezus! . . . Jezus! . . .

*

Kodolah se morao povući sa svojim strašno proriedjenim dielom natrag, jer je pretrpio već kod prve navale težki udarac i poraz. Hrvatska postojanost i žilavost silno ga smela, i on je u bjesnilu i zdvojenu proklinjao sam svoje Franke, da su kukavice i strašivice, koje su se dale ustrašiti od manje sile, nego što je njihova. A to biesnilo postiglo je tek onda pravi vrhunac, kada su mu dojavili, da je lievo njegovo krilo posvema uništeno i smlavljnno i da je samoga Baldericha nestalo. Na tu viest spopadne ga takova očajnost, da je upravo divljim glasom ruknuo:

— Sad smo propali! . . .

I ne znajući od prevelike muke i biesnila što da počne, odjaši s trojicom svojih nižih vodja ponovno na isti brežuljak, na komu je bio prije same bitke. Veliki nemir obuze njegovo srce, kada je ugledao pod sobom svoju proriedjenu vojsku. Tisuće i tisuće njegovih najhrabrijih vitezova i bojnika već je pokrivalo kobno bojište, na komu je mislio zadati zadnji udarac hrvatskoj slobodi i samostalnosti. Ono, što je bilo preostalo nje-

gove vojske slabo se moglo mjeriti s hrvatskim četama, koje su uslied svoje pobjede postajale sve oduševljenije i željnije franačke krvi.

I kada je to sve gledao obuze ga bol za palim junacima, ali i strah pred pomišlju, kako će se morati uz porugu i sramotu vratiti u Franačku. A ta sramota tako ga najednom počela paliti i izjedati, da je počeo kao lud vikati:

— Ja moram pobieditі! Još nas ima više nego njih! . . .

A onda se okrene k onoj trojici nižih vodja, potjera biesno konja niz brezuljak i vikne:

— U boj! Smrt Hrvatima! . . .

* * *

Desno franačko krilo, proriedjeno središte i nešto preostalih vojnika od rastepenoga lievoga kril stopiše se u jedno da budu jači i snažniji.

I dok se je Kodolah spremao na ponovnu navalu, dotle su se Hrvati počeli oprezno povlačiti natrag prema svomu taboru. Kada je to vojvoda opazio pomisli, da treba upotriebiti zgodu, pa zato udari na Hrvate najvećom srčanošću, jer se je nadao da će time spasiti franačko oružje od sramote.

Ban je na savjet Vlatovitov i Ratimirov učinio to zato, da izmami franačku vojsku podalje od njihovoga tabora i bezbrojnih kola, koja su im služila kao sjegurno zaledje. Kodolah, koji je bio vještiji u nasiljima i nepravdama nego li u bojnim poslovima, nije opazio, što se krije za tim hrvatskim uzmakom. On je bio uvjeren, da banova vojska zato uzmiče pred njim, jer

se valjda osjeća slabijom i od prijašnjega boja izmučenom. I da dade oduška svomu biesu, tjerao je Hrvate kao pomaman.

Kada je ban opazio da mu tabor pruža sigurno zaledje, ustavi najednom svoju vojsku i stane strašno mlatiti po Francima.

Sada se opet zametne bitka, ali tako strahovita i krvava da nije naličila boju već pravomu klanju iz koga bi malo tko od Franaka iznio živu glavu. U jedan trenutak dizala se velika gomila franačkih junaka, koji su svi radje časno izgibali, nego da bi se predali svomu jačemu protivniku. Malo je tko molio za milost, već si je ili sam zatjerao mač ili nož u srce, ili je opet bio zgnječen i zgažen od konjskih kopita i borećih se junaka.

Usred toga najžešćega pokolja uvidi Kodolah svoju pogrješku da se je prenaglio, pa zato dade zapovied, da uzmiču. Ali to bijaše već prekasno, jer mu je za ledja zašao knez Stojmar sa svojim Slovencima i Timočanima. Vojvoda uvidi da mu je sada uzaludan svaki odpor i obrana, jer je ciela franačka vojska bila nenadano obkoljena jakim hrvatskim okrugom, koji ju je sapinjao poput željeznih okova.

Kada je Ratimir ugledao naprasitoga vojvodu, približi mu se posvema i reče mu:

— Krvniče, kucnuo je čas da obračunam s tobom!

Kodolah ga prezirno omjeri i odgovori:

— Ti nisi ban Posavske Hrvatske. S njime hoću da se ogledam! . . .

No Ratimir će mu brzo i oštro:

— Ne ćeš s njime, već s menom, jer meni si više kriv nego li njemu!

— Ja se ne sjećam toga, — Franak će još sve udilj bahato.

— Ne sjećaš? Onda ću ti ja reći. Tko je dva puta oteo moju zaručnicu, tko je htio zgaziti cviet njezinoga djevojačtva? Ha, vojvodo, tko je bio taj! . . .

Vojvoda nije više htio da sluša Ratimira, već mu razjareno dobaci:

— Ne laj! već hvataj za mač, da se ogledamo. Baš sam zaželio tvoje krvi! . .

— A ja tvoje! . . .

— Udri! . . .

— Ili tebi ili meni smrt! . . .

I obojica nasrnu biesno jedan na drugoga . . . Ratimir se vješto ugibao udarcima ohologa vojvode, koji je mačem oko sebe mahao kao bjesomučan, dok mu nije desnica najednom oslabila i klonula . . . Taj čas upotriebi mladi župan, podigne visoko svoj težki mač i spusti ga na Kodolahovu glavu . . . Pozlaćeni šljem zdrobi se od silnoga i jakog udarca, a oštrica od mača zasiječe u ćelavu lubanju. Krv štrcne visoko iz razkoljene glave, a on padne sa svoga sedla kao posjećeni panj . . .

Krvnik hrvatskoga roda ležao je izpružen i razkoljene glave pod nogama Ratimirovoga konja . . .

*

A ban pobjednik još prije sunčanoga zapada, okružen svojim županima i boljarima, uzadje na brežuljak — skoga je još u jutro oholi Kodolah promatrao njegovu vojsku, — i kada je ugledao pod svojim nogama slomljene mačeve, štitove, sulice, raztrgane franačke zastave i sjajne šatore, te svu u prah satrtu franačku silu, zatitra mu na sjajnomu oku biser-suza i on pobjedonosno uzklikne:

— Slobodni smo! . . .

— Pravda je pobiedila! — reče Vlatovit.

— A nepravda je satrta! — primieti i gromotni Želidrag, ogledavši se poput ostalih po ogromnom i krvavom bojištu.

Dvorski svećenik Lovro podigne zanosno ruke prema nebu, koje se kupalo u zadnjim tracima zapadajućega sunca i govoraše:

— Slava Tebi, svesilni i vječni Gospodaru, za sjajnu pobjedu! . . . Slava Tebi, pravedni Bože, koji si ponizio one, koji su se tako oholo podizali, a podigao si nas, koji smo dosele trpili progone i nepravde. Na današnji dan pohodio si narod svoj! . . . Zato budi uzveličan, Gospodine! . . .

Kad je svećenik dovršio molitvu okrene se ban prema svojoj vojsci, koja je stojala izpod brežuljka i uzklikne:

— Da živi slobodna otačbina! . .

A njegov zanosni poklik pozdravi sva hrvatska vojska urnebesnim klicanjem:

— Da živi otačbina Hrvatska! . . .

— Da živi junački naš ban! . . .

*

I tiha, zviezdana noć, spustila se nad krvavo razbojište i cio daleki kraj, da u svoj tamni, tajanstveni plašt umota sve grozote miloga a ipak krvavog dana.

A kada je i opet drugoga jutra izašlo sunce iza istočnih gora, već su se nad bojištem krilila jata gladnih gavranova i vrana, da nad krvavim ljudskim lješinama slave svoju odurnu gozbu . . .

XIX.

Tek što je ban Ljudevit sretno uništio franačku vojsku, dodju mu glasovi : da su prve predstraže bielo-hrvatskoga bana Borne počele prelaziti preko planine Gvozda, da su napale njegove krajeve oko rieke Kupe ; dapače, da i sam Borna kreće s velikom vojskom na njegovu zemlju, da ju satare i uništi, i da time steče zasluga kod Franaka.

Ova se viest nemilo dojmila Ljudevita, a srce mu se napunilo teškom boli, kada je pomišljao, kako je Borna duboko pao i zabrazdio, kada se je sam ponudio Francima da će im pomoći u zatornomu radu proti svomu rodjenomu bratu i susjedu. A ta se bol još više uvećala, kada mu je umni župan Vlatovit razjasnio, da se tu o ničemu drugom ne radi već o tomu, kako bi Borna posve uništio njega, i na laki se način dočepao njegove zemlje i onda se sam proglasio banom i Posavske i Biele Hrvatske. To da je želja i samih Franaka, koji bi ga na taj način nagradili za njegov nepošteni rad.

I u prvi mah nije bio na čistu što da počne. Težko mu se bilo odlučiti na vojnu proti hrvatskoj krvi. U njegovim grudima kucalo je plemenito srce, puno ljubavi za sve što je hrvatsko, pa zato nije htio nikako pristati na savjete i predloge svojih župana, koji su mu

savjetovali, neka samo bezobzirno i neumolno udari na Bornu. A on im je neprestano odvraćao :

— Kako bi ja mogao moj mač uperiti na hrvatski grudi ? Ne bi li to bio strašan i neoprostiv zločin ?

— A kako ga može Borna podignuti na tebe i tvoj narod ? Zar ćeš gledati mirno kako će on harati tvoju zemlju ? — govorio mu župan Svetolik iz gornje Podravine.

— Ja shvaćam tvoju bol, — rekao mu Želidrag, — ali na tebi ne će ostati nikakova ljaga radi ove bratoubojne vojne, jer ti nisi prvi izazvao, već će to pasti na Borninu dušu, koji se je u svojoj zaslieplienosti k mržnji prvi polakomio za tvojom zemljom !

No sve ovo uvjeravanje nije još moglo sklonuti bana, da se odluči za rat proti Borni. Ono nekoliko dana što ih je sproveo u razmišljanju, bi li se odlučio za vojnu proti bielo-hrvatskomu banu ili ne, tako ga je pogružilo, da se ta bol znatno opažala i na njegovim obrazima i sjajnim očima, koje kao da su izgubile svoj prvobitni žar.

Ali kada su danomice dolazili sve teži i kobniji glasovi o Borninomu nasilju i drzovitosti, morao je Ljudevit popustiti i težka je srdca izdao nalog svojoj vojsci da krene prema Gvozdu, da zaprieči Bornina haračenja. Ali bio je već unapred odlučio, da će iz svih sila nastojati, da ne dodje do težke i sramotne vojne, kojoj bi se samo veselili svi mnogobrojni neprijatelji obih hrvatskih zemalja. On je bio takodjer odlučio, da će prvi ponuditi Borni mir i ponovno ga nagovoriti da pristane na prijateljski savez, koji bi sada nakon sretne i sjajne pobjede nad Francima mogao donieti i jednim i drugim Hrvatima samo sreću i slavu.

I zato kada je udario na Kupi svoj tabor, prvo mu je bilo da priobći svojim županima i boljarima, da je nakanio Borni ponuditi mir.

No ta njegova izjava naišla je skoro medju svim boljarima na negodovanje. Oni nisu htjeli ni čuti o tomu, da se bielo-hrvatskomu banu ponudi kakav mir i prijateljstvo.

— To bi bila za nas sramota! — prvi se opirao stari Zdeslav.

— Zar mu nismo već prije dvie godine ponudili bratinstvo i savez, a on nas je prezirno odbio? — govorio je župan Gostirad, koji je tada sam bio s Vlatovitom u poslanstvu.

Niti ja nisam za miš! — žestio se i maleni Strahomir. — Sada, kada smo si tako sjajno i sretno svladali krvnike našega roda i plemena, sada, molimo i nudimo savez onomu, koji je podigao svoju silu i mač za one, koji su nas htjeli uništiti! Bili to bilo pametno?

— Ali on je naš brat, on je iste krvi i istoga jezika kao i mi, — umirio ih neprestauo Ljudevit.

— A da li on pita za to bratstvo? — ražesti se i Ratimir.

— Njega je zavela samo časomična strast i pohlepa za proširenjem njegovih granica, — opet će ban — pa nam je zato upravo dužnost da mu susretljivim i bratskim ponudama otvorimo oči, i da ga uvjerimo kako je posrnuo...

Uz ovo razlaganje pristao je napokon i Vlatovit, koji reče prema ostalima:

— Ja sve do sada nisam rekao niti rieči, već sam slušao vaša mnienja i razloge, pa ću vam otvoreno reći što mislim.

— Da čujemo! — rekoše malo ne svi boljari, koji su s najvećom napetošću izčekivali Vlatovitove rieči, jer su znali već unapried da će mu svaka imati mjesta.

— Vi niste za mir, kako sam mogao razabrati iz vaših dosadašnjih riečih?

— A ti jesi? — upane mu u rieč Strahomir i Ratimir.

— Jesam! — odvrati on odlučnim i svečanim glasom. — I slažem se posvema s našim banom, da bi k Borni slali poslanike, koji bi mu ponudili mir i prijateljstvo.

— To je sramota! — vikne strašnim glasom Želidrag. — Nisam mislio, da ću i od tebe čuti taj predlog!

A Vlatovit ga samo mirno pogleda i reče mu ozbiljnim tonom:

— Tu se ne radi o nikakovoj sramoti. Naša pobjeda nad Francima najsjajniji je dokaz za našu hrabrost. Hrvatsko oružje prodičilo se pred cielim svietom, i ne bi bilo liepo, kada bi to prodičeno oružje upotriebili proti svojoj vlastitoj krvi! Ponudimo Borni mir i savez, koji bi bio častan i spasonosan po obje zemlje. Prihvati li ga, sreća i njegova i naša; ne prihvati li ga, onda neka tek odlučuje krv! Bit će mi težko i bolno, ako dolje do bratoubojne vojne, ali mi ne ćemo nositi za to odgovornosti... Pokušajmo ponajprije s mirom!

— Pokušajmo! — reče ban, komu su godile Vlatovitove rieči.

Na ovo se neki boljari duboko zamisliše, a u banovu šatoru nastao je za toga grobni muk i dugi mir, koga napokon prekine Vlatovit koji opet upita:

— Što ste smislili? — i pri tomu ih važno pogleda.

— Smislili smo, da to nije čas, da se nudja mir onomu, koji je prvi podigao ruku na svoga brata! — odgovori Zdeslav.

— I vi baš hoćete da se prolieva bratska krv! — zavapi ban bolnim glasom. — Spomenite se, da je i gospodin Isus naučao, da ljubimo brata svojega! Nemojte! Poslušajte moj i Vlatovitov predlog.

— Mi bi ga možebit uvažili, kada bi znali, da bi u Borninu srcu bio bar stoti dio one plemenštine, kakova se nalazi u tvomu. Ali toga nema u njega! — rekoše nekoji.

— Zato mu mi dajmo dobar primjer! — brzo će Vlatovit.

I još su dulje vremena razpravljali i viećali o toj stvari, dok ih nije ban sklonuo, da su ipak svi pristali na to, da se u Bornin tabor odašalju dva poslanika, koji će mu ponuditi prijateljstvo. Za taj posao odabraše Vlatovita i Želidraga.

I još istoga popodneva zaputiše se oni u tabor bielohrvatskoga bana, koji ih je primio u svomu šatoru, okružen sa svojim županima i predstavnicima pojedinih plemena, koja su učestvovala u ratu.

— Po drugi put me zapala častna zadaća da stupim pred tvoj junački obraz — progovori Vlatovit, kada se našao pred Bornom. — Bilo je to prije dvie godine, kada sam ti došao javiti, da je moj hrabri gospodar Ljudevit izabran banom Posavske Hrvatske. Tada sam došao k tebi, da ti izručim njegov pozdrav i ponudim naše prijateljstvo. No ti si nas tada odbio. Medjutim mi smo si našli druge saveznike, koji su zajedno s nama nedavno posvema smlatili veliku franačku silu. I mi smo danas slobodni, otresli smo se tudjinačkoga jarma ....

Medju nekim bielohrvatskim boljarima nastade prigovaranje. A župan Dragomir dapače reče:

— Samo, kako dugo će trajati ta vaša sloboda?

— Tako dugo dok bude nas i naših kriepkih desnica i oštrih mačeva! — odvrati Želidrag.

A Vlatovit je medjutim dalje govorio:

— Ti si, bane, podigao na nas svoju silu, uperio si mač svoj na hrvatske grudi i naviestio nam zator! A komu za volju? Tudjincu! No, mi smo došli s najplemenitijim nakanama, da te još za vremena upozorimo, da ne dižeš ruke na braću svoju. Nudjamo ti mir i prijateljstvo!

— Jer ste u strahu! — reče dvorski župan Večerina.

— Nismo bili u strahu Francima, pa niti pred vama! — opet će Želidrag.

— Mi vam zato ponudjamo mir, jer je grjehota i sramota, da se brat s bratom kolje zaradi tudjinca! — Vlatovit će.

— Ne vjeruj bane! — vikaše župan Ljudemišl, ujak Bornin.

— Tako je, tako! — tvrdili i drugi boljari. — Njih je doveo ovamo samo strah pred našom silom!

Kada se utišaše svi prigvori boljara, progovori napokon i Borna muklim i donekle prezirnim glasom:

— Ja sam već prošle godine na saboru u Heristalu naviestio i vašoj zemlji i vašemu banu smrt i zator! A te rieči ponavljam i sada! ... Vratite se u svoj tabor i recite svomu hanu, što ste ovdje čuli!...

Kada su poslanici čuli tu izjavu, okrenu se, ostave Bornin šator i vrate se mirnim, ali ponosnim korakom u svoj tabor, gdje su ih nestrpljivo izčekivali. Čim su

stupili u Ljudevitov šator, odmah su svi razabrali po njihovomu držanju i zabrinutosti, da ne nose povoljnih glasova.

A stari Zdeslav upita prvi:

— Što je? . . .

— Odbijaju ponudu mira i navieštaju nam smrt i zator — odgovori Vlatovit.

— Kao i u Heristalu! — brzo će Ratimir.

— Tako je! — potvrdi Želidrag. — Borna je to sam spomenuo. A veliki Ljudevit, koji je do zadnjega časa gojio u srcu nadu, da će doći do mira, uhvati se desnicom za glavu i zavapi:

— Dakle do toga je došlo, pa ipak mora poteći bratska krv! . . . Oh, veliki Bože, zašto ne ćeš da odkloniš od mene taj gorki kalež! . . .

No Ratimir mu reče:

— Ne tuguj! . . . Mi smo sve i sva pokušali, ali kada su nas odbili, pripravimo se na taj žalostni boj! Kad sami izazivlju i hoće — pa neka teče hrvatska krv. Pravedni Bog biti će uz one koji su htjeli ukloniti to zlo.

Ban je Ljudevit s najvećom boli u srcu izčekivao osvit dana. Kada je u kasnu noć legao na počinak, okliznulo se niz njegovo muževno lice nekoliko vrelih suza, koje su popratile rieči:

— Bože, zašto dopuštaš, da sam Hrvat lije hrvatsku krv! . . .

*

Premda je bitka bila svaki čas u izgledu to ipak nije htio Ljudevit prvi da započne, već je sveudilj oklievao. To njegovo oklievanje već je bilo neke njegove ratoborne boljare upravo silno ozlovoljilo, i oni su se stali dogovarati, kako će sami bez bana udariti na Bornu, koji je čekao, da se zametne bitka.

Kada je Ljudevit doznao za tu odluku svojih boljara, ponovno se vrlo raztuži i ukori ih da su prenagli i da silom hoće prolievati krv svoje braće.

Ali kada je ugledao, kako se bielo-hrvatske čete vrstaju u bojne redove i primaju zapoviedi svojih vodja, uvidi, da je strašna vojna neizbježiva. Zato izadje i on sa svojim četama na poprište, te ih stavi u bojne redove. Prve udariše jake konjaničke čete, koje su se osobito odlikovale u nedavnoj vojni proti Francima. Na svojim hitrim i uztrajnim posavskim konjima ustrašile bi i najhrabrijega neprijatelja, jer su nečuvenom vještinom i brzinom navaljivale na svoga protivnika, a isto tako bi se i opet brzo povlačile, ako bi opazile, da im prieti veća pogibelj. Desno od njih vrstali se nepregledni redovi pješačkih četa, većinom iz Zagorja i Pokuplja. koji su bili doduše nešto izmučeni od ratnog napora i neke uzrujanosti, ali je zato u njihovim grudima kucalo junačko neustrašivo srce. Upravo te čete zadale su u osudni trenutak smrtonosni udarac velikoj Kodolahovoj vojsci, a napose lievom franačkom krilu, koga su bile malo ne sasvim uništile.

Kada je bilo sve svrstano i spremno za navalu, Ljudevit još jednom podigne oči u vis i zavapi:

— Gospodine, budi nam u pomoć! Htio sam, da se ne prolieva hrvatska krv, ali moj protivnik to silom hoće. Sva krivnja neka spadne na njegovu glavu! . . .

U to se već počnu gibati prve Bornine čete u kojima su bili sami kršni junaci, mrka pogleda i opaljena lica. U svojim kožnatim odielima i isto takovim

kapama izgledali su strašni i divlji. Bili su to sami gorštaci, žilavi i uztrajni kao one sive kršne pećine, na kojima su živjeli.

Uz urnebesnu viku i neobuzdani trk navalili su na Ljudevitovo konjaničtvo, koje ih je dočekalo tako mirno, kao da bi bilo ukopano u zemlju. Svoja duga koplja izpružili su napried, a na njihovim šiljcima našao je mnogi i mnogi gorštak svoju smrt.

Odmah u početku bitke počela je pobjeda nekako naginjati na stranu posavskoga bana. A to je sve dotle trajalo, dok se nisu Bornini gorštaci dosjetili boljemu, i stali svojim toljagama i dugim noževima, koji su bili nasadjeni na jakim motkama, strašno udarati i sjeći posavske konje po nogama, koji su uslied toga oslabili i padali kao snoplje, a s njima zajedno i njihovi gospodari. Kada divlji gorštaci opaziše svoj uspjeh, stadoše kao biesni nemilosrdno udarati po svojim protivnicima, koji su se medju svojim već prije palim drugovima i ubijenim konjima valjali od užasne boli, te težko stenjali i hroptali . . . Neumoljiva smrt svojom oštrom kosom kosila je hrabre junake jednoga za drugim tolikom brzinom, da je u kratko vrieme preko polovica Ljudevitovih konjanika pokrila bojno polje. A preko njihovih zgnječenih i mrtvih nakaženih tjelesa prolazili su neslomivi gorštaci i približavali se pješačkim četama posavskoga bana.

U Ljudevitovim redovima nastade metež i strah. Pojava divljih i gromotnih gorštaka ulila im je takav strah, da su neke čete već dapače počele misliti i na sramotni bieg. Ali hrabrosti vodja uspjelo je, da su ipak suzdržali svoje čete u bojnim redovima. Gromotni Želi-

drag svojim strašnim glasom grmio je poput groma svojim ljudima :

— Junaci napred! . . . Pokažite svoju hrabrost!..

Ban je Ljudevit dotle stojao sa svojim pričuvnim četama otrag iza borećih se junaka, i težkim srcem, punim nemira, gledao, kako se je proriedilo njegovo konjaničtvo. I sva nada počivala je sada u pješadiji, koja je imala tek da stupi u boj . . .

Medjutim su se čete jačega njegovog protivnika sve više bližile k njegovima, dok ih nije napokon dielio samo razmak od nekih pedeset koračaja.

Sva su srca stala silno kucati, a sve desnice snažno su i grčevito stiskale lukove, mačeve, toljage i bodeže. A konji, na kojima su jašili vodje i župani, stali su se strašno propinjati i pjeniti, jer su osjećali blizinu kobnoga trenutka . . .

Napokon zaori nekoliko vodja :

— Udri ! . . .

— Napred ! . . .

Tlo zadrhta. A tisuće rukuh podigne oružje, tisuće nogu korači i iz tisuće grla zaori bojna vika i zapomaganje . . . Ubojito oružje padalo je po glavama, po šljemovima i po oklopima. I zametne se težka i krvava borba, daleko krvavija od one s Francima, jer se u koštac uhvatila rodjena krv, uhvatio se brat s bratom da jedan drugoga bez milosrdja i obzira zgazi i uništi Hrvat je klao i ubijao Hrvata i veselio se njegovoj boli i muci . . . Samo dva pakla mogla bi voditi sličnu i strašnu zatornu borbu.

I nastala je takova strašna bitka i metež, da se u prvi čas nije moglo razabrati tko je jači . . . I na jednoj i na drugoj strani padali su junaci kao posječeni

panjevi. A u onom metežu svaki bi se čas uzduhom razliegao očajni krik i zapomaganje. Težko ranjeni i na po smlavljeni junaci vapili su od težkih boli i muka, a nekoji i podizali u onom bojnom vrtlogu ruke i sami molili jačega protivnika, da čim prije učini kraj njihovim bolima.

A pobjeda je sve više i više naginjala na stranu bielohrvatskoga bana, koji je na svomu bielcu pobjedonosno obilazio svoju hrabru vojsku i sokolio ju na ustrajnu borbu.

Mnogi posavski župani izgubiše već svaku nadu u pobjedu, pa su samo kao iz nužde odbijali navale svojih jačih protivnika. A ban Ljudevit koji je sa županima Ratimirom i Gostiradom čekao sa pričuvom u zaledju, reče:

— Mi smo propali! Bog nas je kaznio što smo išli prolievati rodjenu krv!...

Ove se banove rieči bolno dojmiše obojice župana i oni žalostno oboriše glave, videći i sami da se u istinu približuje čas, gdje će ugasnuti slava posavskoga bana i njegove zemlje...

Ali prije nego li se to zbude uvidi ban Ljudevi da je kucnuo čas da sa svojom pričuvom u kojoj su bili najhrabriji junaci pojuri iznemoglim četama u pomoć. I on ne časeći časa gromko zaori:

— U pomoć našima!...

I ciela se pričuva podigne poput ogromnog tamnog oblaka i stane brzo i neustrašivo srtati na iznemogle Bornine čete.

I sada se preokrenu tok bitke. Bornini gorštaci bili su već silno izmučili dok su proriedili Ljudevitovo onjaništvo i pješačtvo. I njihove snažne mišice i opaljene ruke niesu više imale u sebi one snage kao u početku bitke, pa su zato počeli jedni uzmicati a drugi padati pred silom banove pričuve, koja je svom snagom i silom krepko stala udarati po ljudima koji su bili zaodjeveni u životinjske kože. Ovaj preokret ulije ponovno snage u klonula srca preostalih posavskih četa i one stanu novom snagom jurišati na Bornine ljude.

Ali u taj isti trenutak dogodi se nešto takova čemu se nitko nije nadao, a najmanje ban Ljudevit.

Dok je on napadao sa svojom pričuvom Borminu vojsku, pomnoža se najednom njegova vojska. Gadski župan sa svojim četama koji je dosele ratovao s Bornom proti posavskomu banu, najednom uvidi, kako je sramotno i žalostno, da se brat s bratom kolje i on predje na Ljudevitovu stranu... Njegov prelaz bio je udarac za bjelohrvatskoga bana, koji je odmah osjetio svoju slabost i počeo se povlačiti natrag.

To nenadana pobjeda tako je razveselila posavske Hrvate, da su podvostručenim silama stali udarati na biele Hrvate, koji su u najvećem metežu stali uzmicati s bojišta.

A iz grudiju posavskih Hrvata orili se zanosni poklici:

— Pobjeda!... Pobjeda!...

*

Premda je ban pobjednik živo želio, da se obustavi daljna bratoubojna bitka, to ga ipak neki oduševljeni župani, opojeni pobjedom, ne poslušaše, već se dadoše u potjeru za samim banom Bornom, koji je okružen svojom tjelesnom stražom bježao s bojnoga polja, da si spasi život i da ne gleda svoje sramote.

Ali to mu ne podje za rukom. Župan Želidrag s Ratimirom i još s nekolicinom svojih prijatelja stao ga je tako nemilo proganjati, da ga je napokon sa svojim ljudima sasvim obkolio. Njegova tjelesna straža, malobrojna i izmučena, nije se mogla oprieti jačoj i pretežnijoj sili, pa je zajedno sa svojim banom položila oružje i predala se na milost i nemilost županu Želidragu, koji mu ne učini ništa na žao, već zapoviedi svojima:

— Vodite ga pred bana Ljudevita!...

A kad su za dobar sat stigli pred banov šator, sjaši Želidrag s konja i udje u šator, gdje se je Ljudevit odmarao s nekim boljarima, i razgovarao o netom minuloj bitci.

— Doveo sam ti sužnja, da mu sudiš! — reče župan gromkim glasom, odgrne zastor sa ulaza i pokaza rukom na zarobljenoga bielo-hrvatskog bana...

— Ti si ga uhvatio! — reče ban potresnim glasom i ukaza se na izlazu iz šatora.

Dotle se već cielim taborom pronio munjevnom brzinom glas, da je župan Želidrag zarobio Bornu i predveo ga zajedno s njegovom tjelesnom stražom pred Ljudevita da mu sudi.

Taj glas pozdraviše svi s veseljem i stanu se u velikim hrpama tiskati prema banovu šatoru, da vide iz bliza onoga muža, koji je bio tako podao, da je išao služiti tudjincu, da zatare svoju najbližu braću.

Svi su župani i starješine bili čvrsto uvjereni, da će ban Ljudevit težkim kaznama kazniti Bornu. Pa zato je njihova znatiželjnost bila tolika, da su nagadjali i ovako i onako. Jedni su rekli: da će ga objesiti, drugi

su govorili, da će mu odsjeći glavu, ali nitko nije ipak mogao ništa izvjestna reći.

Kada je Borna ugledao svoga pobjeditelja, smrkne se još strašnije i gledaše oko sebe kao lav kada zapadne u jake mreže. Velika srčba i muka spopadala ga, gledajući oko sebe toliko mrkih, znatiželjnih i zadovoljnih očiju, koje su ga promatrale. Njegova oholost težko je podnosila toliko poniženje, da je morao kao svaki prosti zarobljenik stojati pred onim, koga je toli strašno mrzio, i koji je imao izreći samo dvie rieči, koje bi glasile: »Smrt Borni!«

Ali u srcu plemenitoga bana Ljudevita nije se radjala mržnja i želja za krvlju pobiedjenog protivnika, već ljubav i samilost... I on na najveće čudo svih prisutnih pristupi k Borni i pruži mu svoju junačku desnicu rekav:

— Borna, što je bilo do sada medju nama neka padne u duboku zaborav!... Braća smo i po krvi i po jeziku, pa bi bila strašna sramota i težki zločin, da se još i dalje progonimo i mrzimo. Pružam ti svoju desnicu. Primi ju, i medju nama nema od ovoga časa ni pobjedjenika ni pobjeditelja!... Ovaj današnji pokolj neka bude nama i svim našim nasliednicima opomenom da više nikada ne diže Hrvat na Hrvata ruke!...

Borna je cielo vrieme stojao mrk i niem kao grob, a kada je Ljudevit dovršio, podigne malo glavu, pruži desnicu svomu pobjeditelju i smrsi nekako zlovoljno i kao preko volje:

— Neka bude!...

A presretni Ljudevit zagrli Bornu i utisne mu bratski, pomirni cjelov u mrko narovano čelo, a u duši mu se radjalo zadovoljstvo, što je doživio taj uzvišeni i sve-

čani trenutak, gdje se izmiriše dva bana jednoga te istog naroda, da uzmognu u buduće složnim silama uzraditi za boljak svojih zemalja . . .

*

Borna se vratio u svoj šator uz počastnu stražu, koju mu je dao Ljudevit, da ga izprati u njegov tabor.

Bielohrvatski ban bio je vrlo mrk i mučaljiv, i dugo nije prozborio s nikim niti jedne rieči. Poraz njegove vojske težko ga se dojmio, a uz to ga palila i sramota, što je bio zarobljen, i što je morao primiti milost iz ruku onoga, koga je htio posvema uništiti. I već je bio požalio sam na se, što je primio Ljudevitovo pomilovanje i korio se, da nije častno poginuo u robstvu.

Ali njegov ujak Ljudomišl prvi ga je umirio rekav mu:

— Što si tako nujan? Još nije sve propalo! Naš poraz nije nikakova sramota, jer nas je zadesio uslied izdajstva. Da se nije gadski župan sa svojim plemenom od nas rastavio, mi bi sada slavili pobjedu! . . .

Ove rieči utješiše donekle Bornu i on napokon sam uvidi, da je njegov ujak pravo govorio.

Al kada je preko noći ostao opet sam u šatoru počela ga ponovno spopadati tuga za izgubljenom vojskom, koja je napokon prošla u razdraženost, i on je stao snovati, na koji bi se način najlakše osvetio svomu pobjeditelju.

— Ne, ja ne mogu te sramote i toga poniženja tako lako pregorjeti! . . . Ja, Borna, ban Biele Hrvatske, pa sam doživio poraz i morao sam primiti pomilovanje iz Ljudevitovih ruku! . . . Ja mu se moram osvetiti, i to

čim prije! On ne smije slaviti slavlje nad poraženom Bielom Hrvatskom! . . . I kao što sam mu dva puta naviestio smrt i zator, tako mu i sada po treći put dovikujem: »Smrt banu Ljudevitu, a zator njegovoj zemlji i narodu!« . . .

Kada je izgovarao te rieči izgledao je strašan i divlji kao i njegovi gorštaci, kada su se borili proti posavskim četama.

Sliedećeg jutra dozvao je u svoj šator ujaka si Ljudemišla i stao s njime nešto povjerljivo razgovarati. Njihov razgovor trajao je preko pol sata, a kada je Ljudemišl izlazio iz šatora, pruži banu ruku i poluglasno reče:

— Možda još ove noći! . . .

*

Tajinstvena noć i opet je spustila svoj mrki plašt preko zemlje, da uljulja u san trudne ljude.

Ban Ljudevit sjedi sam u svomu šatoru i razmišlja o svojim prošlim danima, o svojim slavnim pobjedama nad Francima i Bornom, i snuje, kako će odsele nastojati, da svomu narodu zavije rane i boli, koje mu je zadavala kruta franačka sila i oba posliednja rata.

— Sada će biti mir u mojoj zemlji — govorio je on sam sobom — pa ću moći lako posvetiti svoje sile dobru mile otačbine i vjernoga naroda. A to ću moći tim radostnije, kad sam se izmirio s Bornom, koji će mi biti odan pomagač i dobar susjed. O, da je bio pametan i uvidjavan, ne bi se bila morala prolievati tolika hrvatska krv, ne bi bilo toliko ucviljenih obiteljih i ne bi djeca ostala bez roditelja! Do toga nije smjelo

nikada doći.... Ali ja mu sve od srca praštam i dao Bog da ne dodje nikada više izmedju nas do krvi i sile.

Medjutim ga je već po malo počeo svladavati i san. Vedje mu počele podrktavati i klonuti i on očuti u cielomu tielu umornost...

— Doba je počinku — reče i spusti se na meki ležaj, koji je bio prostrt u desnomu kutu šatora. Malena uljenica slabo je razsvietljivala unutarnjost, dočim se u kutovima skoro i gubila.

Za kratko vrieme ban je već sladko snivao, a vani pred šatorom čuo se samo korak stražara. Noć je bila tako tamna, da se nije skoro vidio prst pred okom. U cielom posavskom taboru vladao je najveći mir. Umorna vojska, slomljena od ratnoga napora, spokojno je snivala u svojim prostranim šatorima. Samo u daljini oko taborskoga okruga čuo bi se kadkada povik i doziv stražara.

Nekako oko ponoći šuljala se prema Ljudevitovu šatoru tamna i gromotna spodoba, koja bi svaki čas izmedju onih mnogobrojnih šatora zastajkivala i oprezno prisluškivala. Pa kad bi čula, da se nitko ne miče, pošla bi opet nekoliko koračaja napried. Kada je stigla do banskoga šatora, oprezno se ustavi i počne rukom nešto napipavati. Vojnik, koji je stražio pred ulazom, nije te crne spodobe niti opazio, već je i dalje mirno odmjerenim korakom šetao... Ona crna spodoba sve se više bližala k ulazu šatora, i kada je vojnik opet za nekoliko koračaja odmaknuo, priskoči ona, zamahne snažno rukom, strovali vojnika na zemlju, i prebaci mu nešto preko glave... Napadnuti stražar nije dao od sebe niti glaska, već je samo nekoliko puta težko zabacio nogama i protegnuo se...

Tada napadač ustane s mrtvoga stražara, koga je bio koljenom pritisnuo o trbuh i upravi odmah svoje korake u šator... Lako i nečujno podigne ulazni zastor i udje unutra... Slabo svjetlo uljenice padne po njemu i on stane gledati prema onoj strani, gdje je spokojno snivao ban Ljudevit. Ne premišljajući dugo skoči poput tigra k spavajućem banu i u tren oka zamahne desnicom u kojoj se zasvietluca kratki bodež i zatjera ga nesretnom banu u grkljan...

Struja vruće, rumene krvi poteče mu iz probodenoga grkljana i ustiju... Tielo se trgne, još nekoliko smrtnih trzaja odavaše, da u nesretnom banu imade još života, ali za nekoliko trenutaka nestade i toga, i izbavitelj Posavske Hrvatske, hrabri i veliki ban Ljudevit ležao je sav u krvi mrtav na svomu ležaju...

Njegov ubojica obrisa brzo svoj krvavi bodež o banov pokrivač, nasmieši se zlobno i izgubi se opet u — —

*

Nad velikim banom proplaka ucviljena otačbina i sav narod. Onaj, koji je tako slavno pobiedio svoje moćne neprijatelje, koji je rodjenu grudu i hrabri narod oteo pogibeljnoj prevlasti njemačkoga plemena i priveo ga u krilo stare slave i pobjede, on je morao na tako kukavni i podli način zaglaviti.

Kada su se u jutro oko svoga mrtvog bana sakupili svi župani i boljari, i nagadjali, tko bi to mogao počiniti, okrene se župan Vlatovit turobna lica prema ostalima i reče:

— To je učinio onaj, komu je nesretni Ljudevit prije dva dana pružio ruku pomoćnicu!...

Na te se rieči zgledaju svi prisutni i izgovarahu s najvećim užasom i odvratnošću ime:

— Borna! . . . Borna! . . .

— Zakleo bih se, da je to njegovo djelo! — uztvrdi ponovno Vlatovit. — Kada mu je veliki pokojnik neki dan pružio ruku pomirnicu, on ju je istina primio, ali nekako težko i mrko. Vi svi toga niste zamietili, ali ja jesam. I odmah sam u sebi pomislio: Borna ne misli pošteno! . . .

*

Poslie ukopa Ljudevitova bude izabran banom njegov šurjak župan Ratimir, koji je nad svježim grobom osloboditelja Posavske Hrvatske rekao svomu narodu ove rieči:

— Sliedit ću njegove stope! . . .

XX.

Od Ljudevitove nasilne smrti prošlo je već preko pol godine.

U spavaćoj sobi bana Borne gori uljanica, koja visi sa stropa u sredini dvorane nad pravokutnim hrastovim stolićem i razprostire bliedo-žutkasto svjetlo po kamenitim stienama i ostalim predmetima. Na postelji leži nekakovo suho košćato stvorenje, komu na upalim licima i mutnim očima počiva neki očaj i strah.

To je sam Borna, ban Biele Hrvatske, koga već preko tri mjeseca muče svakojake bolesti, a ponajviše nesnosljiva besanica, koja ga neprestano tjera na strašne i očajne misli, da si sam oduzme pusti život. Njegovi

dvoranici šapuću si medjusobno, da se njihovomu gospodaru vrlo često ukazuju takodjer i nekakve sablasti i utvare.

Borna je neko vrieme nepomično ležao izpružen na svojoj postelji. Žućkasto svietlo, koje je po njemu padalo, činilo ga još mršavijim i bliedjim. Disao je slabo i izprekidano, kao da ga mori zadušljivost. Najednoć skoči kao mahnit, izbulji oči kao šake i počne u najvećemu strahu pitati svoga mrkog ujaka, koji je sjedio pokraj njegove postenje:

— Hoće li doći i noćas?

— Umiri se! — vikne župan Ljudemišl i posjedne ga silom na krevet. — Što si opet počeo ludovati.

— Hu! — hukne on. — On će opet doći ove noći! Ja moram odavle pobjeći, samo da ga više ne gledam. Već sam previše prepatio!

— Ne luduj! — ponovno će Ljudemišl. — Mozag ti se upalio, pa onda vidjaš i ono što drugi ljudi ne vide . . . .

— Ali ja ti velim, da će on noćas doći! Groza me hvata . . . Ja drhćem već unapried. A svim tim mojim mukama samo si ti kriv! — govorio Borna u groznićavoj uzrujanosti.

— Što buncaš! — izdere se Ljudemišl na bana. — Nisi li ti sam naložio, da ga smaknem? Dali je meni ili tebi došla u glavu misao, da se ubije Ljudevit? Ha!?

— Dosta! Dosta! Ne spominji mi o tomu više niti rieči! — vikaše ban i mahaše rukama oko sebe, kao da nešto tjera od sebe . . .

A tada i opet polegne na postelju i obim rukama prekrije mutne oči te stane težko disati . . .

U takovu položaju sproveo je tek nekoliko časova, a onda počne nešto sam sobom nerazumljivo govoriti i šaputati, spominjući često pri tom ime Ljudevit.

Ljudemišl, komu je bilo to već dosadno slušati, ustane sa stolice i htjede Bornu ostaviti samoga, ali ga ovaj ustrašeno zgrabi obim rukama za desnicu i vikaše:

Ostani tu! . . . Ostani tu . . .

Na jednom se zgrozi, odbaci od sebe desnicu svoga ujaka i strašnim glasom vapijaše:

— Bježi! . . . Ne pružaj mi te ruke, koja se omastila krvlju bana Ljudevita! . . . Gle! Gle! . . . Na njoj su još krvave mrlje! . . . I ja sam si njome omastio svoje ruke! . . . Bježi! . . . Bježi! . . . strašni čovječe. Ti si ubojica! . . . Jao! Krv! . . . Krv moga susjeda i brata! . . .

— On je već posvema poludio! — reče Ljudemišl samomu sebi i izpadne iz banove spavaonice, da ne gleda svoga mahnitoga sinovca.

Kada je ban opet sam ostao u sobi, odahne malo i govoraše:

— Otišao je! . . . Neka! . . . Bolje da je otišao. Ne mogu gledati njegove krvave ruke!

Dok je on to govorio, vani je grozno urlao vjetar i drmao i zviždao prozorima njegove spavaonice kao da ga sve paklene sile naganjaju oko čvrstih i mrkih banskih dvorova. Ta neprijatna burna noć napunjala je bolestnoga i mahnitog bana još većom grozom. Grižnja saviesti, koja se već pojavila nekoliko tjedana iza naprasne Ljudevitove smrti, stala ga mučiti neopisivim mukama . . . A pred tom grižnjom nije se mogao nigdje zakloniti, jer ga ona vjerno pratila svuda poput njegove vlastite sjene. I on bi sve na svietu žrtvovao,

samo da je mogao barma na neko vrieme utišati ju. Pozivao je k sebi glasovite liečnike iz susjedne Italije, tražio lieka toj svojoj boli, ali bez uspjeha. Liečnička znanost nije ga mogla ozdraviti. Liečnici su govorili da trpi od težke bolesti, koju da je morao baštiniti još od svojih roditelja . . . Ali on sam, jedini, znao je za pravi uzrok strašne bolesti, koja ga je tjerala već do ludila i očaja.

I kad je na to stao misliti, stala ga opet hvatati, muka i očaj, te je samo vikao:

— Jao! Jao! . . . Ja sam ga dao ubiti! . . . Prokleti bies i osveta kipjela je u meni tolikom silom, da me je dovela do ubojstva . . . I ja, Borna, ban biele Biele Hrvatske, postao sam uslied osvete prosti zločinac i ubojica . . . Grozno! . . . A komu za volju? Tudjincu, prokletomu Franku, koji mi se ruga da sam poražen, i koji je sada počeo meni sisati krv kao što je nekoć Ljudevitu.

On la je opet gledao pred sobom krvavu lješinu bana Ljudevita kako pruža prama njemu svoje bliede ruke, kao da ga hoće njima uhvatiti i zadaviti . . . I jeza mu prostruji cielim tjelom, skoči s kreveta i počne trčati po svojoj spavaonici, vičući očajnim glasom:

— Nemoj! Nemoj! . . . Smiluj mi se! . . .

U taj tren stupi na vrata sinovac mu Vladislav, koji je začuo nekakvu trku i stričevo zapomaganje.

Siromašni moj striče! — izusti on samilosnim glasom. — Zar te je i opet spopala ta strašna bolest? i pridje k njemu, uhvati ga ispod desne ruke i odvede ga natrag k postelji . . .

Kad se Borna malo umirio, odvrati sinovcu slabim drhtavim glasom:

— Sinko, sinko, ja trpim, strašno trpim! . . . Ti me sažaljuješ, ali znaj da ja niesam vriedan toga sažalenja, jer ja sam počinio veliki, neoprostivi zločin . . .

Vladislav ga začudjeno gledaše, a Borna je sve onako bolestan i uzrujan odmah shvatio taj začudjeni pogled, pa mu odvrati:

— Sinovče moj, mene je stigla zaslužena kazna što sam . . . što sam . . . — i pri tim riečima počne opet drhtati i prekrije rukama oči . . .

— Ne, ne! — ponovno će ban — ja ne mogu, ja ne smijem toga zatajiti tebi! . . . Čuj me! . . . Bog me kazni, što sam dao ubiti bana Ljudevita! . . .

Ova izjava učini na mladoga župana strašan i porazan dojam . . . Vladislav nije u prvi čas vjerovao bili to bilo moguće, da je njegov stric mogao tako duboko pasti. Ali kada mu je Borna sam i po drugi put ponovio: »Ja sam dao ubiti Ljudevita,« onda je ostao neko vrieme kao ukopan na stolici, na kojoj je prije sjedio Ljudemišl . . .

U sobi je vladao grobni muk i gluha tišina, koju je prekidalo samo urlikanje vjetra, što se neprestano naganjao oko čvrstoga dvora. Ta grobna tišina trajala je tako dok ju i opet nije sam Borna prvi prekinuo rekao:

— Dani moga života su izbrojeni. Ćutim, da moja životna svietiljka dogara, ali prije nego li ugasne, čuj me dobro što ću ti reći!

— Govori samo striče, — reče Vladislav muklim glasom, jer je još uviek stojao pod dojmom stričeve strašne izjave.

— Sinovče! Stavljam ti na dušu, zaklinjem te i nebom i zemljom da kao moj budući nasljednik nikada

ne podigneš oružja na našu jednokrvnu i rodjenu braću u Posavskoj Hrvatskoj, jer to bi ti se moglo danas sutra teško osvetiti, kao što se evo osvećuje i na meni. Sjećam se, da si prije nekoliko godina, kada su bili ovdje poslanici Posavske Hrvatske, klečao pred mojim priestoljem i zaklinjao me, da prihvatim prijateljstvo i savez posavskih Hrvata. Ja sam te onda gnjevno ukorio, ali kamo sreće da sam te poslušao! Nikada nebi se bilo prolilo toliko hrvatske krvi . . . Sada je već prekasno žaliti, jer krv je hrvatske protekla i natopila hrvatsku zemlju. Pohlepa za većom državom dovela me do toga da sam naviestio onu gadnu bratoubojnu vojnu. Sinko, ako pravo budeš sudio, tada ćeš uviditi da ja niesam sam toliko kriv koliko oni, koji su me na to neprestano huškali i poticali . . .

— Znadem već, koga misliš, — prekine ga Vladislav. — To su bili Franci! . . .

— Pogodio si — opet će Borna, a na izmučenim i žutim licima zatitra mu strašna mržnja i srčba. — Oni su me hustili, da udarim na posavske Hrvate, i divili se tobože mojoj mržnji, koju sam gojio spram susjednih Hrvata. U istinu oni su se radovali u svomu srcu samo tomu, kako će sam Hrvat uništiti i zatrti Hrvata, samo da uzmognu lakše spraviti obje zemlje pod svoj jaram . . . A ja sam im bio povjerovao! Jao meni i mojoj duši! . . .

Nakon ovih rieči nastade opet nekoliko časaka mir. Borna je oborio oči u kameniti pod a Vladislav je niemo gledao u izmučeno i bolno lice svoga strica . . .

No Borna, komu nije godila ta duboka i gluha tišina, reče ponovno;

— I zahtievam od tebe da ti ispraviš ono, što sam ja sagriešio i propustio!

— Hoću striče!...

— Zakuni se!... — vikne ban i pokaza prstom na drveno raspelo koje je visjelo nad njegovim uzglavljem.

— Kunem se razpetim Bogom!... — govorio Vladislav.

— ... Da ću mrziti Franke do zadnjega daha! — Borna će.

— Kunem se!...

— I da ću pružiti ruku saveznicu svojoj braći u Posavskoj Hrvatskoj!...

— Kunem se!...

— Ovršiš li vjerno moju želju, možda ću moći mirnije snivati u grobu...

A onda zatvori oči i ne reče ni rieči. Nekakova slabina ponovno ga stala spopadati i on se izvali na svoj zgnječeni ležaj, a težko disanje i muklo hroptanje stalo ga ponovno mučiti.

— Opet je nastupila slabost, — pomisli Vladislav. — Previše je govorio.

To je trajalo preko četvrt sata a tada mu je i opet bilo lakše...

Najednom podigne glavu, pogleda u sinovca i upita:

— Koje je doba noći?...

— Još malo i ponoć će biti na domaku...

— Ponoć!... — izusti ban muklo i s najvećim strahom pogledaše u suprotni polutamni kut svoje spavaonice.

A tada vikne strašnim, očajnim glasom!

— Vladislave!... Eno ga!... E... no!... — a oči mu izkoče iz očnih šupljina.

— Koga?... — upita Vladislav.

— Eno ga!... E... no... ga!... Već je kod stola!... Sad na će biti ovdje!... Ne daj!... Drži me!... Brani me, Vladislave!... Jao, već je blizu kreveta!... Krv!... Krv!... Oprosti Ljudevite!...

Vladislav skoči sa stolice, obuhvati strica obim rukama oko pojasa ali on se počne strašno pjeniti, bacati, strugati i grebsti noktima po uzglavlju vičući divljim glasom:

— Krv!... Krv!... Oprosti!...

Više nije mogao ništa izreći, već se samo još jednom baci zdvojno u vis, prevagne natražke i udari glavom o kamenitu stienu...

Kad je to opazio Vladislav pruži ruke da suzdrži strica, ali bijaše već prekasno. Pjena pomiešana krvlju navalila mu na usta...

— On je mrtav! — izusti Vladislav i zagleda se u Bornine poluotvorene staklene oči u kojima su počivali tragovi velike groze i straha.

U taj trenutak počeo je vani vjetar urlati strašnim glasovima, kao da pjeva pjesmu posmrtnicu banu Biele Hrvatske, koji je ukočen ležao na svomu krevetu...

EPILOG.

Želje velikoga i hrabrog bana Ljudevita našle su u srcima i njegovoga i Borninog nasliednika odziva.

Ratimir i Vladislav zbližiše dvie zemlje u kojima je živio narod istoga imena i jezika. Njihova sloga i

uztrajnost odbila je napokon s hrvatskih granica i zadnji pokušaj franačke sile i moći, koja je ponovno htjela spraviti pod svoj okrutni jaram hrvatski narod.

Pa kada se napokon nasliednici cara Ludvika sami medju sobom zavadiše i poklaše u krvavoj bitci kod Fontaneta, uništiše posvema sjaj velike Karlove države, koja je kroz decenije sisala krv i životnu snagu jadnom hrvatskom narodu. Neumrli ban Ljudevit sa svojim uztrajnim Hrvatima prvi je potresao temeljima franačkoga carstva, a njegov nasliednik uništio je još zadnje preostatke franačke i priveo svoj izkušani narod k posvemašnjoj slobodi.

A nije Ratimir bio sretan samo u državnim poslovima već je i u obiteljskom krugu sprovadjao zadovoljne dane uz Ljubislavu, koja je već od prvoga časa svojim obim sinovima usadjivala u srce ljubav za rodjenu grudu, divnu i svetu otačbinu Hrvatsku! . . .
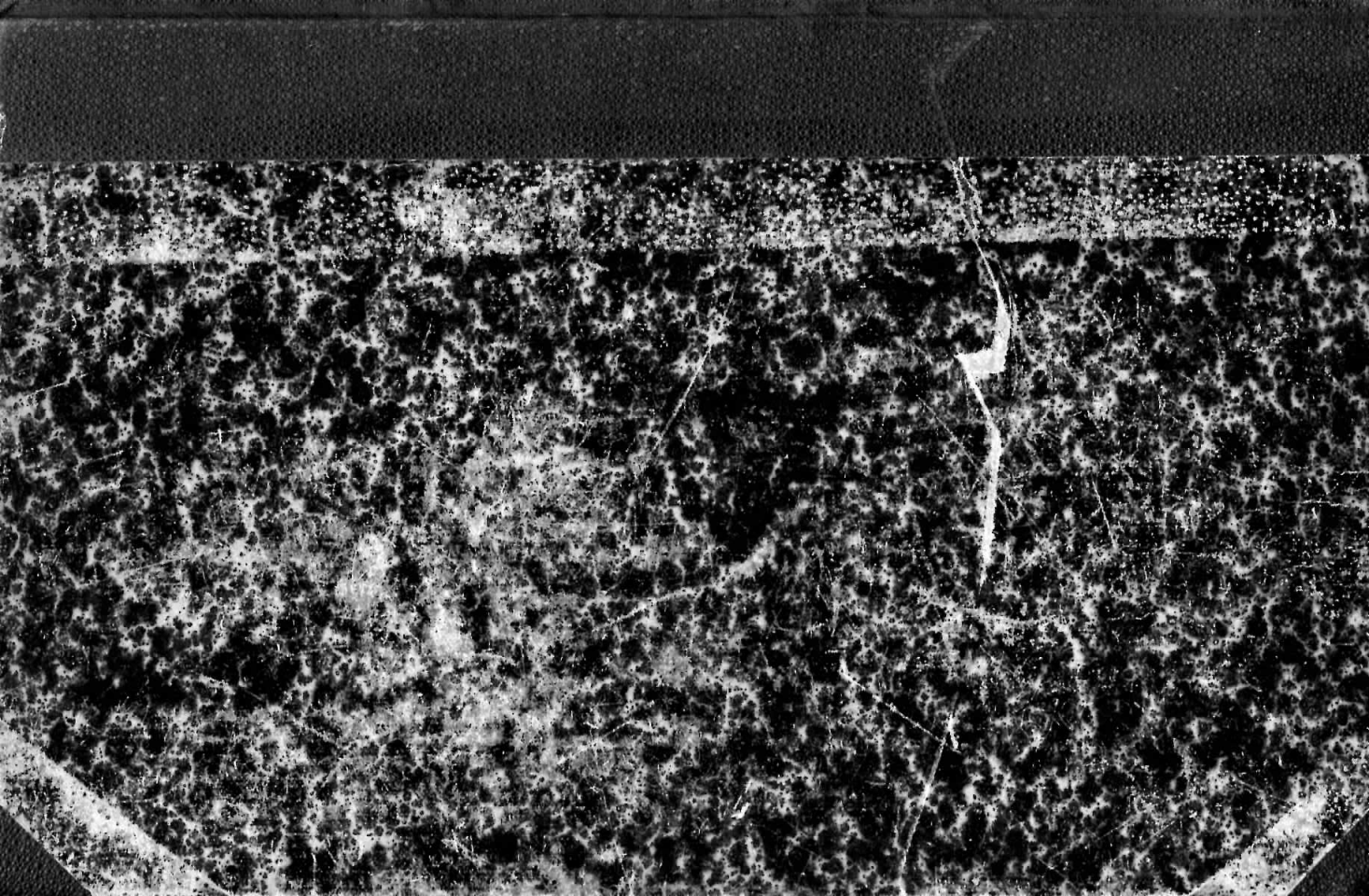
Konac.